

PhD ÉRTEKEZÉS

Dr. Cserbáné dr. Nagy Andrea

Miskolc

2012.

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM– ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM– ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

Dr. Cserbáné dr. Nagy Andrea

A házassági jog kodifikációi

PhD értekezés

(kézirat lezárva: 2012. május 15.)

Deák Ferenc Állam– és Jogtudomány Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány továbbfejlesztése, különös tekintettel az európai jogfejlődési tendenciákra

Tudományos vezető: Dr. habil Wopera Zsuzsa egyetemi docens

MISKOLC

2012.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	7
I. Elméleti alapvetés.....	12
1. A családjog és a magánjog egymáshoz, valamint a polgári eljárásjoghoz való viszonya	12
2. A házasság fogalma.....	15
II. Történeti előzmények a magyar házassági jog szabályozásában	26
1. A polgári házassági jog kezdetei	26
2. Az 1894 évi XXXI törvénycikk megalkotásának előzményei	30
3. Az 1894. évi házassági jogi törvény házassági perekre vonatkozó szabályai.....	32
A) A házassági akadályok rendszere	34
B.) A házasság érvénytelenségének jogkövetkezményei	38
C.) A tilos házasság.....	40
D.) A házasság felbontása.....	41
E.) A házassági bontó okok	42
F.) A felbontást kizáró körülmények.....	46
G.) A házasság felbontásának jogkövetkezményei	47
H.) Az ágytól és asztaltól való elválás (separatio a thoro et mensa)	49
I.) A házasság felbontásának eljárási szabályai.....	51
4. Az 1911 évi I. törvénycikk.....	63
5. 1919 és 1945 közötti változások főbb irányai a házassági jog terén	77
6. 1945 utáni szabályozás	79
7. A Csjt. és a Pp. megalkotásának előzményei	81
8. Az 1952. évi IV. törvény	83
9. Az 1974. évi I. törvény, a Csjt. első átfogó módosítása.....	90
10. Az 1986. évi IV. törvény, a II. Csjt. novella	93
11. Polgári Perrendtartásunk és változásai a házassági perek vonatkozásában	98
12. Az I. és II. Pp. novella	107
13. A III. Pp. novella	110
14. Az 1986. évi IV. törvény eljárásjogi rendelkezései.....	112
15. Következtetések	114
III. A hatályos magyar szabályozás és bírói gyakorlata.....	121
1. A házassági perek.....	121
A.) A házasság létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránti per.....	121
B.) A házasság létezésének és nemlétezésének megállapítása iránti per különös szabályai	123
C.) A nem létező házasság jogkövetkezményei	124
2. A házasság érvénytelensége	124
A.) El nem hárítható házassági akadályok	125
B.) Elhárítható házassági akadályok.....	127
C.) A házasság érvénytelenségét eredményező alaki hibák	127
D.) A házasság érvénytelenítése iránti eljárás szabályai	128
a) Felek a házasság érvénytelenítési iránti perben.....	128

b) Perindítási határidők	130
c) Az érvénytelenség jogkövetkezményei	131
3. Házasság felbontása iránti per.....	131
A) A házasság tényállásos felbontása	132
B.) A megegyezésen alapuló bontás	135
4. A házassági bontóper eljárási szakaszai	138
A.) A per megindítása	138
B.) Az első tárgyalás speciális szabályai	145
C.) A folytatólagos tárgyaláshoz kötődő speciális szabályok	153
D.) Házassági vagyoni jogi kereset elbírálása.....	157
E.) Különleges szabályok a bizonyítás körében	159
F.) Vétkeességi elemek a hatályos szabályozásban	163
G.) Határozathozatal	167
H.) A bíróság határozata elleni jogorvoslat	171
IV. A családjogi kodifikáció eredményei	173
1. Úton a kodifikáció felé	173
2. A kodifikáció koncepcionális kérdései	174
3. A családjogi kodifikáció hatása a házassági jogra	176
A.) Alapelvek a Családjogi Könyvben	176
B.) A házasság megkötése	177
C.) A házasság megkötésekor fennálló hiányosságok jelentősége	179
D.) A házasság megszűnése.....	180
D.) A házasság felbontása.....	181
4. Összegzés	192
V. Határon átnyúló házassági ügyek szabályozása, különös tekintettel az uniós jogra	194
1. A joghatóság szabályozása házassági ügyekben	194
A.) A joghatóság kérdésköre az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet alapján	195
B.) A külföldi határozatok elismerésére és végrehajthatóvá nyilvánítása az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet alapján	200
2. A 2201/2003/EK rendelet alkalmazási területei.....	204
A.) A 2201/2003/EK rendelet házassági ügyek joghatósági kérdéseire vonatkozó rendelkezései	204
B.) 2201/2003/EK rendelet szerinti határozatok elismerése	211
3. A házasság felbontására alkalmazandó jog meghatározása az 1259/2010/EU rendelet és a magyar szabályozás szerint	212
A.) Az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet szerint alkalmazandó jog	213
B.) A házasság felbontására alkalmazandó jog az 1259/2010/EU rendelet alapján	215
VI. Kitekintés az egyes európai országok házassági bontóperi szabályozására	222
1. Németország.....	222
2. Ausztria.....	230
3. Olaszország	235
A.) Különválás	235
B.) A házasság felbontása	240
C.) A házasság felbontásának joghatásai	245
VII. A kutatás eredményeinek összefoglalása, javaslatok de lege ferenda.....	248

Felhasznált szakirodalom	262
Összefoglalás.....	270
Summary.....	272
Nyilatkozat.....	274

Rövidítések jegyzéke

AB.	Alkotmánybíróság
BGB	Német polgári törvénykönyv – Bürgerliches Gesetzbuch
BH	Bíróági határozat
CC.	az olasz Polgári Törvénykönyvben – Code Civile
Csjt.	A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
Csjté.	A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény életbe léptetéséről szóló 1952. évi 23. törvényerejű rendelet
I. Csjt. novella	1974. évi I. törvény
II. Csjt. novella	1986. évi IV. törvény
EBH	A Legfelsőbb Bíróság elvi jelentőségű bírósági határozata
HT.	A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk
OPTK	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, azaz az Osztrák Polgári Törvénykönyv
Nmjt.	A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet
PKKB	Pesti Központi Kerületi Bíróság
Plósz-féle Pp.	1911. évi I. törvénycikk a Polgári Perrendtartásról
Pp.	A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
I. Ppn.	1954. évi VI. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról
II. Ppn.	1957. évi VIII. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról
III. Ppn.	1972. évi 26. törvényerejű rendelet az 1952. évi III. törvény módosításáról
X. Ppn.	2005. évi CXXX. törvény
Ptk.	A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
Rendelet	A Tanács 2201/2003 EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2000 EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
Róma–III.	A Tanács 1259/2010/EU rendelete a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról
ZPO.	1877. évi német polgári perrendtartás, Zivilprozessordnung

BEVEZETÉS

Egy évszázada megfigyelhető jelenség, hogy világszerte nő a házasságkötések száma, de viszonylag még erősebben nő a válásoké. A házasságok felbontásának folyamata különösen felgyorsult a XX. század elejétől, az I. és főként a II. világháború utáni időszakban, mivel Európa szerte könnyebbé és szabadabbá vált a válás.¹ Századunkra a szabad és önálló akaraton alapuló házasságkötés joga mellett a válás is alapvető emberi jog lett.²

A modern családok struktúrája jelentősen különbözik a korábbi századok modelljétől. A családjog alapvető feladata a családok életének megszilárdítása. A családi élet zavarainak középpontjában a házassági kötelék felbomlása áll. A történelem, a szociológia, a pszichológia mellett a jognak és jogalkalmazásnak is szerepe van a házassági viszonyok alakulásában. A közvélemény olyan jogi megoldásokat vár, amelyek hatásosan és preventív módon lépnek fel a családellenes magatartásokkal szemben. Ezen elvárásnak a házassági jog tulajdonképpen önálló törvényi szintre emelésétől, azaz 1894-től nem tud megfelelni.

Ezt igazolja a házassági bontóperek fokozatosan növekvő száma is, mely abból a szempontból szintén aggasztó, hogy a házassági perek számának növekedésével stagnál, illetve csökkenő tendenciát mutat a házasságkötések száma, mind Európában, mind Magyarországon.³ Az 1970-es évek végétől kezdve minden évben több házasság szűnt meg, mint amennyit kötöttek. Kimutatható az is, hogy jelenleg majdnem minden második (az összes 45%-a) házasság válással végződik.⁴ A polgári peres eljárások döntő része a helyi bíróságok előtt indul, e perek mintegy fele családjogi ügy, s az összes per közel egynegyede házassági bontóper.⁵

A jogviták rendezésével a felek érdeke az ügyek lehető leggyorsabb lezárása. Ez érthető is, mivel a házassági bontóper két ember közös élete zátonyra futásának utolsó fejezete, s ezt a házastársak minél hamarabb, kevesebb fájdalommal szeretnék átvészelni.

¹ Ld. részletesen: Szabó István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóság kérdése; In: Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 49. o. (a továbbiakban: Szabó. im.)

² Jelenleg többek között az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Emberi Jogok Európai Egyezménye, Európai Unió Alapjogi Chartája is biztosítja a házassághoz, és ezzel együtt a házasság felbontásához való jogot. Ld. bővebben jelen dolgozat I. fejezet 2. pontjában.

³ Földházi Erzsébet: Az első házasságkötés után PhD értekezés 2008. Budapest Corvinus Egyetem

⁴ Pongrácz Tiborné: A párkapcsolatok jellegzetességei In: Szerk.: Monostori – Öri – S. Molnár – Spéder: Demográfiai Portré – Jelentés a magyar népesség helyzetéről; KSH Népeségstudományi kutatóintézet, Budapest, 2009. 15. o. (a továbbiakban: Pongráczné. im.)

⁵ www.birosag.hu; Letöltés dátuma: 2012. március 10. E körben az országos statisztikai adatok mellett megvizsgáltam a helyi, a Miskolci Törvényszék 2011-es statisztikáit is. 2011-ben országosan 161.335 polgári per indult, melyből 35.173 házassági per, míg 42.000 egyéb családjogi per volt. B.-A.-Z. Megyében 2011-ben 10.047 polgári per indult, melyből 2691 házassági per és 3159 egyéb családjogi per volt. Megyénkben tehát a házassági és a családjogi tárgyú perek aránya magasabb, mint az országos átlag.

Ezzel az óhajjal ellentétben a törvényi szabályozás, mely az eljárás menetébe olyan „gondolkodási időket” épít, melyek a pertartam jelentős elhúzódásához vezetnek. Az ügyben érintettek általában az eljárás lassúságára panaszkodnak: statisztikák alapján a házassági bontóperek 90%-a egy éven belül befejeződik, de ha azt is megnézzük, hogy az ügyek 90%-a első fokon emelkedik jogerőre, már nem olyan kedvező ez az adat.

Jogalkalmazásunknak nem csak a hazai házassági perekkel kell megküzdenie, hanem egyre jelentősebb számban jelentkeznek a határon átnyúló házassági ügyek. Uniós adatok szerint évente több mint 2.400.000 házasság kötött, ebből 307.000, azaz az összes házasság 13 %-a nemzetközi házasság. Ugyanakkor évente körülbelül 1.047.427 házasságot bontottak fel, melyből 136.000, azaz az összes bontás 13 %-a rendelkezett nemzetközi jelleggel.⁶ A nemzetközi házasságok és válások száma azonban nem arányosan oszlik meg az egyes tagállamok között. A nemzetközi házasságok közel 60%-a, míg a bontások 65%-a négy nagy tagállamhoz (Franciaország, Németország, Spanyolország és az Egyesült Királyság) köthetőek.

Ezek alapján is megállapítható, hogy a házasság felbontásának kiemelkedő társadalmi jelentősége van, amelyet a jogalkotó, a jogalkalmazók, valamint a jogtudomány sem hagyhat figyelmen kívül. Megkülönböztetett szerepe egyrészt a házassági perek egyéb perek közötti nagy számaránya, másrészt szabályozásának a tárgya adja, tekintettel arra, hogy a házassági jog a peres feleket – és gyermekeiket – érintő legbensőbb viszonyokat szabályozza.

A házasságok fennállására nem csak a házassági bontóperek nagy aránya jelent veszélyt, hanem egy másik viszonylagosan új, de egész Európában (és a világon) jelentkező folyamat, az élettársi kapcsolatok – házassággal szembeni – megerősödése és teljes értékű párkapcsolati formaként való elismerése.⁷ Ez egyrészt az élettársi kapcsolatok egyre emelkedő számában mutatható ki, másrészt abban, hogy az elmúlt években az élettársi kapcsolatok intézményesített formája számos tagállamban családjogi jogviszonyként nyert szabályozást.⁸

⁶ Ezek az adatok az EU 2007-es statisztikájából származnak, azonban álláspontom szerint az irányok és tendenciák bemutatására teljességgel alkalmasok. In: Commission Staff Working Document IMPACT ASSESSMENT Accompanying document to the communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Brussels, 16.3.2011. SEC(2011)327 FINAL 66.-76. o.

⁷ Pongráczné. im. 16.o.

⁸ Ezek az adatok az EU 2007-es statisztikájából származnak, azonban álláspontom szerint az irányok és tendenciák bemutatására teljességgel alkalmasok. In: Commission Staff Working Document IMPACT ASSESSMENT Accompanying document to the communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions.

A házassági perek szabályozása időszerű kérdéseinek felvetését, nem csak a polgári peres eljárások között elfoglalt „előkelő helye”, hanem az új Polgári törvénykönyv kodifikációjának a családjogra, szűkebb körben a házassági jogra és a házasság felbontására gyakorolt és gyakorolható hatása indokolja.

A fenti tények vezettek arra, hogy dolgozatomban témájaként a házassági jogot,⁹ ezen belül a házassági bontójogot választottam. A házassági bontójog interdiszciplinális helyzete miatt, mivel magában foglalja a házasság felbontására vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályok összességét, értekezésem – terjedelmi és szerkesztői korlátok okán – nem törekszik, és nem is törekedhet a teljes joganyag bemutatására.

Kutatásom fő területe a házasság felbontására vonatkozó eljárási szabályok vizsgálata, azonban megkerülhetetlen a házasság létrejöttének és a házasság megszűnésének anyagi jogi feltételeinek áttekintése. Emellett azonban az egyéb anyagi jogi kérdéseket csak szűkített körben, abból az aspektusból vizsgálom, hogy az anyagi jogszabályok alkalmazása milyen befolyással bír a házasság felbontása iránti per lefolytatására.

Ugyanakkor a házasság felbontása iránti per elemzése csak akkor lehet teljes, ha a bontóper intézményét a házasság befejezésének egyéb módjaival, – mint például a házasság megszűnése, érvénytelensége, nem létezése iránti eljárásokkal – is összevetem.

Kutatásom határvonalát nem csak a hazai, hanem az Európai Unió családjoga vonatkozásában is indokolt meghúzni. Az európai polgári eljárásjog, és ezzel együtt az európai családjog fejlődése az elmúlt tíz évben felgyorsult, mely azt is eredményezi, hogy e területek kutatása önálló monográfiák feladata. Azonban a határon átnyúló jogviták egyre erősödő szerepe mindenféleképpen indokolja e jogterület szűkített körű feldolgozását.

Kutatásom célja, egyrészt, hogy választ keressek arra, hogy a hatályos szabályozáshoz képest, jogszabályi változtatásokkal hogyan lehet elérni – ha egyáltalán el lehet érni – a házasság felbontása iránti perek számának csökkentését.

Amennyiben ez a cél teljesíthető, milyen irányú változtatásokat von maga után. A házassági jog szabályainak szigorítása eredményre vezethet-e, és ha igen szükséges-e az állam ilyen – valószínűleg – erőteljes beavatkozása a házastársak legbensőbb érzelmi viszonyaiba.

Brussels, 16.3.2011. SEC(2011)327 FINAL 73.-76. o.

⁹ Házassági jog alatt a házasság létrejöttére, megszűnésére, a házasság érvénytelenségére és nemlétezésére vonatkozó személyi jogi, anyagi és eljárási jogszabályainak összességét értem.

Illetve ezzel ellentétes módszert választva, a házasság felbontása szabályainak liberalizálásával, egyszerűsítésével érhető-e el a napjainkban megrendült, de alaptörvényi szinten védett házasság intézményének megerősítése. E körben hogyan lehetne a házassági perek szabályozását elmozdítani, annak érdekében, hogy vonzóbbá tegyük a házasságot, mint intézményt az élettársi kapcsolatokhoz képest.

Kutatásom célja annak vizsgálata is, hogy a házassági perek magyar kodifikációs megoldásai alkalmasak-e arra, hogy a történelmi gyökerekből kiindulva kiszolgálják a XXI. századi családjogi modell által támasztott igényeket.

Célkitűzéseim közé tartozik a családjogot is érintő polgári jogi kodifikáció eredményeinek elemzése és értékelése, annak megállapítása, hogy a házasság felbontásának megreformált szabályozása kielégíti-e az intézménnyel szemben támasztott követelményeket, felhívva a figyelmet a szabályozás hiányosságaira is.

A kutatási célok megvalósításában a kutatás menetének meghatározása nyújt segítséget. Először elméleti előkérdésként tisztázom a dolgozatomat érintő három jogterület a családjog, magánjog és a polgári eljárásjog egymáshoz fűződő viszonyát, valamint az alapvető elméleti kérdésként a házasság fogalmát.

Ezt követően a házasság és a házasság felbontásának történeti – történelmi gyökereit és joganyagát dolgozom fel, az ebből eredő magyar sajátosságok és jelenlegi alkalmazhatóságuk aspektusából.

Két fejezetben ismertetem és elemzem a hatályos magyar szabályozás joganyagát és joggyakorlatát, valamint a várhatóan közeljövőben elfogadásra kerülő új Polgári törvénykönyv Családjogi Könyvét.

A hatályos joganyag feldolgozásához szorosan kapcsolódik az Európai Unió – értekezésemet érintő – európai polgári eljárásjogi, valamint európai családjogi normáinak bemutatása és feldolgozása.

Álláspontom szerint a házassági bontójog reformja nem csak a magyar szabályozás talaján állhat, hanem szükséges egyes külföldi államok szabályozási megoldásainak értékelése és a hazai joganyaggal való összevetése is, melyet a VI. fejezetben három ország vonatkozásában dolgozok fel.

Az értekezés befejező része a kutatásom eredményeinek összefoglalását, és *de lege ferenda* javaslataimat tartalmazza.

Az értekezés összetettsége is azt indokolja, hogy az egyes fejezetek kutatási módszere eltérő legyen. Így a dolgozatom egyik hangsúlyos, és továbbható fejezete, a történeti rész kutatási módszere történeti – leíró módszeren alapul.

A hatályos szabályozás körében elsősorban, – célkitűzéseimet a legjobban segítő és alátámasztó – leíró – jellegű módszert választottam. A nemzetközi szabályozási tendenciákat jogösszehasonlító kutatási módszerrel dolgoztam fel.

A kutatás forrásaként a korabeli, a hatályos magyar és európai uniós, valamint az egyes országok ismertetésénél felhasznált jogi normákat jelölöm meg, melyet széles körű jogirodalom és joggyakorlat felhasználásával dolgoztam fel.

I. ELMÉLETI ALAPVETÉS

1. A családjog és a magánjog egymáshoz, valamint a polgári eljárásjoghoz való viszonya

A Ptk. kodifikációs munkálatai irányították rá a figyelmet ismételten a családjog és a polgári jog egymáshoz való viszonyára, ezen belül is arra a kérdésre, mely szerint a családjog önálló jogág, ezáltal önálló szabályozásra tarthat igényt, vagy a magánjog részének tekinthető, és a családjog szabályanyaga békésen megfér az egyéb magánjogi rendelkezések mellett. Ez a kérdés fel sem merülne abban az esetben, ha az 1945 utáni jogalkotásunk nem a szovjet mintát követte volna, ugyanis korábban egységes volt a jogtudomány abban, hogy a családjog a magánjog, a polgári jog elválaszthatatlan részét képezte.

A magyar magánjog egésze tulajdonképpen 1959-ig szokásjogként élt, mivel a korábbi kodifikációs törekvések céljukat nem érték el. Először az 1848. évi XV. törvénycikk rendelte el az ősiség eltörlésének alapján polgári törvénykönyv elkészítését, de a szabadságharc bukása megakadályozta a megvalósítását. A kiegyezés után 1871 és 1892 között több résztervezet készült, melyek alapján 1900-ban született meg az első átfogó tervezet, amelynek átdolgozott változatát törvényjavaslatként 1913-ban az országgyűlésnek is benyújtották. Az I. világháború és Trianon után a törvénykönyv előkészítésének munkálatai 1922-ben kezdődtek el újból, s ezek eredményeként született meg az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat. Ez a tervezet sem vált törvénnyé, így számos megoldását a bírói gyakorlat szokásjogi úton alkalmazta.¹⁰

A magánjog először a családjog területén nyert törvényi szintű szabályozást a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikkkel, majd a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk megalkotásával, mely törvény kizárólag a házassági köteléki jogot tartalmazta, a vagyoni jogi kérdéseket nem.

A családjog első átfogó jellegű kodifikációjára – mely egységes rendszerbe foglalta a családjog anyagának szabályozását –, a magyar jogban 1952-ben – szovjet mintára – került sor.¹¹ Ezt követően vált a családjog a magyar jogtudományban és a joggyakorlatban a polgári jogtól fokozatosan elkülönülő, önálló jogterületté,¹² olyannyira, hogy Nizsalovszki Endre már 1949-ben a Magyar családi jog c. könyvében a családjog önálló jogágisága mellett foglalt

¹⁰ Vékás Lajos: Magánjogi kodifikáció; In: Magyar Jog 2008. 7. szám 450. o.

¹¹ Pap Tibor: A házasság intézménye a népi demokratikus jogban; Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1969. 49. o.

¹² Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása; In: Polgári Jogi kodifikáció 2000. II/2. 5. o.

állást,¹³ mely nézet a jogtudományban 1990-ig szinte töretlenül érvényesült. A családjog önállóságát erősítette a házassági ügyek bírósági szervezetrendszerben elfoglalt kiemelt szerepe is azáltal, hogy polgári ügyekben – szinte – egyedüli módon fennmaradt az ülnökbíráskodás rendszere.¹⁴

A rendszerváltozást követően merült fel a korábbi jogági határok feloldásának gondolata. Ennek a lehetőségét először Kecskés László vetette fel, amikor megállapította egyrészt, hogy a szocialista család álelvei a jövőben már nem vehetők figyelembe, másrészt azt, hogy a családjog klasszikus polgári jogi jelei sokasodnak.¹⁵

Ugyancsak a családjog önálló jogági besorolását kérdőjelezte meg Bíró György és Lenkovics Barnabás is, mikor – elismerve a családjog egyes sajátosságait – azt, a polgári jog egy viszonylagos specifikumokkal rendelkező részterületének tekintik.¹⁶

Erre a következtésre jutott Lábady Tamás is, megállapítva, hogy a családjog és a polgári jog által szabályozott személyi viszonyoknál fellelhető eltérés, de a családjog által szabályozott vagyoni viszonyok polgári joghoz tartozása megkérdőjelezhetetlen, ugyanis azon különbségek melyek a családjog és a polgári jog között fellelhetőek, nem adnak alapot arra, hogy mesterségesen elválasztott részeket szakítsunk ki a magánjog területéből.¹⁷

A családjog önállósága mellett következetesen kiáll Weiss Emília, mivel a házasság és a család intézményére más jogintézményeknél erősebben jellemző, hogy ezek elsődlegesen nem jogi normákkal rendezettek, és kevésbé tűrik a jogi beavatkozást.¹⁸ A családjog szankciórendszere általában eltér a polgári jog szankciórendszerétől.

E mellett azonban kiemeli, hogy a családjog önállósága nem jelenti annak zárt, más jogágaktól elszigetelt voltát, több kapcsolódási pontot is megjelöl a polgári joggal. Így a polgári jog egyik fő alapelve, a rendeltetésszerű joggyakorlás a családjogban is érvényesül, akár szerepel a Csjt.-ben, akár nem. A polgári jog más alapelvei is – mint ahogy azt Weiss Emília megállapította –, korlátlanul érvényesülnek a családjogban. Ilyen például a jóhiszeműség, tisztesség és együttműködés elve és a joggal való visszaélés tilalma.

¹³ Az 1959. évi Ptk. megalkotásakor már fel sem merült az egységes szabályozás lehetősége.

¹⁴ Az 1997. évi LXXII. tv. 3. és 11. §-a alakította át az ülnökbíráskodás rendszerét, melynek eredményeképpen 1999. január 1-jétől megszűnt a házassági perekben az ülnökbíráskodás.

¹⁵ Kecskés László: A civilisztika és a gazdasági jogalkotás viszonyáról; In: Magyar Jog 1991. 4. szám 202. o.

¹⁶ Bíró-Lenkovics: Általános Tanok; Novotni - alapítvány Miskolc, 1996., 25. o.

¹⁷ Lábady: A magyar magánjog (polgári jog) általános rész; Budapest-Pécs, 1997. 36. o.

¹⁸ Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása; In: Polgári jogi kodifikáció 2000. II/2. 7. o.

Ugyanakkor a családjogot önálló alapelvek is uralják, melyek szintén a családjog önállóságát igazolják.

További kapcsolódási pont a családjog és a polgári jog között, hogy nem a Csjt., hanem a Ptk. tartalmazza az ember jogképességére, cselekvőképességére, a tulajdonos jogaira és kötelezettségeire, szerződésekre, az öröklés rendjére vonatkozó szabályokat. Ezen túlmenően a Ptk. Záró rendelkezései között találjuk a hozzátartozók fogalmát is.¹⁹

A kodifikációs munkálatok megkezdésekor a jogtudomány nem volt egységes a családjog különállóságának a megítélésében. Ennek ellenére már az 1998-as kormányhatározat megszületése után kialakult egységes kodifikátori álláspont alapján a családjog teljes normaanyaga beillesztésre kerül az új Polgári Törvénykönyvbe.²⁰ Ezáltal a családjog magánjogi háttérének és összefüggéseinek a jelenleginél hangsúlyosabb érvényre juttatását teszi lehetővé.²¹ Ez lehetőséget teremt arra, hogy a családjog átvegye a polgári jog azon szabályait, melyek a hatályos Csjt.-ben egyáltalán nem, vagy csak hiányosan vannak rendezve, illetőleg, hogy polgári jogban és a családjogban meglévő egyes indokolatlan ellentmondások feloldhatóvá váljanak.²² Azaz a javaslat sem határozza meg egyértelműen a családjog és magánjog kapcsolatát.

Véleményem szerint a történeti hagyományokat nem lehet figyelmen kívül hagyni akkor sem, ha e két jogterület 50 évig külön fejlődött, a családjog, a polgári jog szerves részének tekinthető. Az eltérő fejlődésnek köszönhető sajátosságai nem hordoznak annyi megkülönböztető jegyet, melyek a családjogot önálló jogági rangra emelnék, azonban ezen specifikumok megtartása indokolt.

Megállapítható, hogy a családjog és polgári jog között sokkal több az azonosság, mint a különбözőség, a családjog számos területen kapcsolódik a polgári joghoz.²³

Kiemelendő, hogy a házassági vagyoni jog – annak egyes elemeinek megszaporodásával – egyre összetettebbé vált, mely kérdések rendezése a magánjog (pl. társasági jog, biztosítási jog, tulajdonjog) nélkül nem lehetséges. A magánjogi normák e területen való érvényesülése a jogalkalmazásban több évtizedes gyakorlat, azonban mely

¹⁹ Hegedűs Andrea: Családi jog In: R.I.M.A.K. Bt. Szeged, 2012. 14. o. (a továbbiakban: Hegedűs. im.)

²⁰ 1050/1998. (IV. 24.) Kormányhatározat

²¹ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 393. o.

²² Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Szakértői Javaslat, melyet a Kormány 1003/2003. számú határozatával fogadott el. Közzétéve a Magyar Közlöny 2003. évi 8. számában.

²³ Ld. Barzó Tímea: A családjog és a polgári jogi kodifikáció; In: Magyar Jog 2000. 5. szám 288.-292. o.

közvetlenül sohasem, hanem a Legfelsőbb Bíróság által kifejlesztett jogértelmező tevékenység útján hatottak.

A családjog magánjogi kódexbe való inkorporálása lehetőséget nyújt arra, hogy a magánjog klasszikus alapelvei közvetlenül érvényesüljenek a családjogi ügyekben, és ne csak mint „háttérjogszabály” kerüljön alkalmazásra a Ptk. E mellett a családjogban érvényesülő kevés számú, de annál nagyobb jelentőségű alapelveinek fenntartása indokolt a Negyedik Könyv Első részében.

Amikor házassági jogviták keletkeznek, ezek megoldása általában az eljárásjogra hárul. Az „eljárásjog az anyagi jog szolgálóleánya”, azaz az eljárásjog célja az anyagi jogi jogszabályok érvényre juttatása. Az eljárásjog azonban lényegesen befolyásolja az egyes eljárások kimenetelét. Így az eljárásjogi szabályokon múlik például a házasság felbontása iránti perek egyszerűsítése, vagy éppen túlbonyolítása.

A házassági bontóper eljárási szabályai mutatják meg, hogy a jogalkotót e pertípushoz milyen kapcsolat fűzi. Kifejezi-e rosszállását a házasságok felbontása miatt, így elnehezíti-e, meghosszabbítja a per befejezését, vagy éppen hagyja, hogy a házastársak, mint megfontolt, felnőtt emberek hosszas átgondolás után különösebb nehézség nélkül bontsák fel házasságukat.

2. A házasság fogalma

Dolgozatom témája – a házasság felbontásának szabályozása – miatt elengedhetetlen, hogy először a házasság fogalmát tisztázzam.

Míg a házasság fogalma az elmúlt évtizedekben jelentős változáson ment keresztül a hazai és az európai jogalkotásban, az egyes országok tendenciái eltérőek. A házasság fogalmát a HT. nem definiálta, azonban az állam, mint a házasság intézményét védendő kiemelkedő érdeket szem előtt tartva, a házasságkötésnek, a házastársak jogainak és kötelezettségeinek, valamint az érvénytelenségi okok szabályainak megalkotásával a házasság jogi alapfeltételeit teremtette meg. A HT. elfogadása megalkotta a házasság intézményének máig ható belső, anyagi tartalmát, és külső formáját, a házasság megkötésének eljárását.

A HT. a házasságkötés vonatkozásában a korábbi természeti rendet elfogadva megtartotta a házasságkötés alaptételeit, megteremtett egy olyan eljárási rendet, melyek

minimális feltételeinek betartásához fűződhetnek az érvényes házasság jogkövetkezményei. Az érvényes házasság létrejöttének anyagi feltételei között első helyen állt, hogy házasságot kizárólag férfi és nő köthetett, így egyértelműen kizárta az azonos neműek házasságát.²⁴ Ebből az is következik, hogy házasság csak két ember között jöhetett létre, vagyis a HT. nem ismerte el a többnejűséget, vagy többférjűséget.

További anyagi jogi feltétele az érvényes házasság létrejöttének, hogy azt a felek egyező akaratnyilvánítással, szabad beleegyezés alapján kössék, mely csak akkor lehetséges, ha a fél birtokában van ítélőképességének, nyilatkozatai jogkövetkezményeinek, azaz a fél cselekvőképes. A szabad beleegyezés azt is magában foglalja, hogy a felek házasságkötési nyilatkozatukat nem köthetik sem időbeli, sem más feltételhez.

A harmadik – igaz feltételes – követelménye a házassági kötelék létrejöttének, annak „elhálása” volt.²⁵

Megállapítható, hogy 1894-től kezdődően a házasság fogalmának eljárási alaptétele: a házasság a polgári tisztségviselő előtti megkötése.

A házasság HT. által felállított fogalmának lényeges eleme az állandóság is, mivel a házasság kizárólag a házastárs halálával, vagy annak – szűk körben lehetséges – felbontásával szűnhetett meg, így mindenféleképpen állandó életviszonynak volt tekinthető.

Összegezve a fent előadottakat a HT. által felállított fogalom szerint a házasság jogilag akkor létesült, ha különböző nemű, cselekvőképes két személy, egyező akarat, sem feltételhez, sem időhöz nem kötötten kijelentette az állam által szabályozott formák mellett, az illetékes polgári tisztségviselő előtt, hogy egymással házasságot kötnek.²⁶

Hazai jogalkotásunkban a házasság fogalmának fentiek szerinti megalkotása óta a házasság belső viszonyaiban, a házastársak egymáshoz fűződő jogaiban és kötelezettségeiben következett be változás. Tekintettel arra, hogy a HT. nem foglalta magában a házassági vagyoni jogi szabályokat, és nem született egységes polgári jogi kódex sem, így a házastársak egymáshoz való viszonyát, jogaikat és kötelezségeiket jórészt a régi szokásjog tartalmazta. Ez alapján annak ellenére, hogy a házasság a felek egyező, befolyásmentes akarat-

²⁴ Látszik, hogy ez nem csak a jelenben felmerülő kérdés, mivel már a HT. elfogadásakor számos jogelméleti munka hangsúlyozza ki a házasságkötés ezen elemi feltételét. Ld.: Tóth Gáspár: A magyar házassági jog rendszeres kézikönyve, Eggenberger-féle könyvkereskedés, Budapest 1896. 11. o.

²⁵ Azért feltételes, mert érvénytelenségi okként lehetett erre a hiányra hivatkozni, de csak akkor, ha a másik fél a házasság megkötésekor nem tudta, hogy házastársával az együttélés lehetetlen.

²⁶ Tóth Gáspár: A magyar házassági jog rendszeres kézikönyve, Eggenberger-féle könyvkereskedés, Budapest 1896. 12. o. (a továbbiakban: Tóth. im.)

elhatározásával jött létre, a házastársak a házastársi kapcsolatban nem voltak egyenlők. Így megmaradt a férj főhatalma a felesége és a gyermeke felett, különösen a családi vagyon feletti rendelkezés és kezelése körében.

Ezzel szakított az 1949. évi XX. törvény, amikor kimondta²⁷ a nők és férfiak egyenjogúságának, valamint a házasság és a család intézményének a védelmét.²⁸ Ezzel emelték először alkotmányos védelem alá a házasság intézményét, mely alkotmányos védelem később csak erősödött 1972-ben azáltal, hogy a házasság intézményének védelme az Alkotmány I. fejezetébe került, ellensúlyozni próbálva a társadalmi változásokat. Azonban a házasság alkotmányos jogfogalmát nem határozta meg.

Az Alkotmány elfogadásának évében Nizsalovszky Endre az alábbiak szerint határozta meg a házasság fogalmát: „a házasság egy férfi és egy nő között a törvényben megszabott alakszerűségeknek megfelelően létrejött szerződéssel keletkező az a jogviszony, amelynél fogva a szerződő felek feltétel kikötésével vagy időhatározással nem korlátozható időtartamra, életközösség folytatására vannak kötelezve, oly módon, hogy e jogviszonyuk fennállása alatt harmadik személy irányában hasonló jogviszonyra nem léphetnek.”²⁹

A házasság intézményének védelme nem a konkrét házasságok védelmének, – így a válások megakadályozásának – állami kötelezettségét jelenti, azonban a házasságok jogi és tényleges stabilitása alkotmányos érték.³⁰

A házassági jog részletes szabályait az 1952. évi családjogi kódex alkotta meg, már magában foglalva a házastársak jogainak és kötelezettségeinek tételeit is. A házasság fogalmát – hasonlóan az 1945 előtti tendenciákhoz – a jogtudomány és a bírói gyakorlat dolgozta ki. A Legfelsőbb Bíróság 3. számú Irányelvében kimondta, hogy a szocialista erkölcsi felfogás szerint a házasság a szabad és egyenlő jogú férfinek és nőnek kölcsönös vonzalomra alapított, a családi kapcsolat alapját alkotó jogilag szabályozott tartós közössége. Ez alapján a házasság egy férfi és egy nő egyenjogú, szabad, önkéntes szövetsége, amely családot létesít, házastársi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet, és amely a törvényben meghatározott szabályok megtartásával jött létre.³¹

²⁷ Alkotmány 50. § (1) bekezdése. Hatályos 1972. április 25-ig.

²⁸ Alkotmány 51. §. Hatályos 1972. április 25-ig.

²⁹ Nizsalovszky Endre: Magyar Családi jog; MEFESZ Jogászkiadó Budapest, 1949. 22. o.

³⁰ Schanda Balázs: A házasság intézményének védelme a magyar alkotmányjogban. Elhangzott a PPKE JÁK 2008. május 14-én megtartott „A házasság intézményének védelme egykor és ma” című konferencián.

³¹ Pap Tibor: Magyar Családi Jog; Tankönyvkiadó, Budapest, 1966. 73. o.

A hangsúly – a korábbiakhoz képest – a felek egyenjogúságára helyeződött át, kihangsúlyozva az érzelmi kötelék szerepét, a házasság céljaként a család létesítésének megjelölése mellett. A házasság akként való meghatározása, hogy az a házastársak önkéntes, szabad szövetsége, háttérbe szorította a házasság szerződéses jellegét, elutasítva a vagyoni jogi érdekek mentén való házasságkötést.³²

A házasság fogalma tovább formálódott az elmúlt évtizedekben, részben azért, hogy a rendszerváltozást követően a házasságot nem a „szocialista erkölcsi felfogás” szerint határozták meg.

A jogirodalomban ma sem alakult ki egységes álláspont a házasság fogalmának meghatározásában, a fogalom körét egyes szerzők tágabban, mások szűkebben határozzák meg. Az eltérések egyrészt az életközösség tartósságának a megjelölésében, illetőleg az akaratszabadság kihangsúlyozásában lelhetőek fel.

A házasság egy férfi és egy nő között, az arra kijelölt állami hatóság előtt személyesen tett és kölcsönös, kifejezett nyilatkozattal létrejövő kötelék, amely a törvényben meghatározott személyi és vagyoni joghatásokkal jár. Célja, – általában – tartós életközösség létrehozása és a családalapítás.³³ Ebben a definícióban két problémát látok. Egyrészt a házassági vagyoni jogban nem számol azzal a lehetőséggel, hogy a felek a Csjt.-től eltérő módon szabályozzák a házastársi vagyoni viszonyaikat. Másrészt álláspontom szerint a házasságnak elengedhetetlen eleme, céljának a tartós életközösség fenntartásának a kimondása.

A házasságnak viszonylag leegyszerűsített fogalmát adja Szeibert Orsolya, aki a házasságot a férfi és a nő közötti olyan szabad szövetségnek tekinti, amely jogszabály által meghatározott módon jön létre, és amelyhez a jogszabály által megjelölt jogok és kötelezettségek kapcsolódnak.³⁴ Ez a meghatározás éppen a letisztultsága miatt nem alkalmas a házasság meghatározására, mivel éppúgy ráillik az élettársi kapcsolatra, mint a házasságra, és nem tartalmazza a házasság intézményesített jegyeit.

A házasság szövetségi jellegét emeli ki Hegedűs Andrea is, mikor a házasságot egy férfi és egy nő szabad, önkéntes szövetségeként határozza meg, mely házastársi jogokat és

³² Szerk.: Szigligeti Viktor és Bacsó Jenő: A családjogi törvény magyarázata; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1971. 33. o.

³³ Erdős Katalin: A házasságkötés; In: Szerk.: Kőrös András: A családjog kézikönyve I. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2000., 21. o.

³⁴ Szeibert Orsolya: Házasság – Házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírósági gyakorlat tükrében. In: Szerk.: Sajó András: Alkotmányosság a magánjogban; Complex kiadó Budapest, 2006. 245. o.

kötelezettségeket keletkeztet az egyenjogúság jegyében, melyek célja önálló család alapítása, és a törvény által meghatározott alaki követelmények megtartásával jön létre.³⁵

Teljes mértékben a házasság jelenleg is érvényes definíciójaként tartom elfogadhatónak az alábbi meghatározást, mely szerint a házasság egy férfi és egy nő házassági életközösséget létrehozó kapcsolata, amely a házasság megkötésével családot létesít, házastársi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet, és amely a törvényben meghatározott szabályok megtartásával jön létre.³⁶ E fogalom meghatározásból hiányzik a kölcsönös érzelmeken alapuló jelző tekintettel arra, hogy házasság létrejöttéhez ez nem feltétlenül szükséges. Ugyanakkor ellentétben az előző meghatározással, a házasságban élő feleket már családnak tekinti, és nem csak alkalmasnak a család létrehozására.

A fenti fogalmak összehasonlításakor az alábbi közös elemeket találhatjuk. A házasság intézménye monogám, és csak férfi és nő között jöhet létre. A házasság további fogalmi eleme az életközösség létrehozása. Jellemzően csak meghatározott állami eljárási rend keretei között jön létre, azonban ekkor számos joghatást vált ki, házastársi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet.

A házasság intézményének a védelmét az Alkotmányon túlmenően egyes nemzetközi egyezmények is kiemelik. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata deklarálta a családhoz, a házassághoz való jogot, kimondva, hogy a férfiak és a nők szabadon (fajra, nemzetiségre, vallásra tekintet nélkül) köthetnek házasságot fejlett koruk elérését követően, és egyenlő jogaik vannak a házasság tartama alatt és a házasság felbontása tekintetében.³⁷

A család és ezzel együtt a házasság védelme biztosításának a szükségességéről rendelkezik a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye is biztosítja a házasságkötéshez való jogot és a házastársak egyenjogúságát.³⁸ Az Egyezményen alapuló bírósági gyakorlat a házasságnak kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a többi párkapcsolati formához képest, és védi annak intézményét, megállapítva, hogy házasság két, egymástól eltérő nemű személy között jöhet

³⁵ Hegedűs. im. 33. o.

³⁶ Filó Erika: A házassági jog. In: Csiky Ottó – Filó Erika: Magyar családjog 2. átdolgozott kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2003., 40. o.

³⁷ Többek között e hivatkozással semmisítette meg az Alkotmánybíróság azon jogszabályi rendelkezést, mely a fegyveres erők testületébe tartozó házasulandó házasságkötését előzetes engedélyhez kötötte. (22/1992. (IV.10.) AB. hat.)

³⁸ 12. cikk: A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.

létre.³⁹ A Bíróság 2006-ban még arra az álláspontra helyezkedett, hogy annak ellenére, hogy egyes államok joga elismeri az egyneműek házasságát, az azonos neműek házasságkötési joga nem vezethető le az Egyezmény által garantált jogok értelmezéséből, így a Bíróság jogvédelme kizárt e körben.⁴⁰ A házastársak fogalma a gyakorlatban az elmúlt évtizedben jelentős változáson ment keresztül. Az időközben bekövetkezett szemléletváltozásra tekintettel a házasság fogalmának dinamikus értelmezésével elfogadta az azonos neműek házasságkötését,⁴¹ odáig menve, hogy 2010-ben kimondta, hogy házasságkötéshez való jog nemcsak a különneműeket, hanem az azonos neműeket is megilleti.⁴²

Az Európai Unió Alapjogi Chartája – tekintettel az Unión belül fennálló nemzeti szabályozásbéli különbségekre – csak annyit mond ki, hogy: „A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot, az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, biztosítani kell.”⁴³ A Charta tehát nem tiltja meg az azonos neműek házasságkötését, de számukra házasságkötéshez való jogot sem biztosít, a megoldást a nemzeti jogrendszerekre bízta.

Az Európai Bíróság gyakorlata a házasság fogalmának meghatározásában nem túl kiforrott. Azonban annyi mindenesetre leszögezhető, hogy az elmúlt években – tekintettel a tagállamok szabályozásának változásaira –, a házasságot már nem egyértelműen egy férfi és egy nő kapcsolataként határozza meg.⁴⁴

A házasság intézménye védelmének megvalósításában, és új tartalommal való megtöltésében kiemelkedő szerepe volt és van az Alkotmánybíróságnak, amely számos határozatával fejlesztette tovább az alkotmányos védelmet.

Az AB. már 1990-ben kimondta, hogy a társadalmat alkotó polgárok legalapvetőbb és legtermészetesebb közössége a házasság és a család, melynek védelme a jogalkotási eljárásra is kötelezettségeket tartalmaz, ezért a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvény módosítása alkotmányerejű törvény meghozatalát igényli.⁴⁵

³⁹ Grád András: A Strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve; Strasbourg Bt Budapest, 2005. 382. o.

⁴⁰ R. and F. v. The United Kingdom 35748/05., Decision of 28 November 2006.

⁴¹ Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz - Verman: Távol Európától. Kiemelt védelem alacsony színvonalon In: Fundamentum 2009. 1. szám 99. o.

⁴² Schalk and Kopf v. Austria 30141/04., Judgement of 24 June 2010.

⁴³ Európai Unió Alapjogi Charta 9. cikk.

⁴⁴ A D. és Svéd Királyság v. az Európai Unió Tanácsa ügyben (C-122/99 és C-125/99 egyesített ügyek) az Európai Községek Bírósága 2001-ben még kimondta, hogy a tagállamok által általánosan elfogadott definíció szerint a házasság fogalma két különnemű ember unióját jelenti.

⁴⁵ 4/1990. (III.04.) AB. határozat

A házasság intézményének alkotmányos védelme körében az AB. kifejtette, hogy az Alkotmány egyben garantálja a házasságkötés szabadságát, melyet az önrendelkezési jog részének tekint.⁴⁶

Már az 1990-es évek elején megjelent a házasság hagyományos fogalmának védelme az AB. jogfejlesztő tevékenységében, mikor az élettársi kapcsolattal párhuzamba állítva, ott megengedte, de a házasság intézményénél egyértelműen kizárta az azonos neműek ilyen jellegű intézményesített kapcsolatát. Indokolása szerint, a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza amellet, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete.⁴⁷ A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különmeműsége igen. A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását. Ez a magyarázata annak, hogy az Alkotmány 15. §-a együtt említi a védelem két tárgyát a házasság és a család intézményét.⁴⁸

E döntését az AB. többször is megerősítve, az azonos neműek közötti házasságkötésének engedélyezésére kiírt népszavazási kezdeményezés ügyében hozott határozatában megállapította, hogy a legfontosabb emberi jogi nemzetközi egyezmények szövegezéséből is az következik, hogy a házasságot férfi és nő életközösségeként fogják fel: a házasságkötés szabadságát a férfi és a nő jogaként határozzák meg. Az AB. ezen határozatában kifejtett értelmezése szerint a házasság intézményét a férfi és nő életközösségeként védi az Alkotmány, ezért az Alkotmány tartalmi módosítását eredményezné az azonos neműek házasságkötésének lehetővé tétele kérdésében tartandó népszavazás.⁴⁹

Lényegében ezen indokok alapján utasította el az AB. a poligámiára irányuló népszavazási kezdeményezést is.⁵⁰

⁴⁶ 22/1992. (IV.10.) AB. határozat és ld. 23/1993. (IV.15.) AB határozatot.

⁴⁷ A házasság és a család intézményének összefonódását hangsúlyozza a 18/2001 (VI.01.) AB határozat is, mely hivatkozik arra, hogy a gyermek születésének elősegítése mesterséges vagy művi beavatkozás útján olyan esetekben, amikor a házaspárnak természetes úton nem lehet gyermeke, erősíti a házasság intézményét, és lehetővé teszi a tulajdonképpeni család (a gyermekkel bíró házaspárok) létrejöttét.

⁴⁸ 14/1995. (III.13.) AB. határozat.

⁴⁹ 65/2007. (X.18.) AB. határozat

⁵⁰ 75/2007. (X.19.) AB. határozat

A házasság intézményesített védelmét az AB. legmarkánsabban a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény⁵¹ részleges alkotmányellenessé nyilvánításakor fogalmazta meg. Az AB. kihangsúlyozta, hogy a párválasztás szabadsága, a házasságkötés, valamint a családalapítás joga, és a házasság, mint társadalmi intézmény védelmére vonatkozó alkotmányi kötelezettség szoros összefüggésben állnak.

Az állam kötelezettsége a házasságkötéshez való jog biztosítása körében elsősorban és minimálisan arra terjed ki, hogy a házasságkötés és családalapítás feltételeit, jogi kereteit megteremtse. Ebből következően a jogalkotó a házasság intézményét nem szüntetheti meg, a házasságkötést nem teheti lehetetlenné, és a házasság esetleges feltételeit, akadályait is rendkívüli körülménnyel kell meghatározni.

Azonban az állam nem teremthet olyan törvényi helyzetet sem, amely a házaspárokat összességében hátrányosabb helyzetbe hozza a nem házas személyekkel, párokkal szemben, hanem éppen ellenkezőleg olyan jogi környezetet kell teremteni, amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák és családot alapítsanak. A határozat elvi élel állapította meg, hogy a jogalkotó a házasságot a versengő életmodellekkel szemben csak úgy tudja hatékonyan védeni, ha az attól eltérő modelleket valóban eltérően is szabályozza. Ugyanakkor az AB. azt is megállapította, hogy az Alkotmányból nem a házassági kötelék, mint együttélési forma „egyedüli,” kizárólagos, hanem a „különös” kiemelt, alkotmányos szintű védelme vezethető le, vagyis az alaptörvény nem zárja ki más, a házasságtól eltérő párkapcsolatok törvényi szintű oltalmát, azonban ezek joghatásainak eltérőnek kell lennie.

A bejegyzett élettársi kapcsolat eredeti szabályozásának problémája abban állt,⁵² hogy „quasi házassággá” és valódi családjogi intézménnyé vált volna, ezáltal a házaspárokat megillető jogok a bejegyzett élettársakat is megillették, ezzel párhuzamosan pedig a házastársakat terhelő kötelezettségek is terheltek volna. Általános jelleggel a bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai azonosakká váltak volna a házasságéval. Az AB. álláspontja szerint a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat között kifejezetten fenntartott különbségek egyike sem volt releváns. Ezáltal a jogalkotó által választott jogi megoldás következtében a férfi és nő házasságának valódi konkurenciát jelentett volna a bejegyzett élettársi kapcsolat.

⁵¹ 2007. évi CLXXXIV. törvény

⁵² A bejegyzett élettársi kapcsolat alkotmányos problémát csak különböző nemű élettársaknál vethet fel, mivel azonos nemű személyek házasságot nem köthetnek, így nem is válhat az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolata a házasság „konkurenciájává.”

Az Alkotmány alapján a házasságot tartalmi jellemzői tekintetében is – nemcsak az elnevezésében – valóságos védelem illeti meg. Az Alkotmány a legmagasabb szintű jogforrás a jogrendszerben, törvényi szinten tehát nem lehet alkotmányos intézményekkel azonos, új intézményeket létrehozni.⁵³

Ezzel ellentétes és egyszemélyes álláspontot fejtett ki Bragyova András a határozathoz fűzött különvéleményében. Megállapította – mellyel egyetérthetünk –, hogy az alkotmány házasságfogalma a társadalom házasságról alkotott felfogását tükrözi, azaz a házasság alkotmányos védelme a mindenkor társadalmi erkölcs szerinti házasság intézményi biztosítója. Ebből következik, hogy a házasság alkotmányos fogalma változhat, sőt változnia kell, ha a társadalomban uralkodóan elfogadott házasság és családfelfogás megváltozik, melynek követése a törvényhozó feladata.

Bragyova András alkotmánybíró szerint a házasság alkotmányos védelme nem lehet államcél, mivel az államnak egyenlően kell kezelnie a házasság mellett döntő és a házasságot kötni nem kívánó esetleg házasodni nem is tudó polgárait. Az egyenlőség pedig kizárja a házasság intézményének jogi eszközökkel történő ráerőltetését vagy kedvezményekkel való ösztönzését is. Ez azonban a házasság alkotmányos intézményesített védelmét szüntetné meg, mely ellentétes az elmúlt évtizedek tendenciáival.

Ugyanakkor – Bragyova Andrásal ellentétben – álláspontom szerint vannak olyan alkotmányos alapjogok és intézmények, melyek fennállása és védelme nem függhet a társadalom többségének pillanatnyi értékítéletétől, és ezen védendő intézmények közé tartozik a házasság is.

Áttekintve az alkotmánybírói határozatokat megállapítható, hogy az AB. kialakult, töretlen és változatlan álláspontja, hogy a házasság intézményének védelme nem egyeztethető össze az azonos neműek házasságával.⁵⁴

Számos európai országban az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatán túlmenően az azonos neműek házasságát is lehetővé tették.⁵⁵ Először a világon Hollandiában

⁵³ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat: e határozattal részletesen foglalkozik Jakab András: Az Alkotmánybíróság határozata a bejegyzett élettársi kapcsolatról – A házasság védelme és a jogbiztonság című munkájában; In: JeMa 2010/2. 9.-16. o.

⁵⁴ Az Alkotmánybíróság által felsorakoztatott elvek alapján az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága 2007. november 6-ai ülésén utasította el az azonos neműek házasságkötését megengedő törvényjavaslatot, melyet ezt követően nem is vettek elő újra. Ld.: Hámos Antal: Az azonos neműek házasságáról szóló törvényjavaslat alkotmányjogi reflexiója; www.vigilia.hu letöltés dátuma: 2011.11.12.

⁵⁵ Ld. bővebben: Ian Curry-Sumner: Same-sex relationships in Europe: trends towards tolerance? In: Vol.3, No.

engedélyezték az azonos neműek számára a házasságkötést 2001. április 1-jén, mely lassú, de szerteágazó növekedést indított el nemcsak Európában, hanem az Európán kívüli országokban is. Jelenleg 7 európai országban, és 3 Európán kívüli országban legalizálták az azonos neműek házasságkötését.⁵⁶

Az azonos neműek házasságkötése előtt a kaput a regisztrált élettársi kapcsolatok bevezetése tárta szélesre. Az azonos neműek közötti kapcsolat legalizálásával csökkent a párkapcsolati forma miatti társadalmi ellenállás. A bejegyzett élettársi kapcsolatok és a házasság joghatásai közötti különbségek csökkenésével vált bevezethetővé, és az adott országokban elfogadhatóvá az azonos neműek házasságkötése.

Azt is ki kell emelni, hogy általában azon országokban, ahol megengedett az azonos neműek házasságkötése, joghatásában általában a különneműek házasságával egyezik meg, azonban bizonyos kérdésekben a bejegyzett élettársi kapcsolathoz hasonlít. Mindkét házasságnál megegyeznek a házasságkötésre, a házastársak jogaira és kötelezettségeire, a házasság vagyoni jogi hatásaira és az öröklési joghatásaira teljességgel azonos szabályok vonatkoznak. Eltérő joghatások érvényesülnek Belgiumban⁵⁷ és Svédországban, ahol az azonos neműek házassága apasági vélelmet nem keletkeztet.⁵⁸

Ez a folyamat ugyanakkor megtorpanni látszik például az USA-ban, ahol 1996-ban szövetségi törvényt fogadtak el a házasság védelméről – Defense of Marriage Act –, amely a házasságot egy férfi és egy nő kapcsolataként határozza meg. Jelenleg több mint húsz szövetségi állam alkotmánya kifejezetten tiltja az azonos neműek házasságának elismerését. Ezek sorába lépett 2008. november 4-én Kalifornia, ahol népszavazás kiegészítette az alkotmányt azzal, hogy „házasságot csak egy férfi és egy nő köthet” és ezzel megsemmisítette az azonos neműek házasságkötésének fél évvel korábbi, a Kaliforniai Legfelsőbb Bíróság általi engedélyezését.

A fentiek alapján nem lehet egyértelműen megállapítani azt, hogy a haladás útja, és az Európai Unió kívánalma lenne az azonos neműek házasságának legitimálása.

2. (2011) Amsterdam Law Forum 43.-60. o.

⁵⁶ 2003-ban Belgium, 2005-ben Spanyolország, 2008-ban Norvégia, 2009-ben Svédország, 2010-ben Izland, és Portugália, míg az Európán kívüli országok közül 2005-ben Kanada, 2006-ban Dél-Afrika, 2010-ben Argentína, és néhány (hat) Egyesült Államokbeli szövetségi állam lépett be az azonos neműek házasságát megengedő országok közé.

⁵⁷ Belgiumban továbbra is csak a házasság, mint intézményesített párkapcsolati forma eredményezi a személyállapot megváltozását, és teremt a felek között kölcsönös támogatási kötelezettséget. Ezáltal a házasság intézményének továbbra is primátusa van, csak a házasság egyik tartalmi eleme, a felek személye változott meg.

⁵⁸ Szeibert Orsolya: Házasság és házasságon kívüli partnerkapcsolatok: élettársak és bejegyzett élettársak; In: Családi Jog VIII. évfolyam 2010. december 25.-31. o.

Mindenesetre Magyarország Alaptörvénye⁵⁹ továbbra is kiáll a házasság intézményének védelme mellett, melyet mint férfi és nő közötti, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget határoz meg.⁶⁰ Ezzel megalkotta az Alaptörvény a házasság első alkotmányban foglalt definícióját, továbbra is elzárva az azonos neműeket a házasságkötés lehetőségétől.

Álláspontom szerint e fogalom meghatározás pontatlan és elnagyolt. Nem tartalmazza a házasság megkötésének módjára való utalást, így az Alaptörvény alapján akár az egyházi szertartást is önálló házasságkötési formának tekinthetnénk. Ugyanakkor ez a házasságfogalom neutrálisnak tekinthető, mivel semmilyen pozitív tartalommal nem tölti meg a fogalmat. Nem emeli ki, hogy a házasság célja a felek tartós együttélése.

Az Alaptörvény definíciója csak a korábban meghozott alkotmánybíróági döntésekkel összhangban értelmezve érheti el a szándékolt jogalkotói hatást.

A házasság intézményével együtt az Alaptörvény védi a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A család és a házasság intézményének fontosságát azzal is hangsúlyozza, hogy az Alaptörvény első fejezetében, az „Alapvetések” közé helyezte, és szabályozását sarkalatos törvényekre bízta.

⁵⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Hatályos 2012. január 1-jétől.

⁶⁰ Magyarország Alaptörvénye L.) cikk (1) bekezdése.

II. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK A MAGYAR HÁZASSÁGI JOG SZABÁLYOZÁSÁBAN

1. A polgári házassági jog kezdetei

A házasság felbontásának polgári szabályai a polgári házasságkötés intézményének létrejöttével és fejlődésével alakultak ki. A polgári házasság történeti előzményei Magyarországon II. József (1741-1790) nyúlnak vissza. II. József 1781-ben kiadott ún. „Türelmi rendelete” a nem katolikus felekezetek számára szinte teljes vallásszabadságot biztosított, mely alapot teremtett későbbi házassági pátensének.⁶¹

II. József 1783. január 13-án kiadott pátensében⁶² először nevezte a házasságot „polgári szerződésnek”, ezáltal a házassági jogi kérdésekben a katolikus világi társadalom függetlenült a pápai kúriától. Nem dogmatikus elhatárolódást hozott a pátens, inkább racionálisabb és egységes szabályozást kívánt bevezetni. Legelőször a *diszpenzáció* kérdését szabályozta, és a 3. és 4. fokú rokonságot már nem tekintette tiltó akadállynak, és alóla felmentést adott, függetlenül attól, hogy a felek kizárólag katolikus vagy vegyes házasságot „kötöttek.”⁶³

Ezt követően 1786. évi házassági pátense gyökeres változásokat idézett elő azzal, hogy felismerte, hogy egyik egyházi jogot sem lehet ráerőltetni a többi felekezetre. II. József pátense a házassági jog egészére állami szabályozást vezetett be. Valamennyi felekezet vonatkozásában egységesen állította fel a házasság megkötésének anyagi és formai kellékeit azzal, hogy kimondta a katolikus papok a nem katolikus felek közötti házasságkötésnél, mint polgári tisztviselők jártak el, és a házasságkötésnél nem a saját egyházi jogukat, hanem a pátens rendelkezéseit kellett alkalmazniuk. Megtiltotta ezáltal, hogy saját egyházjogukban meglévő, de a pátensben nem szabályozott házassági akadályra hivatkozva megtagadják a házasságkötést.

A pátens másik nagyon fontos új eleme az volt, hogy a házassági pereket királyi (állami) bíróságok elé utalta,⁶⁴ eltörölve házassági ügyekben az egyházi bíraskodást, megteremtette a házassági jog egységes, polgári jogon alapuló szabályozását. II. József halálát

⁶¹ Király Eszter: A polgári házasság története Magyarországon; In: Jogtudományi Közlöny 1997. május. 221-228. o. (a továbbiakban: Király. im.)

⁶² Magyarországon és Erdélyben a házassági pátens rendelkezései csak 1786-ban nyertek kihirdetést.

⁶³ Mályusz Elemér: A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus; In: A magyar protestantizmus történetének forrásai Bp., 1939 Sylvester Nyomda Rt.

⁶⁴ Azzal a megszorítással, hogy a katolikusok házassága továbbra is felbonthatatlan maradt.

megelőzően valamennyi, így „Türelmi rendeletét” is visszavonta. II. József halálát követően az egyház fokozatosan nyerte vissza a házassági perek feletti bíraskodás jogát.⁶⁵

II. Lipót sok más kérdés mellett vallási és házasságjogi problémákkal is foglalkozott, felemás eredménnyel. II. Lipót valamennyi II. József által kiadott intézkedést felfüggesztette, és a felekezetek számára biztosította a házassági ügyekben való bíraskodás során a saját felekezeti joguk szerinti eljárást.

Az 1790-1791. évi országgyűlésen hozott törvények átmenetileg rendezték a házassági joggal kapcsolatban felmerülő vitás kérdéseket. Az 1790. évi 26. törvénycikkben „mindkét vallású evangélikusok” összes házassági ügyeit saját egyházi bíróságuk elé utalta. Azonban ezen szabályt sohasem alkalmazták, így a protestánsok ügyeiben továbbra is állami törvényszékek ítélkeztek. A vegyes házasságok átkerültek a katolikus egyházi bíróságok hatáskörébe, akik a kánonjog szabályai szerint jártak el.

A jogbizonytalanság elkerülése érdekében II. Lipót rendezte II. József rendeletének hatálya alatt a polgári bíróságok által hozott, házasságot felbontó ítéletek jogi sorsát, kimondva ezen ítéletek hatályban maradását.

A törvények végrehajtását azonban a katolikus és a protestáns egyház állandó konfrontációja kísérte. A reformkori országgyűléseken (1832-36, 1838) ismét felvetődött a protestánsok igénye a vegyes házasságok „szabad” megkötése iránt, amely a katolikus egyház ellenállása miatt nem valósult meg.

Újabb változást az 1844. évi III. törvény⁶⁶ hozott, amely törvényessé tette – visszamenőleges hatállyal – az 1839. március 15. után evangélikus lelképásztor előtt kötött vegyes házasságokat. Ezzel a protestáns felekezetek szabadon köthettek nemcsak egymás között, de vegyes házasságokat is.

Az „örökös tartományokban” már 1812. január 1-jétől alkalmazott Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (azaz Osztrák Polgári Törvénykönyv, a továbbiakban: OPTK.) Magyarország vonatkozásában az 1852. november 29-én kiadott császári paranccsal, 1853. május 1-jei hatállyal lépett életbe.⁶⁷

⁶⁵ Képviselőházi irományok, 1892. XV. kötet 513. sz. www.3arcanum.hu. Letöltés dátuma: 2011. december 22.

⁶⁶ Az 1844. évi III. tv. hatályát az 1848. évi XX. tv. kiterjesztette a nem egyesült görög vallásúakra is.

⁶⁷ Erdélyben 1853. május 29-ei nyílt paranccsal vezették be.

Az OPTK. szerint a házasság létrejöttékor két különböző nemű személy kinyilatkoztatja azon akaratát, hogy „elválhatatlan közösségben élnek, gyermekeket nemzenek, azokat nevelik, s egymást kölcsönösen segítik.” Ezen rendelkezések érvényesek voltak vallási különbségek nélkül, bármely – elismert – házasságra azzal, hogy vegyes házasság esetén a nem katolikus fél kérésére saját lelkésze is jelen lehetett a katolikus papon kívül a házasság megkötésénél. A keresztény és nem keresztények közötti házasságot azonban továbbra sem támogatta, de eltűrte azáltal, hogy ezen házasságok megkötését kormányshatározathoz kötötte.

Az OPTK. rendelkezett a házasság bírói úton történő érvénytelenné nyilvánításáról, a válásról, és az ágytól-asztaltól való elválásról is.⁶⁸

Annak ellenére, hogy az OPTK. külön fejezetben foglalkozott a házassági joggal, éppen ezen fejezetet csak bizonyos megszorításokkal lehetett alkalmazni Magyarországon. Ugyanis a római katolikusok, az egyesült görög és nem egyesült görög szertartású és a katonai törvényhatóság alá tartozó állampolgárokra nem voltak alkalmazhatóak a házasság érvényes megkötése, az érvénytelenség megállapítása iránti tárgyalás, az ágytól-asztaltól való elválás, és a házasság felbomlásának szabályai.⁶⁹

Az 1861-es országbírói értekezlet után az OPTK. csak Erdélyben maradt hatályban, így Magyarországon egyre erősebb igény mutatkozott az új szabályozásra.

Ennek első lépése az 1868. évi XLVIII. törvény volt, amely a vegyes házassági válópereket az alperes „illetékes bírósága” elé utalta, azzal a sajátossággal, hogy miután az alperes illetékes bírósága jogerősen kimondta a házasság felbontását, a per átkerült a felperes bírósága elé, amely fórum a felperes felett hozott ítéletet saját hitelvei szerint.

A fentiek alapján az evangélikus felekezeteknél állami, míg a római katolikus, egyesült görög és nem egyesült görög, valamint a két erdélyi evangélikus, és az unitárius felekezetnél egyházi törvényszék járt el.

A különböző vallási szertartások „egységesítésének” következő lépése az 1868. évi LIII. törvény volt, amely a törvényesen bevett keresztény felekezeteknél a vegyes házasságokat bármely felekezet papja előtt megköthetővé tette.

⁶⁸ 1853-ban az OPTK. mellett ideiglenes polgári perrendtartást is bevezettek – többek között - Magyarországon, amely részletesen tartalmazta a peres eljárás szabályait, azonban a házassági perek vonatkozásában egyedül „az evangélikus hitsorsosok házassági ügyeiben eljárásról” rendelkezett a 30. fejezetben. In.: Ideiglenes Polgári Perrendtartás Magyar-, Horvát-, Tórország, Szerbvajdaság és temesi bánság számára; A cs.k. udvari és álladalmi nyomdából Bécs, 1852.

⁶⁹ Rájuk továbbra is az egyházi jogi szabályok voltak érvényesek, ügyük az egyházi bíróságok elé tartoztak.

A vallási házasságkötések átjárhatóvá tétele mellett megjelent 1869-ben Irányi Dániel országgyűlési képviselő vallásszabadságról szóló törvényjavaslata, mely már a polgári házasságkötést és a házassággal kapcsolatos eddigi egyházi törvényszéki ügyek peres polgári bírósági elbírálását tartalmazta.

A törvényjavaslat azon felvilágosodás – korabeli eszmét tükrözte, mely szerint a házasság polgári szerződés, melyet a házastársak erre irányuló közös akarata hoz létre, és amely közös akarral a házasságot meg is lehet szüntetni.

A törvényjavaslatot a képviselőház nem fogadta el, mivel a polgári házasság kérdését külön törvényben kívánták rendezni.

A polgári házasságkötés újabb javaslata 1870-ben báró Eötvös József miniszter nevéhez kötődött. A javaslat⁷⁰ abból indult ki, hogy az állam, – a vallási különbségek ellenére – a házasság polgári érvényességét nem kérdőjelezheti meg, az állam a házasságot polgári szerződésnek tekinti. A javaslat e mellett nem kérdőjelezte meg az egyes vallási felekezetek saját jogát a házasságok elismerése tekintetében. Sajnálatos módon a javaslat Eötvös halála miatt nem került tárgyalásra.

A polgári házasság kérdése csakhamar újból felszínre került, amikor 1873. február 27-én a Képviselőház elfogadta Irányi Dániel újabb határozati javaslatát, mely a Kormányt a szabad vallásgyakorlásról és a polgári házasságról szóló törvényjavaslat mielőbbi beterjesztésére kötelezte.⁷¹ Azonban hol a Kormány, hol a Főrendiház ellenállása miatt csak 1890-ben indult meg a házassági jogról szóló törvényjavaslat kidolgozása Szilágyi Dezső igazságügy-minisztersége idején.

⁷⁰ A javaslat tulajdonképpen a „a vallás szabad gyakorlatáról és a vallásfelekezetek egyenjogúságáról” szólt, mivel a vallásszabadság velejárójaként tekintették a polgári házasságkötést.

⁷¹ Grosschmid Béni: A Házasságjogi törvény (1894. XXXI.t.-cz.). Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat Budapest, 1908. 7. o.

2. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk megalkotásának előzményei

A polgári házasság bevezetésének eszméje ettől kezdve a jogászi közvéleményt is erősen áthatotta,⁷² mely hatást gyakorolt a kormányzatra is.

Szapáry Gyula kormánya 1890-ben meghirdette az egyházpolitikai reformokat, közöttük a kötelező házasság programját is.⁷³ A vallásügyi reformokhoz a kormány nem kapott uralkodói jóváhagyást, ezért 1892-ben lemondott. A törvény megalkotásához vezető folyamat tehát országos botrányt robbantott ki, amely kormányválsághoz és váltáshoz vezetett.

Az új kormány Wekerle Sándor miniszterelnök vezetésével továbbra is kiállt a polgári házasság (és válás) intézményének megszilárdítása mellett. A Wekerle-kormány az egyházpolitikai reformok körében meghirdette a kötelező polgári házasság programját. A házassági jogról szóló törvényjavaslatot 1893. december 2-án terjesztették be a Képviselőház elé, mely alapján az elfogadott törvényt 1894. december 9-én szentesítette az uralkodó.

A polgári házasság programja együtt járt a házasság felbontása szabályainak újragondolásával. Amíg a polgári házasság kérdésköre hatalmas politikai vitákat robbantott ki, addig a válás kérdésköre inkább a jogászi közvéleményt mozgatta meg.

A házassági törvény elfogadásakor a következő nyolc – vallási alapú – házassági jog volt érvényben az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysághoz tartozó részein: a római katolikus egyházi jog, a görög-keleti román és szerb egyház joga, a protestánsok egyházi joga, az erdélyi reformátusok és az erdélyi evangélikusok egyházi joga, az unitáriusok házassági joga, a magyarországi izraeliták joga, valamint az erdélyi izraeliták joga,⁷⁴ melyek közül az első hat számított „bevett vallásnak”.

A házasságkötés jogát minden bevett vallás a saját egyházi törvényei szerint gyakorolta, és döntött a házasság megszüntetése, érvénytelenítése kérdésében is.

A különböző vallású házastársak házassága és az ahhoz kapcsolódó viták tekintetében különböző – egyházi, illetőleg állami – joghatóság alá tartoztak. Tisztázatlanok voltak különösen a vegyes házassággal, és az ezekből szárazó gyermekekkel kapcsolatos szabályok,

⁷² 1873-ban a IV. Magyar Jogászgyűlés megtárgyalta a házasság felbontásának a kérdését, és ezt követően 1880-ban Sztrehlo Zoltán törvényjavaslatot készített a házasság megkötése és felbontása kérdésének rendezése körében. A vita (egyik) középpontjában a megegyezésen alapuló válás bevezetése állt, melyet inkább gyakorlati okokból támogattak, a becsületében sérelmet szenvedett fél érdekében. A javaslatban tehát nem a házasság polgári szerződési jellege miatt került megszövegezésre a megegyezésnek, mint bontó oknak a szabályozása.

⁷³ Barzó Tímea: A magyar családjog múltja, jelene, jövője; In: Családi Jog 2006. március, IV. évf. I.szám.3. o. (a továbbiakban: Barzó. i.m.)

⁷⁴ Tóth i.m. 5. o.

valamint nem volt rendezve az izraelita vallásúak házassági joga sem, mivel azt az állam nem ismerte el.⁷⁵ Abban sem volt egységes állásfoglalás, hogy mi lesz azokkal a polgárokkal, akik egyik bevett egyházhoz sem tartoztak.

A házassági jog reformját szükségessé tette a vallás szabad gyakorlásának és az izraelita vallás bevételeének elve. Ennek keretében meg kellett szüntetni a házasság megkötéséhez szükséges felekezeti kényszert és a *cultus disparitas* akadályát is.

Nélkülözhetetlen volt a reform azért is, mivel nyolc egymás mellett élő házassági jog kaotikus állapotokat eredményezett már önmagában is, de a vegyes házasságok tekintetében fennálló kettős jog és kettős – egyházi – bírászkodás a házasság intézményének szilárdságát rendítette meg.⁷⁶

Ez a folyamat nem volt egyedüli a kontinensen, mivel a XVIII. század második felében elindult magánjogi kodifikáció Európa legtöbb államában az addigi kánonjogi alapokon nyugvó házassági jogot is az állami szabályozás tárgyává tette.⁷⁷

Mindenki érezte a reform szükségességét, azonban ennek ellenére komoly döntés előtt állt a jogalkotó, mivel az ezeréves hagyomány azt is diktálhatta volna, hogy a fennálló felekezeti jogok rendszerét fejlesszék tovább következetes, koherens rendszert alkotva, ahelyett, hogy egységes nemzeti házassági jogot, polgári eljárást és állami bírászkodást hozzanak létre, megfelelve ezzel az európai jogfejlődési tendenciáknak.

Ez utóbbit választva, az 1894. évi házassági törvény egységes – mindenre kiterjedő és kötelező – polgári házasságkötésre vonatkozó jogi szabályozást állapított meg, mellérendelve az anyakönyvezés intézményét, meghatározva azon bírói fórumot, amely előtt kizárólagosan tárgyalhatóak a polgári formában kötött házasságokkal kapcsolatos jogviták.

Ugyanakkor meghagyta az egyházak szabadságát is, azzal hogy a hívők saját szertartásuk, tanaik alapján járhattak el: megtehettek mindent, amit a vallásuk előírt és nem voltak semmire sem kötelezhetőek, mely a vallásukkal ellentétes, azonban intézkedéseikhez polgári joghatás már nem kötődött.

A házassági jogot tartalmazó törvény az állam és az egyház szekularizációját valósította meg, mind a házasságok megkötése, mind a megszüntetése tárgyában, egységes – felekezetekre való tekintet nélküli – állami jogot alkotott. Összegezve, a jogalkotó a kötelező polgári házasság útját választotta: azaz a vallási kötelezettségeket érintetlenül hagyva

⁷⁵ E helyzet rendezését kísérelte meg az udvari kancellária 1863:15940.sz. rendelete, valamint az OPTK. hatályának kiterjesztése e kérdésben az erdélyi izraelitákra.

⁷⁶ A törvény ministeri indokolása szerint.

⁷⁷ Szabó. i.m. 49. o.

egységes, kötelező házassági formát és e jogviszonyból származó ügyekre állami *iurisdictio*t vezetett be.⁷⁸

Ezek szerint másféle törvényes házasság nincs, csak amelyet az 1894. évi házassági törvény rendelkezési alapján polgári hatóság előtt kötöttek; más bíróság házassági ügyekben nem ítélt, mint amely hatóságát az állam nevében, az állami törvény alapján gyakorolta. Így a kizárólag egyházi törvényeknek megfelelően kötött házasság az állam szempontjából nem tekintendő házasságnak, valamely egyházi testület ítélkezése az állampolgárok jogaira kihatással nincs.⁷⁹

Ez az elgondolás hazánkban annyira új volt, hogy a századfordulón jogi könyvek tömege jelent meg a házassági joggal kapcsolatban magyarázva részben a szakmának, részben a „jogkereső közönségnek” a szabályozás lényegét.

Az 1894. évi XXXI. törvény a házassági jogról (a továbbiakban: HT.) 1895. október 1-jén lépett hatályba,⁸⁰ és több lényegi módosítással, formálisan egészen 1952. december 31-ig maradt fenn.⁸¹ A HT. a házasság megkötésének és megszűnésének szabályait foglalja magába, mely 10 fejezetből áll.

3. Az 1894. évi házassági jogi törvény házassági perekre vonatkozó szabályai

Ezen alfejezetben célom áttekinteni a HT. házassági perekre vonatkozó szabályait. E körben megvizsgálom a házassági perek alatt a törvény szerint értendő egyes eljárásokat.

A HT. egységes anyagi jogi szabályozást teremtett, azonban az nem tartalmazta az egész házassági jogot, kizárólag a házasság megkötésének és megszüntetésének a szabályait (azaz a házassági jog személyi részét), kihagyva a házassági vagyoni jogi rendelkezéseket. A mellőzés indoka az volt, hogy a házassági vagyoni jogi szabályokat a jogalkotó a készülő polgári törvénykönyvben egységes elvek alapján kívánta elhelyezni.⁸²

A HT. részben magába foglalta az eljárási szabályokat is, mivel az ideiglenesnek szánt 1868. évi LIV. törvény polgári peres eljárási szabályai nem rendelkeztek és nem is

⁷⁸ Király. i.m. 221.-228. o.

⁷⁹ Tóth. i. m. 6. o.

⁸⁰ 1895.06.29-én kelt 2020. számú miniszterelnöki rendelet határozta meg.

⁸¹ Az uralkodó, Ferenc József nézetei miatt csak 1894. december 10-én szentesítette és a következő év október 1-jei hatállyal léptette életbe, annak ellenére, hogy az Országgyűlés már 1894. június 21-én elfogadta. A polgári házasság és válás miatti országos vita, valamint az uralkodó álláspontja a Wekerle-kormány leváltásához vezetett.

⁸² Barzó. i. m. 3. o.

rendelkezhetek a házassági perekről. Különleges pertípusként csak 1911-ben, az új Polgári Perrendtartásba lettek beiktatva, megtartva a szabályozás kettőségét.

Lényegi változást eredményezett, hogy a törvény hatályba lépését követően házasság kizárólag állami törvény alapján jöhetett létre érvényesen, és amennyiben a házasság létrejöttére vonatkozó polgári anyagi és alaki feltételek bármelyike is hiányzott, házassági akadály állt elő.

Dolgozatom jelen alfejezetében bemutatom a házassági akadályok rendszerét, mely azért is jelentőséggel bír, mert a jogkereső közönség ez időben házasság felbontási szándékát egy-egy házassági akadály mögé rejtette. A HT. volt az első, amely a házassággal kapcsolatos érvénytelenségi okok körében különbséget tett a semmisség és megtámadhatóság között a tekintetben, hogy a házasság megkötéséhez szükséges szabad akaratnyilvánításra képes állapotban kötötték-e a házasságot vagy sem.

Az elfogadott HT. „az arany középutat” képviselve betagozódott az európai jogalkotásba. Már a törvény elfogadásakor egyik legnagyobb kritikájaként fogalmazódott meg, hogy nem tette lehetővé a felek számára a megegyezésén alapuló bontást, melyet praktikus – és nem elvi –⁸³ okokból javasoltak a megegyezés hívei annak érdekében, hogy a vétlen házastársat megvédjék a további sérelmekről, illetőleg a korábbi sértések újabb felelevenítésétől.

Ugyanakkor a teljesség érdekében fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy a XIX. század végén még számos európai országban (Spanyolország, Portugália, Olaszország, részben Franciaország)⁸⁴ egyáltalán nem volt megengedett a házasság felbontása.

A HT. megalkotásakor a házassági perek alatt a házasság érvénytelenítése, semmissé nyilvánítása iránti pert, a házassági bontópert és az ágytól asztaltól való elválasztást értették, melyekhez még „a házasság létezése vagy nem létezése, valamint érvényessége iránt a házasság fennállása alatt támasztható perek járulnak.”⁸⁵

⁸³ Ez alól szinte egyedüli kivételként Sztehlo Zoltán bírálata állt, aki a házasság – vétkességi ok nélküli felbontását – azért támogatta, mert a törvény nem alkalmas arra, hogy megakadályozza a házasságok tényleges megromlását, hanem az a rendeltetése, hogy eszközöket adjon a túrhetetlen életviszonyok rendezésére. Ez a kor liberális házasságfelfogásában gyökerezett, mely szerint a házasság egy szerződés, amelyet a felek szabadon megköthetnek és meg is szüntethetnek. Ld. Katonáné Soltész Márta: A válás intézményének története; In: Jogtudományi Közlöny 1985. február hó. 63. o.

⁸⁴ Az 1804-ben elfogadott Code Civile lehetővé tette a házasság felbontását, amelyet 1816-ban (a restauráció következtében) megszüntettek. Az állami házasságok bontása ezt követően csak 1884-ben vált lehetővé. In: Szabó. i. m. 49. o.

⁸⁵ In: A Magyar Polgári Perrendtartás Törvényjavaslatának indokolása (közzétette a magyar királyi igazságügy-minister 1902, Grill Könyvkereskedése, Budapest, 420. o.)

A HT. a házasság lényegét kitevő házassági köteléki pereket csak abból a szempontból szabályozta, amennyiben mindkét házastárs élt, azaz amíg a házasság meg nem szűnt.⁸⁶

Ezt követően házasság érvényesen kizárólag az állami törvény alapján jöhetett létre, és amennyiben a házasság létrejöttére vonatkozó polgári anyagi és alaki feltételek bármelyike is hiányzott, házassági akadály állt elő.

A) A házassági akadályok rendszere

A törvény által felállított házassági akadályok rendszerében megkülönböztethetjük egyrésről azokat, melyek kizárják érvényes házasság létrejöttét, másrésről azokat, amelyek a házasság érvényességére és fennállására külön befolyást nem gyakorolnak.

A HT. a házassági akadályok (*impedimenta matrimonii*) kétféle nemét állította fel az érvénytelenítő és tiltó akadályok meghatározásával.⁸⁷

Az érvénytelenítő akadályok (*impedimenta dirimentia*) kizárják érvényes házasság létrejöttét, „a házasságkötés lényeges kellékeinek hiányában állanak, részint oly tényeken és viszonyokon alapulnak, melyek magával a házasság lényegével vagy erkölcsi természetével ellenkeznek.”⁸⁸ Az érvénytelenítő akadályok egy része mindenkiel szemben hatályos volt, abszolút érvényű, más részük csak meghatározott személyek viszonylatában, relatíve érvényesült.

Az érvénytelenségi okok a szerint is változtak, hogy lehet-e valamilyen orvoslásnak, kimentésnek a lehetőségével élni vagy sem.

Az érvénytelenségnek két fajtája ismert, a semmisség és a megtámadhatóság. Az érvénytelenség jogi következménye és hatálya azonos mindkettőnél, a házasságot csak akkor tekintették érvénytelennek, ha azt polgári bíróság mondta ki, még a házasság egyéb okból történő megszűnése előtt. A HT. volt az első, amely a házassággal kapcsolatos érvénytelenségi (semmisségi és megtámadhatósági) okok között különbséget tett a tekintetben, hogy a

⁸⁶ Magyarai Géza: Magyar polgári perjog Franklin Társulat, Budapest, második kiadás, 637. o. (a továbbiakban: Magyarai)

⁸⁷ Egyes szerzők, mint pl. Kolosváry Bálint az érvénytelenítő akadályokat „bontó” akadályoknak definiálták. Jelen mű szerzője e kérdésben Tóth Gáspárral ért egyet, aki szerint „ez akadályok megjelölésére a szokásos bontó elnevezés el nem fogadható, mert nem tartalmazhatja ama főtulajdonságot, mely ezeke az akadályokat jellemzi. Eme főtulajdonság ti. az érvénytelenítő hatály. A házasság bontó okairól csak akkor lehet szó, ha a felbontásnak van tárgya, mely csak anyagi, mind alaki szempontból kifogástalan, jogilag érvényes házasság lehet.” In: Tóth. i. m. 20. o.

⁸⁸ Kolosváry Bálint: A Magyar Magánjog Tankönyve II. kötet; Budapest, Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése 1904. 334. o. (a továbbiakban: Kolosváry. i.m.)

házasság megkötéséhez szükséges szabad akaratnyilvánításra képes állapotban kötötték-e a házasságot vagy sem. A házasság érvénytelenné nyilvánításának okai közül jó néhány visszaköszön a mai szabályozásban.

Semmisségre bárki, határidő nélkül hivatkozhatott. A semmis házasságot a törvény nem tekintette érvényes házasságnak, akkor sem, ha azt megszűnése előtt senki nem támadta meg, a házasfelek ebben az esetben tényleges, de nem jogi viszonyt folytattak.⁸⁹ Az érvénytelenítés ez esetben közérdek volt, tekintettel a fennálló házassági akadály súlyos voltára.

A házasság semmisségéhez vezethetett bizonyos alaki, formai hiba ejtése. Ilyen okok, ha a polgári tisztviselő⁹⁰ előtt kötött házasságot nem a tisztviselő illetékességi területén kötötték,⁹¹ vagy a házasuló felek nem voltak együttesen jelen, ha „a házassági kijelentés bármelyik fél ellenére történt,”⁹² vagy két tanú együttes jelenlétének hiányában kötötték a házasságot.

Nem vált semmissé a házasság, ha a házasulók úgy tudták és a közhiedelem is azt tartotta, hogy a polgári tisztviselő szabályosan jár el – kivéve, ha mindkét házasuló tudta, hogy ez nem így van – illetve, ha a polgári tisztviselő tévedésből nem a saját illetékességi területén, hanem pl. a szomszédos kerületben működött közre.

Feloldotta a házasság semmisségét a polgári tisztviselő előtt, de tanúk nélkül kötött házasság után az egyévi férj-feleségként való együttélés is.

A törvény a tisztviselő ilyen irányú szabályszegését büntetőjogi kategóriaként kezelte⁹³ és büntetni rendelte.⁹⁴

Semmisséget eredményezett a cselekvőképtelen házasulandók házasságkötése is.⁹⁵ Cselekvőképtelennek számított a 12 éven aluli gyermek és az, aki elmebetegség vagy egyéb okból „eszük használatától meg van fosztva,”⁹⁶ amíg ez az állapot fennállt.

⁸⁹ Tóth. i.m. 76. o.

⁹⁰ Polgári tisztviselő a törvény alapján: az anyakönyvvezető, a törvényhatóság első tisztviselője, a főszolgabíró, a rendezett tanácsú város polgármestere és a Monarchia diplomáciai képviselője, konzulja.

⁹¹ Ha nem polgári tisztviselő előtt kötötték a házasságot, azt a jog nem létező házasságnak tekintette.

⁹² HT.39. § szerint a házassághoz az együttesen jelenlévő házasulók két tanú jelenlétében, személyesen tett, a házasságkötésre irányuló nyilatkozata szükséges.

⁹³ E szankciókat Szladits minősítette büntetőjogi szankciónak. Ld.: Szladits: A magyar magánjog Második kötet Családi jog; Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1940. 41. o. (a továbbiakban: Szladits. i. m.)

⁹⁴ A HT. nemcsak a tisztviselőt büntette a fenti esetekben, továbbá akkor, ha valamely házassági akadályt figyelmen kívül hagyva kötötte meg a házasságot, hanem azon lelkészt is, aki a polgári kötés igazolása nélkül az egyházi házasságkötésnél közreműködött. (HT.123. §)

⁹⁵ HT. 6. §.

⁹⁶ A cselekvőképtelen állapot a kor jogirodalmában használatos általános kifejezése. Ld. Főrendiházi irományok

Orvoslási lehetőség e semmisségi oknál is volt: nem vált semmissé a házasság, ha azt a cselekvőképtelen fél, annak megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása előtt jóváhagyta. (Bár ez még nem tette megtámadhatatlanná a házasságot, mivel azt az arra jogosultak a házасuló fejletlen volta, illetve a törvényes képviselő beleegyezésének hiányára hivatkozva megtámadhatták.)

Semmisséghez vezetett, ha a házasság közeli rokonok között jött létre,⁹⁷ így ha a házasságot vérrokonok egyenes ágon, testvérek, testvér testvérének vérszerinti leszármazójával, az egyik házastárs a másik házastársnak egyenesági vérrokonával köti. A rokonsági fok csak a tényleges vér szerinti rokonoknál volt kizáró ok, ezért a féltestvérek közötti is, azonban a mostohatestvérek szabadon házasodhattak. A vérrokonsági akadály eseteiben a leszármazás törvényes vagy törvénytelen volta nem játszott szerepet.

A vérrokonság és az egyenesági sógorság bontó akadályát elhárítani egy eset kivételével nem lehetett. Egyedül az igazságügy miniszter előterjesztése alapján volt lehetőség a kimentésre, ha testvér testvér vérszerinti leszármazójával kötött házasságához a király hozzájárult.

Semmisségi ok, és így házassági akadály a már létező házasság fennállása is.⁹⁸ Szabályai nem sokat változtak az elmúlt csaknem 120 évben. Új házasság érvényesen csak akkor jöhet létre, ha az előző házasság megszűnt, vagy érvénytelenné nyilvánították.

Amíg ez utóbbi két feltétel közül valamelyik nem következett be, a jogrend az első házasságot tartotta érvényesnek, az teljes jogi hatályában fennmaradt, a második házasság pedig érvénytelennek minősült. Semmisséget eredményező bontó akadályt a HT. kizárólag az érvényes házassághoz fűzött. Abban az esetben, ha az első házasság időközben megszűnt, vagy érvénytelenné nyilvánították, a második házasság érvényessé vált.

Ha az első házasság nem volt érvényes, akkor a második házasságot csak tiltottnak tekintette a jog, ahhoz egyéb joghátrányt nem fűzött.

Semmisséget eredményezett továbbá az is, és erkölcsi alapelv érvényesüléseként nem köthettek házasságot a házасulók, akik közül az egyik a másikkal egyetértve, saját házastársának vagy a másik házastársának az életére tört.⁹⁹

Az *impedimenta dirimenta* esetén csak a törvényben meghatározott személyek, az ott megjelölt határidő alatt indíthattak pert. A megtámadás oka a házasságot a per megindítása

1892. VIII. kötet 409.-425. 432. o.

⁹⁷ HT. 11. §

⁹⁸ HT. 12. §

⁹⁹ HT. 13. §

előtt nem érintette, tehát az, mindaddig érvényes volt, amíg ennek ellenkezőjét a bíróság meg nem állapította.

A megtámadhatósági okai közé tartozott, azaz megtámadható volt a házasság, ha valamelyik házaspár fejetlenkorú volt.¹⁰⁰ A kor szabályai szerint a férfi 18. évének, a nő 16. életévének betöltéséig nem köthetett házasságot. Ezen akadály alól az igazságügy-miniszter adhatott felmentést, ha a közérdekkel ellentétben nem álló, sokkal fontosabb magánérdek forgott fenn.

Megtámadható volt a házasság akkor is, ha valamelyik házaspár kiskorú volt,¹⁰¹ és a törvényes képviselője beleegyezése, illetőleg jóváhagyása nélkül kötöttek házasságot. A törvényes képviselő rendszerint a kiskorú atya volt, tehát az ő beleegyezése volt szükséges az érvényes házasságkötéshez.¹⁰²

Amennyiben a házasulandó gyermek a huszadik évét nem töltötte be és nem a szülője a törvényes képviselő, házasságához, a törvényes képviselő beleegyezésén túl a szülő beleegyezése is szükséges volt, ha pedig a szülő már nem élt, akkor a szülő beleegyezését a gyámhatóság jóváhagyása pótolta.¹⁰³

Megtámadhatósági ok állt fenn akkor is kényszerre hivatkozással, ha a házasságot valamelyik házaspár fenyegetéssel előidézett alapos félelem következtében kötötte.¹⁰⁴

A törvényi szabályozás még kazuisztikus jellegűen tartalmazta a tévedés miatti megtámadhatóság eseteit, felölelve a kor erkölcsi kívánalmait.¹⁰⁵ Így tévedés miatt megtámadhatóvá volt a házasság, ha az egyik házaspár egyáltalán nem akart házasságot kötni és nem tudta, hogy kijelentésével házasságot köt, vagy ha az egyik házaspár mással kötött házasságot, mint akivel akart és nem tudta, hogy a személy más. Itt természetesen a személyazonosságban való tévedés lehetett kellő alap, és nem például a személy tulajdonságaiban való tévedés.

¹⁰⁰ HT. 7. §

¹⁰¹ A teljes nagykorúság a 24. életév betöltésével kezdődött.

¹⁰² Ez alól kivételt jelentett, ha a szülők ágytól és asztaltól voltak elválasztva, vagy házasságukat felbontották, vagy a gyermek törvénytelen kapcsolatból származott, a gondviselése alatt álló gyermekre nézve az anya a törvényes képviselő. Ugyancsak az anya vált a törvényes képviselővé, ha az atya testi vagy elmebeli fogyatkozás vagy távollét miatt tartósan gátolva volt, vagy az atyai hatalomtól, avagy a gyámságtól megfosztották a szülőt kivéve, ha a megfosztás vagyoni kezelés okából történt, nem létezőnek kell tekinteni.

¹⁰³ A gyámhatóság szerepe azonban nemcsak erre korlátozódott, ugyanis, amennyiben a törvényes képviselő a beleegyezését nem adta a házassághoz, azt a gyámhatóság pótolhatta nyilatkozatával.

¹⁰⁴ A Debreczeni Táblabíróság gyakorlata szerint megvalósult a kényszer, amikor egy 16 éves lányt édesanyja szobájába bezárt és addig nem engedte ki, amíg a házasságot meg nem kötötte.

¹⁰⁵ 1894. évi XXXI. tc. 54. §-a

Tévedés miatt megtámadható volt a házasság abban az esetben is, ha az egyik házaspár már a házasság kötésekor állandóan képtelen volt a házassági tartozás teljesítésére és a másik házaspár ezt nem tudta, sem a körülményekből nem következtethette. Ugyanez áll fenn, ha az egyik házaspár halál, börtön, fegyházbüntetésre volt ítélve és a másik házaspár ezt nem tudta, azzal, hogy ha tudja a házasságot nem kötötte volna meg.

Erre a megtámadási okra lehetett hivatkozni akkor is, ha a nő a házasság megkötésekor mástól, házasságon kívül gyermeket várt és ezt a férj a házasság megkötésekor nem tudta. Kivételt képezett ez alól, ha a nő a házasság megkötése előtt szült, illetve özvegy volt és a tilalmi időszak (a házasság megszűnésétől számított 10 hónap) alatt ment férjhez.

Tévedésre hivatkozva lehetett a házasságot megtámadni, ha a holtta nyilvánított házastárs az új házasság megkötése után jelentkezik és az új házastársak a házasság megkötésekor nem tudták, hogy a holtta nyilvánított életben van.

A kényszer és tévedés mellett megtámadhatósági okként szerepelt a megtévesztés is, ha a megtévesztés a másik házastársnak lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozott és a megtévesztést a másik házastárs maga idézte elő, vagy tudott arról, hogy a megtévesztést harmadik személy idézte elő, kivéve, ha a megtévesztett házaspár a házasságot a megtévesztés nélkül is megkötötte volna.¹⁰⁶

B.) A házasság érvénytelenségének jogkövetkezményei

Az érvénytelenség jogkövetkezményeinél különbséget kell tenni a jogkövetkezmények kezdő időpontja tekintetében a semmisség és megtámadhatóság alapján érvénytelen házasságok között.

Semmisség esetén a házasság érvénytelenségének jogkövetkezményei annak megszűnése után, vagy érvénytelenné nyilvánításával jutottak kifejezésre, a házasság megkötésének időpontjára visszaható hatállyal.

Megtámadhatóság esetén az érvénytelenség jogkövetkezményeit a házasság megtámadása után történt megszűnése, vagy érvénytelenné nyilvánítása, illetve megszűnése után pedig bejelentéssel való megtámadása után alkalmazhatták, de ezen időpont után a házasságot olyannak kellett tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.

¹⁰⁶ Megtévesztési ok volt például valamilyen súlyosabb betegség (epilepszia, elmebetegség, nemzőképtelenség) elhallgatása, származásra, anyagi helyzetre, erkölcsös életmódra vonatkozó hamis előadások. Megtévesztésnek minősült az is, ha a másik fél előtt valamilyen bontó akadályt elhallgatott a házaspár.

A semmis házasság az érvénytelenség következményeinek beálltaig, mint de facto fennálló, de jogi alapot nélkülöző házasság volt, ezzel szemben a megtámadhatóság esetén az érvénytelenség megállapításáig a házasság de facto és de iure is fennálló érvényes házasság volt.¹⁰⁷ Az érvénytelenség megállapítása után azonban mindkét esetben a házasság megkötésének időpontjára visszahatóan váltak a házasságok érvénytelenné.

A házasság semmisségének bírói ítélettel való kimondásának – a HT. szövegezése szerint - a házastársak vonatkozásában az egyik jelentős jogkövetkezménye volt, hogy a házastársak közötti családi kötelék megszűnt, egymással szemben sem házastársi jogaik, sem kötelezettségeik nem álltak fenn. Az így érvénytelenített házasságnak joghatásai nemcsak a jövőre, de a múltra nézve is megszűntek. Így például az ilyen házasságból származott gyermekeket nem tekintette a jog törvényes gyermeknek, a házassági szerződések hatályukat veszítették, az érvénytelen házasságon alapuló sógorság nem vált házassági akadállyá. Azonban a joggyakorlat feloldotta a törvény szigorát, és számos elvi határozatban kifejezésre jutatta, hogy a házasságkötéskor kellő gondosságot tanúsító, jóhiszemű házastárs, és a semmis házasságból származó gyermek (és egyéb leszármazók) vonatkozásában vagyoni jogi és öröklési jogi kérdésekben az érvényes házasság joghatásai állnak be.¹⁰⁸

A megtámadási ok alapján érvénytelen házasságok néhány jogkövetkezménye vonatkozásában már a HT. is különbséget tett aszerint, hogy a házastársak érvénytelen házasságuk megkötésekor jóhiszeműen vagy rosszhiszeműen jártak-e el. Amennyiben a házastársak jóhiszeműek voltak a házasságuk megkötésekor, házasságukat a HT. „vélt házasságnak” nevezte. Vélt házasság esetén, amennyiben kívülálló harmadik személyek a házasság törvényességében bízva kötöttek jogügyletet a házastársakkal, a jogügylet vonatkozásában a házasságot érvényesnek kellett tekinteni.¹⁰⁹

A HT. további rendelkezéseket nem tartalmazott a jóhiszeműen kötött érvénytelen házasságra, azok jogkövetkezményeit a jogirodalom dolgozta ki a semmis házasságokhoz hasonlóan. Így „a jóhiszeműleg érvénytelen házasságra lépett fél részesítendő mindazokban az előnyökben, melyek az érvényes házasság alapján megilletik, a rosszhiszemű viselje az összes terheket és a rosszhiszeműségnek minden hátrányos következményeit.”¹¹⁰

¹⁰⁷ Tóth. i.m. 136. o.

¹⁰⁸ Szladits. i. m. 62. o.

¹⁰⁹ HT.133. §.

¹¹⁰ Tóth. i.m. 140. o.

A jogtudomány alakította ki az érvénytelen házasságból született gyermekek jogállását is, mely szerint a vélt házasság a gyermek születésére, vagyoni és jogi igényeire nézve az érvényes házassággal egyenlő hatállyal bírt.¹¹¹

Mindkét esetben a vélt házassággal kapcsolatos jogok a házastársakat a házasság érvénytelenségének megállapításáig illették meg, az érvényesség a jövőre nézve már nem hatott ki.

C.) A tilos házasság

A HT. a semmisségi és megtámadhatósági okok mellett „harmadik kategóriaként” bevezette a tilos házasság fogalmát is, ehhez azonban egyéb jogkövetkezményt nem fűzött, az a házasság érvényességét nem érintette, inkább erkölcsi rosszállását fejezte ki e szabályozásában a jogalkotó. Egyedüli büntetőjogi szankció e házasságok megkötésénél közreműködő hivatalnokkal szemben volt érvényesíthető.

Ennek indoka, hogy e tilalmak ellenére kötött házasságnál a kötés által megghiúsult a tilalom célja, és a megkezdett házassági együttélést követően fontosabb volt a házasság fenntartása.

Ilyen, tilos házasságnak minősült az elmebeteggel kötött házasság,¹¹² ha a házasságkötés időpontjában még nem állt gondnokság alatt, de a gondnokság alá helyezési eljárása már folyamatban volt, illetve az örökbefogadás hatálya alatt az örökbefogadónak az örökbe fogadottal, ezek házastársával és vér szerinti leszármazójával kötött házasság.¹¹³

Ugyancsak tiltotta a jogalkotó a gyámsági viszony fennállása alatt a gyám, illetve leszármazójának a gyámmal való házasságkötését,¹¹⁴ valamint a korábbi semmis, és még a második házasság megkötésekor meg nem szűnt házasság mellett újabb házasságkötést.¹¹⁵

Tilos házasságnak volt tekintendő azon második házasság, ahol az első házasság olyan holtá nyilvánítással szűnt meg, amelyben a vélelmezett halál időpontjától eltérő a tényleges

¹¹¹ Tóth. i.m. 140. o

¹¹² HT. 14. §

¹¹³ HT. 18. §

¹¹⁴ HT. 19. §

¹¹⁵ HT. 21. §

halál időpontja és erről a házasulandók közül valamelyik fél tudott, illetőleg a szülő beleegyezése nélkül a 20. életévét betöltött kiskorúnak a házassága.¹¹⁶

Tilalmas volt a házasságkötés az unokatestvérek között,¹¹⁷ de ez alól az igazságügy-miniszter felmentést adhatott. Felmentést adhatott a király az igazságügy-miniszter előterjesztésére a házasságkötésre azoknak, akiket a házasságot felbontó ítélet házasságtörés miatt az egymással való házasságkötéstől eltiltott.¹¹⁸

Tilos volt a házasságkötés az egyik házastársnak azzal, aki a másik házastárson elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés vagy ezeknek kísérlete miatt, mint tettest vagy részttest – akár nem jogerősen is – elítéltek.¹¹⁹

Tilos házasságnak minősült a nőnek házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónapig az újabb házasságkötése.¹²⁰ Elhárult ez az akadály, ha a nő időközben szült.

Nem lehetett az egyházi felsőbbbség engedélye nélkül házasságot kötni,¹²¹ ha a házaspár az egyház szabályai szerint, egyházi rend vagy fogadalom okából házasságot nem köthetett.¹²² Ugyancsak tilos volt a nősülési engedély nélkül kötött házasság,¹²³ illetve ha azt szabályszerű kihirdetés mellőzésével kötötték.¹²⁴

D.) A házasság felbontása

A HT. elfogadásakor annak legnagyobb vívmánya mégsem az érvénytelenségi okok részletezése és rendszerezése, hanem a házasság megszüntetésének „új” eljárása, a házasság felbontásának a bevezetése volt.

¹¹⁶ HT. 22. §

¹¹⁷ HT. 17. §

¹¹⁸ HT. 20. §

¹¹⁹ HT. 23. §

¹²⁰ HT. 24. §

¹²¹ HT. 25. §

¹²² Ezt egyes szerzők akként értékelik, hogy az állam és egyház szekularizációja nem valósult meg teljes körűen, csak a házasság kötés szabályainál. Ld.: Ferenczy Rita - Szuromi Szabolcs: Az egyházi házasság, mint államilag elismert házassági kötelék; In: Jogtudományi Közlöny 2002. április hó, 185. o.

¹²³ HT. 26. § A nősülési engedélyt a hadköteles előtti korban a harmadik korosztályból való kilépésig kellett kérni azoknak, akik még nem voltak katonák.

¹²⁴ HT. 27. § A kihirdetés az anyakönyvvezető feladata, ha a házasulók bizonyították, hogy nincs akadálya a házasságkötésüknek. A hirdetmény kifüggesztése a község hirdetőtábláján történt 7 napra, mely időpont leteltét követő 3 nap múlva lehetett házasságot kötni. Kivételesen, pl. az egyik házastárs közelgő halála esetén, kihirdetés és felmentés nélkül is megkötethető volt a házasság. (HT. 36. §)

A házasság megszűnésének esetei közé tartozott a HT. alapján az egyik házastárs halála, vagy holtta nyilvánítása,¹²⁵ és a házasság felbontása.

A házasság célja az életközösség, mely a házastársak kölcsönös vonzalmát, támogatását és odaadását feltételezi. Amennyiben e feltételek nincsenek meg, akár a házastársak egyikének, akár mindkettőjük hibájából a kölcsönös vonzalmat és támogatást kizáró oly tények merülnek fel, melyek az életközösséget elviselhetetlenné és lehetetlenné teszik, akkor a magánérdek a házasság felbontását követeli. A házasság fenntartása erkölcsi és tényleges alap nélkül az állami érdekekkel is ellenkezik.¹²⁶ Ezen jogelvek alapján engedte meg a HT. a házasság bírói ítélettel való felbontását.

Míg a házasság érvénytelenítésének okai, mint házassági akadályok, már a házasság megkötése előtt, vagy – érvénytelenítési októl függően – a házasság megkötésekor fennállottak, addig a bontó okok a házasság létrejötte után keletkeztek. Az érvénytelenített házassággal szemben a felbontott házasság – annak felbontásáig – érvényes és jogilag létező házasság, jogkövetkezményei a házasság felbontása után is fennmaradtak. A házasság érvénytelenítése mindig közérdekből történt, a házasság felbontása pedig kizárólag a felek magánérdekét szolgálta. Ezért a HT. a házasság felbontásának okait, feltételeit részletesen meghatározta.

E.) A házassági bontó okok

A HT. annak ellenére, hogy a korábbi magyar joggyakorlathoz képest haladóbb szabályozást vezetett be, mégis a kor színvonalán is konzervatív szellemiségű volt abban a tekintetben, hogy a házasság felbontása kizárólag a vétkességi elv alapján állt,¹²⁷ a vétkesség elvét követte.

A házassági bontó ok alapjául szolgáló házastársi magatartás a másik házastárs ellen elkövetett olyan szándékos cselekedet, vagy mulasztás volt, amely önmagában tartalmazta a

¹²⁵ 1868. évi LIV. tc. alapján holtta nyilvánítani csak azt az eltűnt személyt lehet, akinek születésétől számított 80 év eltelt, és hollétéről 10 éve nincs adat, vagy korára tekintet nélkül, ha 30 éve eltűnt, vagy háborúban nehéz sebet kapott, vagy hajótörést szenvedett, vagy más módon életveszélyben volt, és hollétéről 3 éve nem tudnak. Holtta nyilvánítás esetén is csak akkor szűnt meg a házasság, ha a házastárs új házasságot kötött.

¹²⁶ Tóth.i.m. 93. o.

¹²⁷ Már a HT. törvényjavaslatának megjelenésekor többen bírálták zárt, vétkességi rendszerét. Bíráloi között volt pl. a korábbi törvényjavaslat benyújtója Sztéhlo Kornél és Weszter Imre is.

házasság fennállását megtámadó, vagy azt veszélyeztető jelleget. A házassági bontó ok olyan magatartás vagy tény volt, amelyből a házasság fenntarthatatlanságára lehetett következtetni. A házastárs ezen magatartása ugyanis nemcsak a másik házastárs, hanem a házasság intézménye ellen is irányult, és a házastárs vétkessége alapján a másik, vétlen házastárs kérhette a házasság felbontását. Tehát a házasság felbontását csak a vétlen házastárs a bontási okot elkövető házastársnak a törvényben meghatározott bontási okot képező vétkes cselekménye és annak bizonyítottsága alapján kérhette.

A törvény a házassági bontó okok teljes körű taxációját adta meg, megkülönböztetve az abszolút („feltétlenül bontó”) és relatív hatályú („viszonylagos bontó”) okokat. Az abszolút bontó okoknál a bíróság a bontó ok bizonyítottsága esetén nem mérlegelhetette a házasság felbontását, azt a törvény erejénél fogva kellett felbontani. Általános, a gyakorlatban is teljes körben elfogadott jogelv volt, hogy abszolút bontó okra hivatkozva kizárólag a vétlen házastárs kérhette a házasság felbontását.¹²⁸

Az *abszolút* hatályú bontó okok közül az első helyen a házasságtörés¹²⁹ állt, mely okot a bírói gyakorlat megszorító módon értelmezett. A házasságtörés a házassági életközösség megsértésének legsúlyosabb esete volt, melynek első okként való megjelölését nem az elkövetésének gyakorisága, hanem erkölcsileg elítélendő volta indokolta.

A HT. a házastársak egyenjogúságának elve alapján nem tett különbséget a férfi és a nő házasságtörése között, azonban a házasságtörésnek szándékosnak és bizonyítottanak kellett lennie.

A házasságtörésre, mint bontó okra csak akkor lehetett hivatkozni, ha a házassági életközösség a házasságtörés miatt szakadt meg. A házasságtörés szabályait alkalmazták a természet elleni fajtalanság esetére, illetve arra az esetre, ha a házaspár újabb házasságot köt annak ellenére, hogy tudta, hogy előző házassága még fennáll.¹³⁰

Abszolút hatályú bontó oknak minősült a házastársnak jogos ok nélkül való elhagyása, az ún. hűtlen elhagyás¹³¹ is. Erre hivatkozva akkor lehetett a házasság felbontását kérni, ha az egyik házastárs a másikat szándékos és jogos ok nélkül elhagyta, és bírói felhívás ellenére a

¹²⁸ A bírói gyakorlat szigorú értelmezése alapján, csak az egyoldalú vétkesség vezethetett a házasság felbontásához. A bontást kérő fél erkölcsileg súlyosabb magatartása, vagy mindkét fél felróható magatartása esetén a házasság nem volt felbontható.

¹²⁹ HT. 76. §

¹³⁰ Egyes bíróságok a házasságtörés esetén megkívánták a tettenérést is.

¹³¹ HT. 77. §

házassági életközösséget nem állította helyre. Jogos oknak tekinteni a hivatásszerű távollétet, és a házasságot érvénytelenítő vagy bontó okot lehetett, csak ezek fennállása esetén költözhetett el jogszerűen a vétlen házastárs.

A jogos ok nélkül eltávozott házastársnál az életközösség felbontására irányuló akaratot a bírói gyakorlat alapján a távollét időtartama bizonyította. A távollét időtartamát a HT. két esetben határozta meg. Amennyiben a házassági életközösséget megbontó házastárs ismert helyen tartózkodott, az elköltözésétől számított 6 hónap elteltével¹³² a távollévő házastárs bírói határozattal kötelezhette a másik házastársat a visszaköltözésre.¹³³ Az ismeretlen helyre távozó házastárs esetében, ha a házastárs legalább 1 éve ismeretlen helyre költözött, a másik házastárs kérhette, hogy a bíróság hirdetmény útján hívja fel a házastársat, hogy 1 év alatt állítsa helyre az életközösséget.

Abban az esetben, ha a bírói határozatban megszabott határidőben a másik házastárs nem állította helyre az életközösséget, a vétlen házastárs kérhette a házasság felbontását.

A házasság felbontása jogi szabályozásának kidolgozásában nemcsak a jogalkotásnak, hanem a jogalkalmazásnak is kiemelkedő szerepe volt. A kor igényeinek megfelelően a jogalkalmazás éppen a hűtlen elhagyást „választotta” annak érdekében, hogy „rést üssön” a vétkességi elven, megnyitva az utat a közös megegyezés irányába. Tekintettel arra, hogy a törvényben meghatározott időtartamú különélés elégséges volt a házasság felbontásához, a házasság felbontásában és az ezzel kapcsolatos kérdésekben megállapodni képes felek ügyvédjeik segítségével megjátszották a bontó okot, és a bíróság a házastársak egységes akaratára (tulajdonképpen közös megegyezése), és „színjátéka” alapján felbontotta a házasságot.

További abszolút bontó okként került szabályozásra a házastárs élete elleni törés, valamint a házastárs súlyos bántalmazása.¹³⁴ A házasságtörés a házasság erkölcsi, míg a házastárs élete, testi épsége elleni cselekmény a házasság természetes alapjait ingatja meg. Egyik esetben sem volt elvárható a vétlen házastársától a házasság fenntartása.

A bontó ok fennállását a házastársnak bizonyítania kellett, azonban a házasság felbontásához nem volt szükséges a vétkes házastárs esetleges büntetőjogi felelősségre vonása.

¹³² A hat hónap időtartamot közösségi bizonyítvánnyal kellett igazolni a bírói gyakorlat szerint.

¹³³ A HT. a bíróság által a visszaköltözésre nyitva álló határidőt nem szabályozta, annak megállapítását bírói mérlegelésre bízta. A törvényjavaslat még 1 éves határidőt tartalmazott.

¹³⁴ HT.78. §

A bíróságnak nem volt mérlegelési köre akkor sem, ha a házastársat a házasság megkötése után halálra, vagy legalább 5 évi fegyház-, vagy börtönbüntetésre ítélték.¹³⁵ A házasság felbontásának az előfeltétele volt a büntető ítélet jogerőre emelkedése. A házasság felbontását csak akkor kérhette a házastárs, ha a súlyos cselekményt a házastársa a házassági kötelék fennállása alatt követte el. Amennyiben a cselekményt a házastárs még a házasságkötés előtt hajtotta végre, a vétlen házastárs akkor élhetett a házasság felbontásával, ha a házasságkötésükkor nem tudott e körülményről.

Ezen bontó ok alapja egyrészt a házastárs által elkövetett cselekmény súlya miatti erkölcsi rosszsallás, másrészt a házassági különélés várható hosszú időtartama volt.

A *relatív bontó okok* esetében már a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott azon kérdés eldöntése, hogy a hivatkozott bontó ok fennállása mellett a házasság fenntartása elviselhetetlenné vált-e a vétlen házastársra nézve. A bíróságnak e körben meg kellett győződnie a házaspár egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembe vételével, hogy a bontó ok következtében a házasság „annyira fel van dúlva”, hogy a felbontást kérő félre a további életközösség fenntartása elviselhetetlenné vált.

A relatív bontó okokat a törvény csak látszólag szabályozta szigorú taxáció alapján. Valójában a bontó okok egy része ténylegesen körülírt tényállású volt, míg más részük generálklauzula jellegű szabályozással a bírói mérlegelés köré utalta annak eldöntését, hogy a házastárs követett-e el olyan vétkes magatartást vagy mulasztást, amely az adott házasság tekintetében bontó okként figyelembe vehető.

Relatív bontó ok volt különösen, ha az egyik házaspár a házastársi köteleességeket súlyosan megsértette ugyan, de a sérelem az abszolút bontó okok egyikének az elemeit sem tartalmazta.¹³⁶

A házassági kötelezettség ilyen súlyos megsértésének tekintette a joggyakorlat a házasságtörés vélelmét, a házastárs támogatásának, gyámolításának, segélyezésének, eltartásának a megtagadását. Ezekben az esetekben, a házastársakban a bontó ok következményeként általában „engesztelhetetlen gyűlölség” alakult ki,¹³⁷ amely a házassági életközösség fenntartását lehetetlenné tette.

¹³⁵ HT.79. §

¹³⁶ HT.80. §

¹³⁷ Képviselőházi napló 1881. XIII. kötet 288. o.

Relatív bontó ok volt továbbá, ha valamelyik házastárs a családjukhoz tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére, vagy erkölcstelen életre bírta rá.

Ugyancsak relatív bontó oknak számított a házastárs erkölcstelen életmódja, vagy a házasság megkötése után 5 évnél rövidebb fegyházra, vagy börtönre, vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítéltése.

F.) A felbontást kizáró körülmények

A házasság felbontásához vezető okok bizonyítása főszabályként elegendőek voltak a házasság felbontására. Azonban bizonyos esetekben a bontó okok¹³⁸ joghatás kiváltására alkalmatlanok váltak, vagy valamely körülmény miatt nem érvényesülhettek.

Kizárta a bontó ok érvényesülését, ha a bontó ok alapjául szolgáló cselekménybe a házastárs beleegyezett, vagy abban részt vett. Ha a házastársak kölcsönös vétkessége ugyanazon bontó oknál merült fel, a bontó okra egyik házastárs sem hivatkozhatott. Azonban ha mindkét féllel szemben állt fenn bontó ok (de nem ugyanaz) mindkét felet megillette a kereseti jog, mivel az egyes bontó okok közötti „beszámítást” (*compensatio*) a HT. nem engedte meg.¹³⁹ Ez csak az abszolút bontó okoknál érvényesült, a relatív okoknál a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott a házasság fenntarthatóságának vagy fenn nem tarthatóságának az elbírálása.¹⁴⁰

Az idő múlásával a HT. több évtizedes joggyakorlatának alakulása magával hozta egyes szabályok felpuhulását. Az előző fejezetben ismertetett bontó okok általában alkalmasak voltak a házasság felbontására, még akkor is, ha a felhozott bontó okban vétlen házastárs ellen is felhozható volt bontó ok, tekintettel arra, hogy a vétkesség kölcsönössége a felbontás iránti kérelem jogát nem szüntette meg.¹⁴¹

Nem hivatkozhatott a házastárs azon bontó okra, melynek elkövetését megbocsátotta. A megbocsátott bontó okra hivatkozással a bontás később már nem volt kérhető. A

¹³⁸ Ez a megállapítás igaz volt az ágytól és asztaltól való elválás válóokaira is, mely megegyezett a relatív hatályú bontó okok eseteivel. Amennyiben olyan feltétel következett be, mely kizárta bontó okra való hivatkozhatóságot, ez az ágytól és asztaltól való elválás kimondását is megakadályozta. Ld. e fejezet H.) pontját.

¹³⁹ HT. 81. §.

¹⁴⁰ Kolosváry i.m. 441. o.

¹⁴¹ Tóth. i.m. 122. o.

megbocsátás két esetét különböztette meg a kor szakirodalma: a nyílt és a hallgatag megbocsátást. Nyílt megbocsátás esetén a felbontást kérő fél a kérelmét kifejezetten visszavonta. Hallgatag megbocsátásnak tekintették viszont, ha a házastársak az ágytól és asztaltól való különélés ideje alatt az életközösséget helyreállították, és a felbontás kérelmezésre jogosított fél a különélésre megállapított bírói határidő leteltét követő 3 hónapon belül nem kérte a felbontást.¹⁴² Ugyancsak megbocsátásnak értékelték, ha a *separatio* (ágytól és asztaltól való elválásztás) időtartama alatt a házastársak visszaállították az életközösséget, és ezt az eljáró bíróságnak közösen bejelentették.

A megbocsátás azonban nem zárta ki egy másik bontó ok miatt a házasság felbontását. A megbocsátással élni egészen a bontóper jogerős befejezéséig lehetett.

Ugyancsak annulálta a bontókereset megindításának lehetőségét a házasság felbontására irányuló kereseti jog elévülése. A felbontást – a hűtlen elhagyás kivételével –, a bontó okról való tudomásszerzéstől számított 6 hónapon belül lehet kérni. A tudomásszerzést a vétlen házastárs a bontó okról való teljes és részletes ismerete jelentette. Amennyiben a házastárs a per megindításában – cselekvőképtelensége, vagy más erőhatalom¹⁴³ miatt – akadályoztatva volt, az akadály elhárulásáig az elévülési idő nyugodott. A vétkes cselekmény elkövetésétől számított 10 év elteltével a bontó okra akkor sem lehetett már hivatkozni, ha vétlen fél tudomására az csak később jutott. Elévült bontó ok a házasság felbontásának alapja többé nem lehetett.

G.) A házasság felbontásának jogkövetkezményei

A házasság felbontásának a jogkövetkezménye a házasság megszűnése, amely a házasságot felbontó ítélet jogerőre emelkedésével állt be. A házasság felbontása tehát a jövőre nézve szüntette meg a házastársak egymás felé fennálló jogait és kötelezettségeit. A felbontó ítélet jogkövetkezményeként a házastársak házastársi jogaikat többé nem gyakorolhatták, a házastársi kötelezettségeiket teljesíteni nem kellett. Így megszűnt a házasság felbontásával a házastárs halála esetén a vagyonra vonatkozó öröklési jogi és özvegyi jogi igény is.

¹⁴² HT.100. §

¹⁴³ Más erőhatalom miatt a házastárs akkor volt akadályoztatva, ha például tartósan beteg volt, vagy hosszú ideig külföldön tartózkodott.

Az egyik legfontosabb következménye a házasság felbontásának az új házasság kötésének lehetősége volt. Ez alól kivételt képezett, ha a HT. alapján hozott bírói ítéletben a házasságtörésben vétkes házastársat eltiltották az új házasság létesítésétől azzal, akivel a házasságtörést elkövette.¹⁴⁴

A házasság felbontásának hatásai között kell említést tenni a vétkességhez tapadó hátrányos jogkövetkezményekről is.

A vétkes házastárs köteles volt visszaadni a házasság alatt, vagy a házasságkötés előtt, a házasság reményében kapott ajándékot, vagy annak értékét – gazdagodása erejéig – megtéríteni. Ezen ajándékok visszaadási kötelezettsége nem *ipso iure* állt be, hanem csak abban az esetben, ha azt a vétlen fél visszakövetelte. A visszakövetelés a vétlen fél személyes joga volt, mely 1 év után elenyészett.¹⁴⁵ A házasság megszűnésével hatálytalanná vált a vétlen házastárs házasság előtt vagy annak tartama alatt tett ajándékozási ígérete is.

Amennyiben a házasság felbontására a feleség vagy mindkét fél vétkes magatartása miatt került sor, *ipso iure* hatálytalanná váltak a házassági vagyoni szerződés azon rendelkezései, melyek a házasság megszűnése esetére nagyobb vagyoni juttatást helyeztek kilátásba a feleség számára.

A vétlen nő házastársától tartásra tarthatott igényt, mely tartást a férj vagyoni és a társadalmi helyzetéhez viszonyítottan állapította meg a bíróság. A vétlen nőt életében tartás mindaddig megillette, míg újabb házasságot nem kötött. A tartási kötelezettség kiterjedt a férj örököseire is a hagyaték tiszta értékének erejéig.¹⁴⁶ Ezzel szemben a vétkes nőnek sem a vétlen, sem a vétkes férjétől nem járt nőtartás.¹⁴⁷

A vétlen nőt megillette a házasság megszűnését követően is a férj neve viselésének joga. A vétkes nő azonban férje nevét nem viselhette.¹⁴⁸

Házasságtörés esetén a vétkes házastársat a házasságot felbontó ítéletben eltiltották az azzal való házasságkötéstől, akivel a házasságtörést elkövette.

A vétkességnek a gyermek elhelyezése kérdésében azonban már a HT. is kisebb jelentőséget tulajdonított, ennél fontosabb szempont volt a gyermek gondozására, ápolására való alkalmasság. Az uralkodó felfogás a gyermek nevelésére való alkalmasságot a gyermek

¹⁴⁴ A HT. hatályba lépése előtti jogszabályok alapján hozott házasságkötéstől eltiltó ítéletekhez fűződő joghatást e vonatkozásban a HT. 140. §-a eltörölte.

¹⁴⁵ HT. 85. §

¹⁴⁶ HT. 90. §-93. §

¹⁴⁷ Ettől a felek megállapodásukkal szabadon eltérhettek.

¹⁴⁸ HT. 94. §

kisebbségi korában egyértelműen az édesanyjának tulajdonította. A vétkeesség figyelembe vételére a gyermekelhelyezésnél kizárólag a gyermek idősebb korában volt lehetőség, akkor is kizárólag abban az esetben, ha a szülők a gyermek elhelyezése kérdésében nem állapodtak meg. Ezek alapján a gyermekek 7 éves korukig az édesanyjuknál nyertek elhelyezést, e koruk felett pedig a nem vétkes házastársnál. Mindkét szülő vétkeessége esetén a fiúgyermeket az apánál, leánygyermeket az anyánál helyezték el.¹⁴⁹

A felbontott házasságnak voltak jövőre nézve is joghatásai. A felbontott házasságból származó gyermekek a felbontás ellenére is törvényes gyermekek maradtak. A felbontott házasság után változatlanul maradt a sógorsági viszony is, amely a felbontott házasság alapján keletkezett, és megmaradt érvénytelenségi akadályként.

H.) Az ágytól és asztaltól való elválás (separatio a thoro et mensa)

A HT. felbontás esetén a házasságot tehát *de facto* és *de iure* is megszüntette. Ez azonban csak a végső megoldás volt, mely nem mindenki számára volt elfogadható, lelkiismereti meggyőződés vagy vallási okokból, illetve azért, mert még esélyt láttak idővel a házassági életközösség visszaállítására. Ezért a HT. – részben a katolikus egyháznak tett engedmény jegyében – fenntartotta az ágytól és asztaltól való elválás intézményét. Ez az intézmény azért is érdekes, mert számos európai országban (pl. Olaszország) ma is élő jogintézmény, mely elősegíthetné hazánkban is a házasságok fennmaradását.

Az ágytól és asztaltól való elválás a házassági együttélésnek tényleges és jogszerű, bíróság általi megszüntetését jelentette.¹⁵⁰ Az ágytól és az asztaltól való elválás nem a házasságot, hanem kizárólag a házastársi együttélést szüntette meg, fenntartva a házassághoz fűződő egyéb, így például a vagyoni jogi joghatásokat.

Az ágytól és asztaltól való elválás intézménye magában hordozta az ideiglenes jelleget, mivel a házastársak az életközösségüket bármikor helyreállíthatták. Az életközösség együttes elhatározással történő helyreállítását be kellett jelenteni a perben eljáró bíróságnak. A

¹⁴⁹ Nemcsak a HT. adott lehetőséget e szabályozástól való eltérésre a felek megállapodása esetén, hanem a bírói gyakorlat is egyre kevésbé vette figyelembe a gyermekelhelyezésnél azt a tényt, hogy melyik házaspár vétkes magatartása miatt került sor a házasság felbontására.

¹⁵⁰ Tóth i.m. 106. o.

bejelentéssel az ágytól és asztaltól való elválás összes jogkövetkezménye megszűnt, és az alapjául szolgáló bontó okra később a házastárs már nem hivatkozhatott.¹⁵¹

A *separatio* kérdéséről a bíróság mindig kérelemre határozott, mely kérelem alapján elrendelt különélés a per egész tartama alatt tartott, mely alatt a házassági per zavartalanul tovább folyt. Az ágytól és asztaltól való elválasztást a bíróság csak akkor mondhatta ki, ha a relatív hatályú bontó okok valamelyike fennállt,¹⁵² azonban - amennyiben a bontó ok fennállásáról meggyőződött -, nem volt a bírónak mérlegelési jogköre. Tehát a bontó ok fennállását a *separatio* előtt mindig bizonyítani kellett.

Az abszolút hatályú bontó okok esetén mellőzhette a bíróság az ágytól és asztaltól való elválást, ha a bíróság nem látott esélyt a kibékülésre. Akkor is mellőzhette a bíróság a *separatio*t, ha azt akár belföldi, akár külföldi bíróság már elrendelte.¹⁵³ A külföldi bíróság *separatio*ról való döntése a felekre mindaddig érvényes volt, amíg a felek a magyar állampolgárságot el nem nyerték.¹⁵⁴

Ágytól és asztaltól való elválás iránti kérelmet a felperes kereseti kérelemként, az alperes viszontkereseti kérelemként is előterjeszthetett, a perben az ezirányú kérelmét többször is megismételheték.¹⁵⁵ A bontó és válóokok azonossága tette lehetővé, hogy a perben az elválasztási kérelem bontóperré az elsőfokú bíróság előtt bármikor átváltoztatható volt mindaddig, amíg az elsőfokú bíróság nem hozott ítéletet.

Az „elválás” helyett a házastársak az elválás bírói kimondását követően is dönthettek a házasság felbontása mellett. Ha az elválás már legalább 2 éve tartott, bármelyik házastárs kérhette, hogy a bíró az ágytól és asztaltól való elválást kimondó ítéletet felbontó ítéletté változtassa át.

Amennyiben a bíróság kimondta a felek ágytól és asztaltól való elválasztását, az ítéletben – ideiglenesen – rendelkezni kellett a nőtartásról, a közös kiskorú gyermek elhelyezéséről, tartásáról, gondozásáról, neveléséről, valamint a feleség részére egyes tárgyak

¹⁵¹ HT. 106. §

¹⁵² Ennek ellenére az ágytól és asztaltól való elválás esetén – a két eljárás megkülönböztethetősége érdekében - nem bontó okokról, hanem válóokokról beszélünk.

¹⁵³ Kolosváry, i. m. 447. o.

¹⁵⁴ Kúria 1899. ápr. 14. 1935.

¹⁵⁵ HT. 104. §

kiadásáról. Az ágytól és asztaltól való elválasztás vagyoni jogi hatásai megegyeztek a házasság felbontásának vagyoni jogi hatásaival.¹⁵⁶

I.) A házasság felbontásának eljárási szabályai

A HT. hatályba lépésével az eljárási szabályok forrásai a HT., annak végrehajtására vonatkozó 27.241/1895. (VI.19). sz. igazságügyi miniszteri rendelet és az 1868. évi LIV. törvény. A HT. bevezetésével kapcsolatos jogértelmezési problémákat, és az esetleges jogalkotói hiányosságokat a királyi Kúria eseti döntéseivel, és az ezek alapján megalkotásra került Táblai Szabályzattal oldották fel.

Mind a házasságra, mind a házassági perekre vonatkozó szabályokat csak a HT. hatályba lépése után kötött házasságokra lehetett alkalmazni. A törvény visszaható hatálya csak kivételes esetekben érvényesült.¹⁵⁷ A törvény életbe lépése előtt kötött házasságok alaki és anyagi érvényességére a korábbi jogszabályok vonatkoztak, azonban a korábban hatályban lévő törvények alatt létrejött és érvénytelen házasságok ellen a HT. hatályba lépését követően érvénytelenítési pert a HT. eljárási és anyagi szabályai szerint, és csak akkor lehetett indítani, ha az érvénytelenítési ok a HT.-ben is szerepelt, vagy ennek hiánya esetén, ha a korábbi törvényben az érvénytelenségi akadály elhárítása alól felmentésnek (*dispensationak*) nem volt helye.

Ugyanez az elv érvényesült a „régí jog” alapján kötött házasságok felbontására is, melyek alapján a házasságot a HT.-ben megjelölt bontó okok alapján lehetett felbontani. A HT.-ben nem szereplő, de a „régí jog” által ismert bontó okokra annyiban volt megengedett hivatkozni, hogy a HT. alapján bontást kérő fél vétkességét is megállapítsa a bíróság.

Amennyiben valamely korábbi rendelkezés a házasságot felbontó ítéletben valamelyik fél házasságkötési képességét korlátozta, ezen korlátozás (a házasságtörés kivételével) a HT. hatályba lépésével hatályát veszítette.

¹⁵⁶ Az ágytól és asztaltól való elválástól meg kell különböztetni az ágytól és asztaltól való különélés bírói elrendelését, mely olyan ideiglenes rendelkezés, melyet a bíróság a házasság felbontás előtti ítélet meghozatala előtt vagy a házastárs védelmében, vagy az érvénytelenítés illetve felbontás kimondása előtt a házasság fenntartása céljából, a házastársak kibékítése érdekében alkalmazott. A különélés ideiglenes jellegét az is hangsúlyozza, hogy a különélés időtartama pontosan megszabott volt: 6 hónap és 1 év közötti időtartamban határozhatta meg a bíróság, mely időtartamot a bíróság a felek kérelmére meghosszabbíthatta. A különélés időtartama a per folyását felfüggesztette, a különélési időtartam letelte után a per tovább folytatódott. Azonban, ha ezután a felperes 3 hónapon belül nem kérte a házasság felbontását vagy érvénytelenné nyilvánítását, a pert megszüntették.

¹⁵⁷ Kolosváry. i. m. 329. o

Abban az esetben, ha a „régí jog” szerint megítélt ágytól- és asztaltól való elválás legalább 2 évig tartott, és az elválás oly tények alapján került kimondásra, amelyeket a HT. bontó okként elismert, bármelyik fél kérhette az ítéletnek végleges felbontássá való átváltoztatását.

A törvény visszaható hatálya érvényesült a vegyes házasságokat felbontó ítéletek vonatkozásában is abban a tekintetben, ha a korábbi bontó ítélet a vegyes házasság megszűnését kizárólag az egyik házastárs vonatkozásában állapította meg, a másik fél is kérhette az ítélet hatályának reá való kiterjesztését.

A házassági jogok érvényesítésére nyitva álló határidőket is a HT. alapján kellett számítani akkor is, ha a korábbi törvények – a HT.-től eltérően – hosszabb határidőt állapítottak meg.

Házassági perek alatt a HT. az érvénytelenítési-, a bontó-, a válópert, az elválasztó ítéletnek bontó ítéletté való átváltoztatása iránti pereket, a honosítottak ügyeiben előbbi joguk alapján hozott elválasztó ítéletek bontó ítéletté való átváltoztatása iránti pereket, a honosítottak honosításuk előtt létrejött tények alapján indított bontópereit, az ágytól és asztaltól való elválasztottak bejelentését, hogy az életközösségüket visszaállították, a megtámadható házasság érvénytelenségének a házasság megszűnése után történő bejelentése iránti eljárást, a kihirdetésnek, vagy a házasságkötésnél való közreműködésnek a megtagadása elleni eljárást értette.

Az első hét pertípusban a vétlen házastárs a vagyoni jogi igényeit is érvényesíthette, továbbá valamennyi pernél a fő kereseti kérelemmel összekapcsolt kereseti kérelem lehetett a vétlen házastárs által adott ajándékoknak, vagy ezek értékének visszakövetelése, a nem vétkes nőnek a vétkes férj ellen támasztott tartási igénye, a tartásdíj felemelése, vagy leszállítása, a házasságból származott gyermekek elhelyezése, tartása, valamint egyéb vagyoni jogi igények érvényesítése.

A magyar bíróságok – mai szóhasználatával élve – joghatósága¹⁵⁸ kizárólagos jelleggel kiterjedt a magyar állampolgárok házassági pereire. Ezen szabály érvényesült akkor is, amikor a kivándorolt magyar állampolgár ellen a bontópert a feleség indította meg, ha a férjét

¹⁵⁸ A HT. az illetékesség kifejezést használta.

külföldre nem követte. Külföldi bíróság magyar állampolgár házassági ügyében érvényes ítéletet nem hozhatott.¹⁵⁹

Magyar bíróság külföldiek házassági perében abban az esetben ítélezhetett, ha az ítéletet a külföldi állam elismerte. Amennyiben a házasság külföldi és magyar állampolgár között kötött, magyar bíróság akkor járhatott el a házassági perben, ha a férfi volt a magyar állampolgár, illetve ha a nő volt, akkor házastársát a házasság megkötése után külföldre nem követte.

Az 1894-es szabályozás szerint a házassági ügyek első fokon a királyi bíróságok (a törvényszék) elé, másodfokon a királyi ítéltáblák elé, míg harmadfokon a királyi Kúria elé tartoztak.¹⁶⁰

A pert a házasfeleknek az állandó és utolsó közös együttlakásuk helye szerinti törvényszéken kellett megindítani. Hűtlen elhagyás alapján a végelválás iránt indított pert az alperes lakóhelye szerinti bíróságon, ennek ismeretlensége esetén a felperes lakóhelye szerinti bíróságon kellett megindítani.¹⁶¹

Kisegítő szabályként, amennyiben a felek utolsó közös lakóhelye külföldön volt, a bíróság illetékességét a felek lakóhelye, illetve tartózkodási helye határozta meg, tekintettel arra, hogy magyar állampolgár házasságával kapcsolatos házassági per csak magyar bíróság előtt volt lefolytatható. Ezen rendelkezés érvényesülését biztosította a bíróküldés intézménye is, amennyiben egyik kisegítő illetékességi szabállyal sem járhatott volna el magyar bíróság.

Az 1868-as szabályozás, az Ideiglenes Törvényszéki Rendtartás alapján a házassági perekben nem volt helye az illetékességtől való eltérésnek, az illetékességét a bíróság a per egész tartama alatt hivatalból vizsgálta, és amennyiben az elsőfokú bíróság a kizárólagos illetékességi szabálytól eltért, a felsőbíróság hivatalból megsemmisítette az ítéletet.¹⁶²

A házasság semmisségének megállapítása iránti per megindítására nyitva álló határidő nem volt. A per megindításának egyedüli időbeli korlátja a házasság létezése, mivel megszűnt házassággal szemben semmisségi pernek nem volt helye.

A semmisségi perek közé tartozott az ún. megállapító per, melynek akkor volt helye, ha a házasság már megszűnt és semmisségének utólagos megállapításához jogi érdek

¹⁵⁹ HT. 114. §

¹⁶⁰ Az 1868-as szabályozás a házassági pereket a törvényszék elé utalta. A bíróságokat a 27.241/1895.(VI.19.) számú igazságügyi miniszteri rendelet határozta meg.

¹⁶¹ Az 1868. évi LIV. tc. 36. §-a.

¹⁶² Az 1881. évi LIX. tc. 39. §-a.

fűződött. A semmisséget megállapító pert bárki (akinek jogi érdeke fűződött hozzá), önálló perként megindíthatta, de ezen kereseti kérelmet össze lehetett kapcsolni egy, a fennállott házasság érvényességétől vagy érvénytelenségétől függő jog iránt indított más perrel is, tekintettel arra, hogy a kereset elbírálásának előfeltétele a házasság semmissége. Ilyen, kívülálló harmadik személy lehetett különösen: a korábbi házastárs és a későbbi házastárs, valamint az, aki a későbbi házasság érvényességének fennmaradásában jogilag érdekelve volt. A házasság érvénytelensége iránti pert felperesként megindíthatta az állam, ha az érvénytelenséget semmisségi okra hivatkozva kérte megállapítani. Az államot a perben királyi ügyész képviselte.

Az érvénytelenségi perek másik részét a megtámadhatóságra alapított igények alkották. Az eljárási szabályok jórészt megegyeztek a semmisségi perek szabályaival. A különbségek – az érvénytelenség jogi természetéből fakadva – a perindításban keresendők, mivel eltérő volt a perindításra jogosultak köre, és a perindítás határideje.

A megtámadásra jogosultak köre egyes megtámadási okoknál eltérő volt. Házasság megtámadása iránti perben felperes lehetett a házastárs fejletlen korára alapított megtámadási ok esetén – az igazságügy-minisztertől nyert felhatalmazás alapján – a királyi ügyész addig az időpontig, amíg a házastárs fejletlen korban volt, azt követően kizárólag a házastárs vehetett részt a perben felperesi oldalon. A királyi ügyész, illetőleg a gyámhivatal által indított perben a házastárs fejlett korúvá válásával, illetve nagykorúvá válásával a per a védendő házastársra szállt.

Kiskorúnak törvényes képviselője beleegyezése nélkül kötött házassága esetében perindításra a fejlett korát elért kiskorú házastárs volt jogosult, és amíg kiskorúsága tartott, a gyámhatóság is. A gyámhatóság a megtámadás jogát az árvaügyész útján gyakorolta. Azonban, ha a házastárs, a fejlett korának elérése után a házasságot helybenhagyta, azt ezen ok miatt többé nem támadhatták meg.

Kényszerre, tévedésre és megtévesztésre hivatkozással érvénytelenség megállapítása iránti pert kizárólag a kényszerített, tévedésben lévő, vagy megtévesztett házastárs indíthatott.

Házassági pert a házastárs csak személyesen indíthatta meg, a törvényes képviselőt e jog nem illette meg. Házassági perekben a keresetlevél és a fellebbezés benyújtása ügyvédi ellenjegyzéshez volt kötve.

A megtámadás határideje egy év volt, amely a királyi ügyész vonatkozásában a házasság megtámadhatóságáról való hivatalos tudomásszerzésétől kezdődött; a házastársnál pedig, amely napon fejlett korát elérte. A gyámhatóság tekintetében attól a naptól kezdődött, amikor a házasság megkötése hivatalos tudomására jutott, a házastárs vonatkozásában pedig, amely napon a házasságot kötötte, ha pedig ekkor még fejletlen korú volt, amely napon fejlett korát elérte. A gyámhatóság tudomásával egy tekintet alá esett a törvényes képviselő vagy szülő tudomása.

A pert a gyámhatóságra nyitva álló határidő alatt megindíhatta az a törvényes képviselő vagy szülő is, akinek beleegyezése a házassághoz még hiányzott. A megtámadás azonban hatályát veszítette, ha a gyámhatóság hivatalos értesítésétől számított három hónap alatt azt nem tette meg.

Az egyéves megtámadási határidő tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés esetén attól a naptól kezdődött, amelyen a házastárs a kényszer hatása alól felszabadult vagy a tévedést, a megtévesztést felismerte.

A megtámadásra nyitva álló határidő nyugodott mindaddig, amíg a házastárs a megtámadás megtételében erőhatalom vagy cselekvőképtelenség miatt gátolva volt. A megtámadási jog elenyészett, ha a megadott határidőn belül az arra jogosult fél ezen jogát nem érvényesítette. Ugyancsak nem lehetett pert indítani megtámadás jogcímén, ha annak oka beleegyezés, jóváhagyás hiánya volt, és azt az arra jogosult pótolta. E cselekmény végső határideje egyrészt az érvénytelenségi per megindítása, másrészt pedig a házasság megszűnése volt. A házasság megszűnése kizárta a házasság megtámadását.¹⁶³ Amennyiben a megtámadási jog elenyészett, a házasságot érvényesnek kellett tekinteni.

A házasságot megtámadása esetén is megszűnése előtt érvényesnek kellett tekinteni mindaddig, amíg a bíróság azt érvénytelennek nem nyilvánította.

Házassági perekben az alperesi alanyi oldal is kötött volt, házassági pert csak a házastárs ellen lehetett megindítani. Amennyiben az alperesi házastárs cselekvőképtelen volt, akkor nevében törvényes képviselője járt el. Előfordult, hogy az érvénytelenítési perben

¹⁶³ Megszűnt házasság esetén a „bejelentés” intézményét tartotta fenn a HT. Eszerint megszűnt házasságot a megtámadásra nyitva álló 1 éves határidőn belül lehet a bejelentéssel megtámadni, akkor, ha a házasság a megtámadásra nem jogosult házastárs halálával szűnt meg. A bejelentés az illetékes törvényszékhez benyújtott visszavonhatatlan nyilatkozat arról, hogy a bejelentő fél a megszűnt házasságát érvénytelennek tekinti. Ezt követően, akinek jogi érdeke fűződött a házasság érvénytelenségének megállapításához, erre perben hivatkozhatott.

mindkét házastárs alperes volt – kényszerű pertársként –, amennyiben a pert más személy indította. Bármely fél képviselője csak ügyvéd lehetett.¹⁶⁴

A HT. hatályba lépésekor már ismerte a jog a házasságvédő intézményét (*defensor matrimonia*).¹⁶⁵ A házasságvédőt – felekezettől függetlenül – minden házassági perben ki kellett rendelni a törvényszék székhelyén lakó ügyvédek sorából, akinek feladata – a közérdek védelmében – elsődlegesen a házasság fennállásának védelme volt.¹⁶⁶

Amennyiben a házasság nem volt tarthatatlan, a házasságvédő kötelessége volt a házassági kötelék fenntartása iránt határozott kérelmet előterjeszteni. A házasságvédőnek kötelezettsége volt védeni a házasságból származó kiskorú érdekeit, örködni az anyagi és eljárási szabályok betartása felett és megfellebbezni a házassági köteléket felbontó ítéletet.¹⁶⁷

Speciális perképességi szabály alapján a cselekvőképességében korlátozott házastárs a házassági perben perképes volt,¹⁶⁸ a cselekvőképtelen alperes helyett törvényes képviselője járt el. A speciális perképességi felhatalmazás a perben kizárólag a házasság érvénytelensége, a házasság felbontása és a válóper vonatkozásában előterjesztett kereseti kérelem vonatkozásában állt fenn, ezért e kereseti kérelmekkel előterjesztett egyéb kereseti kérelmek tekintetében az általános perképességi szabályok érvényesültek, tehát a korlátozottan cselekvőképes személy önállóan nem járhatott el.

Az érvénytelenség iránti perekbe, aki a per megindítására is jogosult vagy ebben érdekelt volt, az elsőfokú bíróság ítéletének meghozataláig a perbe beavatkozhatott, e lehetőségről a bíróság hivatalból értesítette a beavatkozót.

A házassági perekben benyújtandó keresetlevél, és annak kötelező tartalmi elemei szinte a mai szabályozás korabeli másai.

¹⁶⁴ Az 1895. évi 27.198. sz. igazságügy-miniszteri rendelet.

¹⁶⁵ A házasságvédő intézménye sem a HT.-ben, sem annak végrehajtására vonatkozó igazságügyi miniszteri rendeletben nem szerepelt. A házasságvédő intézményét a bírói gyakorlat a kánonjogi peres eljárásból vett át. Először egy 1895-ös kúriai döntés írta elő, majd a Táblai Szabályzat 13. §-a is rendelkezett róla. i.m.: Tóth 155. o., és Barzó Tímea: A magyar családi jog szabályozásának fejlődéstörténete; In: A civilisztika fejlődéstörténete Szerk.: Miskolczi Bodnár Péter Bíbor Kiadó, Miskolc 2006. 16. o.

¹⁶⁶ Nem kellett házasságvédőt kirendelni a hűtlen elhagyás esetében, és akkor sem, ha a HT. hatályba lépése előtt keletkezett egyoldalú bontó ítélet másik félre történő kiterjesztése iránt folyt a per.

¹⁶⁷ Táblai Szabályzat 26. §.

¹⁶⁸ Elmebeteg házastárs nevében törvényes képviselője kérhette a gyámhatóság hozzájárulásával a házasság felbontását. A házasság felbontásához a gyámhatóság a felhatalmazást csak akkor adhatta meg, ha az, az elmebeteg házastárs nyilvánvaló érdeke.

Házassági perekben, a bíróság főszabály szerint csak erre irányuló kérelem alapján járt el. A kérelemhez kötöttség elve alól kivétel a semmisségi, vagy a királyi ügyész által indított megtámadási perekben a különélés elrendelése volt, mely kérdésben a bíróság hivatalból is dönthetett.

A bíróság döntésére irányuló határozott kereseti kérelmet tartalmazó keresetlevelet írásban, három példányban és egy „felzettel” kellett az illetékes törvényszék elé terjeszteni.¹⁶⁹ A keresetlevélben elő kellett adni a peres felek vezeték és keresztnévét, polgári állását, lakóhelyüket, a házastársi együttélés utolsó helyét, a házasságkötés-, és a különválás idejét, a HT.-ben meghatározott valamely bontó (vagy érvénytelenítő) okot, és az azt alátámasztó tényeket, a házasságból született gyermekek adatait, a gyermekek nevelése, tartása körében kötött esetleges megállapodást, a nőtartási és egyéb vagyoni jogi igényeket.¹⁷⁰

A keresetlevélhez mellékelni volt szükséges a házasság megkötését tanúsító anyakönyvi kivonatot, a gyermekek megszületését, elhalálozását tanúsító anyakönyvi kivonatot, gyermektelenség esetén az anyakönyvvezető bizonyítványát arról, hogy a nőnek a házasság alatt nem született gyermeke, a házastársak utolsó közös lakóhelyéről kiállított helyhatósági tanúsítványt és az okirati bizonyítékot.

A keresetlevél nem nélkülözhetette a házasság érvénytelenítésére, felbontására vagy az elválásra irányuló határozott kereseti kérelmet sem. A perben egyes kereseti kérelmeket összekapcsolhatták akként is, hogy egyetlen eljárásban kérte a felperes a házasság érvénytelenségének megállapítását és a házasság felbontását.¹⁷¹ Kereseti kérelemként adta elő a felperes az elválasztó ítéletnek bontó ítéletté való átváltoztatása iránti, illetve a honosítottak ügyeiben előbbi joguk alapján hozott elválasztó ítéletek bontó ítéletté való átváltoztatása iránti kérelmeket.

A fenti kereseti kérelmeket a felperes összekapcsolhatta a gyermekkel kapcsolatos, valamint a nő tartására, férje nevének viselésére, hozományi tárgyainak kiadására vonatkozó és egyéb vagyoni jogi kereseti kérelmekkel.

¹⁶⁹ Ez alól kivételt csak a kihirdetést, vagy a házasságkötésnél való közreműködést megtagadó határozat elleni eljárás képezett.

¹⁷⁰ A HT. hatályba lépése előtt a keresetlevélben fel kellett tüntetni a házastársak vallását is, azonban a polgári házasság és bontás bevezetésével ez oka fogyottá vált.

¹⁷¹ A Kúria 1895. november 6-án 7234. sz. döntésével erősítette meg a HT. hatályba lépése előtti régi gyakorlatot.

A felperes a keresetét az elsőfokú ítélet meghozataláig változtathatta meg, akár úgy is, hogy egyik bontó okról másikra térhetett át.¹⁷²

A Táblai Szabályzat 16. §-a szerint az alperes is terjeszthetett elő viszontkeresetet az elsőfokú ítélet meghozataláig, mind a házassági kötelék, mind az egyéb kérdések körében.

Nem kereseti kérelmet, hanem ún. kérvényt kellett előterjeszteniük feleknek az ágytól és asztaltól való elválasztásnál annak bejelentése iránt, hogy az életközösségüket visszaállították, a megtámadható házasság érvénytelenségének bejelentése iránt a házasság megszűnése után, valamint a bontóperben elrendelt bírói különélés határidejének lejártá után legfeljebb 3 hónapon belül, a házassági bontóper folytatása iránt.

A házassági perekben a felperes keresetét, az alperes viszontkeresetét a per jogerős befejezéséig visszavonhatta, amely alapján a bíróság a pert megszüntette. Ha a perben alsóbb bíróságok már ítéletet hoztak, ezen ítéleteket az elsőfokú bíróság hatályon kívül helyezte.¹⁷³

A keresetlevél beérkezését követően a bíróság a fél beadványát hivatalból megvizsgálta.¹⁷⁴ E körben a fél keresetét visszautasíthatta, ha hatásköre a perre nem terjedt ki, vagy nem az arra jogosult személy terjesztette elő a keresetet.¹⁷⁵ Amennyiben a kereset hiányos, azt a bíróság hiánypótlásra adta vissza „rövid, záros határidővel.” A határidőn belül, kijavítva beadott keresetlevelet úgy kellett tekinteni, mintha eredetileg is helyesen adták volna be.¹⁷⁶

A bíróság ezt követően kirendelte a házasságvédőt, majd a bíróság megkísérelte a személyesen megjelent felek békéltetését.¹⁷⁷ A házasság semmisségi okra való hivatkozással történő érvénytelenítése iránti perben békéltetés intézménye nem került bevezetésre. Ugyancsak nem kellett a feleket békéltetésre idézni, ha az egyik házastárs ismeretlen helyen tartózkodott. Amennyiben a fél ismeretlen helyen tartózkodott a bíróság a részére ügygondnokot rendelt ki, és a bírósági felhívást – mely az ismeretlen személy felkutatására irányult – hírlapban tette közzé.

¹⁷² Ez alól kivételt a hűtlen elhagyás képezett, mely bontó okot más bontó okkal együtt érvényesíteni, erről vagy erre áttérni nem lehetett. Kolosváry i.m. 444. o.

¹⁷³ Táblai Szabályzat 18. §.

¹⁷⁴ A keresetlevél beadása a házassági érvénytelenségi és bontó okok elévülésére vonatkozó határidőket megszakította.

¹⁷⁵ Táblai Szabályzat 12. §

¹⁷⁶ 1893. évi XVIII. tv. 17. §

¹⁷⁷ 1868.LIV. tv 269. §

A feleknek csak a békéltetésnél kellett személyesen megjelenniük, az eljárás egyéb szakaszainál (mint pl. bizonyítás, vagy a tárgyalás) nem. Amennyiben a békéltetésen az alperes nem jelent meg, a bíróság ezt akként tekintette, mintha a házasság felbontásába beleegyezne. Felperes személyes megjelenése nélkül békéltetést nem tarthattak. A felperes igazolt távol maradása esetén új hatánapot tűzött a bíróság a békéltetésre, míg az igazolatlan távollétet a felperes keresetének visszavonásaként értékelte.¹⁷⁸

A hűtlen elhagyás kivételével valamennyi bontó ok esetén az eljárásban kétszer kísérelte meg a bíróság a békítést. Először az első tárgyalás előtti békítésen. Ezt követően az első tárgyaláson a bíróság elrendelte a felek ideiglenes különélését, mely határidő letelte után kérhették a felek 3 hónap alatt az eljárás folytatását. Ha a felek kérték a bontóper folytatását, akkor a kérelem következtében kitűzött tárgyaláson a bíróság ismét megkísérelte a felek kibékítését.

A bírói békéltetés a törvényszék bírói tanácsa előtt történt, melyről jegyzőkönyvet készítettek.

A békéltetés eredménytelensége esetén a bíróság a per érdemben való tárgyalására határidőt tűzött, melyre a peres feleket és a házasságvédőt megidézte.

A tárgyaló bíró feladata volt a peres felek és a házasságvédő nyilatkozatai és bizonyítási indítványai alapján a tényállás felderítése és megállapítása.

A Táblai Szabályzat az egyes házassági pereknél kötelezően „kinyomozandó” feladatokat is előírt az eljáró bíróságnak.¹⁷⁹ Így például a házasság semmissége iránti perben a bíróság kötelezettsége volt az érvénytelenítési ok teljes feltárása. Házassági bontóperben a bíróságnak meg kellett győződnie arról, hogy a felperes a bontó ok alapjául felhozott cselekményben nem egyeztetett-e az alperessel, abban nem volt-e részes. A bíróságnak meg kellett azt is állapítani, hogy melyik fél volt a vétkes a bontó okban.

Amennyiben kiskorú gyermekek származtak a házasságból, a bíró feladatai közé tartozott a felek között, a gyermekekre vonatkozó kérdések körében az egyezségkötés megkísérlése.

¹⁷⁸ Táblai Szabályzat 32. §

¹⁷⁹ Táblai Szabályzat 22. § Tóth i.m. 176. o.

Mielőtt a bíróság a házassági per érdemében határozott volna, a per tárgyalása után a házasfeleknek különélését rendelte el. A különélés elrendelését a bíróság ideiglenesen alkalmazta, vagy az ítélet meghozataláig valamely házastárs védelmében, vagy a kibékülés reményében a házasság fenntartása érdekében. A különélés ideje alatt a házastársak együttélésre nem voltak kötelezve.

A különélést a bíróság a házastárs kérelmére rendelhette el, azonban az érvénytelenítési perek esetében fennállt a lehetősége a hivatalból való elrendelésnek is.

Amennyiben az érvénytelenítési per alapja semmisségi ok volt, a bíróságnak a különélést hivatalból kellett elrendelnie. Ennek indoka, hogy a semmisségi okok fennállása esetében a házasság érvénytelenítése „közérdek” volt.

A házassági bontóperben a HT. előírta a házasság felbontása előtt a különélés kötelező elrendelését, melyet csak akkor lehetett mellőzni, ha a házastársak kibékülésére nem volt remény.

Ugyancsak a kibékülés reményében az érvénytelenítési perek másik csoportjánál, a megtámadhatósági okoknál csak a házastárs kérelmére lehetett elrendelni a különélést.

A különélés ideiglenességét jelzi, hogy a HT. meghatározta annak időtartamát is, mely 6 hónapnál rövidebb és 1 évnél hosszabb nem lehetett,¹⁸⁰ mely határidő a házastársak kérelmére meghosszabbítható volt.

A különélést a bíróság ítélettel rendelte el, mely tartalmazta az ítéletekre vonatkozó általános kellékeken túlmenően a peres felek nevét, a házasság megkötésének az időpontját, az élő kiskorú gyermekek nevét és életkorát, a kiskorú gyermekek tartására és neveltetésére vonatkozó ideiglenes intézkedéseket, a különélés időtartamát, a nő tartásáról ideiglenes, és a nő részére a szükséges tárgyaknak a kiadásáról való rendelkezést.

A végleges jogi hatályú felbontó ítéletnek a fentiekén kívül tartalmaznia kellett továbbá azt is, hogy kinek a hibájából kellett a házasságot felbontani. Amennyiben mindkét fél hibájára visszavezethető volt a bontó ok, akkor a bíróság mindkét felet vétkesnek nyilvánította.

Házasságtörés miatti felbontás esetén az ítéletnek tartalmaznia kellett a vétkes fél eltiltását az újabb házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette.

Az ítélet kötelezte a vétkes házastársat a házasság alatt kapott ajándékok visszaadására, illetve a vétlen házastárs ajándékozásra tett ígéretét hatálytalanította.

¹⁸⁰ HT. 99. §

Az ítélet rendelkezett a vétlen nő tartásáról és névviseléséről, a közös kiskorú gyermekek elhelyezéséről és tartásáról, valamint a peres költségek, az ügyvédi- és a házasságvédő díjak megállapításáról és viseléséről. A fentiek közül a vétkesség, a házasságkötési képesség és a kiskorú gyermekek vonatkozásában a bíróságnak mindig hivatalból kellett döntenie.

A felbontáson, az ideiglenes különélésen túlmenően a házasság érvénytelenítése, és az ágytól és asztaltól való elválasztás körében is ítélettel határozott a bíróság.

A többi kérdésben végzéssel zárta le a per tárgyalását, így végzéssel döntött akkor is, ha a felek bejelentették, hogy az ágytól és asztaltól való elválasztás után az életközösséget helyreállították.

A bíróság által hozott ítéletet a feleken kívül közölni kellett az anyakönyvvezetővel, és kiskorú gyermek érintettsége esetén a gyámhatósággal.

Az érvénytelenséget megtámadási ok alapján kimondó ítélet – ugyanúgy, mint a házasságot felbontó ítélet – csak a perben állókkal szemben volt hatályos, ennek ellenére a házasság megszűnése után bárki érvényesíthette a házasság érvénytelenségéből eredő, vagy erre épülő jogait. A semmisségi okra alapított érvénytelenséget megállapító ítélet mindenkiel szemben hatályos volt.

A házassági perekben a jogorvoslatokra az 1911. évi I. törvény hatályba lépéséig a 1881. évi LIX. törvény rendelkezései voltak az irányadóak a Táblai Szabályzatban foglalt eltérésekkel. Néhány kivétellel az általános szabályok szerint alakult a jogorvoslat. A házassági perekben ugyancsak háromfokú volt az eljárás, de a bíróságnak a házasságot felbontó, illetve az azt érvénytelenítő ítéletét – elbírálás végett – akkor is fel kellett terjeszteni a másod-, illetve harmadfokú bírósághoz, ha fellebbezéssel senki sem élt.

A másod-, illetve harmadfokú bíróság hivatalból felülvizsgálta az ítéletet a házassági kötelék felbontása és azon a kérdések vonatkozásában, amelyekben a bíróságnak hivatalból kellett döntenie. Az egyéb kérdésekben a felsőbb bíróságok az ítéletnek csak a fellebbezéssel támadott részét vizsgálták felül.

Nemcsak a másodfokú bíróságnak kellett kötelezően felülvizsgálnia az elsőfokú bíróság ítéletét, hanem a harmadfokú bíróságnak is a másodfokú bíróságét. Ebből következik, hogy az ítéletnek a hivatalbóli felülvizsgálandó része csak akkor emelkedett jogerőre, ha azt a

harmadfokú bíróság is elbírálta. A kötelezően előírt felülvizsgálat azonban nem zárta el a feleket és a házasságvédőt a fellebbezés jogától akár az elsőfokú, akár a másodfokú bíróság ítélete vonatkozásában. Az ideiglenes különélést elrendelő határozat ellen nem volt fellebbezésnek helye.

A végzések elleni jogorvoslat, a felfolyamodás¹⁸¹ lehetősége a házassági perekben is fennállt azoknál a végzéseknél, amelyeknél a jogorvoslatot a törvény nem zárta ki. Így a felfolyamodás megengedett volt például a különélési kérelmet megtagadó, a keresetet hivatalból visszautasító, az életközösség visszaállításának bejelentését visszautasító, az életközösség helyreállítását elrendelő, a nőtartás vagy a gyermektartás biztosítását elrendelő vagy megtagadó végzéseknél.

A házassági kötelék vonatkozásában sem az érvénytelenségi pereknél, sem a házassági bontóperben nem volt megengedett a perújítás,¹⁸² ez azonban nem zárta ki, hogy az egyéb kérdések vonatkozásában a felek bármelyike perújítással éljen.

A fő kérdés, a házassági kötelék tekintetében a perújítás kizártságának indoka több szálra vezethető vissza. Egyrészt a házassági bontóperben az elutasított házastársak a pert újból megindíthatták. Másrészt jogbizonytalansághoz vezetett volna, ha a házassági kötelék felbontása vagy érvénytelenné nyilvánítása után a házastársak új házasságot kötöttek, de a perújításra nyitva álló akkori 10 év alatt az előző házasságot vissza lehetett volna állítani. Egyebekben pedig a 10 éves perújítási határidő alatt a bontó okok hat havi, és az érvénytelenítési okok egy éves érvényesíthetőségi ideje is elévült.

A szabályozást először – az 1902-es törvényjavaslat elvetése után – 1907-ben módosították az 1907. évi XVII. törvénnyel, megszüntetve a „hivatali fellebbezés” intézményét. Ezentúl az elsőfokú bíróságnak nem kellett megküldenie a házasságot felbontó, megsemmisítő vagy érvénytelenítő ítéletet a másodfokú bíróságnak, fellebbezés hiányában, annak felülvizsgálata érdekében.

Ezen kívül a módosítás szűkítette a királyi ügyész és a házasságvédő fellebbezési jogkörét, azáltal, hogy azon perekben, amelyekben az ügyész nem vett részt, csak hatáskörre

¹⁸¹ Táblai Szabályzat 39. §

¹⁸² Táblai Szabályzat 44. §

vonatkozó fellebbezéssel élhetett, a házasságvédő pedig a másodfokú határozat ellen egyáltalán nem élhetett jogorvoslattal.

4. Az 1911 évi I. törvénycikk

A házassági perek szabályozását tekintve a következő lényeges határkő a Plósz-féle, 1911. évi egységes Polgári Perrendtartás (a továbbiakban: Plósz-féle Pp.) bevezetése volt. A HT. megalkotásával egyidejűleg külön törvénytervezet készült a házassági ügyekben követendő eljárásról is, mely szintén Plósz Sándor nevéhez fűződött, azonban elfogadására nem került sor. Az egységes Polgári Perrendtartás bevezetése a házassági perek tekintetében is kívánatos volt, mivel az 1868. évi ideiglenesnek szánt eljárási szabályok még a HT.-ben elhelyezkedő szabályanyaggal együtt sem feleltek meg a kor színvonalának.

A Plósz-féle Pp.-nek napjainkig tartó hatása van. Vizsgálata azért is indokolt, mert hatályos eljárási törvényünk egyes alapvető intézményeit és eljárási cselekményeit ezen első polgári perrendtartásunk teremtette meg. Ugyanakkor a Plósz-féle Pp. és az 1952. évi III. tv. azonosságai mellett, a legtöbb különbséget éppen a házasság felbontásának szabályozásában találhatjuk. Ez a különbség abból (is) adódik, hogy a házasságot az adott kor embere mennyire tekintette megbonthatatlannak és sérthetetlennek.

Az eljárás a házassági ügyekben két részre oszlott. Az első rész a tulajdonképpeni, vagyis a HT.-n alapuló házassági perek, nevezetesen a házasság semmisségét, megtámadását, a felbontást és az ágytól és asztaltól való elválasztást tárgyzó pereket szabályozza, melyekhez még a házasság létezése vagy nem létezése, valamint érvényessége iránt a házasság fennállása alatt támasztható és a semmisségi perhez egészen hasonló természetű perek járulnak.¹⁸³ A második rész a házassági perben érvényesíthető vagyoni jogi keresetekről szól, célszerűségi szempontoktól vezérelve.

A Plósz-féle Pp. nem érintette a házassági törvény anyagi szabályait és meghagyta alapvető eljárási szabályait, azonban egy egészen új eljárást vezetett be.

A Plósz-féle Pp. 1915. január 1-jén lépett hatályba, és az ezt követően indult ügyekben kellett alkalmazni.

A Plósz-féle Pp. területi hatálya a házassággal kapcsolatos perek vonatkozásában a magyar állam területére terjedt ki. Kiterjedt továbbá a Magyarországon községi illetőséggel

¹⁸³ Az 1911. évi I. tc. indokolása.

bíró magyar állampolgárnak Horvát-Szlavonországokban, mint Szent István koronája alatt Magyarországgal egy és ugyanazon államközösséget képező területen kötött házasságára, továbbá Horvát-Szlavonországokban „községi illetősséggel”¹⁸⁴ bíró, mint ezen országok külön joga alatt álló magyar állampolgárnak Magyarország területén kötött házasságára.

Magyar állampolgár házassági perében csak magyar bíróság ítélete volt hatályos, tehát a magyar bíróság kizárólagos joghatósággal rendelkezett. A törvény egyéb törvénycikkekkel együtt a mai joghatósági kérdéseket illetékességi kérdésként kezelte.

A házassági pereket a Plósz-féle Pp. továbbra is törvényszéki eljárásra utalta a bírósági hatáskör változatlanul hagyása mellett.

A bíróság illetékességét pontosította, egyrészt azzal, hogy meghatározta az alább ismertetésre kerülő, kizárólagos illetékességi szabályok alkalmazásának körét az egyes pertípusok felsorolásával, másrészt kiegészítő illetékességi szabályokat vezetett be.

Elsődleges kizárólagos illetékességi okká vált a törvény hatályosságának területén levő, házastársak utolsó közös lakóhelye.¹⁸⁵ Amennyiben magyar állampolgár a házasság semmisségének kimondását, megtámadását, felbontását és az ágytól és asztaltól való elválást tárgyaló perekben belföldi utolsó közös lakóhely hiánya miatt nem lehetett magyar bíróság előtt a pert megindítani, kiegészítő – de kizárólagos – illetékességi okként a nő házasság megkötése előtti utolsó lakóhelyét, ennek hiányában Budapest IV. kerületét jelölte meg.

A házastársak közül a feleség lakóhelye illetékességi okként akkor játszhatott szerepet, ha a férj magyar állampolgár volt és a bontó okként szolgált tény elkövetése után más állam polgára lett, de neje őt külföldre nem követte, ezáltal a magyar állampolgárságát megtartotta.¹⁸⁶

Ugyanezen vagylagos illetékességi ok szerinti bíróság előtt, de kizárólag a házasság semmisségének kimondása vagy megtámadása iránt, a magyar állampolgárságú nő, aki Magyarország területén, külföldivel kötött házasságot, indíthatta meg a pert férje ellen belföldi bíróság előtt, ha a férjét külföldre nem követte.

¹⁸⁴ A községi illetőség a polgári korszak közigazgatásának egyik alapvető fogalomköre volt, amely leginkább a mai állandó lakóhelyhez lenne hasonlítható. Az illetőség típusai voltak az 1886. évi XXII. tc alapján: eredeti, öröklött, felvétel által vagy hallgatólagosan szerzett.

¹⁸⁵ E kettős feltételnek a per egész tartama alatt fenn kellett állnia. Ld.: Magyary. i. m. 642. o.

¹⁸⁶ A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. tc. 26. §-a a kérelemre történő állampolgársági kötelekből való elbocsátást, míg a 32. §-a a 10 évig tartó miniszteri engedély nélküli külföldön tartózkodás esetén az állampolgárság elvételéről rendelkezik.

Kivételesen a magyar bíróság eljárhatott külföldiek házassági pereiben,¹⁸⁷ mely ügyekre a házasfelek közös lakhelyének, ha pedig a házasfeleknek a lakhelye saját hazai törvényeik szerint nem ugyanaz, az alperes lakhelyének a bírósága az illetékes.

Külföldiek házassági pereiben az utolsó közös lakhely vagylagos illetékességi okként szerepelt hűtlen elhagyás esetén, és akkor is, amikor a házasság felbontásának, vagy az ágytól és asztaltól való elválásnak oka a lakhely megváltoztatásakor már fennforgott.

Ezáltal az 1902. június 12-ei Hágában kötött nemzetközi egyezményben (a továbbiakban: Hágai egyezmény) megállapított illetékességi szabályokat emeli – kétszeresen – törvény erőre. A polgári perrendtartás elfogadását szinte azonnal követte a házasság érvényességének előfeltételeire vonatkozó Hágai egyezmény kihirdetése is az 1911. évi XXI. törvény formájában.

Az egyezmény az aláíró államok állampolgárainak házasságára vonatkozó szabályokat állapított meg annak érdekében, hogy az egyes államok házassági joga közötti eltérések ne adjanak alapot a megkötött házasság érvénytelenítésére.

Ennek elősegítése érdekében kimondta, hogy a házasulók személyes jogát kell alkalmazni az érvényesség megállapítása érdekében. Amennyiben valamely állam joga szerint a megkötött házasság érvénytelen, ez a házasság érvényességét a többi állam tekintetében nem érinti, ha az érvénytelenségi ok vallási jellegű.

Érvényesnek kellett elismerni azt a házasságot, amelyet annak az országnak a törvényei szerint kötöttek, ahol a házasság létrejött, illetőleg azt is, amelyet diplomáciai tisztviselő kötött saját joga szerint és felhatalmazása alapján.

Érvénytelenségi okot küszöbölt ki az a rendelkezés is, mely szerint, ha a házasság alak tekintetben érvénytelen volt, abban az országban, ahol megkötötték, a többi ország azt még érvényesnek fogadhatta el, ha saját szabályaik szerint az alakiságot megtartották.¹⁸⁸ A hágai egyezményhez csatlakozó államok más állam által hozott – házasságot érintő – ítéletét csak a fenti illetékességi szabályok megtartása mellett ismerték el. Ezt erősítette a HT., amely szerint külföldiek házassági perében a magyar bíróság csak akkor járhatott el, ha az ítélete hatályos abban az államban, melynek a házasfelek polgárai.

¹⁸⁷ 1894. évi XXXI.tc. 116. §

¹⁸⁸ Ezt az egyezményt egészítette ki az 1923-as egyezmény, melyet Magyarországon az 1926. évi XX tc. iktatott be, kiterjesztve a csatlakozás lehetőségét más országokra is.

A Plósz-féle Pp. egyetlen kivételt engedett a külföldiekre vonatkozó házassági perek szigorú joghatósági szabályai alól. Ha a külföldi házaspár valamelyikének korábbi házassága meg nem szűnt, vagy nem volt érvénytelenné nyilvánítva, és a korábbi házastárs magyar állampolgár, a későbbi házasság megsemmisítésének kimondása iránti per a későbbi házaspár bármelyikének lakhelye szerinti bíróságnál is megindítható volt. Ezek alapján akkor is kimondható volt a házasság érvénytelenítése – a magyar állampolgárságú első házastárs védelmében –, ha az ítéletet külföldön nem ismerték el.

A fenti szabályozás, amely joghatósági és illetékességi kérdésekre is kiterjedt, kizárólagos jellegű volt, mely betartásáról a bíróságoknak – köztük a felsőbb bíróságoknak is – hivatalból kellett gondoskodniuk. A bíróság illetékességét kizárólag csak az elsőfokú eljárásban vizsgálta hivatalból, a fellebbezési és a harmadfokú eljárásban csak akkor lehetett az illetékesség hiányát figyelembe venni, ha erre nézve a fél kérelmet terjesztett elő.¹⁸⁹ Ennek indoka az volt, hogy ha az első bíróság végig tárgyalta az ügyet és határozatot is hozott, jelentősebb hátránnyal járt volna, ha a bíróság valamennyi cselekménye (békéltetés, előkészítés, különélés elrendelése, bizonyítási eljárás lefolytatása) hatályát veszítette volna „csak azért, mert a bíróság nem volt illetékes.” „Az a körülmény, hogy a perben nem éppen az illetékes törvényszék határozott, általában nem olyan nagy jelentőségű, hogy e miatt az eljárást hivatalból is hatálytalanítani kellene.”¹⁹⁰

Eltérést jelentett a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a házassági perek közül a megtámadásra irányuló, a bontó vagy válókeresetet semmisségi, vagy a házasság létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránti keresettel összekapcsolni, sem ilyen igényeket ezek tárgyalása során akár keresetként, akár viszonykeresetként érvényesíteni nem lehetett.

A Plósz-féle Pp. a házassági perek szabályai közé emelte – most már nevesítve is – a megállapítási pereket. Nevezetesen a házasság létezésének, nem létezésének, érvényességének megállapítását. A megállapítási perekre is a semmisségi per szabályait kellett alkalmazni.

¹⁸⁹ Kivételt képezett ez alól a Pp. 640. és 641. §-ában foglalt illetékességi okok, melyek fennállását a bíróságnak a jogorvoslati eljárásban is vizsgálnia kellett.

¹⁹⁰ Térffy Gyula: A Polgári Perrendtartás törvénye és gyakorlata II. kötet. 235. oal. Dr. Plósz Sándor igazságügy miniszter úr indokolása; Budapest, 1927., Grill Károly Könyvkiadó vállalata, hetedik kiadás (a továbbiakban: Térffy. i. m.)

A nem létező házasságok kérdése izgatta a kor jogászeit, ugyanis a polgári esküvő kizárólagos érvényességi feltétellé tétele a környező, régebbi modellt követő monarchiák házasságait, ha az egyik fél magyar állampolgár volt, érvénytelenné tette. De nemcsak a kizárólag egyházi esküvőt nem ismerte el, hanem az Oroszországban, a szovjetek által kötött házasságot sem.

A házassági perekre a törvényszéki eljárást alkalmazták, így e pereknél kötelező maradt az ügyvédi képviselet.¹⁹¹ Házassági pert továbbra is csak személyesen, ügyvédnek a házassági per vitelére szóló különös meghatalmazással lehetett indítani, és a perképeségre vonatkozó rendelkezések is változatlanok maradtak.

A perindításra jogosultak köre általános felhatalmazás alapján bővült, mivel házassági perekben a királyi ügyész abban az esetben is részt vehetett, ha a fél nem lehetett a perben. A királyi ügyész szereplését a közérdek védelme indokolta.

Semmisségi perekben a királyi ügyész abban az esetben is teljes körűen gyakorolhatta a fél jogait és mind a házasság érvényessége, mind érvénytelensége érdekében felléphetett, ha a keresetet nem ő indította. A királyi ügyész vette át a házasságvédő szerepét is. A királyi ügyész jogosítványainak kiterjesztését az 1907-es hivatalbóli felterjesztés eltörlése indokolta.¹⁹²

Házasság létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránt a házastársak egymás ellen indíthattak pert. Ezen túlmenően a házasság nem létezésének megállapítása iránt a királyi ügyész is indíthatott pert a házastársak ellen, ha jogi érdekét valószínűsítette.

Megtámadási, valamint házasság felbontása és a válóperekben a közérdek védelme csak arra terjedt ki, hogy érvényes házasságot ne nyilvánítsanak érvénytelenné, valamint a házassági köteléket törvény ellenére ne bontsanak fel.¹⁹³

A királyi ügyészt szükséges volt minden határnapról hivatalból értesíteni, valamint a feleknek kézbesítendő iratokat és határozatokat vele is közölni. A királyi ügyész a per iratait korlátozás nélkül megtekinthette és önálló fellebbviteli jogával élhetett. A királyi ügyész

¹⁹¹ Az eredeti törvényjavaslat még nem tartotta szükségesnek a házassági perekben a kötelező ügyvédi képviseletet, azt csak a Képviselőház Igazságügyi Bizottságának a javaslatára vették bele.

¹⁹² Kovács Marcell: A Polgári Perrendtartás Magyarázata 9. Füzet; Budapest, 1930. ATHENEUM Rt, második kiadás, 1292. o. (a továbbiakban: Kovács. i. m.)

¹⁹³ Tótfy. i. m. 245. o.

jogosult volt bizonyítási és egyéb indítványokat tenni, a tényeket a bíróság elé tárni. A királyi ügyész pervesztessége esetén a perköltséget az államkincstár viselte.

A Plósz-féle Pp. a semmisségi per megindítására jogosultak körét nem változtatta meg, azonban egyértelművé tette az alperesi pertársaságot, az ügygondnok- és gondnokrendelést. Semmisségi pert a házastársak egymás ellen, ha a házastárs cselekvőképtelen, akkor a törvényes képviselője ellen kellett megindítani. A királyi ügyész, vagy kívülálló harmadik személynek a pert mindkét házastárs, illetőleg a házastárs törvényes képviselője ellen volt szükséges megindítani. Amennyiben a házastárs törvényes képviselője a perben érdekelt, akkor helyette a gyámhatóság a cselekvőképtelen félnek gondnokot rendelt, és a gondnok került alperesi pozícióba. A per megindításáról a bíróság a házasságból származott gyermekeket, ha pedig a gyermekek törvényes képviselőre szorultak, illetékes gyámhatóságukat értesítette.

A perképesség szabályai sem változtak. A felek perképességét az általános perjogi szabályok határozták meg. Ez alapján a házastárs - cselekvőképességének teljes vagy részleges hiánya esetén is - akár felperesi, akár alperesi oldalon szerepelhetett.¹⁹⁴ A korlátozottan cselekvőképes házastárs teljes cselekvőképességgel rendelkezett a semmisségi, megtámadási és a házassági bontóperben. Ezen túlmenően a fejlett korát elért kiskorúnak a házasságot megtámadó perben teljes cselekvőképessége volt.

A cselekvőképtelen házastársat törvényes képviselő képviselte. Azonban elmebetegsége miatt cselekvőképtelen házastárs perindításához a törvényes képviselő eljárásán túlmenően a gyámhivatal hozzájárulása is szükséges volt. A gyámhivatal a házasság felbontása iránti per megindításába csak akkor egyezhetett bele, ha az, az elmebeteg házastárs nyilvánvaló érdekében állt.¹⁹⁵

A Plósz-féle Pp. új intézményként bevezette a bontó- és válóperekben keresetlevél beadása előtti, pert megelőző előzetes békéltetés¹⁹⁶ lehetőségét, melynek célja a házasság fenntartása volt. Ezt a kérelmet a perre egyébként is illetékes törvényszéknél lehetett

¹⁹⁴ Magyary, i. m. 654. o.

¹⁹⁵ HT. 87. §

¹⁹⁶ Történeti előzménye a HT. hatályba lépéséig életben lévő lelkeszi békéltetés volt.

előterjeszteni. Nem volt helye előzetes békéltetésnek, ha az alperes ismeretlen helyen tartózkodott, vagy bármely fél elmebetegségben szenvedett.

Az előzetes békéltetés időtartama alatt a váló- és bontó ok érvényesítésére nyitva álló határidő nyugodott.

Az előzetes békéltetésre a bírói tanács elnöke vagy az általa megbízott bíró határnapot tűzött, melyre mindkét házasság felbontásának személyes megjelenési kötelezettséggel idézte. A békéltetés rendszerint a felek együttes jelenlétében történt, kivételes esetben azonban lehetőség volt a megkeresett bíróság előtti, vagy a felek nem együttes jelenlétében való meghallgatásra.¹⁹⁷ Más személy (pl. ügyvéd, hozzátartozó) a békéltetésen nem vehetett részt.

Ha a békéltetés után remény látszott a felek békülésére, a bíró újabb határnapot is tűzhetett a békéltetés folytatására. Amennyiben a kitűzött napon a kérelmező nem jelent meg, ezt a kérelme visszavonásaként kellett értékelni, míg ha a kérelmezett házastárs maradt távol, a békéltetést nem sikerültnek tekintették.

Amennyiben a békéltetés nem vezetett eredményre, erről a bíróság végzéssel határozott, mely végzés ellen nem volt helye jogorvoslatnak (felfolyamodásnak). A bontó- vagy válókeresetet végzés kézhezvételétől számított 30 napon belül kellett benyújtani.

Hűtlen elhagyás¹⁹⁸ esetén az elhagyott házastárs, illetve annak törvényes képviselője előzetes eljárás keretében kérelmezhetette a házassági perre illetékes bíróságnál, hogy a bíróság a házassági életközösséget megbontó házastársat kötelezze annak helyreállítására.¹⁹⁹

A kérelemben elő kellett adni – azok valószínűsítése mellett – az elhagyásra vonatkozó tényeket és a különköltözés óta eltelt időtartamot.

A bíróság a kérelem megvizsgálását követően végzésben kötelezte a kérelmezett házastársat az életközösség helyreállítására, melyre a végzésben legfeljebb 30 napos határidőt is szabott. A határidő akkor lehetett ettől több, de legfeljebb 90 nap, ha a házastárs távolabb költözött, vagy egyéb okból a hosszabb határidő célszerűnek mutatkozott.

Az életközösség helyreállítására kötelező végzés ellen felfolyamodásnak nem volt helye. Amennyiben az életközösséget a bírósági kötelezés ellenére – az abban foglalt határidőn belül – nem állították helyre, a házasság felbontása iránt a kérelmező házastárs indíthatta meg a pert.

¹⁹⁷ Erre a fél betegsége, vagy más fontos ok miatt volt lehetőség.

¹⁹⁸ HT. 77. § a) pontja.

¹⁹⁹ Ez az előzetes eljárás előfeltétele volt a házasság felbontására irányuló bontó- vagy válókeresetnek.

A fentebb ismertetett eljárás csak az ismert helyen tartózkodó házastárssal szemben volt lefolytatható. Amennyiben a házastárs ismeretlen helyre költözött, a kérelemnek tartalmaznia kellett az ismeretlen helyen lévő házastárs utolsó ismert tartózkodási helyét, valamint annak valószínűsítését, hogy az elhagyó házastárs tartózkodási helye legalább 1 éve ismeretlen.

A bíróság, amennyiben a kérelemben foglaltakat elegendőnek találta, ügygondnokot rendelt ki a távollévő házastársnak, és hirdetményt tett közzé, melyben felhívta a távollévót, hogy az életközösséget 1 év alatt állítsa vissza és jelentse be lakóhelyét, mert ellenkező esetben a házasságuk felbonthatóvá válik.²⁰⁰ Amennyiben a házastárs az idézhető címét nem jelentette be, az eljárásban kirendelt ügygondnok képviselte a megindításra kerülő bontóperben is.²⁰¹ A közzétételt elrendelő végzés ellen sem volt helye jogorvoslatnak.

Bontó- vagy válókeresetnél a keresetlevélnek a fenti előzetes eljárásra is utalni, és a felperesnek nyilatkoznia kellett arról, hogy az előzetes békéltetés megtörtént-e. A korábban ismertetetteken túlmenően a keresetlevélben elő kellett adni a házasság megkötésére, és az abból származó gyermekekre vonatkozó adatokat is,²⁰² és mellékelni volt szükséges az ezeket igazoló okiratokat.

A beérkezett keresetlevelet a bíróság megvizsgálta, és döntött a hiánypótlásról, a kereset visszautasításáról. Amennyiben a keresetlevél megfelelt a jogszabályi előírásoknak, a bíró intézkedett az előzetes békéltetés iránt.

Az általános szabályokon túlmenően²⁰³ a kereset visszautasításának volt helye akkor is, ha a felperes a kereset előterjesztésére nem volt jogosult, vagy hűtlen elhagyásnál a fenti előzetes eljárást a felek nem folytatták le, illetőleg amennyiben a bíróságnak nem volt illetékessége. A perindítás hatályai fennmaradtak, amennyiben az elutasító végzés jogerőre emelkedésétől számított 30 napon belül a felperes a keresetlevelet újból benyújtotta.

²⁰⁰ A hirdetményt a törvényszéken és a hivatalos hírlapban kétszer kellett közzétenni, de lehetőség volt akár külföldi lapokban is hirdetni. A határidő a hivatalos lapban való második közzétételét követő naptól kezdődött.

²⁰¹ HT. 77. § b) bekezdése.

²⁰² Mellékelni kellett a gyermek születéséről, esetleges haláláról szóló anyakönyvi kivonatot, és azt is igazolni kellett, ha a házasság gyermektelen volt (gyermektelenségi bizonyítvány). Az erről szóló igazolást a községi előljáró állította ki.

²⁰³ A Plósz-féle Pp. 141. §-a szerint a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül visszautasítja, ha a pert nem lehetett volna megindítani (pergátló körülmény miatt), ügyvédi képviselő hiánya esetében, pótolhatatlan hiányosság, vagy hiánypótlásra való felhívást követően ismét hiányosan terjesztette elő a keresetlevelet.

A házasság felbontása iránti, illetve a válópernél a Plósz-féle Pp. új intézményként vezette be az előzetes békéltetés intézményét. Ez kötelezően igénybe veendő jogintézmény volt abban az esetben, ha a keresetlevél beadását megelőzően nem volt békéltetés a felek között, vagy az nem vezetett eredményre, és a pert megelőző békítési kísérlet és a keresetlevél beadása között több mint 30 nap telt el.

Nem volt helye az előzetes békéltetésnek, ha bármely házastárs elmebeteg volt, vagy ismeretlen helyen tartózkodott. A bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott a békéltetési eljárás mellőzése, ha az ellenfél külföldön tartózkodott, vagy annak lebonyolítása különösen nagy nehézségbe ütközött.

Az előzetes békéltetést a tanács elnöke, vagy az általa kijelölt bíró folytatta le. A békéltetésre kitűzött határnapon csak a békéltetés zajlott le, más perbeli cselekménynek nem volt helye. Ennek indoka az volt, hogy ha a felek a békéltetéskor még nem is békültek ki, utána még volt idejük átgondolni házasságukat, és esetlegesen helyreállítani az életközösséget.²⁰⁴

Az előzetes békéltetés eljárási szabályai megegyeztek a keresetlevél beadása előtti békéltetés szabályaival azzal az eltéréssel, hogy itt amennyiben a felperes a békéltetésre kitűzött határnapot elmulasztotta, a bíróság a felperes kérelmére újabb határnapot tűzött. Ezen második határnap elmulasztása esetén a keresetet be nem adottnak tekintették.

A békítés sikertelensége, vagy hiánya esetén a bíróság intézkedéseket tett a tárgyalás előkészítésére. A szóbeli tárgyalás előkészítésére részletes szabályokat rögzített a Plósz-féle Pp., bevezetve az előkészítő tárgyalás fogalmát.²⁰⁵ Célja az volt, hogy a felek meghallgatása után, előadásaik és nyilatkozataik alapján hivatalból is gondoskodjon a bíró a tényállás kiderítéséről és a bizonyítékok beszerzéséről. A szóbeli tárgyalást az elnök által kinevezett kiküldött bíró készítette elő.

Az előkészítő eljárásra a bíróság egy vagy több határnapot tűzött, melyen a bírónak a tényállás felderítése végett a házasságfeleket személyesen meg kellett hallgatnia,²⁰⁶ s a szükséghez képest meghallgathatta a felek törvényes képviselőit és a szülőket, valamint más személyeket is. A házasságfél személyes meghallgatása mellőzhető volt, ha az ügy eldöntésére jelentősége nem volt, vagy az nagy nehézségbe ütközött. A meghallgatás nem volt nyilvános.

²⁰⁴ Térffy. i. m. 261. o.

²⁰⁵ Az előkészítő eljárás fogadtatása nem volt egységes, mivel abban az eljárás elhúzódásának a lehetőségét látták. Ld.: Térffy. i. m. 263. o.

²⁰⁶ Akár az ellenfél távollétében való meghallgatást is elrendelhetette a bíróság.

A felek mulasztása az előkészítő tárgyalás megtartását, az eljárás lefolytatását nem akadályozta, a fél mulasztásának nem volt jogkövetkezménye, azonban a mulasztó fél nem kérhette az eljárás megismétlését.

Bizonyítást az előkészítő eljárás vezetésével megbízott bíró rendszerint nem vehetett fel, csak az előzetes bizonyítás esetkörében, ha valószínűsíthető volt, hogy a bizonyítást a rendes eljárás keretében már nem lehetett volna lefolytatni, illetve az nagy nehézségekbe ütközött volna.

Az előkészítő eljárás addig tartott, amíg a bíró a tényállást teljes körűen felderítette, bizonyítékokat beszerezte, és ezáltal az ügy megérett a döntésre. A bíróságnak azon körülményeket is tisztázni kellett, amelyekről a házasság különélésének az elrendelése és annak időtartama függött. Az előkészítő eljárásban a bírónak meg kellett kísérelnie a felek közötti egyezség létrehozását a gyermek elhelyezése és a vagyoni kérdések körében.

Az előkészítő eljárás befejezése után a bíró a jegyzőkönyvet és a többi iratokat bemutatta az elnöknek, illetőleg megküldte a törvényszéknek.

Az elnök csak ezután tűzött határnapot az ügy szóbeli tárgyalására.²⁰⁷ A szóbeli tárgyalás kezdetén a felek kérelmeik előterjesztése után előadták az előkészítő eljárás eredményét, és pergátló kifogásaikat. Megtámadási perekben a törvény lehetővé tette a keresetmódosítást és kötelezővé tette a bíróságnak a felek kibékítésének a megkísérlését.

A házassági pernek ebben a szakaszában kerülhetett sor az ágytól és asztaltól való különélés elrendelésének,²⁰⁸ melyről a bíróság mindig végzéssel határozott. A végzésben meg kellett pontosan határozni a különélés időtartamát. A végzés ellen felfolyamodásnak csak akkor volt helye, ha különélést a bíróság úgy rendelte el, hogy azt a HT. alapján egyáltalán nem lehetett volna elrendelni, vagy a végzésben megszabott különélési idő meghaladta a törvényes időtartamot.

A bontópert csak a különélés időtartamának leteltét követően, kizárólag felperesi vagy alperesi – a különélés utolsó napjától számított 3 hónapon belül előterjesztett – kérelmére lehetett folytatni²⁰⁹ és szóbeli tárgyalást tűzni.²¹⁰

²⁰⁷ 1915 évi VIII. tv. 19. §-a már lehetővé tette az előkészítő eljárás és a szóbeli tárgyalás egy napon való megtartását.

²⁰⁸ A HT. 76., 78. és a 79. §-aiban meghatározott bontó okoknál általában, a 80. §-ban meghatározott bontó okoknál mindig el kellett rendelni a különélést.

²⁰⁹ Ezen 3 hónapos határidő elmulasztása jogvesztéssel járt, és többé a házastárs a perben előterjesztett bontó

A felperes keresetétől az ítélet jogerőre emelkedéséig az eljárás bármely szakában az ellenfél beleegyezése nélkül is elállhatott, de az eljárást folytatni kellett, ha a keresetet a per megindítására szintén jogosított, és az eljárásban részt vett felek valamelyike magáévá tette az erről szóló értesítéstől számított 15 napon belül. Azonban a megtámadást csak a házasság megszűnéséig lehetett visszavonni. A felperesi elállás az alperesi viszontkereseti kérelem tárgyalását nem akadályozta.

A felperes nemcsak elállhatott a kereseti kérelmétől, hanem azt az elsőfokú eljárás berekesztéséig módosíthatta is, új bontó okot hozhatott fel. E körben előzetes békéltetésre nem volt szükség.

Házasság felbontása, váló- és megtámadási perekben a bíróság a peres eljárás egész tartama alatt megkísérelhette a felek kibékítését.

Semmisségi perekben a bíróság hivatalból is figyelembe vette a keresettel összefüggő összes, a házasság érvényességére vonatkozó tényeket és bizonyítékokat, melyről a feleket a határozathozatal előtt meg kellett hallgatnia. A megtámadási perben azonban csak azokat vehette figyelembe hivatalból a bíróság, melyek a házasság érvényességét támasztották alá.

Az általános peres eljárási szabályaihoz képest a felek rendelkezési joga semmisségi perekben korlátozva volt, így nem lehetett az általános jogkövetkezményeket alkalmazni a jogelismerésre, joglemondásra, a beismerésre és a felek mulasztására. Ugyanezen szabály érvényesült, a házasság fenntartása érdekében, a házassági bontó- és válóperben is.

Ez az eltérés a házassági ügyek természetéből, nevezetesen az anyagi házassági törvény azon szabályaiból következett, amelyek a házassági viszony tekintetében a felek rendelkezési jogosultságát a közérdek szempontjából nagymértékben megszorították²¹¹ annak érdekében, hogy a felek nyilatkozatai és mulasztásai ne köthessék meg a bíróságot a bírói meggyőződés kialakításában.

A Plósz-féle Pp. a felperes és alperes mulasztásával kapcsolatos szabályait szinte teljes egészében követte és követi a mai szabályozás. A házassági perekben csak a teljes mulasztás intézménye került szabályozásra, a részleges mulasztás szabályai nem voltak

okra nem hivatkozhatott.

²¹⁰ Kivételt képez ez alól, ha a körülmények változása miatt a házastárs olyan új bontó okra hivatkozott, melynél nem volt szükséges a különélés időtartama.

²¹¹ Térffy. i. m. 275. o.

alkalmazhatóak.²¹² Az alperes tárgyalásról való távolmaradásának semmilyen jogkövetkezménye nem volt, a bíróság folytatta a tárgyalást. A felperes tárgyalásról való távolmaradása azonban olyan mulasztásnak minősült, mely alapján a bíróság a pert végzéssel megszüntette.²¹³ A pert megszüntető végzés hatályát veszítette, ha a végzés kézhezvételétől számított 15 napon belül a felperes (vagy más perindításra jogosult) új határnap kitűzését kérte. Amennyiben a felperes az így kitűzött tárgyalást is elmulasztotta, újabb tárgyalási nap kitűzését nem kérhette, azonban mulasztását igazolással kimenthette.

Házassági perekben az igazolás határideje tizenöt nap volt, amely az elmulasztott határnaptól, illetőleg a határidő utolsó napjától számított. Az ítélet is csak e határidő elteltével emelkedett jogerőre.

Az új szabályozás ideiglenes intézkedésként már nem csak a különélés elrendelését, hanem a gyermekek elhelyezésének és tartásának, a nőtartás és a nő részére szükséges ingóságok kiadása iránti kérdésében való döntést is megengedte. Ideiglenes intézkedés elrendelésének a per megindítása, vagy az előzetes békeltetés iránti kérelme benyújtását követően,²¹⁴ egészen a per jogerős befejezéséig kerülhetett sor.²¹⁵ A kérelemben kellett adni az ideiglenes intézkedés elrendelésének okait, és a tényeket valószínűsíteni volt szükséges.

Az ideiglenes intézkedésről – amennyiben a késedelem veszéllyel nem járt – a felek meghallgatását követően a perbíróság határozott.²¹⁶ Ezen kérdésekről végzéssel döntött, mely végzés ellen egyfokú felfolyamodásnak volt helye, azonban a határozat a jogorvoslatra tekintet nélkül előzetesen végrehajtható volt. A bíróság a per későbbi szakaszában – a felderített és megváltozott tényállás alapján – meghozott végzését módosíthatta.

Amennyiben a per alatt valamelyik házastárs elhalálozott, a pert meg kellett szüntetni, és az esetleg hozott – nem jogerős – ítéletet hatályon kívül helyezni. Azonban, ha a házaspár a felülvizsgálati tárgyalás befejezése után halt meg, a határozat jogerejét már a halál nem

²¹² Ld.: Magyary. i. m. 670.- 673. o.

²¹³ Amennyiben semmisségi per felpereseként a királyi ügyész mulasztotta el a tárgyalást, a bíróság hivatalból tűzött új határnapot.

²¹⁴ A kereseti illetve a békeltetési kérelem benyújtásáig a kiskorúak elhelyezése és tartása ügyében a gyámhatóság döntött. (1912. évi LIV. tc. 21. §)

²¹⁵ A per befejezését követően a gyermekkel kapcsolatos kérdésekben szintén a gyámhatóság döntött.

²¹⁶ Amennyiben nincs per vagy előzetes békeltetés folyamatban, akkor is lehetőség volt ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztésére, de ebben az esetben a férj lakhelye, illetve tartózkodási helye szerinti járásbíróság járt el.

érintette, a határozatot az elhalt házassfél helyett az ismert örökösöknek és az ismeretlenek részére kinevezett ügygondnoknak kellett kézbesíteni.

Nem változott a jogorvoslati rendszer az elbíráló fórumok tekintetében. A fellebbezési eljárásban már sem a kereseti kérelmet, sem a viszontkereseti kérelmet módosítani, új viszontkereseti kérelmet előterjeszteni nem lehetett, a fellebbezést az ítéltábla mindig tárgyaláson bírálta el.²¹⁷ A fellebbezéshez a másodfokú bíróság nem volt kötve, a pert a fellebbezési kérelem és a csatlakozási kérelem korlátaira való tekintet nélkül tárgyalta le²¹⁸ és bírálta el, tekintettel arra, hogy a felek nem rendelkezhetek szabadon a kötelék kérdésében.

Megszüntette a Plósz-féle Pp. a házassági perek hivatalbóli felülbírálatát. Ennek indoka az volt, hogy az évenkénti 4880 házassági per hivatalbóli felülvizsgálata a királyi táblákat és a Kúriát óriási és igen nagy részben felesleges munkával terhelte meg, mert a házassági perek túlnyomó részét kitevő bontóperek rendkívül egyszerűek voltak, melyekben a fellebbezést „nyugodtan” rá lehet bízni a felekre és a királyi ügyészre.²¹⁹

A házasság érvénytelenségét vagy felbontását, az ágytól és asztaltól való elválást kimondó ítélet ellen a házasság fennállásának a kérdésében perújításnak nem, csak új per indításának volt helye. A semmisségi keresetet elutasító ítélet elleni perújítás nem volt határidőhöz kötve. A perújítás alapján indult új perben békéltetési eljárást már nem kellett lefolytatni.

A házassági perek közül a semmisségi-, megtámadási-, bontó- és válókeresetet, valamint a házasság nem létezésének a megállapítása iránti kereseti kérelmet – a gyermek elhelyezése, tartása és nőtaras iránti kereseti kérelmek mellett – leggyakrabban a házassági vagyoni keresettel kapcsolták össze, illetve ezen vagyoni igényeket viszontkereseti kérelemmel érvényesítették.

Házassági vagyoni kereset alatt a házassági jogviszonnyal összefüggő valamennyi vagyoni igényt (hozományt, közszerzeményt) értették.

A vagyoni kereseti kérelem és viszontkereset elbírálására már az általános eljárási szabályok voltak az irányadóak. Így nem vonatkoztak rá a házassági perekben érvényesülő

²¹⁷ Ez alól kivételt a pergátló kifogások, és perköltség (összege, viselésének módja) elleni fellebbezésnek az elbírálása jelentette.

²¹⁸ A törvény ellenkérelmet említ, azonban Magyary szerint a csatlakozási kérelem a megfelelő kifejezés. Ld.: Magyary. i. m. 673.o.

²¹⁹ Térffy. i. m. 231. o.

speciális perképességi szabályok sem. Ebben a perben a korlátozottan cselekvőképes házastársat törvényes képviselőnek kellett képviselnie.

A törvényes képviselő hiánya a vagyoni jogi igény egyéb bírói utalását vonta maga után. Lehetőség volt arra is bármely fél kérelmére, hogy ha a vagyoni jogi kereset tárgyalása a házassági perben való döntést késleltette volna, hogy azt a bíróság csak a házassági perben hozott ítélet meghozatala után tárgyalta.

A házassági vagyoni jogi kérdésekben hozott ítélet végrehajtását csak kötelék kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedését követően lehetett fogatosítani. Ennek alapján amennyiben a bíróság a házassági perben előterjesztett kereseti kérelmet elutasította, azaz a házasság továbbra is fennállt, a vagyoni jogi kereset tárgyában a pert – érdemi döntés nélkül – meg kellett szüntetni.

A vagyoni jogi ítélet elleni jogorvoslatoknál – ugyanúgy, mint az általános perekben – vagyoni értékhatár érvényesült, mely szerint fellebbezni csak az 1600 pengő, felülvizsgálatot csak az 5.000 pengő pertárgyértéket meghaladó ítéletek ellen lehetett benyújtani.

5. 1919 és 1945 közötti változások főbb irányai a házassági jog terén

A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács rendeletben²²⁰ jelentősen megkönnyítette, és részben a bírói útról elterelte a házasság felbontását, és az újabb házasságok kötésénél sem a HT. rendelkezései szerint járt el.

Ezzel a házassági bontójogot új elvi alapokra helyezték, a házasság felbontását nem vétkességi alapon, valamely vétkességi bontó ok fennállása esetén lehetett kezdeményezni. A rendelet a vétkességi elv eltörlésével a házasság felbontásának két módját határozta meg. Egyrészt a házasság felbontását a felek közös megegyezéssel kérhették, mely önálló bontó okként szolgált. Közös kérelem esetén a bíróságnak nem volt mérlegelési jogköre, hanem *ipso iure* fel kellett bontani a házasságot.

Másrészt a házasságot felbonthatták bármely házastárs egyoldalú kérelme alapján is. Ebben az esetben a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak megítélése, hogy a felek viszonyában olyan körülmény állott-e be, mely bármely házastárs vonatkozásában lehetetlenné tette a házastársi kötelezettségek teljesítését. Itt annak már nem volt jelentősége, hogy melyik házastárs magatartására vezethető vissza ez állapot, azaz a „vétő” fél is kérhette a házasság felbontását.

A Tanácsköztársaság bukását követően a fenti szabályozás számos problémát szült, melynek rendezése érdekében a Magyar Kormány két rendeletet alkotott. Az 5166/1919. sz. rendelet elvi élel mondta ki, hogy a Tanácsköztársaság fennállása alatt felbontott házasságokat továbbra is érvényes, fennálló házasságnak kell tekinteni, kivéve, ha az új házasság megkötésével, vagy egyéb ok miatt megszűnt.

Ezzel párhuzamosan a rendes bíróságok szünetelése alatt hozott házasságot felbontó bejegyzéseket hivatalosan is törölték az anyakönyvből.²²¹

A rendelet szigorát enyhítette azon rendelkezés, amely megkönnyítette a feleknek házasságuk (újbolí) felbontását, amennyiben a Tanácsköztársaság idején házasságukat egyező akaratnyilvánítással „bontották” fel, és azóta a házastársak különváltak éltek.

²²⁰ 1919 : XCIX sz. rendelet

²²¹ 35.831/1920. BM rendelet

A nagyobb problémát nem is a Tanácsköztársaság idején felbontott házasságok jelentették, hanem azok, amelyeket akkor kötöttek. Ezen házasságok a hatályban lévő HT. szerint csak akkor voltak szabályosak – a többi alaki és tartalmi kellék megtartása mellett –, ha azt polgári tisztviselő kötötte, melyek száma elenyésző volt a 133 nap alatt. Ezért kiegészítő szabályként²²² a kormány 1918. október 31. és 1919. augusztus 31. között kötött azon házasságokat is érvényessé nyilvánította, amelyek megkötésénél olyan személy működött közre, akit a közhiedelem tisztviselőnek tartott, de csak akkor, ha a házasságot bejegyezték az anyakönyvbe.²²³

Az 1920-as évektől kezdve a békeidő alatt a házassági jog vonatkozásában helyreállt a régi rend, mind az anyagi, mind az eljárásjog tekintetében. Lényeges módosítás ezután 1941-ben, 1944-ben, majd a rezsimváltást követően következett be.

Az 1941. évi XV. törvény a HT.-t két helyen módosította. A házasságkötés kihirdetéséhez további feltételt támasztott, azzal, hogy a házasulandóknak tisztiorvosi igazolást kellett csatolniuk egészségi állapotukról (fertőző betegsége, vagy elmebetegsége vonatkozóan).

Újabb megtámadási okként, ezzel párhuzamosan bevezette, hogy ha a házastárs a fenti betegsége vonatkozóan a megtevesztést tudva, azt maga idézte elő akár házastársa, akár a tisztiorvos előtt, a másik fél a megtámadás általános szabályai szerint fordulhatott a házasság ellen.

A megtevesztés mellett megtámadhatóvá vált a házasság tévedés miatt is, ha az egyik házaspár már a házasságkötéskor gyógyíthatatlan elmebetegségben szenvedett és a másik házaspár ezt nem tudta s a körülményekből sem következtethette.

Másrészt 70 év után újból származásra vonatkozó házassági tilalmat vezetett be azzal, hogy megtiltotta nem zsidónak zsidóval a házasságkötést. A tilalom ellenére kötött házasság megtevesztés miatt megtámadható volt, ha a megtevesztés olyan ténykörülményre vonatkozott, amely a házastárs személyi állapotának megítélése szempontjából lényeges, s a megtevesztést a másik házastárs maga idézte elő, vagy tudott a megtevesztésről, amely egy harmadiktól ered. A HT.-nek a házasság megtámadására vonatkozó rendelkezéseit ilyen

²²² 6870/1921. M. E. rendelet

²²³ Hasonló szabályozást vezetett be a kormány a Szerb-Horvát-Szlovén állam hadereje által kiűrt délvidéki területeken a megszállás alatt kötött házasságokra.

esetben is megfelelően alkalmazni kellett.²²⁴ Az anyakönyvvezető és a polgári tisztviselő, aki ilyen házasságkötésnél közreműködik büntetendő volt. Szintén büntetendő volt a megtévesztő fél, és az is, aki a *cultus disparitas* ellenére kötött házasságot.

Az 1944. évi IX. törvénycikk a családjogi határozatok és a holtnak nyilvánítások kölcsönös elismerése tárgyában Berlinben az 1942. október hó 2-án aláírt magyar-német egyezmény becikkelyezéséről rendelkezett, a magyar és német joggyakorlat egységesítését célozta, de gyakorlati jelentősége elhanyagolható volt.

A házassági ügyekben hozott határozatait a két szerződő állam elismerte, ha a házasfelek abban az időben, amikor a határozat jogerőre emelkedett, magyar vagy német állampolgárok voltak. Rendelkezett a perfüggségről is azzal, hogy valamely házassági ügyben a korábban elkezdődött eljárást köteles a bíróság lefolytatni, a másik állam pedig az eljárást befejező határozatot tudomásul venni.

6. 1945 utáni szabályozás

A II. világháborút követően bekövetkezett politikai és társadalmi változások miatt szükségessé vált a HT. teljes megreformálása. Azonban az ezt követő évek jogalkotásának nem ez volt a legfőbb indoka, hanem a „burzsoá” családjog teljes kiirtása, illetőleg a „demokratikus” államrendnek megfelelő átalakítása.

Ennek első jelentős lépése a 6800/1945 ME. rendelet²²⁵ megalkotása volt, mely a házasság felbontását leegyszerűsítette, azt gyorsabbá és olcsóbbá tette. Megtartva a HT. vétkességi elvén nyugvó bontó okait, a bontó okok körét három további okkal egészítette ki. Szakított a korábbi szabályozással annyiban, hogy korábban a házasság felbontását pusztán a vétkes házastárssal szemben tette lehetővé, addig a 1945-ös szabályozásnál fel sem merült a vétkesség kérdése.

Bármely fél kérelmére felbontotta a bíróság a házasságot, ha a házassági életközösség megszakadása és a házasság felbontása között legalább öt év eltelt.

A bíróság a felek közös megegyezése és közös kérelme alapján a házasságot felbonthatta, ha a házasságkötés napjától már legalább két év eltelt. A házasság felbontására irányuló közös szándékukat két tárgyaláson kellett megerősíteniük. Az eljárásban kötelező

²²⁴ A törvény több típusú szankciót állított fel a megtámadási okon kívül is. Így például a tilalom megszegésével kötött házassága következtében a zsidókkal esik egy tekintet alá a házasságból született gyermek és az a házastárs is, aki keresztény hitfelekezet tagjaként született és az is maradt.

²²⁵ Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 16-án fogadta el.

maradt az ügyvédi képviselet. Az okiratba foglalt közös megegyezésnek tartalmaznia kellett a házasság felbontása iránti szándékuk mellett, a nőtartásban és névviselésben való megállapodást, de kiterjedhetett a vagyoni jogi kérdések rendezésére is.²²⁶ A bontásra irányuló „kérvény” szabályszerű előterjesztése esetén, az illetékes bíróság a felek személyes meghallgatására tárgyalást tűzött. Amennyiben a tárgyaláson a felek megerősítették – alapos megfontolást követően – megállapodásukat, vagy azt csak a járulékos kérdésekben módosították, a bíróság a tárgyalást 30-60 napra elhalasztotta. Abban az esetben, ha újabb tárgyaláson a felek ismét megerősítették egyezségüket, a bíróság ítélettel felbontotta a felek házasságát, és az egyezség alapján rendelkezett a járulékos kérdésekről is. A megegyezésen túlmenően a felek békéltetésének, valamint különélésük elrendelésének nem volt helye.

Harmadik új bontó okként rendelet megengedte a házasság felbontását, ha az egyik házastárs a házasság fennállása alatt már legalább 3 év óta állandóan, vagy időszakonként visszatérően elmebeteg volt, és gyógyulására nem volt remény.

Részletesen szabályozásra került a per megszüntetése iránti eljárás is: így ha bármelyik fél, vagy jogi képviselőjük elmulasztotta a kitűzött tárgyalást, a bíróság a pert megszüntette. Ugyanígy határozott, ha a felek nem tettek egyértelmű nyilatkozatot, vagy a megegyezéstől elálltak.

1945-ben további jogszabályok is napvilágot láttak, melyek megpróbálták rendezni a házassági viszonyokat. Így a 200/1945. ME rendelet eltörölte az 1941 évi XV. törvény zsidókra vonatkozó házasságkötési tilalmakat. A 7600/1945. ME rendelet a felekezeti házasságkötéseket polgári tisztviselő előtt megkötöttnek ismerte el. A 8600/1945. ME rendelet pedig visszaható hatállyal érvényesnek tekintette a Szovjetunióban kötött házasságokat.

Az ezt követő jogszabályok megalkotásának legfőbb célja a családjog „teljes megreformálása” lett, azonban 1952 előtt ez meglehetősen provizórikusan és kazuisztikusan történt. Az Elnöki Tanács megalkotva az 1949. évi 18. törvényerejű rendeletet, mely megváltoztatta a HT. által bevezetett kihirdetés intézményét. E helyett a házasulandóknak az anyakönyvvezetőnek kellett bejelenteniük a házasságkötési szándékukat és nyilatkozniuk arról, hogy házasságkötésük vonatkozásában házassági akadály nem állott fenn. A bejelentést

²²⁶ A közös gyermek elhelyezésére, tartására a megállapodás nem terjedhetett ki, ezekben a kérdésekben az ítélet felbontását követően a gyámhatóság döntött. Ennek indoka az volt, hogy a bíróság az egyszerűsített eljárásban, kizárólag a felek előadása alapján határozott, így nem volt alkalmas az eljárás a kiskorú gyermek vonatkozásában a körülmények kellő feltárására.

követő 30 napon túl, de egy éven belül kellett a házasságot megkötni, ellenkező esetben a bejelentés hatályát veszítette. Végül a 1950. évi 18. törvényerejű rendelet végleg eltörölte a házasságkötést megelőző kötelező kihirdetés intézményét.

Ezt követte az 1950. évi 45. törvényerejű rendelet, amely a HT. által felállított házassági akadályok rendszerén enyhített egyrészt azáltal, hogy a fejletlen korúak által, a testvér testvér vérszerinti leszármazójával kötött, valamint az unokatestvérek közötti házasságkötést a tanács végrehajtó bizottságának előzetes engedélyéhez kötötte. Eltörölte továbbá az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazójának, illetve annak a volt házastársára vonatkozó házassági akadályt is. Az 1952. évi 7. törvényerejű rendelet eltörölte az 1941. évi XV. törvény alapján felállított, és az 1950. évi 45. törvényerejű rendelettel módosított kötelező egészségügyi orvosi vizsgálatot.

7. A Csjt. és a Pp. megalkotásának előzményei

Az 1952. év rendkívül kiemelkedő év volt a családjog és a polgári eljárásjog számára. Ez évben született meg – nem véletlenül – a családjog, és ezzel együtt a házassági bontójog anyagi jogi és eljárási szabályozása.

A házasság felbontásának anyagi és eljárásjogi újraszabályozása előtti első lépést az 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány elfogadása jelentette, mely kimondta, hogy a Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét. Ez az alapelv azóta is töretlenül él a magyar jogéletben, azonban napjainkban számos vita alapját képezi.²²⁷ Az Alkotmány deklarálta először a nők és a férfiak egyenjogúságát is. Így az Alkotmány meghatározta az állam viszonyát a családhoz, és tisztázta az „új” társadalmi rendben a család helyzetét, mint olyan intézményét, amely a társadalmi fejlődés során fontos szerepet hivatott betölteni.²²⁸ Az Alkotmány által meghatározott úton elindult a családjogi kodifikáció, mely mind az anyagi jogi, mind az eljárásjogi szabályozásra kiterjedt.

Az átfogó kódexek megalkotásáig azonban számos, a házasságkötés és ezzel együtt a házasságok felbontását könnyítő szabályozás született.²²⁹ Tekintettel arra, hogy az Alkotmány rendelkezései ellentétben álltak a hatályos bontójogi szabályozással, így a bírói

²²⁷ A házasság alkotmányos védelme teremtette meg az alapját annak, hogy hazánkban a bejegyzett élettársi kapcsolat jogi szabályozása különbözzön a házasságétól.

²²⁸ Pap Tibor: Magyar családjog Tankönyvkiadó Budapest 1979. 64. o.

²²⁹ Ld. II. fejezet 4. Pont.

jogalkalmazásra nehéz szerep hárult. Az alaptörvénnyel összhangban álló szabályozás megteremtéséig a bíróságok feladata volt, hogy a jogalkalmazásban elsődlegesen az Alkotmányban foglalt alapelveket érvényesítsék, figyelembe véve az országban végbement politikai, társadalmi, gazdasági és a családi viszonyokat is érintő változásokat.

A bíróságok tágan értelmezték jogfejlesztő tevékenységüket, és nem a HT.-n, hanem az Alkotmányon alapuló ítélkezést folytattak. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálta a Kúria által hozott teljes ülési határozatokat, jogegységi döntvényeket és elvi határozatokat.²³⁰E felülvizsgálat eredményeképp kimondta a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa, hogy a család és a házasság intézményének védelme érdekében a házasság csak olyan komoly és alapos ok fennállása esetében bontható fel, amely mellett a házasság fenntartása ellentétben áll a kommunista erkölcsökkel. A Legfelsőbb Bíróság szerint az Alkotmány rendelkezéseiből nem következik a valóban megromlott házasságok fenntartása.

Az új Polgári Perrendtartás és a Családjogi törvény kodifikációs munkálatai egymással szoros összefüggésben, egymásra tekintettel 1950-ben kezdődtek el. Ennek számos jogdogmatikai, jogpolitikai és gyakorlati indoka volt. Egyrészt a HT. által kialakított rendszer alapján természetesnek tekintették, hogy a házasság felbontására (és annak érvénytelenítésére, létezésének vagy nemlétezésének megállapítására) irányuló eljárási szabályok részben az anyagi jogszabályok, részben az eljárási jogszabályok között találhatóak.

Másrészt az 50-es évek elejére – a korábban lezajlott társadalmi, gazdasági és büntetőjogi változások miatt – a klasszikus polgári jogi perek száma jelentősen lecsökkent. Ezáltal a házassági perek számaránya az összes polgári perhez képest megnőtt, azt is mondhatnánk, hogy a házassági perek váltak a polgári perek meghatározó csoportjává. Nem véletlen tehát, hogy a családjogi ügyszakon ítélkező bírák számára kiemelkedő fontosságúvá váltak az eljárási szabályok, és az eljárásjog is kiemelt figyelmet fordított a családjogi bíraktól érkező igényekre.²³¹

²³⁰ A 4438/1949. MT rendelet 9. § (1) bek alapján a rendelet hatálybalépése előtt hozott kúriai teljes ülési és jogegységi döntvényeket és a hivatalos gyűjteménybe felvett kúriai elvi határozatokat az igazság-ügyminiszter kezdeményezésére a Legfelsőbb Bíróság Elvi tanácsa az 1950. évi december hó 31-ig felülvizsgálta. A felülvizsgálat arra vonatkozott, hogy az említett döntvények szellemükre tekintettel megfelelnek-e a magyar népi demokrácia célkitűzéseinek és hogy időszerűségük még fennáll-e. Azokat a döntvényeket, amelyek hatályban tartása a most említett szempontok alapulvételével nem mutatkozik indokoltnak, az Elvi tanács hatályon kívül helyezte, azokat pedig, amelyek nem estek kifogás alá, hatályban tartotta.

²³¹ Gyekiczky Tamás: Családjogi perek és politikai jogalkotás In: Ami a múltból elkísér – A Családjogi törvény 50 éve Szerk.: Gyekiczky Tamás Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Budapest 2005. 78. o.

Harmadrészt a kor jogirodalma szerint az egymásra figyelő szabályozás kielégíti a szocialista családjogi törvényekkel kapcsolatos elvárásokat, és a két kódex ugyanazt a politikai intézményes rendet szolgálta. A jogalkotói akarat ekkor mind a házasságok létrejötte, mind a házasságok felbontása vonatkozásában a szabályok enyhítése, egyszerűsítése irányába hatott.

A következő fejezetekben áttekintem az 1952. évi III. törvény házassági perekre vonatkozó alapszabályozását, valamint az 1952. évi IV. törvény házassági anyagi jogi szabályait és az azt módosító leglényegesebb változásait, tekintettel arra, hogy az anyagi jogi szabályok nélkül az eljárásjogi szabályok vizsgálata céltalan.

8. Az 1952. évi IV. törvény

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) megalkotásával megszületett az első átfogó jellegű, a házassági és a családi jog minden vetületét egységes szerkezetbe foglaló jogszabály,²³² mely részben a korábbi különálló normákban fellelhető szabályozást, részben a II. világháborút követően kialakult bírói gyakorlat által kimunkált joganyagot ötvözte.

Ezzel a jogalkotó a szocialista jogfejlődést választva, szakított azon jogdogmatikai hagyománnyal, mely a családjogot a polgári jog részének tekintette, és több mint 60 évig elzárta a lehetőségét egy egységes polgári jogi kódex megalkotása elől. A Csjt.-t 1952. június 6-án hirdették ki, és 1953. január 1-jén lépett hatályba.

Az 1945. utáni jogalkotási tendenciát tovább folytatva a Csjt. szakított a korábbi szabályozással. A Csjt.-t 1952. június 6-án hirdették ki, és 1953. január 1-jén lépett hatályba. A törvény miniszteri indokolása szerint a Csjt. megalkotása azért volt szükségszerű, mert „azok az alapvető változások, amelyek a felszabadulás óta gazdasági és társadalmi életünkben végbementek, átalakítóan hatottak az állampolgárok házassági és családi életére is.”

A kor ideológiája szerint megszüntették a házasság kapitalista jellegét, és ezáltal a nő alárendeltségét, függőségét és kiszolgáltatottságát. A Csjt. megalkotta a házasság szocialista fogalmát, melyet két szabad és egyenlő ember kölcsönös vonzalomra alapított önkéntes

²³² A Csjt. az új házassági jogot, családi jogot és gyámsági jogot tartalmazta. A gondnokságot nem szabályozta, mivel - a törvényjavaslat indokolása szerint – a gondnokság célja ugyanis a jogi cselekvőképesség hiányának pótlása, ezért ez az intézmény nem a családi jog, hanem a személyi jog körébe tartozik.

közösségének tekintett, mely kapcsolat célja az, hogy „a házastársak valódi és teljes életközösségre lépve, egymást támogassák és gyermekeiket a szocialista társadalom építésére és továbbfejlesztésére képes emberekké növeljék.”

Azonban a Csjt. a bontójog elveiben csak részben hozott újdonságokat, és bizonyos szempontból még visszalépést is jelentett a korábbi 6800/1945 ME. rendelethez képest.

A Csjt. házasság felbontása kérdésében teljesen szakított a vétkességi elvvel, és a házasság felbontását akkor tartotta megengedhetőnek, ha a házasság fenntartása a jövőben a házasfelektől nem volt elvárható. A házasságot „komoly és alapos ok” esetén bármelyik házastárs kérelmére – az erre megszabott előkészítő eljárás és per lefolytatása után – fel kellett bontani.²³³ Azaz a házasság felbontásánál a házasság feldúltságának volt (és van) szerepe, és nem annak, hogy melyik fél vétkes magatartása idézte azt elő.

Ezáltal annak sem lett jelentősége – ellentétben a HT.-vel –, hogy a házasság megromlását magatartásával előidéző házastárs kéri-e a házasság felbontását, a házasság bármelyik fél kérelmére felbonthatóvá vált.

A házastárs vétkességének egyedüli relevanciája az ún. „különilleték” kiszabása volt, melynek megfizetésére a bíróság a házastársi köteleességet megsértő, és a házassági kötelék felbontását magatartásával előidéző házastársat kötelezte.

A Csjt. szabályozásában a fentiek miatt nem találhatóak taxatív felsorolt abszolút és relatív hatályú bontó okok. A korábbi szabályozás az abszolút bontó okok esetében kötelezővé tette a bíróság számára a házasság felbontását, a relatív bontó okoknál viszont fontos és alapos okok ellenére sem adott erre lehetőséget, illetőleg ok nélkül rendkívül hosszúra nyújtotta a felbontásra irányuló eljárást. A Csjt. – a törvényjavaslat indokolása szerint – ezzel szemben minden esetben a körülmények gondos mérlegelésének eredményétől teszi függővé, hogy a házasság fenntartása vagy felbontása mutatkozik-e indokoltnak.

A házasság felbontásának egyedüli lehetősége az volt, ha a felek bizonyították, hogy a házasságuk „alapos és komoly ok” miatt nem tartható fenn. A bíróságnak az „alapos és komoly okot” mindig az eset összes körülményeire tekintettel, mérlegelési jogkörében kellett elbírálnia, különösen szem előtt tartva a házastársak gyermekeinek az érdekeit.

Szemben a 6800/1945. ME rendelet szabályozásával a Csjt. nem tekintette a felek házasság felbontására irányuló közös megegyezését olyan oknak, mely alapján a bíróság minden további vizsgálat nélkül felbonthatta volna a házasságot.

²³³ Csjt. 18. § (1) bekezdés

Ezen túlmenően a házassági jog szabályozásánál a Csjt. teljes mértékben érvényesíteni kívánta a nők egyenjogúságának Alkotmányban biztosított elvét. Így a házaselet ügyeiben megszüntette a férj kiváltságos helyzetét és biztosította a felek egyenjogúságát. A feleség számára nem kötelezettséggént, hanem lehetőségként állapította meg, hogy férje nevét viselje, de lehetővé tette emellett azt is, hogy kizárólag saját nevét használja.

A fenti elvet nemcsak a névviselésben, de a házassági vagyoni jog terén is érvényesítette azáltal, hogy megalkotta a házassági vagyoni közösség általános definícióját, amellyel a házasság tartama alatt a házastársak teljes egyenlőségen alapuló valószínű vagyoni közösségét valószínűította meg.

Egyszerűsítette továbbá a házasság megkötését²³⁴ és a házasság érvénytelenségével kapcsolatos szabályozást is.

A Csjt. a házasság érvénytelenségi eseteinek megállapításánál kizárólag „érvénytelenségi” okokat határozott meg, – a HT.-vel ellentétben – nem tett különbséget az ún. semmisségi és megtámadási okok között, mert „a megkülönböztetésnek gyakorlati jelentősége nincsen.”²³⁵

Az érvénytelenségi okok közül törölte a kényszer, tévedés és megtévesztésre való hivatkozást, mivel egyrészt a kényszerítés a „szabad emberek szocialista társadalmában aligha fordulhat elő,”²³⁶ másrészt a tévedés és megtévesztés hatása alatt kötött házasságok száma elenyésző. Ezért ebben az esetben nem érvénytelenség megállapításának, hanem az ily módon létrejött házasság felbontásának volt helye.

Az érvénytelenségi okok körét szűkítve érvénytelenségi okként kizárólag a fennálló házasság, a vérrokonság, a cselekvőképességet kizáró gondnokság és gyermekkori teljes cselekvőképtelenség, kiskorúnál gyámhatóság engedélyének hiánya, házasságkötéskor gondnokság alá helyezés nélkül fennállott teljes cselekvőképtelenség valamint az egyes alaki szabályok meg nem tartása maradt fenn, és kiegészült az egyik házastárs külföldi állampolgársága esetén az engedély hiánya miatti érvénytelenségi okkal.

²³⁴ A Csjt. mellőzte a házasságkötési szándék tudomásulvételére vonatkozó eljárást is, és csak azt kívánta meg, hogy a felek a házasságkötést megelőzőleg az anyakönyvvezető előtt jelentsék ki: házasságkötésüknek a legjobb tudomásuk szerint nincs törvényes akadálya, egyszersmind igazolják a házasságkötés törvényes előfeltételeinek fennállását (3. §)

²³⁵ Idézett a törvény miniszteri indokolásából.

²³⁶ Idézett a törvény miniszteri indokolásából.

A korábbi szabályozással ellentétben a Csjt. megszüntette az újbóli házasságkötés kötelezővé tételében jelentkező formalizmust azzal, hogy a korábbi házasság megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása esetére az újabb házasságot már ennél fogva, tehát ismételt megkötése nélkül is érvényesnek tekinti.²³⁷

A vérrokonok (egyenesági rokonok és testvérek) házassága továbbra is feltétlenül érvénytelenné vált. A HT. szabályozásától eltérően azonban az ún. egyenesági sógorság akadálya nem vált *ipso iure* érvénytelenné.²³⁸

A cselekvőképességi hiányossággal küszködő házasságkötésnél is módosult a szabályozás, különös módon a Csjt. megalkotásakor még meg sem született törvényre, a Polgári Törvénykönyvre való hivatkozással.²³⁹

Érvénytelen volt a teljesen cselekvőképtelen a tizenkettedik életévet még be nem töltött személy házasságkötése is. A Csjt. – egyszerűsítve a korábbi szabályozást – a korlátozottan cselekvőképes kiskorú házasságához egyedül a gyámhatóság engedélyét kívánta meg.²⁴⁰

A Csjt. fenntartotta a HT. azon rendelkezését is, mely szerint érvénytelen annak a házassága is, aki a házasság megkötésekor a teljes cselekvőképtelenség állapotában volt, jóllehet ilyen hatályú gondnokság alatt nem állott.²⁴¹

Az alaki hibák miatt²⁴² fennálló érvénytelenségi okok csak külön érvénytelenségi perben váltak megállapíthatóvá. Ezzel szemben, ha a házasság érvényességének egyéb alaki kelléke hiányzott, (pl. a felek nem jelentették ki, hogy házasságot kötnek), akkor ennek joghatása nem érvénytelenség, hanem ún. nem létező (*non existens*) házasság volt. Ebben az esetben a tévesen házasságkötést tanúsító anyakönyvi bejegyzést államigazgatási úton is törölni lehetett.

A Csjt. új szabályozása alapján a házasságot csak akkor lehetett érvénytelennek tekinteni, ha azt érvénytelenítési kereset folytán hozott bírói ítélet mindenkire kiterjedő

²³⁷ Csjt. 7. §

²³⁸ A testvérnek testvére vérszerinti leszármazójával és a házastársnak volt házastársa egyenesági rokonával kötött házasságánál a helyi tanács végrehajtó bizottsága akár a házasságkötés előtt, akár utóbb a házasság fennállása alatt felmentést adhatott. (Csjt. 8. §)

²³⁹ Így rendelkezett a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló házasságkötési képtelenségéről, egybefogva a HT. fejletlen korú és a gondnokság alatt álló személyek házassági akadályait. A gondnokság alatt álló személy által kötött házasság csak akkor vált érvényessé, ha azt a házastárs gondnokság alá helyezésének megszüntetése után a házasság fennállása alatt helybenhagyta. (Csjt. 9. §)

²⁴⁰ Csjt. 10. §

²⁴¹ Az ilyen okból érvénytelen házasság azonban érvényessé vált, ha a házasság megkötésekor cselekvőképtelen fél cselekvőképessé válása után a házasságot annak fennállása alatt helybenhagyta. (Csjt. 11. §)

²⁴² Az anyakönyvezető nem hivatalos minőségben történt eljárása, vagy a házasulandók együttes jelenlétének hiánya miatti házasságkötésnél.

hatállyal érvénytelennek nyilvánította.²⁴³ Ellentétben a korábbi szabályozással, érvénytelenségi per megindítására a házasság megszűnése után is lehetőség volt, azonban előkérdésként pl. örökösödési perben a bíró már a házasság érvényessége ügyében nem dönthetett, hanem az érdekelt felet az érvénytelenítési per megindítására kellett utasítani.

A szinte korlátlan perindítási lehetőséget a Csjt. kizárólag az alaki érvénytelenségi okok tekintetében korlátozta azáltal, hogy az érvénytelenségi keresetet csak a házasságkötéstől számított hat hónap alatt, és kizárólag a házasság megszűnéséig lehetett indítani.

A Csjt. hatályba léptetéséről az 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Csjté.) gondoskodott. Ez a jogszabály leszállította a cselekvőképesség felső korhatárát a korábbi 20 évről 18 életévre, míg a korlátozott cselekvőképesség alsó határát 12 évben állapította meg. A Csjté. rendezte a HT. hatálya alatt kötött házasságok felbontásának és érvénytelenségének az eljárását.

A Csjt. hatályba lépését követően csak a Csjt.-ben meghatározott érvénytelenségi ok alapján vált a házasság megtámadhatóvá, kivéve, ha a keresetet a Csjt. hatálybalépése előtt megindították.²⁴⁴ A házasság felbontása iránti pernél is ugyanez az elv érvényesült, vagyis a Csjt. hatálybalépése előtt keletkezett tény miatt csak akkor lehetett felbontani a házasságot, ha a felbontásnak a Csjt. 18. §-ában meghatározott komoly és alapos oka megállapítható volt.²⁴⁵ Ugyanakkor a Csjté. – a katonákra vonatkozó eljárási szabályok kivételével – hatályon kívül helyezte a korábbi, házassági kötelékre vonatkozó jogszabályokat, többek között a HT.-t és a 6800/1945. ME. rendeletet is.

Már a Csjt. hatályba lépését követően a jogtudomány és jogalkalmazók számára egyértelművé vált, a Csjt. egyes rendelkezései módosításának, illetve kiegészítésének szükségessége. Ehhez a bírói gyakorlat is jelentős mértékben hozzájárult jogértelmezési tevékenységével, egyrészt azáltal, hogy az egyes kérdésekben értelmezve magyarázta intézményeit. Másrészt, bizonyos kérdésekben a bíróságok gyakorlata sem volt egységes, így ezen esetekben a Legfelsőbb Bíróság jogfejlesztő, jogértelmező tevékenységére volt szükség.

²⁴³ Csjt. 14. §

²⁴⁴ Csjté. 51. §

²⁴⁵ Csjté. 52. §

A Csjt. hatályba lépésétől kezdődően nem volt egységes a bíróságok joggyakorlata a felek a házasság felbontására irányuló közös akarat elhatározásának a megítélésében. Ugyanis az alsóbbfokú bíróságok fenntartották a 6800/1945 ME. rendelet által felállított közös megegyezésen alapuló bontás gyakorlatát, és a házasság felbontására irányuló közös megegyezést olyan alapos és komoly oknak tekintették, mely alkalmas volt a házasság felbontására. E perekben hozott döntések általában első fokon jogerőre emelkedtek, azonban némely esetben mégis a Legfelsőbb Bíróság elé kerültek.²⁴⁶

Az alsóbbfokú bíróságok joggyakorlatával ellentétben a Legfelsőbb Bíróság tartotta magát a Csjt. új szabályozásához és erre vonatkozóan széles ítélkezési gyakorlatot alakított ki. Több alkalommal kimondta, hogy a peres felek megegyezése önmagában nem elegendő a házasság felbontásához. A házasság felbontása nem függ a felek akarat-elhatározásától, és a felek erre irányuló megegyezése sem nyíltan, sem burkoltan nem szolgálhat a bontásnak egyedi alapjául.²⁴⁷ Tehát a felek közös megegyezése esetén is szükséges volt kutatni az elhatározás komolysága és megfontoltsága mellett a mögöttes indokokat, amelyek a közös megegyezéshez vezettek. Azaz – ahogy azt Csiky Ottó is megállapította – a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlata a házastársak belső indítékainak külső, objektív tényekben való lecsapódásának tulajdonított döntő jelentőséget.²⁴⁸

A Legfelsőbb Bíróság másik eseti döntése²⁴⁹ ettől is továbbmenve megállapította, hogy a bontás alapjául szolgáló tényeket akkor is bizonyítani kell, ha az ellenfél azokat beismeri, mivel e nélkül lehetővé vált volna a házasságnak közös megegyezéssel való bontása olyképpen, hogy az egyik fél által előadott tényeket a másik fél beismerte. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a Legfelsőbb Bíróság egyáltalán nem értékelte a felek közös megegyezését. A felek megállapodását egy bizonyítékként tekintette, mely arra utal, hogy a felek között az egyetértés tartósan megromlott,²⁵⁰ és annak ellenére, hogy az egyező akaratnyilvánítás önmagában nem lehet alapja a döntésnek, de az összes egyéb körülmény mellett erre tekintettel kell lenni.²⁵¹

²⁴⁶ Például amikor a házasság felbontásában vétkes felet a bíróság különilleték megfizetésére kötelezte, és a fellebbező fél nem értett egyet a kötelezéssel, vagy a büntető illeték mértékével.

²⁴⁷ Legfelsőbb Bíróság Pf. III. 23.472/1953. számú eseti döntése

²⁴⁸ Csiky Ottó: Bontójogunk problémái; In: Magyar Jog 1990. 5. szám 417. o.

²⁴⁹ Pf. III. 22.554/1953.

²⁵⁰ Pf. III. 22.554/1953.

²⁵¹ Pf. VI. 20.897/1954.

Az alsóbb bíróságok és a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlata közötti különbség, és az elsőfokú bíróságok által kialakított joggyakorlat következtében a közös megegyezésen alapuló bontás intézményét és lehetőségét mind a jogirodalom, mind a polgári kollégiumok állásfoglalásai egyre jobban elfogadhatónak találták.

E folyamat eredményeképp, a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében alkotta meg 1964-ben a Legfelsőbb Bíróság a 3. számú Irányelvét, mely (újból) bevezette a közös megegyezéses bontás intézményét és szabályait, ezáltal részben szakított a korábbi legfelsőbb bírósági gyakorlattal. A közös megegyezésen alapuló bontás elfogadását nem tekintette ellentétben állónak a házasság általános védelmét kimondó alkotmányos alapelvvel, mivel a reménytelenül megromlott, társadalmi rendeltetésének betöltésére alkalmatlanná vált házasság fenntartása sem közösségi, sem egyéni érdekeket nem szolgál. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a házastársaknak a házasság felbontására irányuló szabad, befolyásmentes, komolyan megfontolt, végleges elhatározásán alapuló közös akaratnyilvánítása a házasság felbontása szempontjából lényeges körülmény.

Ezen túlmenve az irányelv indokolása szerint a közös megegyezés akkor tekinthető a bontási szándék végleges, teljes és megfontolt voltának, amennyiben a felek a bontás kérdése mellett a járulékos kérdésekben (gyermek elhelyezése, tartása, a házastárs tartása, közös lakás használata, vagyonközösség megszüntetése és a névviselésben) is meg tudtak állapodni. Ebből az egyéb tények figyelembe vétele mellett arra lehetett következtetni, hogy a házasság véglegesen és teljesen megromlott. Ugyanis amennyiben a felek az életközösséget megszakították és az „együvé tartozást” minden vonatkozásában felszámolták, azt mutatja, hogy a felek válási szándéka megfontolt és végleges.²⁵²

Ezzel az irányelvvel a Legfelsőbb Bíróság nem emelte a közös megegyezést bontó okká, nem fogadta el azt a bontás kizárólagos alapjának, hanem az addig is hatályban volt Csjt. 18. §-át töltötte meg tartalommal. Növuma abban állt, hogy a házasság felbontására irányuló akaratni egységet megfelelő súllyal értékelve elismerte, hogy az a házasság feldúltságának teljes értékű bizonyítéka, mely csak többnyire, és rendszerint vezethetett arra, hogy ebből a házasság végleges és teljes megromlására lehetett következtetni. Ezáltal a közös akarat-elhatározáshoz, és így a házasság megromlásához vezető okok feltárása szükségtelenné vált, így annak bizonyításával a házasság felbontása iránti pert nem kellett elnehezíteni.

²⁵² Legfelsőbb Bíróság 3. számú Irányelve

A bíróságnak továbbra is kötelezettsége volt a közös akarat-elhatározás befolyásmentességének és véglegességének a vizsgálata. Amennyiben azt állapította meg, hogy a házasság felbontására irányuló nyilatkozatot valamely házastárs tévedés, kényszer vagy megtévesztés hatására tette, akkor már csak a házasság megromlásához vezető okok részletes feltárása és bizonyítása alapján volt helye a kötelék felbontásának.

Az Irányelv a fentiekén túlmenően a közös akarat-elhatározás mellett értékelte a házastársak különélését is a házasság végleges és teljes megromlásának a megállapításakor, kiemelve azt, hogy a házasság felbontásánál nem a különélés időtartamának van döntő jelentősége, hanem annak, hogy a különélés tényéből, tartamából és a kialakult tényleges helyzetből, azaz az egyéb körülményekből arra lehet-e következtetni, hogy nincs remény az életközösség helyreállítására. Azonban nem tartalmazott utalást a különélés időtartamára, mint figyelembe veendő tényezőre. Ezen hiányosságot már az irányelv meghozatalakor bírálta a kor jogtudománya,²⁵³ amely kíváncsnak tartotta volna, hogy a házasság felbontásának – a kirívó esetek kivételével – legalább 6 hónapi különélés legyen az előfeltétele. További negatívumként említették, hogy a Legfelsőbb Bíróság az akarat-egyetértést emelte ki a kapcsolt kérdésekben való megegyezés helyett, mely jobban igazolta volna a felek kapcsolatának végleges megromlását.

A Legfelsőbb Bíróság jogegységesítési törekvései mellett a Csjt.-t egyéb jogszabályok is alakították. Így 1952 és 1955 között átfogóan rendezték az anyakönyvezést, a gyámügyi eljárást, a névváltoztatást, a gyermek- és az anya védelmében több jogi normát alkottak.

A jogalkotási folyamatban jelen dolgozatom témáját az 1957. évi módosítás érinti, mely a jövőre nézve megszüntette a Népköztársaság Elnöki Tanácsának engedélyezési eljárását a magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral való házasságkötésénél.²⁵⁴

9. Az 1974. évi I. törvény, a Csjt. első átfogó módosítása

A családjogi kódex elfogadásától számított 20 év alatt bekövetkezett gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai változások szükségessé tették a törvény első, átfogó jellegű módosítását.

²⁵³ Pap Tibor – Csiky Ottó: A megegyezés jelentősége a bontás szempontjából a külföldi és a hazai szocialista családi jogban; In: Jogtudományi Közlöny 1963. 5. szám 262. o.

²⁵⁴ Külföldivel való házasságkötésre vonatkozó korlátozó rendelkezések és érvénytelenségi ok 1957. szeptember 30-ig voltak hatályban. Hatályon kívül helyezte az 1957. évi VI. tv.

A Csjt. számos rendelkezése időtállóan bizonyult, nem találta szükségesnek a jogalkotó új törvény alkotását, hanem csak annak módosítását és kiegészítését. A módosítás azonban olyan nagy terjedelmű volt, hogy az áttekinthetőség érdekében célszerűnek látszott a módosító javaslatokat a törvény hatályban maradó szövegével egységes szerkezetben összefoglalni.

Az 1945 utáni jogalkotás egyrészt arra irányult, hogy eltörölje a házasságkötés előtt álló „régí” jogi akadályokat, ezáltal megkönnyítve az „érett korba lépő” felek házasságkötését. Másrészt jelentősen könnyítette a házassági kötelék felbontását is, különös tekintettel az 1964-ben kiadott 3. számú irányelvre, mely jogalkalmazói szinten szentesítette az akarati egyetértésen alapuló bontást.

Ez a kétirányú szabályozás ahhoz a társadalmi méretű problémához vezetett, hogy az 1970-es évekre jelentősen és egyenletesen növekedett a válások száma: 1960-ban 16.590 volt, mely 1970-re 22.841-ra emelkedett.²⁵⁵

Fő célkitűzése a házasság intézményének fokozott védelme, a házasulók és a házastársak egymás, és a társadalom iránti felelősségének növelése volt. A jogalkotó ebben az időszakban még a házasságkötések meggondoltabbá tételében látta a házasságok „megmentésének” a lehetőségét.

Előtérbe került a családi kapcsolatok, a családi közösség további erősítésének előmozdítása, a családtagok felelősségének növelése, valamint a női egyenjogúság elvének további fejlesztése a családon belül. Végül, de nem utolsósorban továbbra is kiemelt szerepet kapott a gyermek érdekeinek fokozott védelme, családi környezetben való nevelésének hatékonyabb biztosítása, testi és szellemi fejlődésének segítése.

A fenti célok elérése érdekében a Csjt. novella a házasságkötési szándék bejelentése és a házasság megkötése között legalább harminc napos várakozási időt vezetett be, amely alól csak kivételesen indokolt esetben lehetett felmentést adni. Ezzel egyidejűleg módosította a házasságkötési korhatárt, az a férfiaknál a betöltött tizennyolcadik, nőknél pedig a betöltött tizenhatodik életévre emelkedett, mely korhatárt a gyámhatóság két évvel leszállíthatta.

Újjáalkotta a nők névviselésére vonatkozó eddigi szabályozást is azáltal, hogy az eddigi lehetőségek mellett a feleség a férje családi nevéhez a saját utónevét is hozzákapcsolhatta, egyben jelentősen korlátozta az elvált nőt volt férje névviselésének

²⁵⁵ Csiky Ottó: Bontójogunk problémái; In: Magyar Jog 1990. 5. szám 421. o.

eltiltásának a jogát. Egyszerűsítette a házassági vagyontársaság megszüntetésére vonatkozó korábbi szabályozást.

A bírói gyakorlatot törvényerőre emelve, az abban kifejtett elvek alapján lehetővé tette a házasság közös akaratnyilvánítás alapján történő felbontását. „A házasságot bármelyik házastárs kérelmére – a házassági bontóper lefolytatása után – fel kell bontani, ha a házasság közöttük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Erre utal különösen a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása, feltéve, hogy a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és a gyermek közötti érintkezés, továbbá a házastársi tartás, valamint a közös lakás használata kérdésében megegyeztek, egyezségüket a bíróság jóváhagyta, illetőleg e kérdésekben a bíróság a házasság felbontásával együtt – kérelmükre – dönt.”²⁵⁶

Az egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontása három konjunktív feltétel együttes bekövetkezése esetén vált lehetővé. Egyrészt a felek közös akarat-elhatározásának véglegesnek, egyezőnek és befolyásmentesnek kellett lennie, mely tények továbbra is bizonyítást igényeltek.

A hangsúly azonban a második feltételre, a felek egyezségkötésére helyeződött át. A feleknek a törvény által meghatározott járulékos kérdésekben való megállapodása előkérdése lett a házasság felbontásának. Lehetőség volt arra is, hogy a házasság felek a házassági vagyoni kérdésekben is megegyezzenek, azonban ez nem volt kötelező eleme az egyezésnek, mivel a „gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy ez nem minden esetben lehetséges, és nem lehet ettől függővé tenni az olyan házasság felbontását, amely már csak névlegesen áll fenn.”²⁵⁷

Harmadik feltételként a megállapodást a bíróságnak kellett benyújtani, aki azt felülbírálta, és ha azzal egyetértett, jóváhagyta az egyezséget. E körben a gyermek érdekét a bíróságnak mindig figyelembe kellett venni. Ez nemcsak a gyermek tartásának, elhelyezésének, gondozásának, nevelésének helyes megválasztásában jelentkezett, hanem annak vizsgálatában is, hogy a házasság felbontása hogyan hatott ki a gyermekekre.

Amennyiben bármelyik feltétel hiányzott, a házasság felbontásának csak annak eldöntése alapján volt helye, hogy a házasság közöttük teljesen és helyrehozhatatlanul

²⁵⁶ Csjt. 18. § (1) bekezdés

²⁵⁷ Az 1974. évi törvény indoklása

megromlott, és a házasság fenntartását sem a házasfelek, sem a gyermek, sem a társadalom érdekei nem kívánják. A korábbi szabályozással ellentétben a „komoly és alapos ok” helyett a házaselet végleges és teljes megromlása szolgált a házasság felbontásának alapjául. A módosítás ezáltal is kiemelte, hogy a házasság felbontását nem egy meghatározott ok idézte elő, hanem az okok láncolata folytán előállott olyan helyzet, amely a házasságot tarthatatlanná tette.

A járulékos kérdésekben való egyezségkötés, mint bontási feltétel új elemként jelentkezett a magyar szabályozásban, mely olyan kérdésekben kívánta meg az egyezségkötést, melyek szükséges, de elégséges feltételek ahhoz, hogy a felek a számukra lényeges viszonyokat rendezzék. Az I. novella még nem támasztotta feltételként az ingó vagyron megosztásában való megállapodást, mely szabályozás irányt mutathat a jelenlegi jogalkotás számára is. Ezen felvetésből származó következtetéseimet, de lege ferenda javaslataim között vezetem le.

Annak ellenére, hogy a kapcsolt igények rendezésének kötelezettsége a házasság felbontása iránti eljárást elnehezítette, a joggyakorlat tapasztalatai azt mutatták, hogy ehhez a válni kívánó házastársak viszonylag gyorsan alkalmazkodtak, a bontóperek száma, még kevésbé az akaratí egyetértésen alapuló bontások száma nem csökkent, hanem növekedett.²⁵⁸

10. Az 1986. évi IV. törvény, a II. Csjt. novella

A Csjt. következő átfogó jellegű módosítása 1986-ban következett be.²⁵⁹ Ezen módosítást a jogalkotó – a két kódex megalkotása óta először – összekapcsolta a Pp. szabályainak változtatásával, és mindkettőt egy jogszabállyal, az 1986. évi IV. törvénnyel módosította,²⁶⁰remélve, hogy az anyagi jogszabályok változtatása eredményesebb lesz az eljárási rend alkalmasabbá tételével.

A novella szintű módosítás arra volt visszavezethető, hogy a család és a házasság intézményének a tekintélye az 1974-es szigorítások ellenére nem állt helyre, a házassággal szemben egyre többen választották az élettársi kapcsolatot, és e mellett tovább emelkedett a házasságok felbontásának aránya is.

²⁵⁸ Csiky Ottó: Bontójogunk problémái; In: Magyar Jog 1990. 5. sz. 420. o.

²⁵⁹ Kisebb módosítások többször előfordultak, mely dolgozatom témáját nem érinti. Ez alól kivétel képezett az 1983. évi 26. tvr., mely az érvénytelenségi okoknál a testvér testvér vér szerinti leszármazójával, illetve a házastárs volt házastárs leszármazójával kötött házassági tilalmát azzal enyhítette, hogy ezen házasságkötéseket a tanács végrehajtó-bizottságának az engedélyéhez kötötte.

²⁶⁰ A változások 1987. július 1-jén léptek életbe.

A házasság intézményének a megerősítése, a válások számának visszaszorítása érdekében a módosítás egyrészt kibővítette a kódex alapelveit, másrészt módosította a házastársak jogait, harmadrészt szigorította házasság felbontásának a szabályait. Ez tette indokolttá a családjogi törvény eddigi elveinek megerősítését és a törvény egyes rendelkezéseinek a továbbfejlesztését. A törvénymódosítás legfontosabb célja a családi kapcsolatok további erősítése, a család tagjai egymás iránti felelősségvállalásának növelése, a házastársak egyenlőbb teherviselésének biztosítása és a gyermekek fokozottabb védelme volt.

Az alapelvi szinten erősítette meg a II. Csjt. novella a Csjt.-ben foglalt jogok és kötelezettségeknek a rendeltetésszerű joggyakorlásának a kötelezettségét, melyet a társadalmi és az egyéni érdek összehangolásával kellett megvalósítani. Ezáltal nem kapott jogvédelmet az a házastárs, aki magatartásával megsértette a közösség érdekeit, valamint az sem, aki valamely jogát rendeltetésellenesen gyakorolta, azaz jogával visszaélt. Ezzel, és a házasságkötés szabályainak módosításával a házasságkötések meggondoltabbá tételét kívánta elérni annak a reményében, hogy a meggondoltabb házasságkötések miatt csökken majd a válások száma is.

A házasságkötés bejelentési határidejét 30 napról 3 hónapra emelte, nem érintve azonban a várakozási idő alóli felmentés lehetőségét. A hosszabb várakozási idő célja a házasságkötési szándék alaposabb megfontolásának, a családi életre való fokozottabb felkészülésnek az elősegítése volt.

Ugyancsak a házasságkötések meggondoltabbá tétele érdekében törvényi szintre emelte a házasságkötés előtti tanácsadást.²⁶¹

A házasság érvénytelenségének szabályait tovább finomította azáltal, hogy kimondta, hogy házasságot érvényesen cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személlyel nem lehet kötni. Ezen túlmenően a nők és a férfiak egyenjogúságából eredeztethetően egységesítette a kiskorúak házasságkötésének szabályait azáltal, hogy mindkét nem vonatkozásában kizárólag a 16. életévüket kiskorúak köthettek gyámhatósági engedéllyel házasságot.

²⁶¹ 5/1973. (XII. 05.) számú EüM rendelet állapította meg a szabályait, mely alapján a házasságkötés előtt ezen minden 35. év alatti magyar állampolgár házassuló köteles volt részt venni, kivéve, aki korábbi házasságkötése előtt ilyen tanácsadáson már részt vett, vagy külföldön kötött házasságot. A tanácsadást orvos végezte, aki a házassulókat családtervezési kérdésekben világosította fel és adott tanácsokat. A tanácsadáson való részvételtől a tanácsadást végző orvos igazolást állított ki, mely igazolást a házasságkötést megelőzően az anyakönyvvezetőnek kellett bemutatni. A tanácsadás már törvénybe iktatásakor sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, később intézménye teljesen kiüresedett.

A fenti szabályok megsértése miatti érvénytelenségi pert a nagykorúság elérése után, illetőleg a gondnokság megszüntetése után kizárólag az a házastárs vált jogosulttá indítani, akinek személyében az érvénytelenség oka fennállott. Ezt a pert a jogosult csak a nagykorúság elérésétől, illetőleg a gondnokság megszüntetésétől számított hat hónap alatt indíthatta meg.

A II. Csjt. novella tovább részletezte a házassági vagyoni szabályokat, bevezetve a házassági szerződés intézményét. Ezen túlmenően – a jelenlegi állapotoknak megfelelően – szabályozta a lakáshasználati jog kérdését, a gyermekkel kapcsolatos szülői felügyeleti jogok rendszerét, illetőleg módosította a névviseléstől eltiltás, a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat, valamint a rokonság rendelkezéseit.

A Csjt. – dolgozatot is érintő – legjelentősebb módosítását a házasság felbontása szabályainak részletezése és szigorítása jelentette, azonban továbbra is fenntartva a házasság felbonthatóságának objektív elvét. A házasság felbontásának tehát megmaradt feltétele, ha az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott és a kiegyensúlyozott házasságra már nincs remény, azaz a házasság már nem tudta betölteni a funkcióját.

Ebből az is következik, hogy a bíróság köteles volt vizsgálni, hogy teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasság felbontását kérik-e a felek, s csupán a megromláshoz vezető okok feltárását – az e körben szükséges bizonyítást – mellőzhette, függetlenül attól, a házasság felbontását akár valamelyik házastárs, akár mindkettő egybehangzóan kérte.²⁶² Ugyanis csak a felek konfliktusának ismeretében volt lehetőség az érdemi békítésre, melyet a bíróságnak minden esetben kötelessége volt megkísérelni.²⁶³

A fenti alapon megmaradt a házasság felbontásának két formája, a közös akarat-elhatározáson alapuló bontás, és az egyik fél kérelmére való bontás. Az utóbbi szabályozása nem változott, a II. Csjt. novella az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás szabályait érintette és építette be a korábbi joggyakorlat tapasztalatait.

A közös megegyezéssel történő bontásnál a módosítás két tényállást szabályozott. Egyrészt fenntartotta – bizonyos változtatásokkal – a járulékos kérdésekben való megegyezési kötelezettséget, másrészt bevezette az ún. tartós különélés fogalmát.

Az egyezségeen alapuló bontásnál a felek által kötendő egyezség tárgyi köre kibővült, mely alapján már csak akkor lehetett a felek házasság felbontására irányuló akarat-elhatározását

²⁶² A törvény miniszteri indoklás

²⁶³ Csiky Ottó téves felfogásnak tartja ezt, és az ebből eredő azon joggyakorlatot is hogy minden esetben fel kell tárni a házasság megromlásának az okát. Álláspontja szerint erre csak akkor van szükség, ha a bíróságnak aggálya van a kapcsolatos igények rendezése és egyéb körülmények alapján, elsősorban a különélés terjedelmére is tekintettel az egyetértés véglegessége, befolyásmentessége tekintetében.

véglegesnek tekinteni, ha a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata mellett a házastársi közös vagyon megosztása kérdésében is megegyeztek az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetésének kivételével –, és egyezségüket a bíróság jóváhagyta.²⁶⁴ Az egyezségkötésnek nem kellett érintenie a házastársi életközösség alatt szerzett ingatlan tulajdonjogi kérdéseit.

Álláspontom szerint az egyezségi elemek ilyen mértékű kibővítése 1986-ban még megfelelt a kor követelményeinek, és nem nehezítette tovább – a jogalkotó szándékával ellentétben – a házasság felbontását. Ezt jelzi az is, hogy ezen jogszabályhely alapján történő házasság felbontás továbbra is általános és elsődleges maradt. Azonban a mai viszonyok között ez a szabályozás már elavult, és nem szolgálja felek érdekeit a teljes ingó vagyoni kör rendezése miatt.

Már az 1974-es bevezetése után foglalkoztatta mind a bírói kart, mind a jogirodalmat annak a problematikájára, hogy a felek a kapcsolt kérdésekben való egyezségkötése a felek tényleges akaratát tükrözi, illetőleg, hogy az a felek befolyásmentes elhatározásán alapult, vagy csak látszólagos rendezését jelentette a jogvitának.

Mind Petrik Ferenc, mind Weiss Emília egyetértett az egyező akaratnyilvánítással való bontás intézményének a bevezetésével és fenntartásával, azonban számos kritikát is megfogalmaztak. Petrik Ferenc véleménye szerint a megegyezésre alapított bontás inkább a bontás orvosló jellegének felel meg, és jelentősen korlátozza a bíróságot abban, hogy a nevelő funkcióját betölthesse.²⁶⁵ Weiss Emília, a II. novella elfogadása előtt, 1986-ban arra hívta fel a figyelmet, hogy az egyezségkötés mögött nem egyszer fenyegetés és zsarolás húzódott.²⁶⁶

Az egyezségkötés megítélése a bíróságok feladata, és a bíróságnak kell meggyőződnie, hogy a felek közötti egyezség ténylegesen a felek akaratát tükrözi-e, az végleges és befolyásmentes. Erre a felek személyes meghallgatása alapján van módja. A Legfelsőbb Bíróság által kialakított joggyakorlat alapján nélkülözhetetlen, hogy az egyezség törvényes és méltányos legyen.

Az ún. tartós különélés szabályozását sok kritika fogadta, ugyanis nem számolt a társadalmi realitásokkal, a kor színvonalán szinte teljesíthetetlen feltételeket támasztott.

²⁶⁴ Csjt. 18. § (2) a) pontja

²⁶⁵ A családjogi törvény magyarázata; In: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1989. 233.-239. o.

²⁶⁶ Weiss Emília: A Családjogi Törvény tervezett módosításához; In: Jogtudományi Közlöny 1986. 3.szám 120.o.

Közös megegyezésen alapuló bontásnak akkor is helye volt, ha a házastársak között legalább 3 éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték.²⁶⁷ A legalább három évig tartó külön lakásban való életvitel a házasság felbontására irányuló szándék véglegességét további feltételek hiányában is általában valószínűsíti, és a felek végleges és befolyásmentes szándékát jelzi az a körülmény, ha a kiskorú gyermeket érintő valamennyi lényeges kérdésben meg tudtak állapodni. Ebben az esetben a bíróságnak csak azt kellett vizsgálni, hogy a felek megállapodása a kiskorú gyermek érdekeit szolgálja-e.

Az egyezségkötés átgondoltabbá tétele érdekében született azon új rendelkezés is, mely szerint a felek tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatását az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól – az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is – csak akkor lehet kérni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja, illetve a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.²⁶⁸ Kiemelendő, hogy e korlátozás kizárólag a tartós jogviszonyt – a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás,²⁶⁹ a házastársi tartás, a közös lakás használata – érintő kérdésekre vonatkozik, a házassági vagyonmegosztásra nem.

A II. Csjt. novella tárgyalásával véget ér a történeti részt, és az ezt követő módosításokat a hatályos szabályozással együtt dolgozom fel.

²⁶⁷ Csjt. 18. § (2) b) pontja

²⁶⁸ Csjt. 18. § (3) bekezdése

²⁶⁹ E kérdésben hozott jogerős bírósági ítélet, illetőleg a bíróság jogerős végzésével jóváhagyott egyezség végrehajtása, valamint az ezen alapuló láthatás módosítása a gyámhatóság hatáskörébe tartozott.

11. Polgári Perrendtartásunk és változásai a házassági perek vonatkozásában

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) megalkotását a kor társadalmi, politikai és ezáltal a joganyag radikális és átfogó változása tette szükségessé. A jogalkotás számára az elsődleges irányt az Alkotmány mutatta meg, mely előre vetítette a teljes bírósági szervezetrendszer, az igazságszolgáltatási alapelvek, a bíróság feladata és ezzel a peres eljárás szabályainak teljes átalakítását.

Emellett – dolgozatom témáját követve – a Pp. mellett párhuzamosan készülő családjogi kódex is irányt szabott a házassági perek újrakodifikálásának, mindkét jogszabálynál a jogalkotó vezérfonalként a szabályozás egyszerűsítését emelte.

Így a házassági perekre vonatkozó szabályozás változásai egyrészt az általános részben, másrészt a különleges eljárási rendelkezések között találhatók.

A törvény legfontosabb céljának tekintette annak megteremtését, hogy az igazságszolgáltatás eljárási szabályai teljes biztosítékot nyújtsanak az állampolgárok személyi és vagyoni jogaik érvényesítéséhez, melyet a bíráskodásban a „dolgozók” széles köreinek közvetlen részvételével valósítottak meg.

Ugyancsak a szemléletváltozást mutatta a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a peres ügyek eldöntésének alapjává az anyagi igazság kiderítése vált. „Ezek a követelmények szükségessé teszik, hogy a felszabadulás előtt alkotott és jelenleg még hatályos polgári perrendtartási törvény helyett – amely ugyan népi demokráciánk fejlődéséhez képest szerkezetében és tartalmában már eddig is jelentősen átalakult – új, egységes, minden vonatkozásban demokratikus és a perjogi biztosítékokat teljes mértékben megvalósító perrendtartási törvényt alkossunk.”²⁷⁰

A polgári perrendtartás azokból az alapelvekből indult ki, amelyeket az Alkotmány a bírói szervezetet és eljárást illetően korábban már megállapított.

Az Alkotmány – a kor többi „népi demokratikus” országához hasonlóan – kifejezetten biztosította a dolgozó népnek az igazságszolgáltatásban való közvetlen részvételét.²⁷¹ Ennek jogi eszközeként megteremtette az ülnökbíráskodás rendszerét, kimondva, hogy a bíróságok hivatásos bírákból és népi ülnökökből alakított tanácsokban ítéelkezzenek. Az Alkotmány rendelkezéseiből következően, a Pp. feladatává vált az ülnökrendszernek a polgári

²⁷⁰ Az 1952. évi III. törvényjavaslat miniszteri indokolása

²⁷¹ Tekintettel arra, hogy az Alkotmány 2. §-a kimondta, hogy minden hatalom a dolgozó népé.

bíráskodásba való bevezetése és általánossá tétele. Mind az első-, mind a másodfokú eljárásban eltérő számarányban, de részt vettek az ülnökök a bírósági eljárásban.

A perjogi szabályok könnyebb megértését és alkalmazását segítette elő a köznap nyelvhez közelebb álló, egyszerűsége és világosságra törekvő szövegezés is annak érdekében, hogy a peres eljárás joganyagát egyrészt a jogkereső közönség, másrészt a bíráskodásban részt vevő ülnökök minden különösebb probléma nélkül elsajátíthassák.

A másik érdemi változás a rendelkezési elv új felfogása volt, amely alapján a polgári peres eljárásban a jogvita feltétlenül az anyagi igazság kiderítése útján vált eldönthetővé, és éppen ezért a bíróságnak nemcsak joga, hanem kötelessége is volt, hogy a feleket a megfelelő tájékoztatással ellássa, s mind a pervezetés, mind pedig a bizonyítás körében megtegye mindazokat a rendelkezéseket, amelyek az anyagi igazság kiderítéséhez szükségesek. A Plósz-féle Pp. által felállított és szigorúan értelmezett kérelemhez kötöttség elvétől való elfordulás számos változást eredményezett a Pp.-ben.

Az anyagi igazság kiderítésének kötelezettsége magával vonta a bíróságok teljes kioktatási kötelezettségét, és az eljárás közvetlenebbé tételét a bíróságokkal való kapcsolattartás területén a kötelező ügyvéd-kényszer megszüntetésével.

Ezzel párhuzamosan kihangsúlyozásra került a nyilvánosság elve, a szóbeliség, a közvetlenség, az igazmondási kötelezettség, a kétoldalú meghallgatás és a felek egyenjogúságának, valamint a tárgyalás egységének elve is.

Az egyszerűsítési törekvések a fellebbviteli rendszer vonatkozásában is érvényesültek, mivel a polgári igazságszolgáltatás egész területén általánossá tette – szovjet mintára – az egyfokú perorvoslatot.²⁷² Az indokolás szerint a kétfokú bíráskodás ugyanis megfelelően biztosította a meghozott ítéletnek magasabb bírói fórum által való alapos megvizsgálását és az első fokon eljáró bíróság esetleges tévedésének orvoslását, nem különben lehetőséget nyújtott a félnek arra, hogy perbeli mulasztásait az elsőfokú ítélet meghozatala után is jóvátehesse. A múltban érvényesült háromfokú bíráskodás viszont – anélkül, hogy az ítélkezés érdemi megjavítását előmozdította volna – az eljárás felesleges elhúzására vezetett.

A kétfokú bíráskodás általánossá tétele mellett a jogerős határozatok orvosolhatóságának fenntartása érdekében megmaradt a perújítás intézménye, és az Alkotmány²⁷³ alapján biztosított joga alapján viszonylagosan új intézményként a legfőbb ügyész „perorvoslata a törvényesség érdekében”.

²⁷² Az 1952. évi 46. tvr. már a perek jelentős részére bevezette az egyfokú jogorvoslati rendszert.

²⁷³ Alkotmány 42. §-a

Már a Plósz-féle Pp. is hangsúlyozta a házassági perek jelentőségét, mivel külön fejezetbe foglalta szabályait. Ezt a Pp. tovább erősítette azáltal, hogy nemcsak külön fejezetet szentelt e pertípusnak, hanem megállapította a személyállapottal kapcsolatos perek közös szabályait is, azonban az – oly sokat hangoztatott – egyszerűsítés érdekében az egyes különleges pereket nem külön eljárásként szabályozta, hanem az általános szabályokat egészítette ki az e perekre vonatkozó megfelelő rendelkezésekkel.

A személyállapottal kapcsolatos pereknél²⁷⁴ ez a szabályozási rend még jobban szembetűnik, mely perek az általános szabályoktól még nagyobb mértékű eltérést kívántak meg. Ezért került külön fejezetben összefoglalásra e perek közös, és az egyes perek különleges szabályai. A Pp. szerkezeti felépítése is azt a célt szolgálta, hogy megkönnyítse a perrendtartás rendelkezéseinek áttekintését, megértését és alkalmazását. Ezáltal a személyállapokra vonatkozó perekben²⁷⁵ a Pp. általános szabályait e perek tárgyául szolgáló jogviszonyok sajátosságaira tekintettel, meghatározott eltérésekkel kell alkalmazni.

Ez a szerkezeti tagolás a mai napig megmaradt, fenntartva a státuszperek önálló, különleges szabályozását, azonban általános alkalmazhatósága az elmúlt 20 évben csökkent, mivel a házassági perek szabályainak átvételét a többi státuszper vonatkozásban jórészt kizárta a jogalkotó. Ez a változtatás azonban megteremti annak a lehetőségét, hogy a házassági perek szabályozását átalakítsuk és kizárólag e perekre tekintettel módosítsuk, cizelláljuk.

A Pp. a státuszperek közös pontjait az alábbiak szerint határozta meg. Valamennyi személyállapoti perben általános elvként mondta ki a magyar állampolgárok vonatkozásában a magyar bíróság kizárólagos joghatóságát, kivéve, ha külön törvény vagy nemzetközi egyezmény ettől eltérően nem rendelkezett. Ugyanakkor ez nem jelentette azt, hogy a külföldi állampolgárok személyállapoti ügyében a magyar bíróság joghatósága nem állott volna fenn.

²⁷⁴ Személyi állapoton (státuson) azoknak a jogilag jelentős körülményeknek az összességét értjük, amelyek az embernek az államjogi, személyi jogi és családjogi szabályokon alapuló személyi minőségét és személyi jellegű kapcsolatait határozzák meg, szemben a vagyoni jogi helyzetével. A személyi állapottal kapcsolatos perek körébe tehát a polgári pereknek azt a nagy csoportját soroljuk, amelyeknek tárgya nem valamely vagyoni igény, hanem az ember személyi állapotának ... olyan vonatkozása, amelynek védelme, vagy megváltoztatása polgári perútra tartozik. In: Magyar Polgári Eljárásjog szerk.: Beck Salamon és Névai László Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 391. o.

²⁷⁵ Személyi állapokra vonatkozó perek a Pp. XV.-XVIII. fejezetében nyertek szabályozást, így személyállapoti ún. státuszpernek tekintendő: a házassági perek, az apasági és származás megállapítási perek, a szülői felügyelet és visszaállítás iránti perek, valamint a gondnoksági perek. A jogirodalom még a státuszperekhez sorolja az örökbefogadás felbontása iránti pert és a néviseléstől el tiltást, azonban e perekben a Pp. általános szabályait kell alkalmazni. In: A Polgári Perrendtartás Magyarázata II. kötet. Szerk.: Szilbereky Jenő és Névai László Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1975. 1268. o.

Másik jelentős közös pont a személyállapotí pereknél a perben hozott ítélet jogerejének a meghatározása volt. Egyrészt szakítva a korábbi hagyományokkal a Pp. kimondta, hogy személyállapotí perekben hozott ítéletek nagy része mindenkiel szemben hatályos. Ennek különösen a házasság érvénytelenítése iránti perekben volt jelentősége, amikor a házasságot csak az *ergo omnes* bírói ítélet alapján lehetett érvénytelennek tekinteni, viszont ezt elég volt egy perben megállapítani. Ennek folyományaként a Pp. kötelezővé tette minden olyan per felfüggesztését, amelynek eldöntése házasság érvényességétől függ.²⁷⁶ Másrészt – ellentétben a vagyoni jogi perekkel – jórészt – a kereseti kérelemnek helyt adó ítéletek – jogalakító ítéletek. Azaz a bíróság nem kötelezi a feleket valamely magatartás tanúsítására, hanem az ítélet hozza létre a személyi állapot megváltoztatását.²⁷⁷

Ugyancsak közös vonásként került rögzítésre, hogy a státuszpereknel kizárólag a jogszabályokban meghatározott személyek indíthattak pert, és kötött volt alperesi oldal is. A Pp. XV-XVIII. fejezetére alkalmazható további közös eljárási szabályokat a házassági perek szabályainál, azok ismertetésénél külön jelzem.

A házassági perekre vonatkozó részletes szabályozás kialakítása a házasság intézményének a védelme mellett a házasság elvi felbonthatóságát szolgálta.

A házassági per fogalmát, már maga a Pp. adta meg, mely szerint a házassági perek a házasság érvénytelenítése, továbbá érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított pereket, valamint a házassági bontópereket kell érteni.²⁷⁸ A szabályozás azonban ettől eltért, mivel kizárólag a házasság felbontására és a házasság érvénytelenítésére határozott meg konkrét szabályokat és ez utóbbit rendelte alkalmaznia a házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított perekben.

1952-ben a jogalkotó még törvényszéki, azaz megyei hatáskörben hagyta a személyállapotí, így a házassági pereket is, azonban a korábbi illetékességi szabályokon változtatott.

²⁷⁶ Bacsó Ferenc: Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében; In: Jogtudományi közlöny 1952. június hó 253. o.

²⁷⁷ Bacsó Jenő: Különleges eljárások In: A Polgári Perrendtartás Magyarázata II. kötet. Szerk.: Szilbereky Jenő és Névai László Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1975. 1269. o.

²⁷⁸ Pp. 276. §

Így alkalmazni rendelte a Pp. általános illetékességi szabályait, és a korábbi kizárólagos illetékességi szabályt, mely a felek utolsó közös lakóhelyén alapult,²⁷⁹ a vagylagos illetékességi szabályok közé emelte.

Kisegítő, kizárólagos illetékességi szabályként, amennyiben sem az általános, sem a fent említett illetékességi szabályok esetén sem lett volna illetékes belföldi bíróság, akkor a perre a budapesti megyei bíróság volt illetékes.

További – a mai szabályozással megegyező – kizárólagos illetékességi szabályként ugyanarra a házasságra vonatkozó újabb házassági per és házassági vagyoni jogi per is kizárólag az első házassági per bírósága előtt vált megindíthatóvá. Ezen illetékességi szabályozás visszaköszön a házassági perek összekapcsolhatóságának szabályaiban. Ugyanis házassági per bírósága előtt a keresettel csak az ugyanarra a házasságra vonatkozó más érvénytelenítési vagy bontókeresetet, továbbá a házasságok gyermekének származására, elhelyezésére és tartására vonatkozó keresetet, valamint a házassági vagyoni jogi keresetet lehet(ett) összekapcsolni.²⁸⁰

A néprészvétel elve azáltal érvényesült, hogy az elsőfokú eljárásban egy szakszabíró és 2 népi ülnök, míg másodfokon 2 szakszabíró és egy népi ülnökből alakult tanács járt el. A házassági perekben az ülnökbíráskodás annyira élő jogintézménnyé vált, hogy az emberek többsége még mindig abban a hitben él, hogy a munkaügyi perek mellett a házasság felbontásánál is ülnökök tevékenykednek. Az ülnökbíráskodás e rendszere 1998. december 31-ig maradt fenn.

Szakítva a korábbi szabályozással a házassági perben – a per fő tárgya vonatkozásában – a korlátozottan cselekvőképes házastársat teljes perbeli cselekvőképességgel ruházta fel a jogalkotó, azonban fontos kiemelni, hogy ez a könnyítés kizárólag a házastársakra vonatkozott, más perindításra jogosultsága nem. A felhatalmazás valamennyi perbeli cselekményre kiterjedt, azaz a házastársnak sem a per megindításához, sem egyetlen perbeli eljárásához nem volt szüksége törvényes képviselőjére.²⁸¹

Az érvénytelenítési pert a házastársnak a másik házastárs ellen, az ügyésznek, valamint a per megindítására jogosult harmadik személynek pedig mindkét házastárs ellen kell megindítania. Ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége és közte, valamint törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn, a bíróság a fél képviselőjére ügygondnokot rendel ki.²⁸² Tekintettel arra, hogy az eljárásjogi kódexünk nem választotta szét fejezetekre a

²⁷⁹ Pp. 277. § (1) bekezdés

²⁸⁰ Pp. 282. §

²⁸¹ Pp. 278. §

²⁸² Pp. 281. §

házasság felbontását az egyéb házassági perekétől, így az egyes házassági pereknél eltérő rendelkezéseket alkalmazott a pertársaságra, mely megegyezett a korábbi szabályozással.²⁸³

Más – más jogi indoklással, de a házassági perekben továbbra is fennmaradt az ügyész aktív szerepe egyrészt a per megindítása, másrészt a perben való fellépése körében. Az érvénytelenítési per keresetlevelét és a pert lezáró érdemi döntést kötelező volt az ügyésznek is megküldeni. Az ügyész az érvénytelenítési per iratait a perbe való belépés nélkül is bármikor megtekinthette, és kérelmére közölni kellett vele is a perben hozott mindazokat a határozatokat, amelyeket a feleknek írásban kézbesítettek. Az ügyész szerepe nemcsak a különös részben, de a Pp. általános részében is szabályozásra került, általános perindítási és perben való részvételi jogot biztosítva számára az állam és az egyes dolgozók érdekeinek a védelme érdekében.²⁸⁴ A kódex elfogadását követően a jogtudomány egyes szerzőinél felmerült, hogy az ügyész házassági perben való fellépési lehetősége kizárólag a Pp. 279. §-ának speciális, vagy a Pp. 2. § (1) bekezdésében foglalt általános felhatalmazáson is alapulhatott.²⁸⁵ Az ügyész általános perindítási lehetőségén alapuló eljárása az 1954. évi VI. törvény módosítását követően vált egyértelművé.

Amellett, hogy az eljárásjogi kódex a házassági perekben is eltörölte a kötelező ügyvédkényszeret, nem éppen az eljárások egyszerűsítése irányába hatott azon új rendelkezése, mely szerint a fél aláírását vagy kézjegyét a házassági per vitelére szóló meghatalmazáson közjegyzőileg hitelesíttetni kellett.

A házassági perek közül a házasság felbontása iránti per egyik legjelentősebb változása az előkészítő eljárás bevezetése volt, mely eljárás tulajdonképpen a Plósz – féle Pp. pert megelőző békítési és a peres eljárást előkészítő szakaszának szabályait ötvözte. Az előkészítő eljárás, mint nemperes eljárás célja kettős volt: egyrészt a házasság felbontására irányuló szándék, azaz az akarat-elhatározás okait kívánta feltárni, e körben az összes körülményeket tisztázni, másrészt e szakban került sor a házastársak lehetőség szerinti kibékítésére is.²⁸⁶

Az előkészítő eljárás az általános illetékességű, vagy a házastársak utolsó közös lakóhelye szerinti járásbíróság hatáskörébe tartozott. A törvényjavaslat indokolása szerint „a

²⁸³ A Pp. 9. § (1) bekezdése alapján a más által indított érvénytelenítési perbe az, aki a per megindítására maga is jogosult lett volna, a felperes pertársaként beléphet. A Pp. 9. § (2) bekezdése értelmében a házassági perbe beavatkozásnak helye nincs.

²⁸⁴ Pp. 2. § (1)

²⁸⁵ Bacsó Ferenc: Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében; In: Jogtudományi közlöny 1952. június hó 253. o.

²⁸⁶ Pp. 280. § (1)

bontópernek a járásbíróóság előtti előkészítése a felekhez közelebb álló helybeli bíróság jobb tájékozottsága következtében sokkal alkalmasabb a bontási szándék valódi okainak és az ezzel összefüggő különböző körülményeknek a kiderítésére s esetleg a házastársak közötti béke helyreállítására is.”

Az eljárás kérelemre indult, melyet bármely házastárs, illetőleg a házassági per szabályaitól eltérően a házastárs törvényes képviselője is benyújthatott.

A kérelem alapján a bíróság tárgyalási határnapot tűzött, melyen a megjelent feleket részletesen kihallgatta, esetlegesen tanúbizonyítást is lefolytathatott. Ha a bíróság a tárgyalás eredménye alapján úgy találta, hogy a házastársak kibékülése remélhető, megkísérelte azok kibékítését. Kizárt volt a felek békítése, ha a másik házastárs ismételt idézés ellenére nem jelent meg, továbbá, ha valamelyik házastárs elmebeteg, ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodott.

A bíróság az eljárást megszüntette, ha a kérelmező a tárgyaláson nem jelent meg, vagy a felek kibékültek.

Amennyiben az eljárás megszüntetésének okai nem álltak fenn, a bíróság az előkészítő eljárást befejezetté nyilvánította, melyet a házasság felbontása iránti per követett. Ebben a végzésében a bíróság megállapította a házasság felbontására irányuló szándék feltárt okait, és a békítés eredménytelenségét.

A házassági bontóperben a keresetlevelet annál a járásbíróóságnál kellett benyújtani, amelyik az előkészítő eljárást lefolytatta. A járásbíróóság a keresetlevelet az előkészítő eljárás irataival együtt a keresetlevélben megjelölt bírósághoz terjesztette fel. A keresetlevél kötelező tartalmi kellékei nem változtak.²⁸⁷

A nyilvánosságnak alapvető és általános alkalmazásának elvét törte át a házassági perek szabályozása, mivel ezen pereknél a fél kérelmére a nyilvánosságot akkor is ki lehetett zárni, ha ez a fél érdekében szükséges.²⁸⁸

A korábbi szabályozáshoz képest nem változott a felperes keresettől való elállásának és a felek személyes meghallgatásának a szabályozása.

Függetlenül attól, hogy a Pp. bevezette a bontóper előtti meghallgatás intézményét, a bíróságnak nemcsak a pert megelőző szakaszban, de a peres eljárás keretei között is meg

²⁸⁷ A Pp. 280.-a alapján a házassági perben a keresetlevélben elő kell adni a házasság megkötésére és a házasságból származott, életben lévő gyermekek születésére vonatkozó adatokat, valamint a szükséghez képest azokat az adatokat is, amelyekből a keresetindításra való jogosultság megállapítható. A keresetlevélhez az előadott adatokat igazoló okiratokat mellékelni kell.

²⁸⁸ Pp. 284. § (1) bekezdés

kellett kísérelnie a felek kibékítését. A bontóperben a bíróságnak erre a per érdemi tárgyalásának megkezdése előtt, és az eljárás bármely szakában lehetősége volt.

Nem volt szükség a fél személyes meghallgatására, ezáltal a békítési kísérletre sem, ha a házastárs elmebeteg, külföldön, ismeretlen helyen tartózkodott, vagy meghallgatása más elháríthatatlan akadályba ütközött, illetőleg ha a bíróság előtt a házastárs az idézésre nem jelent meg.

Az általános szabályozással ellentétben, a házassági perekben a Pp. nem tulajdonított különösebb jelentőséget a jogról való lemondásnak, az elismerésnek és a beismerésnek, ezekhez a házassági per bírósága kötve nem volt.²⁸⁹ A tényállást a bíróságnak hivatalból kellett felállítania, és ezzel összefüggésben a bizonyítási eljárást is hivatalból kellett lefolytatnia. Ezt a házasság intézményének, és ezáltal a közérdek védelme indokolta. A közérdek ugyanis nyomatékosan megkívánja, hogy alaposan, minden részletében kiderüljön a házaspár között felmerült vélt vagy valódi ellentétek oka.²⁹⁰

A korábbiaknak megfelelően szabályozta a hozzátartozó és az orvos tanú tanúvallomás tételi kötelezettségét, a felek mulasztásának a jogkövetkezményeit – kizárva a szünetelés intézményének az alkalmazhatóságát –,²⁹¹ fenntartotta az ideiglenes intézkedés intézményét,²⁹² és a fél halála esetén követendő eljárást.²⁹³

A házassági perekben az officialitás elve nemcsak a Plósz-féle Pp.-ben, hanem a Pp.-ben is érvényesült. Ez a megállapítás nemcsak a per tárgyalására, hanem a perben hozott határozatokra is igaz. Házassági perben elsődleges kérdésként a kötelék vonatkozásában kellett a bíróságnak döntenie. Azonban a házasság érvénytelenítése vagy felbontása esetében a bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől – szükség esetében – erre irányuló kereseti kérelem hiányában is határoznia kellett.²⁹⁴

A bíróság az érvénytelenítési, illetőleg a bontókereset és a házassági vagyoni jogi kereset felől külön is határozhatott, ebben az esetben mindegyik kérdésben külön ítélet hozatala vált szükségessé. Ekkor a vagyoni jogi kereset tárgya vonatkozásában az

²⁸⁹ Az 1957. évi VIII. tv. módosítását követően már a felek egyező akaratnyilatkozatára, vagy az egyik fél beismerésére sem alapíthatott önállóan a bíróság döntést.

²⁹⁰ BH. 1953:88.

²⁹¹ Pp. 288. §

²⁹² Pp. 287. §

²⁹³ A Pp. 288. § (2) bekezdés alapján az elmulasztott határnaptól, illetőleg az elmulasztott határidő utolsó napjától számított tizenöt nap elteltével igazolásnak akkor sincs helye, ha a mulasztás csak később jutott a fél tudomására, vagy az akadály csak később szűnt meg.

²⁹⁴ Mely hatáskör 1945 után a 41.000/1950. (VI. 15.) IM rendelet 1. §-a (3) bekezdésével került vissza a bíróságokhoz.

érvénytelenítés, illetőleg bontás előkérdésnek számított, azaz a kötelék kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedése után lehetett folytatni az eljárást.

Ugyancsak az általános szabályok alapján kereseti kérelem hiányában is döntött a bíróság a perköltség viseléséről is, mely kérdés a házassági bontóperben az általános szabályoktól eltérően alakult. A bíróságnak a perköltségről való döntésnél az összes körülményt figyelembe kellett vennie, és értékelnie, hogy melyik fél magatartására volt visszavezethető a házasság megromlása. A korán kialakult bírói gyakorlat szerint ugyanis a perköltséget annak a félnek kellett viselnie, akinek a magatartása a házasság felbontására kizárólag vagy túlnyomórészt okot szolgáltatott.²⁹⁵Ezek alapján dönthetett úgy is a bíróság, hogy mindkét fél viselje a saját költségét, vagy éppen mellőzte a perköltségben való marasztalást.

Új intézményként a Pp. egyrészt kifejezve a házasságok felbontása iránti társadalmi rosszallást, másrészt visszatartó elemként bevezette az ún. külön illetéket. A bíróság a házasságot felbontó ítéletében a házasság megromlásában szerepet játszó – egyik vagy mindkét – felet – összes körülmények mérlegelése alapján – külön illeték fizetésére is kötelezhette, mely összege háromezer forintig terjedhetett.

Az elsőfokú bíróság ítéletének jogerőre emelkedésének szabályozása megegyezik a hatályos szabályozással. Amennyiben a felek a házassági és a vagyoni keresetre egyaránt kiterjedő első fokú ítélet ellen kizárólag a vagyoni kérdés tárgyában éltek fellebbezéssel, ez a házasság kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedését nem érintette, s ehhez képest a fellebbezési kérelem vagy ellenkérelem erre a kérdésre utóbb sem vált kiterjeszthetővé.

Mindkét rendkívüli perorvoslat a házassági perek vonatkozásában megengedett volt azzal a korlátozással, hogy perújítást kizárólag a járulékos kérdésekben lehetett előterjeszteni, a kötelék kérdésében nem. Míg a törvényesség érdekében előterjesztett perorvoslat folytán a jogerős határozatot a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó részében hatályon kívül helyezni nem lehetett, és a Legfelsőbb Bíróság csak a törvénysértés megállapítására szorítkozhatott.

²⁹⁵ BH. 1953: 126., BH. 1954:171.

12. Az I. és II. Pp. novella

Az első módosítást az 1954. évi VI. törvény²⁹⁶ iktatta be, melyet az I. Pp novellának is nevezünk, azonban ez a házassági perek szabályaiban csak kisebb korrekciót jelentett. Először is pontosította az ügyész eljárását a polgári perekben. A módosított szabályozás alapján az ügyész²⁹⁷ az állam és az egyes dolgozók érdekében kizárólag akkor vált jogosulttá eljárni, amikor a jogszabály értelmében valamely jog nem csak kizárólag személyesen volt érvényesíthető. Az ügyészt az általa indított vagy abban az eljárásban, amelyben valamelyik fél érdekében fellépett, megillették mindazon jogok, amelyek a felet megillették a klasszikus rendelkező cselekmények kivételével.

Ez alapján kikristályosodott, hogy az ügyész a házassági perekben mind az általános, mind az érvénytelenítési perekben foglalt különleges felhatalmazás alapján, de eltérő szabályok szerint járhatott el. A különleges perek rendelkezései ugyanis nem zárták ki a házassági perekben az ügyész általános szabályok szerinti eljárását.

Az ügyészi perindítási joga az érvénytelenségi (és ezzel együtt a létezés és nem létezés megállapítására irányuló) perekre terjedt ki, mely perekben a fél jogállása illette meg. Nem indíthatott azonban házasság felbontása iránti pert, ennek ellenére a Pp. 2/A. §-a alapján – a törvényesség érdekében – ebben az eljárásban is felléphetett.²⁹⁸ E fellépése nem valamely fél helyettesítésére szolgált, hanem arra, hogy az eljárás folyamán védje és biztosítsa az eljárás törvényességét.

A módosítás megváltoztatta a másodfokú eljárásban résztvevő tanács összetételét, ezt követően 3 hivatásos bíróból álló tanács ítélezett a házassági perekben.

Az I. Pp. novella korrigálta az előkészítő eljárás szabályait, eltörölve a kötelező előkészítő eljárást, valamelyik házastárs elmebetegsége, ismeretlen helyen vagy külföldi tartózkodása valamint szabadságvesztés büntetése esetén. Szükségtelen lett az előkészítő eljárásban a békítési kísérlet, ha a másik házastárs – ismételt idézés ellenére nem jelent meg –, vagy megjelenése elháríthatatlan akadályba ütközött. Részletezte az előkészítő eljárásban a járásbíróság feladatait, és lehetővé vált az előkészítő eljárás kiegészítése is.

²⁹⁶ 1954. augusztus 1-jén lépett hatályba.

²⁹⁷ Pp. 2/A. §.

²⁹⁸ Bacsó Jenő: Különleges eljárások; In: A Polgári Perrendtartás Magyarázata II. kötet. Szerk.: Szilbereky Jenő és Névai László Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1975. 1298. o.

1954-es törvény a keresetindítás szabályait is finomította, pontosítva az ügygondnok, és az eseti gondnok rendelés szabályozását, valamint 1 éves határidőben maximalizálta a keresetindítás és az előkészítő eljárás közötti időtartamot.

Az I. Pp. novella bevezette törvényességi óvás intézményét, melynek alkalmazhatóságát – hasonlóan jogelődjéhez – korlátozta a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítéleteknél, mivel ezek vonatkozásában a Legfelsőbb Bíróság csupán a törvénysértés megállapítására szorítkozhatott.

A következő módosítás 1958. március 1-jén lépett hatályba az 1957. évi VIII. törvény elfogadásával. A Pp. megalkotása óta eltelt több mint öt év, valamint az I. Pp. novella alkalmazása óta eltelt több mint három év alatt előkerültek az új kódex hibái a bíróságok gyakorlatának tapasztalatai és a tudomány megállapításai alapján. Az Igazságügyi Minisztérium a jogalkalmazókra és a jogtudomány képviselőinek széles bázisára építve kezdte meg a Pp. rendelkezéseinek a felülvizsgálatát, mely átfogó módosításhoz vezetett.

A házassági perek vonatkozásában első jelentős változásként a II. Pp. novella leszállítva a hatásköri szabályokat a házassági perek tárgyalását járásbírói hatáskörbe utalta. A Pp. megalkotásakor a járásbírói hatáskörre vált általánossá és ez alól csak abban az esetben tett kivételt, ha ezt az ügy elintézéséhez szükséges különös szakértelem megkívánta. A személyállapotok különleges helyzete miatt 1952-ben még – több egyéb perrel együtt – a megyei bíróság hatáskörébe utalta a perek tárgyalását.

Az idő múlásával bebizonyosodott, hogy a jogalkotó „elérte célját” a házassági perek „demokratikussá” tételével, az ún. státuszperek közül a házasság felbontása iránti perek száma jelentősen megemelkedett. Ez a megyei, és különösen a Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú bíróság leterheltségét annyira megnövelte, a Legfelsőbb Bíróság polgári kollégiumának munkaterhét emelte, és már az elvi irányítás gyakorlását, továbbá irányelvek és elvi döntések meghozatalát veszélyeztette. A Legfelsőbb Bíróságnak ugyanis igen nagy számban olyan ügyekkel kellett foglalkoznia, amelyekben sem különösebb jogi problémák, sem pedig elvi jelentőségű kérdések nem merültek fel. Sőt a házassági perekben fellebbezést legtöbb esetben csak járulékos kérdésben – mint külön illeték, perköltség viselése vonatkozásában – nyújtottak be.

Ugyanakkor e pereknek sem a természete, sem pedig egyéb szempont nem indokolta a magasabb fokú bíróság első fokon való igénybevételét. Egyrészt már korábban is egyes

személyállapotra vonatkozó – így az apasági és a származás megállapítására vonatkozó – perek elbírálása járásbírói hatáskörbe tartozott.

Másrészt ezekben a perekben legtöbbször ténykérdéseket kellett elbírálni, a jogi kérdések pedig rendszerint nem voltak bonyolultak, így ezek elbírálására – a jogalkotó – a járásbírókat alkalmasnak tartotta.

Azonban továbbra is kiemelten kezelve ezen ügyeket, – az egységes joggyakorlat fenntartása érdekében – a megyei bíróság székhelyén lévő járásbírói bíróság vált kizárólagosan jogosulttá eljárni.²⁹⁹ Az illetékességi szabályokat is ehhez rendelte, így ha a házassági pernek nem volt illetékes belföldi bírósága, a perre a Pesti Központi Kerületi Bíróság vált illetékessé.

Lényeges változtatást jelentett a házasság felbontását megelőző, a felek személyes meghallgatására és kibékítésükre irányuló nemperes eljárás kiiktatása, mivel ez a szabályozás a gyakorlatban nem vált be, számottevő eredményt nem hozott, mind a felek, mind a bíróság üres jogintézménynek tekintette. Indokolatlanná tette a fenntartását a hatásköri szabályozás változása is.

A pert megelőző eljárás megszüntetésével a felek első tárgyaláson való személyes meghallgatására, és ezzel összefüggésben a békítésükre helyeződött a hangsúly. Amíg a békítési kísérlet eredménytelenségét meg nem állapította, addig bizonyítást csak annyiban folytathatott le, amennyiben az a békítés céljából szükséges volt.

A bíróság a felek személyes meghallgatását, illetőleg békítésük megkísérlését csak akkor mellőzhette, ha valamelyik házastárs elmebeteg vagy ismeretlen helyen, illetőleg külföldön tartózkodott, továbbá a bíróság előtt való megjelenése más elháríthatatlan akadályba ütközött. A hatályos szabályozással egyezően kizárólag a fenti kivételek esetében kerülhetett sor már az első tárgyaláson a per érdemi tárgyalására.

Amennyiben a bontóperben tartott első tárgyaláson a békítési kísérlet nem vezetett eredményre, a bíróság a tárgyalást elhalasztotta, és – ha a felperest költségmentesség nem illette meg – felhívta a feleket, hogy az illeték még le nem rótt részét harminc napon belül róják le, tekintettel arra, hogy amennyiben a békítés törvényi feltételei fennálltak, a keresetlevél benyújtásakor csak a házassági bontóperi illeték felét kellett leróni.

²⁹⁹ Ezt az 1961. évi 14. tvr. törölte el, és tette valamennyi járásbírói bíróságot általános hatáskörű bírósággá a házassági perek körében.

Ha a felek az illetéket e határidő alatt nem rótták le, a bíróság a pert megszüntette. A bíróság a tárgyalás folytatására csak a harminc napos határidő eltelte után tűzött határnapot, mely időtartam is azt a célt szolgálta, hogy a felek a házasság felbontása iránti szándékukat átgondolják.

Amennyiben a felperes az első tárgyaláson nem jelent meg, vagy a felek kibékültek a bíróság a pert megszüntette. A törvény szó szerinti szövege szerint ebben az esetben a bíróság megszüntethette a pert, bár álláspontom szerint ez kötelező volt.

A II. Pp. novella eltörölte a külön illetéket. A külön illeték bevezetésének célja az volt, hogy megakadályozza a házassági bontóperek meggondolatlan és könnyelmű megindítását. Erre ez az intézmény nem volt alkalmas, a külön illeték lényegében bírság jelleget kapott, lényegében a társadalom rosszállását fejezte ki, amelyet arra a félre rótt ki a bíróság, aki a házasság felbontására komoly és alapos okot felróhatóan szolgáltatott.³⁰⁰

E mellett a korábbi bírói gyakorlatnak megfelelően módosította a perköltség-viselési szabályokat, melyről a bíróság a pernyertességtől függetlenül az összes körülmények mérlegelése alapján határozott.

A korábbi jogalkalmazási problémák kiküszöbölése érdekében néhány rendelkezés is finomításra szorult. Így vált konkrétabbá a nyilvánosság kizárásának, a keresettől való elállás esetén a per megszüntetésének,³⁰¹ a külföldön tartózkodó felperes mulasztásának³⁰² szabályozása.

13. A III. Pp. novella

A Pp. elfogadásától számított 20 év alatt bekövetkezett változások és a gyakorlati tapasztalatok indokolták, az újabb, átfogó jellegű, novelláris szintű módosítását, melyet az 1972. évi 26 törvényerejű rendelet³⁰³ hajtott végre.³⁰⁴

A módosítások egy része technikai jellegű volt, mint például a hangfelvétel útján történő jegyzőkönyvezés, másolatok készítése, más része a perek egyszerűsítését szolgálta (másodfokú bíróság tárgyaláson kívüli döntéshozatali és rövidített ítélet meghozatalának a

³⁰⁰ Az 1957. évi VIII. törvény indokolása.

³⁰¹ Pp. 284. §

³⁰² Pp. 288. § (1) bekezdése

³⁰³ A III. Pp. novella módosításai 1973. január 1-jén léptek hatályba.

³⁰⁴ A III. Pp. novella és az 1986-os módosítás közötti időszakban bekövetkezett változtatásokat is jelen fejezetben tárgyalom.

lehetősége). Az egyszerűsítés a bírósági szervezetrendszerre is kihatott, mivel a III. Pp. novella jelentősen korlátozta a népi ülnök részvételét a peres eljárásban, főszabállyá emelve az egyesbíráskodást. Azonban a népi ülnökök közreműködése fennmaradt minden olyan perben, ahol a népi ülnökök közreműködése, élettapasztalataik hasznosítása szükséges,³⁰⁵ így a családjogi perekben is.

A módosítások érintették az ügyész polgári perben való részvételét is, azonban dolgozatom témáját tekintve az ügyész perindítási- és perben való fellépési joga nem változott a fentebb előadottakhoz képest, tekintettel arra, hogy az eddig a Pp. XV. fejezetében szabályozott ügyészi jogosítványok az általános részbe kerültek.³⁰⁶

Ugyanakkor kimondottan – az ésszerűséget szem előtt tartva – korlátozta az ügyészi részvételt a házassági bontóperekben azáltal, hogy mellőzte az elsőfokú ítélet ügyésznek való megküldési kötelezettségét, és ezzel megszüntette az ügyész fellebbezési jogát is.

A házassági perek különös szabályai vonatkozásában az 1972-es módosítás tette egyértelművé – a hatályos szabályozással egyezővé – a hatásköri szabályokat a házassági vagyoni perek vonatkozásában. Ezek alapján amennyiben a házassági vagyoni igényt – függetlenül annak pertárgyértékétől – a házassági peres eljárásban érvényesítették a felek, akkor arra a házassági per járásbírása kizárólagos hatáskörrel rendelkezett. Ha viszont a házassági vagyoni keresetet – a kötelék kérdésétől függetlenül – önálló perben nyújtották be, a hatáskört a pertárgyérték határozta meg.³⁰⁷

Egyszerűsödött a meghatalmazásra vonatkozó szabályozás is, mivel a III. Pp. novella eltörölte az ügyvédi munkaközösség (ügyvéd) részére szóló és aláírt meghatalmazás közjegyzői hitelesítését. A III. Pp. novellát követően nyilvánvaló alaptalanságra hivatkozva keresetlevelet nem lehetett idézés kibocsátása nélkül elutasítani. Ilyen esetben mindig tárgyalás kitűzése vált szükségessé, fennmaradt azonban a perindításra való jogosulatlanság miatti elutasítási ok.

A bírói gyakorlatot emelte törvényerőre a módosítás azáltal, hogy az ideiglenes intézkedés meghozatalát a tárgyalás elhalasztása esetén, „a szükséghez képest” hivatalból is megengedte, azonban az ideiglenes intézkedés tárgyi körét nem érintette.

³⁰⁵ Az 1972. évi 26. tvr. indokolása.

³⁰⁶ A Pp. 2/A. §-a szerint az ügyész keresetet indíthat fontos állami vagy társadalmi érdekből, illetőleg ha a jogosult a jogainak védelmére bármely okból nem képes, valamint a per bármely szakaszában felléphet a törvényesség érdekében. Nem indíthat az ügyész keresetet olyan jog iránt, amelyet csak jogszabályban meghatározott személy vagy szerv érvényesíthet.

³⁰⁷ Azaz 300.000 forint alatt a járásbírásg, a felett a megyei bíróság hatáskörébe tartozott első fokon az ügy.

Rendelkezett a névviselés kérdésében való nyilatkozattételi kötelezettségről is. Amennyiben a feleség úgy nyilatkozott, hogy a nevét megváltoztatja, a névviselésről a bíróságnak az ítéletben kellett rendelkeznie. Amennyiben – bírói felhívás hiánya miatt – a feleség névviselés iránti kérelmet a bontóperben nem terjesztett elő, az újabb házassága megkötéséig – erre irányuló kereseti kérelem hiánya ellenére is – kérhette az ítélet kiegészítését.³⁰⁸

A Pp. alkalmazása körében felmerült problémák miatt, a korábbi tiltással ellentétben lehetővé vált az eljárás szünetelése is valamennyi házassági perben, azokban az esetekben, amikor az eljárás hirdetményi idézés szükségessége, vagy a felperes nem idézhetősége miatt folytathatatlaná vált. Ugyanakkor a házassági bontóper a felek közös kérelmére is szüneteltethetővé vált, mely rendelkezés bevezetése azért is indokolt volt, mert az eljárás szünetelése lehetőséget adott a házastársak kibékülésére, a házasság felbontására irányuló szándékuk megváltoztatására és az életközösség visszaállításának a megkísérlésére.

14. Az 1986. évi IV. törvény eljárásjogi rendelkezései

Nemcsak az anyagi jogban, de az eljárásjogban is fontos és szinte az egész XV. fejezetet érintő változást hozott az 1986. évi IV. törvény (a továbbiakban II. Csjt. novella). Összhangban a házasság intézményének anyagi jogi védelmével, az 1986-os módosítás eljárásjogi szabályai is az irányban hatottak, hogy elősegítse a házasság szilárdságának a fokozását, a nem kellően meggondolt válási elhatározások kedvező irányú befolyásolását és a felek békülését.

Ugyanakkor egyszerűbbé és gyorsabbá kívánta tenni azoknak a véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasságoknak a felbontását, amelyeknek fenntartása a házaspáraknak és gyermekeiknek felesleges szenvedést okozott.³⁰⁹

A II. Csjt. novella megváltoztatta a házassági bontóper szerkezetét, visszaállítva és kötelezővé tette a bontóper előtti meghallgatást,³¹⁰ melyet csak abban az esetben lehetett mellőzni, ha a feleket a tárgyaláson sem volt szükséges személyesen meghallgatni.³¹¹ A házassági bontóper megindítása előtt kérelmet kellett benyújtani a perre hatáskörrel és

³⁰⁸ A névviselésre vonatkozó szabályok a PK. 292. számú állásfoglalásán alapultak. A névviselésre vonatkozó ismertetett rendelkezéseket az 1974. évi I. tv. helyezte hatályon kívül.

³⁰⁹ Az 1986. évi IV. törvény indokolása.

³¹⁰ Pp. 280. §-a

³¹¹ Abban az esetben azonban, ha alaptalanul mellőzték a bontóper előtti meghallgatást, akkor azt – az illeték lerozását követően – a perbíróságnak kellett lefolytatnia.

illetékességgel rendelkező bírósághoz, bontóper előtti meghallgatásra. A bíróság egyes bíróként, népi ülnökök közreműködése nélkül járt el. A kérelemben a házasságkötésre, a házasságból származó életben lévő gyermekekre vonatkozó, valamint a kérelem benyújtására való jogosultságot alátámasztó adatokat kellett feltüntetni.

A kérelem benyújtását követően a bíróság a házastársakat személyes meghallgatásra megidézte, mely meghallgatáson más személy nem lehetett jelen. A felek személyes meghallgatásának célja, a házasság felbontásának a közös átgondolása volt. E körben a bíróság tájékoztatta a feleket az eljárás jelentőségéről és a várható következményeiről, valamint megkísérelte a házastársak kibékítését is. A személyes meghallgatás főszabályként a házastársak együttes jelenlétében történt, de a bíróság akként is rendelkezhetett, hogy az egyik házastárs a másik meghallgatásánál ne legyen jelen. A meghallgatásról készült jegyzőkönyv a felek személyi adatain túlmenően csak az eljárás menetét, és az eljárás alatt hozott végzéseket tartalmazta, a felek személyes nyilatkozatait, vitáit, álláspontjait nem.

Amennyiben a békítés eredményhez vezetett, vagy az eljárást kérelmező fél a meghallgatáson nem jelent meg, az eljárást a bíróság megszüntette. Békülés hiányában, illetve ha a kérelmezett nem jelent meg, a bíróság a meghallgatást végzéssel befejezetté nyilvánította. E végzést a feleknek kézbesíteni kellett.

A bontóper előtti meghallgatás befejezetté nyilvánítását követően a házasság felbontására irányuló pert a meghallgatást követő harminc napon belül meg kellett indítani, mely határidő elmulasztása esetén 15 napon belül igazolásnak volt helye. Ezt követően a bontóper előtti meghallgatás hatályát veszítette.

A bontóper előtti meghallgatás bevezetése – hasonlóan a Pp. hatályba lépésekor irányadó szabályaihoz –, nem mentesítette a perbíróságot a felek személyes meghallgatása, – és amennyiben arra esélyt látott –, a felek békítésének a megkísérlése alól. A peres eljárásban fokozott volt a bíróság békítési kötelezettsége, ha a bontóper előtti meghallgatáson az egyik fél nem jelent meg. Eredményes békítés esetén a perköltségben való marasztalás mellőzése mellett bíróság a pert megszüntette.³¹²

Nem volt szükség a felek személyes meghallgatására, ha az egyik házastárs cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állt, ismeretlen helyen tartózkodott, vagy megjelenése egyéb elháríthatatlan akadályba ütközött.³¹³

³¹² Pp. 285. §

³¹³ Ezt követően bármely fél külföldi tartózkodása a személyes megjelenési kötelezettsége alól nem mentesítette a felet (felperest).

Lehetővé vált a házasfelek közös kérelmére – békülésük reményében, vagy házassági tanácsadás igénybevétele érdekében –, a tárgyalást elhalasztása.

Az 1986-os módosítás megszüntette az első tárgyalási naphoz kötött érdemi tárgyalási tilalmat, így a bíróság már a felek személyes meghallgatásán és az esetleges békítési kísérleten túlmenően, az első tárgyaláson ítéletet hozhatott. Ehhez azonban továbbra is szükség volt a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a bizonyítására, tekintettel arra, hogy a II. Csjt. novella sem tulajdonított jelentőséget a felek beismerésének, a felek egyező, vagy a másik fél által kétségbe nem vont nyilatkozatának.

Amennyiben az első tárgyaláson ítélet nem született, a bíróság a tárgyalást elhalasztotta. A tárgyalás elhalasztása esetén hivatalból hozható ideiglenes intézkedések tárgyi körét a módosítás kibővítette és pontosította akként, hogy a bíróság hivatalból, szükséghez képest határozhatott a gyermek elhelyezése és tartása mellett, a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról, és a gyermekkel való kapcsolattartásról is.

Már az I. Csjt. novella bevezette az egyező akaratnyilvánítással való bontásnál az ún. járulékos kérdésekben való egyezségkötés lehetőségét, azonban részletes peres szabályai törvényi szinten nem kerültek kidolgozásra. Ezt a hiányt pótolta, illetőleg az eddig is alkalmazott szabályokat³¹⁴ fejlesztette tovább a II. Csjt. novella, amikor elhatárolta egymástól az egyező akaratnyilvánításon nyugvó bontóperben és az egyéb házassági bontóperben az ítélethozatal feltételeit. Így kizárta az egyező akaratnyilvánításon való bontóperben a részítélet meghozatalának a lehetőségét, azaz a bíróság a házasság felbontása felől csak az esetben dönthetett, ha az összes származékos kérdésben a felek egyezséget kötöttek, és azt a bíróság jóváhagyta. Ebben az esetben a kérelmezett névviseléstől való eltiltásról is a köteléket felbontó ítéletben kellett rendelkeznie.

Az egyik fél kérelmére indult házassági bontóperben részítélet hozatalának lehetősége továbbra is fennállt. A II. Csjt. novella Pp.-t érintő, házassági perekre vonatkozó módosításait a hatályos szabályozás körében ismertetem majd.

15. Következtetések

„Csak az a jogfejlődés egészséges, melynek gyökere a múltban van, mely a történelmi jog szilárd talaján áll.” Sztehlo Kornél e megállapítása a házassági perek vizsgálatánál különösen

³¹⁴ 7/1974. /VI. 27.) IM. rendelet.

igaz. A családjogi – és az ehhez kapcsolódó – eljárásjogi intézmények beágyazódtak a hazai jogtudatban, és e történelmi hagyományok ma is élnek a jogkereső közönségben.

Áttekintve az elmúlt 200 év történeti fejlődését, megállapítható, hogy a családjognak, és ezen belül a házasság létrejöttének és megszűnésének (ide értve a házasság érvénytelenítését is) különleges helyzetét, társadalmi fontosságát, jogalkotásunk mindig elismerte, a házassági jog szabályai a jogalkotás és a jogalkalmazás egymásra gyakorolt hatása folyamán alakultak és fejlődtek.

Az egyes jogintézmények közül még ma is figyelemreméltó a HT.-ben szabályozott ágytól és asztaltól való elválás intézménye, mely a házasság kereteit fenntartva alkalmazta a házasság felbontásának egyes jogkövetkezményeit. A házastársak egymástól különválva éltek, külön gazdálkodtak, a férj – amennyiben mentesülési ok nem állt fenn – köteles volt asszonyáról tartás fizetésével gondoskodni. Azonban a házassági kötelék fennmaradt, és ezt a feleknek továbbra is tiszteletben kellett tartaniuk. Az ágytól és az asztaltól való elválás tartama alatt ugyanakkor a feleknek lehetőségük maradt a házasságuk „újraélesztésére”, a házassági életközösség helyreállítására.

Álláspontom szerint a házassági bontóperek számának – nemcsak statisztikai – csökkentésének egyik eszköze lehetne az ágytól és asztaltól való elválás intézményének visszaállítása. Megfelelő megoldást jelentene egyrészt azon idősebb házastársak számára, akik már nem akarnak „új életet” kezdeni, de mégsem szeretnék a házassági élet-, és különösképp a vagyontársaságot fenntartani.

Ugyanakkor a házasság felbontása elkerülésének egyik lehetséges verziójává válhatna azon házastársak számára is, ahol a közös kiskorú gyermekek érdekeire (is) tekintettel kevésbé drasztikus megoldással is megelégednének, mint a házasság felbontása.

Az ágytól és asztaltól való elválásnál a házassági kötelék fennmarad, amely mégiscsak egy kapocs, közös pont a különvált házastársak számára, mely alapján idővel esély mutatkozhat a házassági életközösség helyreállítására.

Vitathatatlan, hogy a HT. a házasság felbontását kizárólag vétkességi elv alapján tartotta elfogadhatónak, azonban a bontás intézményénél fokozatosan helyeződött át a hangsúly a vétkességi elvről a feldúltsági elvre.

Már a HT. bontási okai között szereplő „hűtlen elhagyás” alkalmat teremtett a jogalkalmazóknak arra, hogy a vétkességi elv szigorú szabályozásán enyhítve, azt áttörve, fennálló bontó ok hiányában is felbonthatóvá váljon a házasság.

Véleményem szerint a hűtlen elhagyáson alapuló bontás átmenetet képezett a vétkességi és a feldúltsági elv között, egyrészt azért, mert a hűtlen elhagyás bontó okként való alkalmazása esetén a felek házassága viszonylag „könnyen” felbonthatóvá vált. Másrészt azért, mert a hűtlen elhagyásnál megjelenő különélési idő (6 hó és 1 év), vagyis a távollét időtartama bizonyította az életközösség felbontására irányuló akaratot, ezáltal azt is, hogy a házassági életközösség helyreállítására nincs remény. Így elmosódott a határvonal a házasság ezen bontó ok alapján, vagy pusztán a házasság teljes megromlása miatti felbontása között.

A feldúltsági elv egyre nagyobb térnyerését a 6800/1945 ME rendelet mutatja, mely meghagyva a vétkességi elven alapuló bontást, kizárólag a házastársak különélése 2, 3 illetve 5 éves időtartamának, illetve megegyezésüknek tulajdonított jelentőséget, mely különélési idő illetőleg egyezségkötés jelezte a házassági életközösség helyreállíthatatlanságát.

A feldúltsági elv győzelmét – igaz más jogi megoldással, mint a 6800/1945. ME. rendelet – a Csjt. elfogadása jelentette, mely megteremtette hatályos bontójogunk alapjait.

Látható, hogy a házassági életközösség helyreállíthatatlansága egyik jelének a házastársak tartós különélése bizonyult. A HT. hatályba lépése óta azonban az egyes családjogi rendelkezések váltakozó jelentőséget tulajdonítottak a különélés időtartamának. A HT. bontójogi rendszere az előbb említett hűtlen elhagyás esetén 6 hónapot, illetve 1 éves különélést, míg a 6800/1945. ME. rendelet – egyéb feltételek fennállása esetén – 2, 3 vagy 5 éves időtartamot határozott meg, mely alkalmassá vált a házasság felbontására. Ugyanakkor a Csjt. hatályba lépésekor, – és azt követően még 34 évig – a különélés időtartamának nem tulajdonított semmilyen jelentőséget, arra csak a később kialakult bírói gyakorlat utalt, mint a házasság feldúltságának egyik bizonyítékára. Az 1945-ös szabályozást követően a különélés, mint tényállási elem először csak 1986-ban jelent meg, – máig hatóan – 3 évben rögzítve azt az időtartamot, mely megalapozza a házasság felbontását. Ebből is kitűnik, hogy a különélés időtartama 6 hónaptól akár 5 évig is terjedhetett a jogalkotói koncepcióktól függően, és a jelenleg hatályos 3 évet akár „törvényi középértéknek” is tekinthetnénk. Elgondolkodtató azonban, hogy mai viszonyaink között a 3 éves különélés szolgálja-e a legjobban a házastársak érdekeit.

A házasság feldúltságának másik iránymutatója az elmúlt évtizedekben a felek egyezségkötési szándéka volt. Az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás, és az egyezségkötés kérdéséhez is eltérően viszonyultak az egyes jogszabályok. Összehasonlításumat ismét a 6800/1945. ME. rendelettel kezdem, tekintettel arra, hogy a Plósz-féle Pp. a HT. alapján nem ismerte a házasság egyező akaratnyilvánításon alapuló

felbontását, és a felek bíróság előtti egyezség kötésének a lehetőségét is kizárta. (Ugyanakkor meg kell említenem, hogy a felek a bíróság mellőzésével megállapodhattak, és meg is állapodtak bizonyos kérdésekben. Így például a hűtlen elhagyás, mint bontó ok megegyezéssel alkalmazása esetén, az ennek következtében a vétkességet vállaló felet terhelő szankciók mentesítése érdekében.)

A 6800/1945. ME. rendelet vezette be először annak lehetőségét, hogy a házasság a felek közös kérelmére és meghatározott kérdésekben való egyezségkötése esetén felbonthatóvá váljon. Az egyezséggel rendezendő kérdések köre korlátozott volt, kizárólag kötelezően a nőtartásra, a névviselésre terjedt ki, és eshetőlegesen – a felek akaratától függően – a házassági vagyoni körére.

A Csjt. megalkotásakor nem rendelkezett az egyező akarat-elhatározáson alapuló bontásról, és nem határozott meg olyan kérdésköröket sem, amelyekben való megállapodás a felek házasságának felbontását elősegíthette volna. Ennek ellenére a bírói jogalkalmazásban megnyilvánuló joggyakorlatot 1964-ben általánossá téve a Legfelsőbb Bíróság 3. számú Irányelve elfogadta a közös megegyezésen alapuló bontás lehetőségét.

A családjogi kódexbe e bírói joggyakorlatot az I. Novella ültette be, mely módosítás lehetővé tette a házasság felbontásának egyszerűsítését, amennyiben a felek közös megegyezéssel kérték a házasság felbontását, és megegyeztek a gyermek elhelyezése, tartása, kapcsolattartás, közös lakás használata és a házastársi tartás kérdésében. Ezt követően csak a megállapodás egyes tárgyai tekintetében következett be módosulás, az egyezségkötés körét a II. Csjt. novella kiterjesztette a házastársi közös ingóvagyon megosztására is.

1974-től kezdődően visszafordíthatatlanná vált a felek közös akarat-elhatározásán és a törvényi minimumkérdésekben való egyezségkötésen nyugvó vélelmezése a házasság feldúltságának. Áttekintve a megállapodással érintett kérdéseket, megállapítható, hogy jogalkotásunk a megkötendő egyezség körét folyamatosan bővítette, mely mindig megfelelt az adott kor kívánalmainak, társadalmi viszonyainak. Azonban – álláspontom szerint – az 1986-os szabályozás jelenleg már nem alkalmazható kritika nélkül, mivel az elmúlt 26 évben bekövetkezett gazdasági és társadalmi változások, a házassági közös ingó vagyon körének átrendeződése, az ebből származó jogviszonyok bonyolultabbá válása meghaladottá tették az egyezségkötés tárgyainak mai rendezését.

Végig tekintve az elmúlt másfél évszázad szabályozásán, egységesebb jogalkotói szemléletet találunk a bíróság békítési kötelezettségének a megítélésében, mivel valamennyi

családjogi törvényünk egyik alapvető feladata a házasság intézményének a védelme. Ennek egyik eszköze az átgondolatlanul indított bontóperekben a házasfelek kibékítése. Fontos kiemelni, hogy a HT. hatályba lépése óta a bíróságnak nemcsak lehetősége, de kötelezettsége is a békítési kísérlet, melynek elősegítésére néhol intézményesített formával találkozhatunk. Így a Plósz-féle Pp.-ben a bíróság előtti békítésnek három eljárása volt. Egyrészt a felek még a per megindítása előtt békéltetési eljárást kezdeményezhettek. Másrészt a házassági bontóper megindítását követően a bíróságnak kötelezettsége volt az előkészítő eljárásban a felek békítésének a megkísérlése, illetve harmadrészt később az egész per folyamán – amennyiben megítélése szerint esélyt látott rá – a bíróságnak lehetősége volt a békítésre.

A Pp. is fenntartotta a kötelező békítési kötelezettséget, azonban annak formáit megváltoztatta. A Pp. hatályba lépését követően egészen 1957. évi módosításáig a békéltetés a pert megelőző kötelezően igénybe veendő nemperes eljárásban zajlott. A II. Pp. novella ezt nemperes eljárást megszüntette, és a kötelező békéltetési kísérletet a per első tárgyalására tette át, mely békéltetés eredménytelenségének a megállapítását követően lehetett csak a per érdemi tárgyalását lefolytatni. Hasonlóan a mai szabályozáshoz a bíróság természetesen a teljes per tartama alatt kísérletet tehetett a felek kibékítésére. A II. Pp. novella által felállított rendszert az 1986. évi IV. tv. módosította, ismételten bevezetve a bontóper előtti meghallgatás intézményét, mely 1995-ig volt hatályban.

Hasonlóan közös vonás családjogi szabályozásunkban a polgári perekből oly idegen officialitás fennmaradása és továbbélése, melyet a házasságok magasabb szintű védelme indokolt. A bíróság a házassági perekben a per megindítását követően hivatalból járt el, hivatalból állapította meg a tényállást mind a házasság érvénytelensége, mind a házasság felbontása vonatkozásában, e körben hivatalból folytathatott le bizonyítást. A tárgyalás elhalasztása esetén már a Plósz-féle Pp. alapján hivatalból hozhatott a bíróság ideiglenes intézkedést, mely döntési jogkörét családjogi tárgyú törvényeink folyamatosan bővítették.

A bíróság nemcsak ideiglenes intézkedés körében dönthetett hivatalból, hanem kereseti kérelem nélkül is rendezhette a felek közötti jogviszonyt a kiskorú gyermeket érintő kérdésekben. Tulajdonképpen már a bíróság békítési kötelezettsége is az officialitás talaján állt.

Ezzel összefüggésben szükséges kiemelni az ügyész fellépését. Megállapítható, hogy a házassági perben fellépő ügyésznek széles jogköröket biztosított a HT. elfogadása óta valamennyi házassági törvényünk. Az ügyészi részvétel korlátozására kizárólag a házassági bontóperek fellebbezési eljárásában volt példa, először a Plósz-féle Pp.-ben, majd a Csjt.-ben.

Ugyanez manifesztálódott az 1952. évi eljárásjogi kódexünk által bevezetett külön illeték intézményében. A bíróság 3.000,- Ft külön illeték megfizetésére kötelezte azt a házastársat, akinek a magatartására visszavezethető volt a házasság felbontása. Annak ellenére, hogy a Csjt. szakított a vétkességi elvvel, és a házasság feldúltságát tekintette egyedül a házasság felbontásának elengedhetetlen feltételének, mégis kifejezte a társadalom rosszallását a házassági kötelezettségeket megsértő házastárssal szemben. Tehát a külön illeték kirovásával tulajdonképpen a vétkes felet büntették. A jogalkotás koncepciója szerint a külön illeték összegének nagysága magában visszatartó erőt jelentett a házasság megromlásában vétkes házastárs számára annak érdekében, hogy próbálja meg a házasságát helyreállítani. Ezzel szemben a külön illeték magas összege nem vált visszatartó erővé, a házassági bontóperek számát nem befolyásolta. Hatástalansága miatt 1957-ben eltörölték.

Az officialitás „hozományaként” viszonylagosan egységes szabályozás érvényesült a felek rendelkezési cselekményeinek korlátozásában, csorbításában is. Az e fejezetben áttekintett teljes időszakban a fél joglemondásának, beismerésének, közös előadásának vagy az egyik fél – másik fél által kétségbe nem vont – nyilatkozatának, sőt az alperes mulasztásának a jogalkotó az általános szabályokkal ellentétben különösebb jelentőséget nem tulajdonított, a felek tényelőadását egyéb bizonyítékokkal volt szükséges alátámasztani.

A házassági bontóperek szabályozásánál kettős tendenciát figyelhetünk meg. Egyrészt a II. világháborút követően a korábbi HT. és a Plósz-féle Pp. szigorú szabályozását követően, részben a társadalmi elvárásoknak, részben a külföldi irányvonalaknak megfelelően a jogalkotás célja a házasságok megkötésének és felbontásának egyszerűbbé tétele volt. Ezt sikerült is elérni, olyannyira, hogy a társadalmi folyamatokat felerősítve a házassági bontóperek száma az 1970-es évek elejére jelentősen megemelkedett.

Ennek hatására a jogalkotási tendencia megfordult, és a házasság intézményének védelme érdekében, mind a házasságok megkötésére, mind a házasságok felbontására vonatkozó szabályozást szigorították. A szigorítások azonban nem hathattak odáig, hogy a házastársakat arra kényszerítsék, hogy a reménytelenül megromlott, ténylegesen feldúlt házassági kötelékben éljenek továbbra is, ezért fenn kellett tartani egy egyszerűbb, gyorsabb eljárást is. Az is megállapítható, hogy ezen szigorítások a kívánt eredményt nem érték el, a házasság felbontása iránti perek szám nem csökkent, sőt éppen a házasságok számarányához képest tovább emelkedtek.

Ebből levonható az a következtetés, hogy társadalmi folyamatokat nem lehet pusztán a jog eszközeivel megállítani, vagy éppenséggel megfordítani, esetlegesen befolyásolni lehet

csupán. Különösen azokon a területeken, ahol a hagyományos erkölcsi felfogást át meg átszövi a jogi szabályozás folyton változó eszközrendszere.

III. A HATÁLYOS MAGYAR SZABÁLYOZÁS ÉS BÍRÓI GYAKORLATA

1. A házassági perek

A házassági perek szabályozásánál nemcsak a jelenlegi joganyagot indokolt megvizsgálni, hanem az előrehaladott állapotban lévő Ptk. kodifikáció eredményeképp született Családjogi Könyvet, mely várhatóan 2013. július 1-jén lép hatályba.

A történeti hagyományokat követve a hatályos szabályozás is a Pp. negyedik részébe, a különleges eljárások közé utalta a házassági pereket. A különleges eljárásokban az általános rész szabályait a különleges eljárásokban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni, mely eltéréseket az egyes pertípusok közötti különbözőségek, az eljárás hatékonyabbá, néhol gyorsabbá, egyszerűbbé tétele indokolja. A házassági perekben a Pp. I-XIV. fejezetben foglaltakat, tehát az általános szabályok rendelkezéseit a Pp. XV. fejezetének a házassági perekre vonatkozó eltérő, speciális rendelkezéseinek hiányában lehet alkalmazni.

A házassági per gyűjtőfogalma sem változott, melyen a házasság érvénytelenítése, továbbá érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított pereket, valamint a házassági bontópereket kell érteni.

Az egyes házassági perek egységes szabályozása mellett is érvényesülnek olyan szabályok, amelyek csak az egyes pertípusokra vonatkoznak, annyi azonban leszögezhető, hogy a házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított perekben az érvénytelenítési perre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A házassági bontóperektől eltekintve az egyéb házassági perek száma a hazai joggyakorlatban elhanyagolható, ennek ellenére például a nem létező házasságok megítélése érdekes kérdéseket vet fel.

A.) A házasság létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránti per

A házasság létezésének megállapítása iránti perben a bíróság azt mondja ki, hogy a házasság a szükséges alaki kellékek megtartásával,³¹⁵ szabályszerűen jött létre. A házasság létezésének

³¹⁵ A Csjt. 2. § (1) bekezdése alapján a házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlevő házasulók az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek.

bíróági megállapítása nem jelenti azt, hogy a házasság érvényes is, annak megállapítására újabb kereseti kérelem alapján kerülhet sor.³¹⁶

A házasság nemlétezésének megállapítása iránti per annak megállapítására irányul, hogy a házassághoz szükséges olyan alaki kellékek hiányoznak a házasság megkötésekor, amelyek érvénytelenségi okot nem keletkeztetnek.³¹⁷ Ebben az esetben a házasság létre sem jön (*non existens*).³¹⁸

Ilyen nemlétező házassághoz vezető ok különösen, ha nem anyakönyvvezető működik közre a házasság megkötésekor, vagy a házasulók nem tettek a házasság megkötésére irányuló kijelentést, illetve nem személyesen voltak jelen. A hazánkban megkötött házasságoknál viszonylag egyszerűen kijelenthető, hogy nem létező házasságnak minősül a kizárólag egyház által megkötött házasság, valamint tekintettel arra, hogy házasságot ma egy férfi és egy nő köthet a hatályos szabályozás szerint, az egyneműek házassága is.

Árnyaltabb képet mutat a külföldön kötött házasság létező vagy nem létező voltának megítélése. Megállapítható, hogy az alaki feltételek megítélése az adott állam eljárási rendjéhez igazodik. Ez alapján azon külföldön kötött egyházi házasságok létező (és érvényes) házasságnak tekinthetők, ahol a megkötés helye szerinti jog az egyházi házasságkötést elismeri.³¹⁹

Ugyanakkor az egyneműek külföldön kötött házasságának megítélése már a házasságot kötők személyes jogától függ. Egyfelől amennyiben mindkét fél személyes joga – mint ahogy az európai országokban egyre növekvő tendencia – megengedi az egyneműek házasságkötését, akkor a külföldi állam joga szerint kötött házasság létezőnek tekintendő.

Másfelől ez felveti annak a problematikáját, hogy külföldön a házasulandók személyes joga alapján egyneműek által kötött házasság Magyarországon elismerhető-e, és ezáltal joghatás kiváltására alkalmas-e. Hazánkban – mint ahogy azt az Elméleti alapvetés fejezet 2. pontjában részletesen kifejtettem –, mélyen gyökerező és megszilárdult tétel, hogy házasságot kizárólag férfi és nő köthet. Nemcsak a korábbi Alkotmány, de az Alaptörvényünk is kimondta a férfi és nő között kötött házasság intézményének védelmét, a házasságot a magyar

³¹⁶ Szerk.: Szilbereky Jenő és Névai László: A Polgári Perrendtartás magyarázata II. kötet; In: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest 1975. 1279. o

³¹⁷ A házasság három, minimális alaki feltétel megvalósulása esetén jön létre. Ezek az anyakönyvvezető közreműködése, a házasulók személyes jelenléte, és a házasságkötésre irányuló személyesen tett kifejezett és határozott nyilatkozata. Bármelyik feltétel hiányában a házasság nem létezőnek minősül. Az érvényes és létező házassághoz szükséges még az anyakönyvvezető hivatalos minősége, és a házastársak együttes, személyes jelenléte.

³¹⁸ Ld. Csjt. 12. §

³¹⁹ 1979. évi 13. tvr. 37. § (2) bekezdése

társadalom egyik alapintézményének tekintve. Ez a házasság intézményét és annak védelmét az alkotmányos alapelvek felé helyezte. Álláspontom szerint a külföldön kötött egyeneműek közötti házasságának hazai elismerésének hatályos szabályozása rendezetlen, erre a kérdésre sem az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény, és az Nmjt. sem tér ki.

B.) A házasság létezésének és nemlétezésének megállapítása iránti per különös szabályai

E pertípusban kevés különleges szabály érvényesül. Általában e perekre az érvénytelenségi per szabályait kell alkalmazni. Követve a korábbi szabályozási rendet a házassági perekben nem a Pp., hanem a Csjté. szabályozza, hogy ki lehet fél akár a felperesi, akár az alperesi oldalon. A házasság létezése és nemlétezésének megállapítása iránti perekben általános, de határozott perindításra jogosulti kört határoz meg, mely szerint felperes bármelyik házastárs, az ügyész, illetőleg az is lehet, akinek a megállapításához jogi érdeke fűződik. A jogi érdekek itt is közvetlennek kell lennie, és annak vonatkozásában kell fennállnia, aki keresetet kíván előterjeszteni. A keresetindításra alapot adó ilyen jogi érdek lehet a döntéstől függő felperesi öröklési igény, vagy származási, családjogi, tartási igények.³²⁰ A házastársak közösen is indíthatnak ilyen pert.

A keresetet a házastársnak a házastársa, az ügyésznek és a jogi érdek alapján perelő harmadik személynek mindkét házastárs ellen kell előterjesztenie.

Amennyiben a házastársak közösen indították a pert, a keresetet az ellen a személy ellen kell a házastársaknak benyújtani, aki a házasság érvényességét, illetőleg létezését kétségbe vonta.

A házasság nemlétezésére határidő nélkül lehet hivatkozni, mind peres, mind közigazgatási eljárásban. A házasság nem létezése nem függ annak bíróság általi kimondásától. A bírói út igénybevétele általában hagyatéki ügyekben, illetve újabb házasság kötése esetén merül fel.

A perindításra jogosult a keresetében annak megállapítását kérheti, hogy a házasság egyáltalán nem jött létre, illetve azért nem létező, mert annak megkötésére a Csjt. 2. §-ában meghatározott, és érvénytelenségi oknak nem minősülő alakiságok betartása nélkül került sor.

A házasság létezésének, nemlétezésének a megállapítása iránti per megindítása nincs határidőhöz kötve, azt bármikor, a házasság megszűnése után is meg lehet indítani.

³²⁰ Amíg a házasság érvénytelenségének megállapítása a házasságon fennálló apasági vélelmet nem érinti, addig a nem létező házasság kimondása igen.

Amennyiben a házasság létezéséhez szükséges alakiságok megtartásával jött létre, akkor vizsgálható, hogy valamely érvénytelenséget eredményező ok hiányában érvényesnek lehet-e a házasságot tekinteni. A létezés kategóriája tehát megelőzi az érvénytelenség vizsgálatát. Ezért, ha egy házasságról azt lehet megállapítani, hogy nem létező, akkor fogalmilag kizárt érvénytelenségi per indítása.³²¹

A házasság létezésének illetve nemlétezésének megállapítása iránti perben hozott, keresetnek helyt adó ítélet megállapítási ítélet, ellentétben, a többi státuszperben hozható ítélettel.

C.) A nem létező házasság jogkövetkezményei

Jelen cím félrevezethető lehet, mivel nemlétező házasságnak nincsenek jogkövetkezményei. Azaz a nemlétező házasságban élő vagy élt felek olyannak tekinthetők, mint akik élettársi kapcsolatban élnek. Még a jóhiszemű házastársakra sem alkalmazhatóak a vélt házasság joghatásai. Ebből következően a nemlétező házasság nem eredeztet házassági jogokat és kötelezettségeket, az ilyen házastársak jogviszonyára a Ptk., és nem a Csjt. szabályait kell alkalmazni. Így a nemlétező házasság nem jogosít fel névviselésre, házastársi tartásra, és nem keletkeztet házastársi vagyonközösséget sem.³²²

A nemlétező házasságból született gyermekek sorsa is rendezetlen, mivel nem érvényesülnek a házassághoz tapadó apasági vélelmek. Természetesen teljes hatályú apai elismeréssel, bírói ítélettel vagy utólagos házasságkötéssel fel lehet állítani az apai vélelmet. Tekintettel arra, hogy a nemlétező házasságnak nincsenek jogkövetkezményei, így házassági akadályként sem minősülnek, és a nem létező házasságban élő felek nincsenek elzárva attól, hogy esetlegesen létező és érvényes házasságot kössenek.

2. A házasság érvénytelensége

A házasság érvényességének megállapítása iránti per annak a megállapítására irányul, hogy a házasság érvénytelenségét eredményező valamely érvénytelenségi ok³²³ nem áll fenn, és ezáltal a házasságot érvényesnek kell tekinteni.

³²¹ A Családjogi törvény magyarázata; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1988., I. kötet 37.-38. o

³²² Közös vagyon létrejöhet a Ptk. 578/G. §-a alapján, azonban a közös vagyon a szerzési arányban oszlik meg a felek között.

³²³ Ld. Csjt. 7.-12. §-a

A házasság érvénytelenségének megállapítása iránti perben, az előbbi ellenkezőjének a megállapítása a célja, tehát valamely érvénytelenségi ok fennállása miatt a házasság érvénytelenségének a kimondása.

A házasság érvénytelenségének okait a Csjt. taxatíven sorolja fel, és nem tesz különbséget a semmisség és megtámadhatóság között. A házasság érvénytelenségét eredményezheti valamely házassági akadály fennállása, vagy a házasság megkötésekor fennálló súlyosabb alaki hiányosságok. Az érvénytelenségi okok nagy része orvosolható.

A Csjt. az érvénytelenség orvoslására széles körű, differenciált szabályozással ad lehetőséget. Kizárólag az egyenesági rokonok és a testvérek között létrejött érvényteleníthető házasság nem orvosolható. Az érvénytelenségi okok fennállása ellenére kötött, ehhez képest érvényteleníthető házasság érvényessé válhat az érvénytelenségi ok utólagos elhárításával (pl. házassági akadály alóli utólagos felmentés megadása) vagy elhárulásával (pl. kettős házasság esetén az első házasság megszűnésével), illetőleg a perindításra meghatározott idő elteltével.

A házassági akadályokat a szerint különböztethetjük meg, hogy egy előzetes eljárással elháríthatóak-e vagy sem. A házassági akadály elhárításának még a házasság megkötése előtt kell megtörténnie, és ha azt, az előzetes eljárással „elhárították” a felek érvényes házasságot köthetnek. Amennyiben az engedély megadására jogosult szerv a hozzájárulását a házasság megkötését követően adja meg, a házasság a megkötésének időpontjára visszaható hatállyal érvényes lesz.

Amennyiben házassági akadály fennállása ellenére kötnek a felek házasságot az érvényteleníthető lesz. Ennek ellenére a házassági akadályok egy része az időmúlással orvosolható azáltal, hogy a perindításra nyitva álló határidőn belül, a perindításra jogosult fél a házasságát nem támadja meg.

A.) El nem hárítható házassági akadályok

Felmentéssel, engedéllyel el nem hárítható házassági akadályok fennállása esetén az anyakönyvvezető köteles a házasság megkötésekor a közreműködést megtagadni. Ilyen akadálnak minősül a már létező házasság,³²⁴ mely házassági akadály az első házasság megszűnéséig – azaz a házastárs haláláig, vagy annak felbontásáig – áll fenn.³²⁵ A második

³²⁴ Csjt. 7. § (1) bekezdés.

³²⁵ A házastárs halálával esik egy tekintet alá, ha a házastársat a bíróság peren kívüli eljárásban jogerős végzéssel holtá nyilvánította, illetve halálának tényét megállapította.

házasság mindaddig érvénytelen, amíg a korábbi házasság meg nem szűnik, a második házasság a jövőre nézve, *ex nunc* hatállyal válik érvényessé.³²⁶

Így az érvényteleníthető (első) házasság is házassági akadállynak tekintendő, mert az ilyen házasság is fennáll az érvénytelenséget megállapító jogerős ítélet meghozataláig. Ha a korábbi házasságot érvénytelenné nyilvánítják, az újabb házasság érvényessé válik. A második házasság érvényessége *ex tunc*, visszaható hatályú, azaz az újabb házasság a megkötésének időpontjától válik érvényessé.³²⁷

El nem hárítható házassági akadály az egyenesági rokonok,³²⁸ az *örökbefogadó* és örökbefogadottak, valamint a testvérek, féltestvérek házassága.³²⁹ E szoros hozzátartozói körön belül kötött házasságok közül egyedül az örökbefogadó és örökbefogadottja közötti házasságnál érvényesül mentesülési lehetőség, mivel a házassági akadály kizárólag az örökbefogadás fennállása alatt érvényesül. Az örökbefogadás felbontásával a házassági akadály előzetesen elhárítható.

Érvénytelen a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személy házassága is, ezért az ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett gondnokolt nem köthet házasságot.³³⁰ E körbe tartozik az is, ha gondnokság alá helyezési perben a bíróság a házasuló felet ideiglenes hatályú gondnokság alá helyezte. Ezen érvénytelenségi ok orvoslására lehetőség van, tekintettel arra, hogy a gondnokság alá helyezett házassága érvényessé válik, ha azt a gondnokság alá helyezésének megszüntetését követő 6 hónapon belül, a házasság fennállása alatt nem támadja meg.

Ugyancsak elháríthatatlan házassági akadályt képez a tizenhatodik életévét be nem töltött kiskorú házasságkötése, ezt az életkort el nem érő kiskorú házasságkötése érvénytelen.³³¹ Hasonlóan a cselekvőképességet kizáró gondnoksághoz, ez a házasság is érvényessé válik, ha a kiskorú házastárs nagykorúvá válásától számított 6 hónapon belül, a házasság fennállása alatt a házasságot nem támadja meg.

Nem köthet házasságot az a házasuló sem, aki bár nem áll cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt, de állapotánál fogva nyilvánvalóan cselekvőképtelen.³³² Az érvénytelenségi

³²⁶ Ld.: Pfv.II. 20.697/2000.

³²⁷ Csiky Ottó: A házasság érvénytelensége In: Szerk.: Dr. Kőrös András: A Családjog kézikönyve; HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft Budapest, 2007. 47. o.

³²⁸ Ez független attól, hogy az egyenesági rokonságot mely vélelem keletkeztette.

³²⁹ Csjt. 8. § (1) b.) pontja.

³³⁰ Csjt. 9. § (1) bekezdése.

³³¹ Csjt. 10. §

³³² Csjt. 11. §

ok orvoslásának módja, hogy a cselekvőképtelen állapotba került fél a cselekvőképessé válását követően a házasságát helybenhagyja.

Mindhárom, tulajdonképpen a cselekvőképesség hiányán alapuló érvénytelenségi okot kizárólag (az időmúlással, illetve a házasság helybenhagyásával) kizárólag a házasság fennállása alatt, azaz a megszűnéséig lehet kiküszöbölni.

B.) Elhárítható házassági akadályok

A házassági akadályok másik csoportja felmentéssel, engedéllyel háríthatóak el. Így elhárítható házassági akadály a testvérnek testvére vérszerinti leszármazójával kötött házassága.³³³ Nem köthet házasságot a házasság megszűnése (a házastárs halála, a házasság felbontása) után sem a házastárs a volt házastársa egyenesági rokonával.³³⁴

E házassági akadályok alól bármelyik házasuló lakóhelye szerint illetékes önkormányzat jegyzője előzetesen vagy utólag felmentést adhat. Előzetes engedély esetén nyilvánvalóan a felek már érvényes házasságot kötnek. Az utólagos engedéllyel a házasság érvénytelensége orvosolható, azaz a házasság a megkötésének időpontjára visszaható hatállyal érvényessé válik. E két házassági akadály erkölcsi akadály, mely amellett, hogy a társadalom rosszallását fejezi ki, az első esetben az utódok vonatkozásában genetikai okai is vannak.

A tizenhatodik életévét már betöltött, de még nem nagykorú házasuló csak a gyámhivatal előzetes engedélyével köthet házasságot.³³⁵ Az engedély megadásáról vagy megtagadásáról a gyámhatóság a szülő (törvényes képviselő) meghallgatása után határoz. Az engedély nélkül kötött házasság érvénytelen. A házasság érvényessé válik, ha a kiskorú házastárs nagykorúvá válásától számított 6 hónapon belül, a házasság fennállása alatt a házasságot nem támadja meg.

C.) A házasság érvénytelenségét eredményező alaki hibák

A házasság kötésekor előírt alaki kellékek hiányának jogkövetkezményei eltérőek a szerint, hogy az alaki hiányosság milyen súlyú. A legsúlyosabb hibáknál, amennyiben a házasságkötés a minimális alaki feltételeknek sem felel meg, a házasság létre sem jön.

³³³ Csjt. 8. § (1) c) pontja

³³⁴ Csjt. 8. § (1) d) pontja

³³⁵ Csjt. 10. § (2) bekezdése

Vannak alakszerűségek, amelyek kisebb jelentőségűek és a házasság érvényességét nem érintik, csupán az anyakönyvvezető felelősségre vonásához vezetnek. Ilyen például, ha a házasságkötésre két tanú jelenléte nélkül kerül sor, vagy a házasuló nem a saját nevét felhasználva köt házasságot.³³⁶

Az alaki hibák harmadik esete, ha az alakszerűségek megszegése ellenére létező házasság jön létre, de az alaki hiányosságokra hivatkozva az érvényteleníthető.³³⁷ E körbe tartozik, ha az anyakönyvvezető nem hivatalos minőségében járt el a házasság megkötésekor. Szintén érvénytelenséget eredményez a házasulók együttes jelenlétének hiánya a házasság megkötésére irányuló nyilatkozat megtételekor.

Az érvénytelenítési per a házasságkötés alakszerűségének meg nem tartása miatt csak a házasság megkötésétől számított 6 hónapon belül a házasság megszűnéséig indítható. Tehát ezen érvénytelenségi ok is orvoslődik az idő múlásával.

D.) A házasság érvénytelenítése iránti eljárás szabályai³³⁸

a) Felek a házasság érvénytelenítési iránti perben

Az érvénytelenítési per felperesi oldala a szerint változik, hogy mely érvénytelenségi ok miatt lehet a házasságot megtámadni. Alapesetben érvénytelenítési per megindítására bármelyik házastárs, az ügyész és az jogosult, akinek a házasság érvénytelenné nyilvánításához jogi érdeke fűződik.³³⁹ Ha a jogosult, aki a pert megindította, meghal, a perben helyére bármely másik perindításra jogosult beléphet.

A házastársak általános perindítási jogosultsága független attól, hogy az érvénytelenségi ok mindkettőjük vagy csak az egyik házastárs személyében áll fenn. A keresetindítás szempontjából nincs jelentősége annak a körülménynek sem, hogy a házastárs a házasság megkötésekor tudott-e vagy sem az érvénytelenségi ok fennállásáról.

³³⁶ Ilyenkor a házasság az azt ténylegesen megkötő felek között jön létre, és nem azok között akik a házassági anyakönyvbe be vannak jegyezve.

³³⁷ Szerk.: Kőrös András: A Családjog Kézikönyve I. kötet. In: HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2000. 58. o.

³³⁸ A házassági perek szabályainak jelentős részét a házassági bontóper szabályaival együtt tárgyalom, itt kizárólag azon szabályokat ismertetem, melyek későbbi ismertetése esetlegesen zavaró lehet.

³³⁹ Csjt. 14. § (1) bekezdése.

Az ügyész feljogosítása a perindításra indokolt, mivel az ügyész általi perindításra általában akkor kerül sor, ha a házastársak nem érdekeltek az érvénytelenségi ok feltárásában, illetőleg az érvénytelenítésből folyó jogkövetkezmények vállalásában. Az ügyész perindítási jogosultsága mind az érvénytelenségi, mind a létezés, nemlétezés megállapítási perekben nem a Pp. 2. § (2) – ének általános felhatalmazásán nyugszik, hanem a Csjt. különös rendelkezésén.

Ezért az ügyészt ezekben a perekben a fél jogállása illeti meg, annak teljes rendelkezési szabadságával együtt. Az ügyész minden nyilatkozatot megtehet, ide értve a rendelkező cselekmények triászát is, tehát egyezséget köthet, jogot ismerhet el, és jogról mondhat le.

Más jogosult csak akkor indíthat pert, ha a házasság érvénytelenítéséhez közvetlen jogi érdeke fűződik és ezt a perindításkor a keresetlevélben előadott tényekkel, adatokkal valószínűsíti. A jogi érdeknek közvetlennek kell lennie, és annak vonatkozásában kell fennállnia, aki keresetet kíván előterjeszteni. A keresetindításra alapot adó ilyen jogi érdek lehet a döntéstől függő felperesi öröklési igény, vagy kettős házasság esetén a harmadik fél.

Az általános perindítási jogosultság korlátlanul érvényesül egyes érvénytelenségi okok fennállása, így a kettős házasság, a hozzátartozói viszony és a házasságkötés alakszerűségeinek meg nem tartása miatti okok esetén.

Más érvénytelenségi okok általános perindítási jogosultságot kizárólag az érvénytelenségi okok fennállása alatt, azaz azok elhárulásáig keletkeztetnek. Kiskorúak engedély nélküli házasságkötése, és a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló által kötött házasság érvénytelenítése iránt kizárólag a nagykorúság eléréséig, illetőleg a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés jogerős ítélettel való megszüntetése hatályának beálltaig indíthat pert a házastárs, az ügyész, és az, aki jogi érdekét valószínűsíti. Az érvénytelenségi ok elhárulásáig a kereset előterjeszthető a házasság fennállása alatt és annak megszűnése után is.

Ezen érvénytelenségi okoknál az érvénytelenségi ok elhárulását követően a perindítási jog tovább korlátozódik, mivel csak az a házastárs indíthatja meg a pert, akinek a személyében az érvénytelenség oka fennállt.

A perindítási kör az érvénytelenség teljes tartama alatt (és utána is) korlátozott a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állás nélkül is teljesen cselekvőképtelen állapotban kötött házasság esetén. Itt kizárólag az a házastárs indíthat érvénytelenítési pert, aki a házasságkötéskor teljesen cselekvőképtelen állapotban volt, a cselekvőképessé válása

után. Más jogosult számára a törvény nem biztosítja a perindítás lehetőségét. Amennyiben a házastárs cselekvőképességének visszanyerése előtt meghalt, a házastárs halálától számított hat hónap alatt a házasság érvénytelenítése iránt az ügyész indíthat pert.

Ellentétben a felperesi oldallal az érvénytelenségi per alperesi körét a Pp. határozza meg. Az érvénytelenítés iránti keresetet a házastársnak a házastársa ellen kell benyújtania. Amennyiben az alperesnek nincs perbeli cselekvőképessége, a kereset vele szemben csak törvényes képviselője útján terjeszthető elő. Ha a házastárs és törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn, a bíróság a házastárs részére ügygondnokot rendel. Ugyancsak a bíróság által kirendelt ügygondnokkal szemben kell az eljárást lefolytatni, ha a házastárs már nem él.

A pert az ügyésznek, illetőleg a jogi érdek alapján perlő harmadik személynek mindkét házastárs ellen meg kell indítania. Ebben az esetben alperesi – kényszerű – pertársaság jön létre. Ha csak az egyik házastárs van életben, kizárólag ellene kell a keresetet benyújtani, tehát az ügygondnok kirendelésére nincs szükség, mert azoknak a tényeknek a perbeli megállapítása, amelyek a házasság érvénytelenítése iránti döntéshez alapul szolgálhatnak, az életben lévő házastárs perbevonásával is teljesen megnyugtatóan megtörténhet.³⁴⁰

b) Perindítási határidők

Az érvénytelenség megállapítása iránti pereknél általában a perindítás nincs határidőhöz kötve. A perindítási jog határidő nélküli a kettős házasság, valamint a rokoni viszony, sógorsági kapcsolat alapján fennálló érvénytelenségi ok esetén.

Az egyéb érvénytelenség iránti pereknél – a gyámhatósági engedély nélkül kiskorúság miatt, a gondnokság megszüntetése után a gondnokság alatt állás miatt, illetőleg a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állás nélkül is teljesen cselekvőképtelen állapotban kötött házasság esetén – a jogosult az érvénytelenítési pert a nagykorúság elérésétől, a gondnokság megszüntetésétől, a cselekvőképesség visszanyerésétől, vagy a házastárs cselekvőképesség visszanyerése nélkül bekövetkezett halálától számított hat hónap alatt indíthatja meg.

³⁴⁰ A Polgári perrendtartás magyarázata In: Kapcsos Könyvek Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976. II/1304.

Mindkét esetben az eljárás megindítható a házasság fennállása alatt és a házasság felbontással, vagy a házasság felbontásával történő megszűnése után is.

Az alaki hiba miatti érvénytelenség iránti perindításra a törvény kettős időbeli korlátot ír elő, mert a perindításra jogosult a keresetet csak a házasság megkötésétől számított hat hónapon belül, és kizárólag a házasság fennállása alatt terjesztheti elő.³⁴¹

A keresetindításra nyitva álló határidő anyagi jogi természetű, jogvesztő határidő, ezért elmulasztása miatt igazolásnak helye nincs.

c) Az érvénytelenség jogkövetkezményei

Önmagában a nem orvosolható, vagy az el nem háruult, illetőleg el nem háritott érvénytelenségi ok fennállásának ténye a házasságot még nem teszi érvénytelenné. A házasságot ugyanis kizárólag akkor lehet érvénytelennek tekinteni, ha az erre irányuló külön perben a bíróság jogerős ítélettel a házasságot érvénytelenné nyilvánította. A házasságot érvénytelenné nyilvánító ítélet jogalakító ítélet, mely mindenkivel szemben hatályos. A házasság érvénytelenné nyilvánítása esetén az ítélet a megkötés időpontjára visszaható hatállyal állapítja meg a házasság érvénytelenségét.

A házasság érvénytelenítésének jogkövetkezményeként a felek visszakerülnek a házasságkötés előtti családi állapotukba, azonban az érvénytelen házassághoz is fűződhetnek maradék joghatások. Így az érvénytelenítés nem érinti az anya házassági köteleke alapján keletkezett apasági vélelmet, és a volt feleséget továbbra is megilleti a névviseelési jog.

Az érvényes házasság vagyoni jogi következményei vélt házasság esetén alkalmazhatóak. Érvénytelen, de vélt házasságról akkor beszélhetünk, ha legalább az egyik fél jóhiszeműen, az érvénytelenség okáról nem tudva kötötte meg a házasságot.

3. Házasság felbontása iránti per

A házassági bontóper célja, hogy a létező és érvényes házasságot a bíróság a jövőre nézve, a házasságot felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napjával szüntesse meg. E szempontból az elnevezése megtévesztő, mivel a felbontás, mint a szerződés megszüntetésének egyik módja a szerződési jogban mindig visszaható hatályú a szerződés megkötésének az időpontjára, azzal a jogkövetkezménnyel, hogy a felek kötelesek az eredeti állapotot helyreállítani.

³⁴¹ Csjt. 13. § (3) bekezdése.

Házassági bontópert csak létező házasság esetén lehet indítani. Ugyanakkor, ha a házasság érvénytelensége és felbontása iránti perindítás lehetősége is fennáll, a jogosult választásától függ, hogy melyik pert indítja meg. Amennyiben a bíróság megállapította a házasság érvénytelenségét, ugyanazon házasság felbontása iránt házassági bontópert már nem lehet indítani.

A feldúltsági elv alapján a bíróság a házasságot kérelemre akkor bontja fel, ha a felek házaselete teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott.

A bontási rendszerünk jellegzetessége, hogy objektív, a feldúltságon és nem a házastársak vétkességén alapul. Bontási rendszerünk sajátosságaiból következik, hogy a felbontására irányuló kereset elbírálásakor azt vizsgálja a bíróság és – ehhez képest a bizonyítás is arra irányul –, hogy a házasság ténylegesen, helyrehozhatatlanul és végleg megromlott. Ennek megállapítása a bíróság feladata, annak értékelésére bízva, tág teret engedve az ügy egyedi sajátosságai érvényesülésének.³⁴²

E körben a házasság felbontásának két fajtája alakult ki, melyek elhatárolását a jogirodalom és a jogalkalmazók már régen megtették, azonban a jogalkotás e körben adós maradt. A két eljárást nemcsak a gyakorlatban, de az eljárási szabályozásban is célszerű lenne világosan elhatárolni, megteremtve egy egyértelmű szabályozás lehetőségét. A jelenlegi szabályozás túlnyomórészt közös szabályokat tartalmaz a két eljárás vonatkozásában. A házasság felbontásának két útja az ún. tényállásos és a megegyezésen alapuló bontás.

A) A házasság tényállásos felbontása

Tényállásos bontóperben a felek, vagy magának a házasság felbontásának a kérdésében, vagy a járulékos kérdésekben nem tudnak megállapodni, így a bíróságnak a járulékos kérdésekben való döntésen túlmenően fel kell tárnia a házasság megromlásához vezető okokat, annak bírói megállapítása érdekében, hogy a házassági életközösség véglegesen megszakadt.

A házasság tartós, helyrehozhatatlan és végleges megromlása körében a bíróságnak széleskörű bizonyítási eljárást kell lefolytatnia. A bizonyítás kétirányú: egyrészt vizsgálni kell azt, hogy a házasság felbontásának feltételei fennállnak-e, másrészt fel kell tárni a házasság megromlásának okait. A házasság felbontásának ezen mindenre kiterjedően kötelezően

³⁴² BH 1976. 261.: A házasság felbontásánál a tartós különélés mellett jelentősége van annak is, hogy a különélés tényéből, tartamából, a kísérő körülményekből kétségtelenül következtetni lehet-e arra, hogy nincs többé remény az életközösség helyreállítására.

lefolytatandó bizonyítási eljárást kötelezővé tevő esetét a joggyakorlat „tényállásos bontópernek”³⁴³ hívja.

A házasság megromlásához vezető okok tisztázása azt mutatja, hogy továbbél a II. Csjt. novella által hatályon kívül helyezett a Legfelsőbb Bíróság 9. számú irányelvének azon tétele, mely szerint nincs olyan különleges ok, mely fennállása esetén a bíróságnak minden további vizsgálat nélkül fel kellene bontani a házasságot, mivel a házasság megromlása általában nem egy okra, hanem az okok következményi láncolatára, és ezeknek a házastársakra gyakorolt hatására vezethető vissza. A házasság megromlásának okainak feltárása szoros összefüggésben áll annak a megállapításával, hogy a házasság teljesen megromlott, és a házassági kötelék fenntartására már nincs reális lehetőség, mivel a házasság megromlása önmagában nem elégséges feltétel annak felbontásához.

Nemcsak a házasság megromlásához vezető okokat szükséges a bíróságnak feltárnia, hanem azt is meg kell állapítania, hogy melyik fél magatartására vezethető vissza a házasság megromlása. Csiky Ottó álláspontja szerint a Csjt. a „vétkességnek” mint szankciós elvnek az alkalmazását olyan értelemben sem ismeri, hogy a bíróságnak kötelessége lenne az ítélet rendelkező részében annak kimondása, hogy melyik házastárs felróható magatartása, „vétkessége” vezetett a házasság megromlásához.³⁴⁴ Álláspontom szerint azonban megállapítható, hogy annak kötelező kimondása, hogy melyik fél magatartására vezethető vissza a házasság megromlása, mindenféleképpen a vétkességi elv bizonyos szinten való továbbélését jelenti, még akkor is, ha a bíróságnak e megállapításait nem az ítélet rendelkező része, hanem az indokolásnak kell tartalmaznia.³⁴⁵

A házasság megromlásához vezető folyamat végén általában valamely házastársi kötelezettséget súlyosan sértő ok áll, mint például az alkoholizmus, a családon belüli erőszak, súlyosabb bűncselekmény elkövetése, vagy éppen a házastársi hűséget sértő magatartás. A folyamatot azonban teljes egészében szükséges vizsgálni, áttekintve azt is, hogy a másik házastárs mennyire vett részt a súlyos kötelezettségszegő magatartás kiváltásában.³⁴⁶ Előfordul az is, hogy a házassági életközösség megszakadását nem egy meghatározható bontó ok idézte elő, hanem a házasság egyszerűen „kihűlt”, a házasság elveszítette funkcióját.

³⁴³ A jogalkalmazók népszerűbb, de nem helyes elnevezéssel „vétkességi” bontópernek nevezik.

³⁴⁴ Csiky Ottó: A házasság megszűnése; In: Szerk.: Körös András: A családjog kézikönyve 2007. I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007. 65. o.

³⁴⁵ Amennyiben mindkét fél szerepet játszott a házasság megromlásában, akkor a bíróságnak ezt kell megállapítania az ítélet indokolásában. Ezzel ellentétes álláspontot fejt ki Hegedűs Andrea. Ld. Hegedűd. i. m. 64.-65. o.

³⁴⁶ Pl. a bántalmazásnál nem viselkedett-e provokálóan és kötekedően, a házastársi hűtlenség nem a felek több évig tartó elhidegülésének az eredménye-e.

A házasság megromlásának alapjául szolgáló ok megközelítése mindig szubjektív. Nem azt kell vizsgálni ugyanis, hogy a házastárs által tanúsított kötelezettségszegő magatartás általában alkalmas-e a házassági életközösség végleges megszakítására, hanem azt, hogy az milyen hatást váltott ki a másik házastársból, az idézte-e elő a házasság megromlását.

A tényállásos bontópernek egyik esete, amikor az alperes nem kéri a házasság felbontását, sőt ellenzi.

A teljes körű bizonyítással történő házasság felbontásának a másik esete, amikor mindkét fél kéri a házasság felbontását, azonban a járulékos kérdésekben nem tudnak megegyezni.

A feldúltsági elvből következik, hogy bármelyik házastárs kérheti a házasság felbontását, a felperes a házasság megromlásáért elsősorban vagy kizárólag felelős házastárs is lehet. A kötelességsértő magatartást tanúsító házastárs egyoldalú kérelmére, a házasság megromlásában "véttlen" házastárs esetleges ellenzése ellenére is fel kell bontani a házasságot, ha egyébként annak feltétele – a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlása – megvalósult.

Ha azonban a házastárs a bontást kérő másik házastárs kötelességsértő magatartását megbocsátja, a házasság fenntartásához ragaszkodik, és még van remény a házasság megmentésére, akkor a keresetet el kell utasítani.³⁴⁷ Az adott ügy egyéb körülményeit feltárva és mérlegelve – így a bontást kérő házastárs érzelmeit, a házasság korábbi minőségét, a feleknek a különélés alatt alakult életvitelét, a különélés idejét és tartalmát stb. – kell eldönteni, hogy van-e reális remény a házasság megmentésére, avagy a házasság megromlása helyrehozhatatlan.

Erre azért is szükség van, mivel ha a súlyosan felróható magatartást a másik házastárs nem hajlandó elviselni, általában önmagában is elegendő a feldúltság megállapításához, és a felróható magatartást tanúsító házastárs ellenzése a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a megítélésében csaknem közömbös.

Tehát a hatályos Családjogi törvény nem ad tételes, de még példálózó felsorolást sem az ún. bontó okokról, a jelenlegi szabályozás nem ismer el egyetlen bontó okot sem. Ennek indoka, hogy valamely magatartást vagy körülményt önmagában véve nem lehet szükségképpen a házasság felbontására alapul szolgáló oknak tekinteni. Csak a különböző, egymással összefüggő körülmények és ezeknek a házastársakban kiváltott hatásai vezetnek

³⁴⁷ Legfelsőbb Bíróság 19. számú irányelvével hatályon kívül helyezett 9. számú irányelve

végeredményben olyan helyzetre, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott.³⁴⁸

B.) A megegyezésen alapuló bontás

A házasság teljes megromlására utal a házastársaknak a házasság felbontására irányuló egyező és befolyástól mentes nyilatkozata. Nem szükséges a házasság megromlásának az okait vizsgálnia a bíróságnak, ha a felek az ún. járulékos kérdésekben³⁴⁹ egyezséget kötnek. Az egyezségkötés és a felek nyilatkozata házasságuk felbontása iránt, nem jelenti a bírói mérlegelés alapvető korlátozását, csak azt erősíti és bizonyítja, hogy a házasság felbontásának a feltételei fennállnak. A végleges jelleg megítélése szempontjából tulajdonképpen a befolyásmentességre is következtetni lehet a járulékos kérdések békés és mindenre kiterjedő közös rendezéséből, avagy a nyilvánvaló tartós különélésből – a gyermek sorsának az ő érdekének megfelelő egyetértő rendezése mellett. Ezt hívja a jogirodalom az ún. "megegyezésen" alapuló bontásnak.

A megegyezésen alapuló bontás esetén egy egyszerűbb eljárási rend alapján kerül sor a házasság felbontására, mivel a bíróságnak nem kell feltárnia a házasság megromlásához vezető okokat, és e körben bizonyítási eljárást sem kell lefolytatnia. Ehhez azonban szükséges az ún. járulékos kérdésekben való megegyezés.

Nem egyértelmű azonban a kialakult bírói gyakorlat alapján, hogy a felek közötti egyezségkötésnek már a keresetlevél benyújtásakor, vagy a peres eljárás tartama alatt kell megtörténnie, annak ellenére, hogy a Csjté. ezt kötelezően előírja.

Ugyanakkor a megegyezésen alapuló eljárásnak is több típusa van, a szerint, hogy a feleknek van-e közös kiskorú gyermeke, vagy sem, illetőleg, hogy a felek – bizonyíthatóan – mennyi ideje élnek külön lakásban.

A megegyezéses bontóperben kötött egyezség tartalma a házastársak különélésének időtartamától is függ.

A megegyezésen alapuló bontás első változatánál az egyezséggel rendezni kell a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata, valamint – az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével – a házastársi közös vagyon megosztása kérdését.

³⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság 19. számú irányelvével hatályon kívül helyezett 9. számú irányelve

³⁴⁹ Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének a) pontja

Második típusában amennyiben a házastársak között legalább 3 éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték, szintén az ún. „megegyezésen” alapuló bontásnak lehet helye.³⁵⁰

Az ingatlan közös tulajdonának a megszüntetésén kívül – kötelező valamennyi, az adott ügyben felmerülhető járulékos kérdésben a feleknek egyezséget kötniük ahhoz, hogy a bíróság az egyezséget jóváhagyja, és a házasságot felbontsa.

Amennyiben nincs mód valamennyi járulékos kérdés bírói végzéssel jóváhagyott egyezséggel történő rendezésére, a megegyezéses bontás nem, csak az ún. "tényállásos" bontás lehetséges. Ilyenkor a bontó ítéletnek a feldúltsághoz vezető folyamat teljes feltárásán kell alapulnia, és a felek megegyezése a bontás tekintetében csak eljárásjogi egyetértésnek minősülhet. Ha a megegyezéses bontásnak az akadálya az, hogy nem lehet valamennyi járulékos kérdést a törvényi feltételként megkívánt módon rendezni, a tényállás feltárása mellett, az egyezség jóváhagyásának a megtagadása után, a vonatkozó kérdésben is a bíróságnak kell ítélettel döntenie.

Egyezségkötés esetén a feleknek meg kell jelölniük, hogy az adott esetben – a törvényi rendelkezésekhez képest – mire terjedhet ki az egyezségkötési kötelezettségük. Már az egyezség megkötés előtt a keresetlevélhez csatolni szükséges a házassági vagyoni igények rendezésével kapcsolatos megállapodást is. Ez alól kivétel, ha a közös vagyon csak ingóságokból áll, és az ingóságok megosztása a felek között már ténylegesen foganatba ment és egymással szemben semmilyen további egyéb ingóságokra vonatkozó házassági vagyoni igényük nincs, akkor az egyezségben elegendő erre a tényre utalni.

Az egyezségnek át kell fognia az ingóságok vonatkozásában a házassági vagyoni igények egészét, így pl. az aktív és passzív vagyont, megtérítési igényeket, különvagyoni követeléseket.

Az egyezségnek a felek szabad elhatározáson alapuló és végleges egyező akaratnyilvánítással kell megtörténnie, ugyanis csak ennek van bizonyítóereje.³⁵¹ Az egyezség megkötése esetén is vizsgálnia kell a bíróságnak a befolyásmentességet akkor, ha a perben ennek ellenkezőjére nem merül fel adat. Természetesen a felek bontásra irányuló egyező

³⁵⁰ BH1976. 261.: A házasság felbontásánál a tartós különélés mellett jelentősége van annak is, hogy a különélés tényéből, tartamából, a kísérő körülményekből kétségtelenül következtetni lehet-e arra, hogy nincs többé remény az életközösség helyreállítására.

³⁵¹ BH1985. 63.: Az akarategység kifejezését - amelynek határozottnak és egyértelműnek kell lennie - azonban a törvény nem köti alakszerűséghez.

akaratnyilvánításának a megítélése a személyes meghallgatásukat nélkülözhetetlenné teszi. A házasfelek személyes nyilatkozata nélkül nem lehet sem elhatározásuk befolyásmentességére, sem véglegességére megalapozott következtetést levonni.³⁵²

Tekintettel arra, hogy a személyes nyilatkozat az elsődleges bizonyítási eszköz a megegyezéssel bontás törvényi feltételeinek tisztázására, a felek személyes megjelenése és meghallgatása nélkül a megegyezéssel bontás kizárt.³⁵³

Az egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontására nemcsak a keresetlevél benyújtásával egyidejűleg van lehetőség, hanem végig az egész eljárás alatt. A felek "áttérhetnek" a tényállásos bontásról a megegyezéssel bontásra.

A házasság felbontása iránti per teljes tartama alatt és az ítélet meghozatalakor is feltétlen kötelezettsége a bíróságnak a közös kiskorú gyermek érdekének a figyelembevétele. A kiskorú gyermek érdeke nem feltétlenül a házasság fenntartása. A kiskorú gyermek érdeke a harmonikus családi közösség, azonban ha az már a házastársak által nem biztosítható, és a házasság nem tartható fenn, arra kell törekedni, hogy a gyermek számára minél kisebb megrázkódtatással szűnjön meg a házassági kötelék. Ezt az eljárást gyors és a gyermek érdekét minden szempontból figyelembe vevő lefolytatásával, a járulékos kérdések a gyermek érdekét szem előtt tartó rendezésével lehet elérni.³⁵⁴

Ilyen értelemben az úgynevezett megegyezéssel bontás – feltéve az egyező akaratnyilvánítás végleges és befolyásmentes jellegét és azt, hogy a járulékos kérdésekben a szülők valóban a gyermek érdekének a legmegfelelőbb módon egyeztek meg – a kiskorú gyermek számára előnyösebb, mint a feldúltsághoz vezető folyamat teljes feltárásához és a gyermek sorsát érintő kérdések megnyugtató eldöntéséhez szükséges, sokszor hosszadalmas és a házastárs-szülők indulatait gyakran óhatatlanul felkorbácsoló, ezáltal a szülői együttműködést károsan befolyásoló bizonyítási eljárás.

³⁵² Az egyezség, bíróság általi jóváhagyását, a bíróságnak az ezzel felmerülő kötelezettségeit ld. e fejezet határozatok részénél.

³⁵³ BH1983. 120.

³⁵⁴ BH1976. 263.: A gyermek elhelyezése iránt indított perben minden esetben a gyermek érdekét kell gondosan vizsgálni, és a döntésnél ezt kell főszempontnak tekinteni.

4. A házassági bontóper eljárási szakaszai

A házassági bontóper egyes eljárási szakaszain nemcsak a házassági bontóper, hanem valamennyi házassági per szabályozását kívánom bemutatni azzal, hogy a valamennyi házassági perre vonatkozó szabályanyagnál e kifejezést használom.

A.) A per megindítása

1998. december 31-ig a bíróság egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban járt el a házassági ügyekben. 1999. január 1-jétől a házassági perekre is az általános szabályok érvényesülnek, tehát a perben egyesbíró ítélkezik első fokon.³⁵⁵

Házassági perekben az általános illetékességi szabályok az irányadók. Az általános illetékességen túlmenően valamennyi házassági perre kiegészítő, vagylagos illetékességi okként továbbra is fennmaradt a házastársak utolsó közös lakóhelyére alapított illetékességi szabály.³⁵⁶ E szerint a felperes választása szerint a pert megindíthatja az általános illetékességi okok alapján vagy a házastársak utolsó közös lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt.

A kialakult bírói gyakorlat szerint az utolsó közös lakóhely az a hely, ahol a házasság fennállása alatt a házaspár legutoljára életvitelszerűen együtt laktak. Az illetékesség szempontjából közömbös az életközösség fennállása, és az is, hogy az együttlakás mennyi ideig tartott az utolsó közös lakóhelyen. A felperesnek a keresetlevél beadásakor az utolsó közös lakóhelyet – ha a személyi igazolványból nem állapítható meg – hatósági bizonyítvánnyal kell igazolnia.³⁵⁷

Az áttétel szabályait³⁵⁸ a bírói gyakorlat érdekesen alakította. Amennyiben a felperes az illetékességet az alperes lakóhelyére alapította, nincs akadálya annak, hogy a bíróság a házassági perben előterjesztett keresetlevelet az alperes kérelmére az alperes munkahelye szerint illetékes bíróságához tegye át. Azonban az utolsó közös lakóhelyre alapított különös illetékességgel szemben az alperest az áttétel lehetősége már nem illeti meg, azaz az utolsó

³⁵⁵ Több szerző ezzel a módosítással a családjogi perek fontosságát látta megkérdőjelezni, amikor így a családjogi perek a többi polgári peres ügygel „egy kalapba helyeződtek”. Vö. Csányiné Hajnal Erzsébet: Néhány gondolat a családjogi perekről; In: Magyar Jog 2000. évi 10. sz. 623. o. Én ezzel nem értek egyet, mivel a népi ülnökök részvétele semmilyen érdemi kihatással nem volt e perek elbírálására.

³⁵⁶ Pp. 277. § (2) bek.

³⁵⁷ PK.211. állásfoglalás

³⁵⁸ Pp. 129. §

közös lakóhely szerint illetékes bíróság előtt megindított házassági per nem tehető át az alperes munkahelye szerint illetékes bírósághoz.³⁵⁹

A házassági perrel együtt indítható egyéb perekre is a házassági perek illetékességi szabályai vonatkoznak, azonban ugyanez a tétel fordítottnak nem érvényes. Ezáltal nem lehet a gyermek elhelyezésével összekapcsolt házassági bontópert a gyermek lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt megindítani.³⁶⁰

Tekintettel a házassági perek személyállapoti jellegére és kiemelkedő jelentőségére ezekben a perekben is érvényesülnek kizárólagos, de kiegészítő illetékességi szabályok. Ha a házassági pernek az általános és vagylagos illetékességi szabályok szerint³⁶¹ nincs illetékes belföldi bírósága, a perre a Pesti Központi Kerületi Bíróság (PKKB) kizárólagosan illetékes. Így a PKKB jár el, ha a felek magyar állampolgárok, de külföldön kötöttek házasságot és külföldön laknak vagy olyan magyar állampolgárok házassági pereiben, akiknek nincs Magyarországon lakóhelyük, illetve tartózkodási helyük.

Ha házassági per van folyamatban, kizárólag annak bírósága előtt indítható az ugyanarra a házasságra vonatkozó újabb házassági per és házassági vagyoni per. A házassági perrel együtt, vagy tartama alatt indított más házassági, vagy vagyoni perekre irányadó kizárólagos illetékességi szabály alapján csak a perbíróság előtt indítható ugyanarra a házasságra vonatkozó újabb házassági per és házassági vagyoni per.

Ha a bíróság észleli, hogy ugyanarra a házasságra vonatkozóan más bíróság előtt házassági per már folyamatban van, az előtte indított házassági per, vagyoni per keresetlevelét köteles azon bírósághoz áttenni, amely előtt a házassági per korábban indult. A bíróság áttételi kötelezettsége, kizárólag a tartama alatt indított a házassági perre, perekre áll fenn. Így nincs áttételi kötelezettsége a bíróságnak, ha az előtte folyamatban lévő vagyoni per korábban indult. Ha a másik bíróság előtt korábban indítottak házassági vagyoni per, a bíróságnak az előtte később előterjesztett vagyoni igényt tartalmazó keresetlevelet perfüggőség okán³⁶² el kell utasítani.

Ugyancsak nincs áttételi kötelezettsége a bíróságnak, ha a házassági per megindítása előtt a házastársi tartás iránti per már folyamatban volt. Ilyenkor a házastársi tartás iránti kereset kizárólag az első fokú eljárás befejezéséig és a tartást kérő indítványára tehető át a

³⁵⁹ PK.134. állásfoglalás

³⁶⁰ BH 1982.53.

³⁶¹ Pp. 29. §, és 277. § (2)-(3) bekezdése alapján.

³⁶² Pp. 130. § (1) d.). A Polgári perrendtartás magyarázata Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976. II/1288.

házassági per bíróságához. A különélő házastárs házastársi tartásának megszüntetése iránt előterjesztett kereset bármelyik fél indítványára át kell tenni az utóbb indult házassági per bíróságához. Azonban a folyamatban lévő házassági per alatt előterjesztett házastársi tartásra irányuló keresetet a bíróság az indítványtól függetlenül köteles áttenni a házassági per bíróságához.³⁶³

A házasság felbontása iránti keresetet csak az egyik házastárs terjeszthet elő a másik házastárssal szemben. Ellentétben a házassági perek többségével, ebben a perben más fél nem vehet részt, így azt nem indíthatja meg sem az ügyész, sem pedig egyéb érdekelt.

Ha a házassági per iránti keresetet nem a törvényben meghatározott perindításra jogosult terjesztette elő, vagy a perindításra jogosult a pert nem a meghatározott személy ellen indította meg, és a megfelelő alperest a bíróság felhívása ellenére nem vonta perbe, a bíróságnak a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania,³⁶⁴ illetőleg amennyiben a bíróság a keresetlevél elutasítási okot nem észlelte időben, a pert meg kell szüntetnie.³⁶⁵

A házasság felbontása iránti per indítása nincs határidőhöz kötve, egyetlen időbeli korlátja a per megindításának, hogy csak fennálló házasság felbontását lehet kérni.

Minden házassági pert a jogosultnak személyesen kell megindítania. A házastárs vagy az a harmadik személy, akinek a házasság érvénytelenítéséhez jogi érdeke fűződik, a pert csak személyesen indíthatja meg. A személyes megindítás iránti kötelezettség nem zárja ki azt, hogy a jogosult nevében a perben meghatalmazott járjon el.

Meghatalmazottként az általános szabályok szerint felsoroltak³⁶⁶ közül a fél hozzátartozója,³⁶⁷ a házassági bontóper kivételével a fél pertársa, az ügyvéd és az ügyvédi iroda járhat el. Ezen túlmenően az érdek-képviselési célra alapított szervezet saját tagjának olyan perében is eljárhat, amelynek tárgya a szervezet alapszabályában meghatározott érdek-képviselési célok körébe vonható.³⁶⁸ Tekintettel a személyi állapottal kapcsolatos perek jelentőségére, az ítélet mindenkiel szemben hatályos volta és jogalakító jellegére, a fél által nem ügyvéd vagy ügyvédi iroda részére adott meghatalmazáson az aláírást, illetőleg a

³⁶³ PK 180. szám

³⁶⁴ Pp. 130. § (1) bekezdés g) pontja alapján.

³⁶⁵ Pp. 157. § a) pontja alapján.

³⁶⁶ Pp. 67. § (1) bekezdés.

³⁶⁷ Hozzátartozónak az egyeneságbeli rokon és annak házastársa, az örökbe fogadó és a nevelőszülő, az örökbe fogadott és a nevelt gyermek, a testvér, a házastárs, a bejegyzett élettárs, a jegyes és az élettárs, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa minősül. (Pp. 13. § (2))

³⁶⁸ Pl. Elvált Apák Egyesülete.

kézzjegyet közjegyzővel hitelesíttetni kell. A külföldön kiállított meghatalmazás pedig csak a hitelesítés (felülhitelesítés) megléte esetén szabályszerű.³⁶⁹

Házassági perekben a polgári jog szabályai szerinti cselekvőképes fél, természetesen teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik. Ez az irányadó akkor is, ha a fél éppen a perben megtámadott házasságával vált nagykorúvá és cselekvőképessé, ugyanis amíg a házasság érvénytelenségét bírói ítélet nem állapította meg, addig érvényesnek kell tekinteni minden jogi hatásával együtt. A házasságkötés nagykorúsító hatása tehát mindaddig fennáll, amíg a bíróság jogerős ítéletével a házasságot cselekvőképtelenség, korlátozottan cselekvőképesség vagy a házasságkötéshez szükséges előzetes gyámhivatali engedély hiánya miatt érvénytelenné nem nyilvánítja. A házasság nagykorúsító hatását pedig egyéb érvénytelenségi ok – a kettős házasság, a rokoni kapcsolat, sógorsági viszony vagy az alaki hiba – miatti érvénytelenné nyilvánítás nem érinti.

A házassági per jellege miatt, e perben – a per fő tárgya vonatkozásában – a korlátozottan cselekvőképes személyekre speciális perképeségi, ezen belül is cselekvőképességi szabályok érvényesülnek.

A korlátozottan cselekvőképes házastárs³⁷⁰ teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik házassági perben. A korlátozottan cselekvőképes házastárs a pert törvényes képviselőjének hozzájárulása nélkül maga indíthatja meg és járhat el, a perbeli cselekvőképesség valamennyi perbeli nyilatkozatára és cselekményére kiterjed.

Kiemelendő, hogy a teljes perbeli cselekvőképesség a házastársat kizárólag a házassági és a házassági perek szabályait háttérszabályként alkalmazó személyállapottal kapcsolatos perekben illeti meg akkor, ha egyébként cselekvőképességét korlátozó gondnokság hatálya alatt áll, a házassági perrel összekapcsolható egyéb perekben és kereseti kérelmek elbírálásakor nem. Ilyenkor a fél törvényes képviselője útján járhat el.

Ez a speciális perképeségi szabály csak a házastársra vonatkozik, ezért amennyiben a felperes nem a házastárs, – tehát az, akinek a perindításhoz jogi érdeke fűződik –, és korlátozottan cselekvőképes, a pert személyesen, de csak törvényes képviselőjének hozzájárulásával indíthatja meg. A törvényes képviselő hozzájárulása kérdésében a gyámnak, a gondnoknak és a szülői felügyeletet együttesen gyakorló mindkét szülőnek személyesen kell nyilatkoznia. Ha a szülő, a gyám vagy a gondnok és a korlátozottan cselekvőképes harmadik

³⁶⁹ Pp. 198. § b) pontja

³⁷⁰ A házastárs cselekvőképességét perindítás szempontjából csak az ilyen hatályú gondnokság alatt állás korlátozhatja.

személy között érdekellentét áll fenn, a törvényes képviselő nem járhat el. Ilyen esetben a gyámhatóság a korlátozottan cselekvőképes személy részére eseti gondnokot rendel.

Amennyiben a perindításra jogosult cselekvőképeséget kizáró gondnokság alatt áll, a pert nevében kizárólag a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselője indíthatja meg. A per tartama alatt már az általános szabályok szerint a törvényes képviselő jár el a fél helyett, a gyámhivatal nem vesz részt az eljárásban.

A felperes a keresetlevelet vagy írásban a Pp. általános szabályai szerint nyújthatja be, vagy bármely helyi bíróságnál szóban jegyzőkönyvbe mondhatja. Házassági perekben a felperes jegyzőkönyvbe mondott szóbeli keresetét a bíróság akkor sem tárgyalhatja azonnal,³⁷¹ ha ennek egyéb feltételei fennállnak. Ugyanígy nincs mód a felek a házassági per megindítása előtt egyezségi kísérletre való idézésének.

Ennek indoka, hogy a személyállapot egyezségkötéssel nem változtatható meg, ahhoz bírósági ítélet szükséges.³⁷² Az eljárás időtartamát lerövidítendő szóbeli kereset azonnali tárgyalására pedig azért nincs lehetőség, mert a feleknek érett, megfontolt döntése szükséges a házasság felbontásához, vagy egyéb házassági per megindításához.

A felperesnek a házassági perben az általános szabályok szerinti kötelező tartalmi elemeken túlmenően a keresetlevélben elő kell adnia a házasság megkötésére vonatkozó adatokat, így a házastársak hol és mikor kötöttek házasságot, illetve a házassági perrel támadott házasságuk hányadik házasságuk. A keresetlevélnek tartalmaznia kell a házasságból származott, életben levő gyermekek születésére vonatkozó adatokat, meg kell jelölni a vér szerinti és az örökbefogadott gyermekek nevét, születési idejét, helyét. Valamint azon adatokat is, amelyekből a keresetindításra való jogosultság, illetőleg a jogi érdeke is megállapítható.

Ezen túlmenően az érvénytelenség iránti perben a felperesnek a perindítási jogosultságán felül igazolnia kell azt, hogy a keresetindításra a törvényben előírt anyagi jogi jogvesztő határidőn belül került sor.

A házassági bontóper megindítása esetén meg kell jelölni a házassági életközösség megszakadásának időpontját,³⁷³ és a keresetlevélből ki kell tűnnie, hogy a felek a házasság

³⁷¹ Pp. 127. §-a szerint.

³⁷² Ez a tilalom kizárólag a házassági kötelékre vonatkozik, az egyéb járulékos kérdésekre nem.

³⁷³ BH1976. 450: Annak vizsgálatánál, hogy a házastársak között megszakadt-e az életközösség, azt kell figyelembe venni, hogy az életközösség közös háztartást, közös gazdálkodást és benső házaséletet jelent a házastársak között, megszűnése pedig csak akkor állapítható meg, ha valamennyi vonatkozásban megszűnik a

felbontását egyező akaratnyilvánítás alapján, illetőleg a megromlásra vezető okok feltárásával kéri. Amennyiben a felperes a kötelék felbontása iránti kérelemmel egyidejűleg több kereseti kérelmet terjeszt elő, akkor a keresetlevélnek a rövid tényálláson felül tartalmaznia kell a jogviták eldöntéséhez szükséges bizonyítékok megjelölését is.

A keresetlevélhez az előadott adatokat igazoló okiratokat mellékelni kell, kivéve, ha azok személyi igazolvánnyal igazolhatók, erre a keresetlevélben azonban utalni kell. A keresetlevélhez csatolni kell a kialakult bírói gyakorlat szerint a házasság megkötését tanúsító anyakönyvi kivonatot és szükség szerint a gyermekek születési anyakönyvi kivonatát.

A házasság létezésének, nemlétezésének megállapítása iránti perekben, ahol éppen az anyakönyvi kivonat hiánya indokolja a perindítást, az arra jogosultat értelemszerűen nem terheli a házassági anyakönyvi kivonat csatolására vonatkozó kötelezettség.

A házassági peres eljárás illetéke egyes pertípusonként változik. A házassági bontóper illetéke a házasság felbontása iránt előterjesztett kereseti kérelem tárgyában tételes az illeték. Sem ez, sem az nem változott a Csjt. elfogadása óta, hogy a lerovandó illeték mértéke nem jelent visszafogó erőt a per megindítására. Ez jelenleg is így van, mivel az illeték összege a kötelék felbontása vonatkozásában 30.000,- Ft,³⁷⁴ míg a bontóperben a házasság felbontása iránt előterjesztett viszontkereset illetékmentes. Házassági bontóperben – a kötelék felbontására irányuló kérelemre – a fél részére illetékfeljegyzési jogot nem lehet engedélyezni.³⁷⁵

A házassági perrel összekapcsolt kereseti kérelmeknél az általános szabályok szerint van helye illetékkiszabásnak, azonban a lakáshasználat rendezése iránti igény, valamint az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontóperben előterjesztett házastársi közös vagyon megosztására irányuló igény esetén a pertárgy értékét nem lehet külön figyelembe venni, annak illetéke „beleolvad” a tételes illetékbe.³⁷⁶ Ezáltal egyfajta kedvezményt biztosít a jogalkotó az egyező akarral történő bontás esetére.

felek együvé tartozása. Hosszabb, zavartalan házaselet után, amelyből gyermek is született, egymagában a nemi kapcsolat megszakadása - különösképpen, ha azt az egyik fél betegsége idézte elő - nem jelenti az életközösség megszakadását.

³⁷⁴ az Itv. 43. § (1) bekezdése alapján.

³⁷⁵ az Itv. 61. § (4) bekezdés a) pontja alapján.

³⁷⁶ Utalnék a Csongrád Megyei Bíróság Polgári Kollégiumának 1996/2. számú elvi véleményére, mely kimondta, az egyező akaratnyilvánításon alapuló házassági bontóperben még a közös ingatlanvagyon pertárgyértékét sem lehet az illeték alap kiszámításánál figyelembe venni, hogy ha a járulékos kérdéseket rendező egyezségi megállapodás terjedt ki az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetésére.

Amennyiben nem tudnak a felek a járulékos kérdésekben megegyezni, és a bíróságnak ítélettel kell döntenie a perben a járulékos kérdések vonatkozásában is, a fél egyéb vagyoni igénye esetén, az illetékalap³⁷⁷ után 6% mértékű illetéket kell megfizetni, azonban a járulékos kérdések vonatkozásában már az egyéb költségkedvezmények érvényesíthetők.

Az egyéb házassági perekben, valamint a házassági perben érvényesített vagyoni igényre a meg nem határozható perérték utáni kereseti illetékre,³⁷⁸ a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül tárgyi illetékfeljegyzési jog illeti meg.³⁷⁹

Valamennyi házassági perrel összekapcsolt, a közös kiskorú gyermek származására, törvényen alapuló tartására, a gyermek elhelyezésére és átadására irányuló kereseti kérelem tárgyi költségfeljegyzési jogot élvez.³⁸⁰

A házassági per bírósága előtt a keresettel csak az ugyanarra a házasságra vonatkozó más érvénytelenítési vagy bontókeresetet, a házasság érvényességének, létezésének és nemlétezésének megállapítása iránti keresetet, továbbá a házasság gyermekeinek származására, elhelyezésére és tartására vonatkozó keresetet, valamint a házassági vagyoni keresetet lehet összekapcsolni.

Az összekapcsolás egyrészt azt jelenti, hogy a felperes azonos bíróság előtt többféle keresetet terjeszthet elő, illetőleg a perben az alperes viszontkeresettel érvényesítheti meghatározott igényeit a felperessel szemben.

Másrészt azt is jelenti, hogy a bíróság kizárólag az összekapcsolható perek egyesítését, illetőleg más bírósághoz történő áttételét rendelheti el.

A házassági perrel csak a házasság közös gyermekére vonatkozó keresetek, azaz a gyermek elhelyezése, tartása és származási kereset kapcsolhatók össze. A gyermek elhelyezésével kapcsolatos igény érvényesítésekor adott esetben perbe kell vonni azt a személyt, akinél a gyermeket korábban elhelyezték. Ebben az esetben azonban a per tárgyalását a házassági bontópertől el kell különíteni, mivel ebben a perben a pertársaságnak nincs helye.

A házassági perben érvényesíthető gyermektartásdíj megfizetése, valamint a már korábban megállapított gyermektartásdíj felemelése, leszállítása és megszüntetése iránti igény is.

A házassági perben a származási keresetek közül csak a közös gyerekekre vonatkozó apaság vélelmének megdöntése iránti igény érvényesíthető. A házasság érvénytelensége az apaság

³⁷⁷ Itv. 39. § (1) bekezdése

³⁷⁸ Itv. 39. § (3) a) pontja

³⁷⁹ Itv. 62. § (1) bekezdés d) pontja

³⁸⁰ 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet 2. § (1) bekezdés a), c), d), és e) pontjai alapján.

vélelmét nem érinti. A házasságból való származás vélelme pedig mindaddig fennáll, amíg az arra jogosult keresete folytán jogerős bírói ítélet a vélelmet nem dönti meg. Ezért az apaság megállapítása iránti igény a házassági perrel nem kapcsolható össze.

Az érvénytelenítési és a bontókereset a házassági viszonnal összefüggő vagyoni jogi keresettel is összekapcsolható, illetőleg az ilyen vagyoni jogi igény viszontkeresettel a házassági perben is érvényesíthető.

B.) Az első tárgyalás speciális szabályai

A bíróság a keresetlevél beérkezésétől számított 30 napon belül megvizsgálja a keresetlevelet annak megállapítása érdekében, hogy van-e helye a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításnak,³⁸¹ a per áttételének vagy hiánypótlásnak.

További kötelezettsége a bíróságnak, hogy az érvénytelenítési per megindításáról a keresetlevél egy példányának megküldésével az ügyészt is értesítenie kell. Tekintettel arra, hogy az érvénytelenség iránti perekben az ügyészt önálló perindítási jog illeti meg,³⁸² így perindítása hiányában pertársaként a perbe beléphet.

A jogszabályi feltételek fennállása esetén a bíróságnak meg kell vizsgálnia az ügygondnok rendelés lehetőségét. A felperes kérelmére, vagy a bíróság észlelése alapján a házasság érvénytelensége iránti perben, ha az a fél, aki ellen a keresetet meg kellene indítani, már nem él, a keresetet a bíróság által kirendelt ügygondnok ellen kell megindítani. Ügygondnok rendelésnek van helye abban az esetben is, ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége és közte, valamint törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn.

A házassági perekben a pertársaság létrejötte erőteljesen korlátozott, amelyet a felperesi és alperesi kör meghatározott volta eredményez. Ebből következik, hogy a felperesi oldalon egységes pertársaság jöhet létre, ha a házastárs által indított érvénytelenítési perbe az ügyész perbe lép, vagy ha az első fokú eljárásban részt nem vett ügyész az ítélet ellen fellebbezéssel él. Ugyancsak pertársaság jön létre, ha a perbe a perindításra jogosult, jogi érdekét valószínűsítő harmadik személy lép be a perbe a felperesi oldalon a házastárs, vagy ügyész mellett.

³⁸¹Tipikus elutasítási ok a joghatóság, vagy perindítási jogosultság hiánya, illetve ha a jogosult az érvénytelenségi pert a jogszabályi határidőn túl indította meg a pert.

³⁸²Pp. 283. § (3) bekezdése

Alperesi pertársaság keletkezhet, ha az ügyész indít érvénytelenítési pert a házastársak ellen. Pertársaság keletkezik akkor is, ha a perben addig részt nem vett ügyész az ítélet ellen – az alperesi oldalt támogatva – fellebbezéssel él.

Fogalmilag kizárt a házassági bontóperben a pertársaság keletkezése, mivel abban a peres felek kizárólag a házastársak lehetnek. A bontóperrel együtt érvényesített vagyoni jogi igény azonban adott esetben más személyek perben állása nélkül nem bírálható el (pl. ingatlan közös tulajdonának esetében, ha az ingatlannak van más tulajdonostársa, vagy haszonélvezője), ezért az összekapcsolt házassági perben létrejöhet a pertársaság. Ilyenkor a házassági vagyoni jogi kereset tárgyalását a bíróság elkülöníti a házassági felbontása iránti kereseti kérelem tárgyalásától.

Valamennyi házassági perben a beavatkozás lehetőségét a per tárgyának személyes jellegére figyelemmel a törvény kizárja,³⁸³ tekintettel arra, hogy az érvénytelenség iránti pert az is megindíthatja, akinek jogi érdeke fűződik annak megállapításához.

A perbeli jogutódlás kérdésében is eltérő a szabályozás az érvénytelenségi, illetve a házassági bontóperben. Házasság érvénytelensége iránti perbe a felperes halála esetén, a helyére csak a perindítására általában jogosult (másik házastárs, vagy az ügyész, illetőleg az, aki a perindításhoz fűződő jogi érdekét valószínűsíti) léphet. Az alperes halála esetén a bíróság a meghalt alperes helyett ügyszakértőt rendel ki.

Bontóperben perbeli jogutódlásnak nincs helye, mivel a házastárs halála esetén házasság a törvény erejénél fogva megszűnik, és így a bíróságnak a pert meg kell szüntetnie.

A bíróság a felek közötti jogvitát nyilvános tárgyaláson bírálja el. Házassági perekben a nyilvánosság kizárására az általánostól eltérő szabályozás érvényesül.³⁸⁴ Ennek indoka, hogy ezek a perek a házastársak legszemélyesebb, olykor legintimebb kapcsolatait is érinti. A tényállás eredményes feltárása, a per lezárása nagymértékben a felek őszinte és mindenre kiterjedő nyilatkozatától függ. Nem lehet elvárni a felektől, hogy a családi életük belső, személyes ügyeiről hallgatóság előtt tegyenek részletes nyilatkozatot.

Ezért a házassági per tárgyalásáról pusztán a fél kérelmére, a nyilvánosságot feltételek és mérlegelés nélkül is ki lehet zárni. Erre a bíróság a feleket köteles figyelmeztetni akkor is, ha jogi képviselővel járnak el. A nyilvánosság kizárására vonatkozó figyelmeztetés

³⁸³ Pp. 279. § (2) bekezdése

³⁸⁴ Pp. 284. § (1) bekezdése

elmaradása olyan súlyos eljárásjogi szabálysértés, amely a perben meghozott ítélet hatályon kívül helyezését is eredményezheti. Amennyiben a bíróság a nyilvánosság kizárását elrendelte, ez abszolút hatályú, és ezért a zárt tárgyaláson a bíróság tagjain, valamint az idézett feleken kívül más személy semmilyen indokból nem lehet jelen.³⁸⁵ Azonban a bíróság a tárgyalás során hozott határozatát akkor is nyilvánosan hirdeti ki, ha az azt megelőző tárgyalásokon a nyilvánosságot kizárta.³⁸⁶ Ez a rendelkezés a jelen formájában azért is vitatható, mert az ítélet indokolásában éppen olyan megállapítások szerepelhetnek, amelyek a házastársak személyiségi és egyéb jogait sértheti. Célszerűbb lenne e körben a korábbi szabályozást részben visszaállítva, a nyilvánosságot kizárólag az ítélet rendelkező részének kihirdetésére korlátozni

A felperes házassági perben keresetétől az eljárás bármely szakában az alperes hozzájárulása nélkül is elállhat. Házassági perekben az elállásnak nincs korlátozó feltétele, mivel a személyi viszonyokat érintő perek lefolytatását nem lehet az ellenérdekű fél akaratától függővé tenni. Különösen vonatkozik ez a házasság felbontása iránti perekre, ahol az elállás rendszerint a házasság fenntartásának szándékát fejezi ki. Az elállást tartalmazó nyilatkozat nem vonható vissza.

Ha a felperes az elsőfokú eljárásban áll el a keresetétől és az alperes ellenkérelmet nem terjesztett elő vagy pedig az alperes ellenkérelme a kereset elutasítására irányul, a felperes elállására figyelemmel a pert meg kell szüntetni. Ebben az esetben az alperes a házasság felbontása iránt már viszontkeresetet nem terjeszthet elő.

Ugyanez vonatkozik arra az esetre is, ha az alperes ellenkérelme mindössze annyi, hogy védekezni nem kíván és a házasság felbontását nem ellenzi.

Ha az alperes azt az ellenkérelmet terjeszti elő, hogy ő maga is kéri a házasság felbontását és kétséges, hogy ez az ellenkérelem viszontkereset-e, az alperest fel kell hívni annak a bejelentésére, hogy ellenkérelmét viszontkeresetnek tekinti-e, azaz a házasság felbontását maga is kéri, vagy a felperes kereseti kérelmének teljesítését nem ellenzi. Igenlő

³⁸⁵ A korábbi rendelkezések a bíróságnak lehetőséget adtak arra, hogy megengedje egyes hivatalos személyeknek a zárt tárgyaláson való jelenlétét. Hivatalos személynek minősültek, „akiknek a tárgyaláson való jelenléte ügykörükből folyó hivatalos kötelezettségük ellátása, vagy az ügy természete folytán vagy a bíróság működésével kapcsolatosan indokolt.”

³⁸⁶ Pp. 5. §.(3) bekezdése alapján a korábbi szabályozásban a bíróság a nyilvánosságot nem csak a tárgyalásról, de a határozat kihirdetéséről is kizárhatta.

esetben a pert ennek alapján folytatni kell, ellenkező esetben pedig a pert meg kell szüntetni.³⁸⁷

Amennyiben a felperes a keresetétől az első fokú eljárás befejezése után, de még az ítélet jogerőre emelkedése előtt áll el, az ítéletet az iratoknak a fellebbezés folytán való felterjesztése előtt az elsőfokú, egyébként a másodfokú bíróság helyezi hatályon kívül és szünteti meg a pert a házasság felbontása iránti kereset tekintetében.

Fontos megjegyezni, hogy a felperesre vonatkozó, általánostól eltérő, könnyített szabályok kifejezetten csak a házassági perekre vonatkoznak, a házassági perrel esetlegesen összekapcsolt egyéb kereseti kérelmekre nem.

Felperesi pertársaság esetén az egyik felperes keresettől való elállása permegszüntetési oknak csak akkor minősül, ha valamennyi felperes eláll a keresetétől, ennek hiányában a pert a másik felperes kereseti kérelme alapján tovább kell folytatni.

Házassági perekben a felek részletes személyes meghallgatása általában nem mellőzhető. Házassági perben főszabályként, a bíróság köteles a házastársakat személyesen meghallgatni,³⁸⁸ akkor is, ha a fél jogi képviselővel jár el, illetve a kereseti kérelmében hosszú, részletes tényállást ad elő. A házastársak őszinte befolyásmentes előadását biztosíthatja az a lehetőség, hogy a bíróság a házastársakat – a jogi képviselők jelenlétében –, de egymás távollétében is meghallgathatja.

A személyes meghallgatás a házassági per egyik legfontosabb mozzanata. Ugyanis a bíróság ekkor szerez hiteles tudomást a felek tényleges akarataról, a házassággal kapcsolatos egyéb igényekről, a házasság létrejöttére, érvénytelenségére, megromlásához vezető okokról.

A házassági perekben a feleket bármely tárgyaláson meghallgathatja a bíróság személyesen. A házassági bontóperben a törvény kötelezettségként azonban már az első tárgyalás vonatkozásában előírja a felek személyes meghallgatását, melyen a bíróságnak a házasság felbontásáról részletesen meg kell hallgatnia. A tárgyaláson a bíróság a felek békítésén túl meggyőződhet arról, hogy a házasság felbontására irányuló elhatározása őszinte, végleges és minden befolyástól mentes. Erre utal a kialakult bírói gyakorlat szerint, ha a felek a járulékos kérdésekben meg tudtak állapodni, és személyes meghallgatásuk alkalmával ezt

³⁸⁷ PK 212. szám

³⁸⁸ Kivételt képez ez alól Pp. 285. § (1) bekezdése.

szóban is megerősítik.³⁸⁹ A bíróságnak azonban törekednie kell a felek tényleges akaratának a feltárására.

A házasság egyező akaratnyilvánítás alapján történő felbontására irányuló nyilatkozatot a feleknek személyesen kell megtenniük. Nem elég, ha az alperes a kereseti kérelemre úgy nyilatkozik, hogy a házasság felbontását nem ellenzi.³⁹⁰

A házasság felbontására irányuló egyező akaratnyilvánításra vonatkozó nyilatkozatot a törvény alakszerűségekhez nem köti. A nyilatkozatnak azonban kifejezettnek és egyértelműnek kell lennie.³⁹¹ Ebből következik, ha a fél személyesen a tárgyaláson nem jelenik meg, a házasság felbontására egyező akaratnyilvánítás alapján nincs lehetőség.

A felek kötelező személyes meghallgatása lehetőséget ad a lehetséges kereseti kérelmek felmérésére és arra, hogy a bíróság felhívja a felek figyelmét a még szükséges kérelmek előterjesztésére. Tájékoztatni kell a feleket arról is, hogy a házasság felbontása esetén a bíróság erre irányuló kereset hiányában is köteles a közös gyermek elhelyezése és tartása tárgyában határozni.

A felek személyes meghallgatásán sor kerülhet a házassági életközösség megszakadása időpontjának a tisztázására. Az életközösség megszűnésének időpontja szempontjából annak tartalmi elemeit a felek életviszonyával összefüggésben, a házasságuk sajátosságainak megfelelően kell értékelni.³⁹²

Az életközösség megszűnése szempontjából a tartami elemek egyikének sem lehet önmagában ügydöntő jelentőséget tulajdonítani, hanem azt kell vizsgálni, hogy mikor következett be a házastársak között a sajátos együvé tartozásukban az a döntő fordulat, amely végső soron az életközösségük végleges, teljes és visszavonhatatlan felszámolásához vezetett.

A személyes meghallgatásra vonatkozó kötelezettség a bíróságot és a felperest köti. Az alperes távolmaradásához hátrányos jogkövetkezmény nem fűződik még akkor sem, ha őt a bíróság személyes megjelenésre kötelezte idéző végzésében. Így a bontóperben az alperes megjelenésre nem kényszeríthető, a bíróság – törvényi rendelkezés hiányában – a mulasztó féllel szemben kényszerítő intézkedéseket (pénzbírság, elővezetés) nem alkalmazhat. Amennyiben az alperes az idézés ellenére ismételten, többször nem jelenik meg, a bírói gyakorlat ezen magatartását, a házasságával kapcsolatos közömbös magatartásként értékeli.

³⁸⁹ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felek az első tárgyaláson már egyezséget is köthetnek, illetve azt sem, hogy a felek valamely későbbi, folytatódó tárgyaláson ne egyezhessenek meg.

³⁹⁰ BH1983. 120.

³⁹¹ BH1985. 63.

³⁹² BH. 2011.105.

Alperes sorozatos távolmaradása a házasság felbontását nem akadályozhatja, de annak már egyező akaratnyilvánítással történő felbontására nem kerülhet sor.

Amennyiben a felperes szabályszerű idézés ellenére az első tárgyaláson személyesen nem jelenik meg, és előzetesen alapos okból nem kérte a tárgyalás elhalasztását, a pert meg kell szüntetni. A per megszüntetése csak akkor következhet be – hasonlóan az elállás szabályaihoz –, ha az alperes az első tárgyalásig viszontkeresetet nem terjeszt elő.

A házastársak személyes meghallgatásának mellőzésére nem mindig az alperes rosszhiszemű magatartása miatt, hanem objektív okokból is sor kerülhet. A mellőzés okai egyrészt objektív, a fél megjelenését akadályozó okok, másrészt szubjektívak, amikor a fél meghallgatása eleve céltalannak mutatkozik.

Nem kötelező a fél személyes meghallgatása, ha valamelyik házastárs cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll. A korábbi szabályozás az elmebetegséget tartotta meghallgatást kizáró oknak, tehát nemcsak a gondnokságot, hanem a cselekvőképtelen állapotot is. A jelenlegi bírói gyakorlat azonban nem teszi kizárttá a cselekvőképtelen személy meghallgatását, ha képes arra, hogy házasságával összefüggő kérdésekben nyilatkozzon.

Ugyancsak nem kötelező a fél személyes meghallgatása, ha az ismeretlen helyen tartózkodik. A házastárs ismeretlen helyen való tartózkodásának a tényét megfelelően igazolni kell. Erre akkor van lehetőség, ha a házastárs bejelentett lakcíméről nem idézhető, továbbá, ha más eszközökkel is valószínűsíti az ellenérdekű fél a másik fél elérhetetlenségét.³⁹³ Amennyiben az alperes már a keresetlevél benyújtásakor ismeretlen helyen tartózkodik, a keresetlevelet hirdetményi kézbesítés útján kell közölni,³⁹⁴ és részére ügygondnokot kirendelni. Ha a fél lakóhelye az eljárás folyamán ismertté válik, a perben a személyes meghallgatása nem mellőzhető.

Nem kell a felet személyesen meghallgatni akkor sem, ha a bíróság előtt való megjelenése más elháríthatatlan akadályba ütközik. Elháríthatatlan akadálynak számít a fél rendkívül súlyos, vagy járványos fertőző betegsége, egészségügyi zárlat, a természeti katasztrófa, az esetleges külföldi tartózkodás. Ezeknél az okoknál a bíróságnak körültekintően kell vizsgálnia, az ok jellegére, időtartamára tekintettel, hogy az eljárás egész tartam alatt akadályba ütközik a fél megjelenése a bíróság előtt, vagy csak az első tárgyaláson nem tud jelen lenni, és a tárgyalás elhalasztásának van helye.

³⁹³ Pl. a szomszédokkal igazolja, hogy évek óta nem járt a lakásban.

³⁹⁴ Pp.101. §-a alapján.

Amennyiben a házassági bontóperben tartott első tárgyalásra személyes megjelenés kötelezettségével megidézett felperes a tárgyalást elmulasztja, a személyes megjelenés hiánya a per megszüntetését eredményezi, függetlenül attól, hogy a perben meghatalmazott képviselővel rendelkezik-e, és ő jelen volt a tárgyaláson. Nem szükséges a felperes jelenléte az első tárgyaláson akkor, ha a fél személyes meghallgatása az első tárgyaláson nem kötelező.

A bíróság a per bármely szakában megkísérelheti a felek békítését.³⁹⁵ A házassági bontóperben a békítés megkísérlésének az eljárás bármely szakaszában nagy jelentősége van. Egyéni és társadalmi szempontból is védendő érdek fűződik a házasság fenntartásához, különösen akkor, ha abból gyermek származott.

A házasság és a család stabilitásának a fenntartásában a jog eszközei korlátozottak, és semmiféleképpen nem nevezhetjük elsődlegesnek sem, mivel a bíróság a feleket már egy elmélyült és általában tartós konfliktusban találja. Azonban a jog redukált eszközeit is fel kell használni a házassági életközösség helyreállításához. Erre leginkább akkor van lehetőség, ha a felperes a házassági bontóper megindítását „csak” figyelmeztetésnek szánja, vagy a felek egymáshoz, illetve a házasságukhoz való kötődése még erős.

A felek kibékítése a hatályos szabályozás szerint továbbra is a bíróságok monopóliuma maradt. Ez azért is kifogásolható, mert jelenleg a házassági perekben polgári, általános ügyszakos bírák ítélik minden pszichológiai, mediátori képzettség nélkül, és kizárólag a családjogi ítélezésben eltöltött évek alatt szerzett gyakorlat jelenthet segítséget a békítési kísérlet lefolytatásakor.

A békítés általában az első tárgyalás jellemzője, tekintettel arra, hogy a felek az első tárgyaláson vannak együtt személyesen jelen. A békítés ma már nem kötelező a bíróság számára, azt, az eset körülményeire tekintettel, mérlegelési körében dönti el, hogy megkísérli-e vagy sem, illetve az eljárás melyik szakaszában teszi. Azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy a bíróságok „békítési missziója” továbbra is élénken él. Ha a békítés eredményre vezet, a bíróság a pert megszünteti, a perköltségben való marasztalást azonban mellőzi.

A házassági bontóper első tárgyalásán főszabály szerint a bíróság az ügyet érdemben nem tárgyalhatja, azon kizárólag a felek személyes meghallgatása, kibékítésük megkísérlése,

³⁹⁵ A bíróság békítő tevékenységére 17. számú Irányelv I. pontja tartalmaz iránymutatást.

esetleg bizonyítási eljárás lefolytatása történhet. Ennek indoka, hogy a felek a békítés elől ne zárkózzanak el, az első tárgyalást ne nehezítsék el egyéb peres igényérvényesítésükkel.

Amennyiben a felek az első tárgyaláson nem békülnek ki, az alább felsoroltak kivételével a bíróság a tárgyalást elhalasztja, egyben felhívja a feleket, hogy három hónapon belül írásban kérhetik az eljárás folytatását, ellenkező esetben a per megszűnik. Az első tárgyalás elhalasztásának célja, hogy a felek átgondolják a tárgyaláson elhangzottakat, és ezzel együtt a válási szándékukat. Ennek érdekében a bíróság a következő tárgyalási határnapot sem tűzheti ki. A bíróság új tárgyalási határnapot kizárólag a felek kérelmére tűzhet, a kérelem benyújtását követő 30 nap eltelte utáni időpontra. Az elmulasztott határidő utolsó napjától számított 15 nap elteltével igazolási kérelem előterjesztésének nincs helye.

Bizonyos esetekben a bíróság már az első tárgyaláson is érdemben tárgyalhatja a kereseti kérelmeket a házasság felbontása iránti perben. Ebben az esetben amennyiben a tényállás tisztázott, és az ügy megérett a döntésre, ítéletet is hozhat.

A házasság az első tárgyaláson akkor bontható fel, ha a fél személyes meghallgatása sem kötelező, mivel ekkor a tárgyalás elhalasztásától eredmény nem várható, ezért a bíróság békítési kötelessége is annulálódik.

A házasság az első tárgyaláson érdemben tárgyalható akkor is, ha a felek között a házassági életközösség legalább három éve úgy szakadt meg, hogy külön lakásban élnek, és igazolják azt, hogy a közös gyermek elhelyezését, tartását a gyermek érdekében rendezték.³⁹⁶ A tartós különélés ellenére a bíróság megkísérélheti a felek békítését, és az érdemi tárgyalást csak ennek eredménytelensége után kezdheti meg. Ezt követően azonban már a felek által kötött egyezséget jóváhagyhatja, és ítéletet is hozhat.

A békítési kísérletet követően érdemben tárgyalható a per akkor is, ha a felek házasságából közös kiskorú gyermek nem született.

Az első tárgyaláson való érdemi tárgyalás lehetőségének a fenti esetekre való leszűkítését sok kritika éri, mivel ezen szabályozás a házassági bontóperek jó részénél csak az eljárás elhúzódását eredményezi. Álláspontom szerint indokolt lenne az érdemi tárgyalás lehetőségét megadni azon peres feleknek is, akik – dolgozatom későbbi részében említett szűkítéssel – valamennyi járulékos kérdésben már az első tárgyalás előtt megállapodtak. Ez azonban nem zárná el a bíróságot a felek tényleges és befolyásmentes szándékáról való meggyőződési kötelezettségtől.

³⁹⁶ Csjt. 18. § (2) bekezdés b) pontja szerint.

C.) A folytatólagos tárgyaláshoz kötődő speciális szabályok

Az ideiglenes intézkedésnek, mint azonnali jogvédelemnek a gyökerei a Plósz-féle Pp.-re nyúlnak vissza. Az ideiglenes intézkedésnek egyik legnagyobb gyakorlati jelentősége éppen a házassági perekben körében van.

Házassági perekben ideiglenes intézkedés elrendelésének bármely fél kérelmére, de hivatalból is lehetősége van a bíróságnak. Ideiglenes intézkedés a házassági perben nemcsak a házassággal kapcsolatos kereseti kérelem vonatkozásában, hanem szinte valamennyi, e pertípussal összekapcsolható kereseti kérelem esetén helye van.

A házassági perekben hozható ideiglenes intézkedések köre fokozatosan bővült. A X. Pp. novella³⁹⁷ teremtett lehetőséget arra, hogy nemcsak a kiskorú gyermek érdekében, hanem a házastársak egymáshoz való viszonya alapján is elrendelhetővé vált ideiglenes intézkedés a lakás használata vonatkozásában.

A gyakorlatban a legtöbbször a kiskorú gyermek elhelyezésével, tartásával, a kapcsolattartással, illetve az utolsó közös lakás használatával kapcsolatban kerül sor ideiglenes intézkedés meghozatalára. Azonban indokolt lenne e körben a kialakult bírói gyakorlatot szélesíteni a háztartáshoz kapcsolódó, a személyes és a különvagyonhoz tartozó ingóságok kiadása vonatkozásában is.

A bíróság kérelemre ideiglenes intézkedést az általános szabályok szerint rendelheti el, ha ez közvetlenül fenyegető kár elhárítása, vagy a jogvitára okot adó állapot változatlan fenntartása, illetve a kérelmező különös méltánylást érdemlő jogvédelme érdekében szükséges, és az intézkedéssel okozott hátrány nem haladja meg az intézkedéssel elérhető előnyöket.³⁹⁸

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet elő lehet terjeszteni már a keresetlevélben, vagy a viszontkeresettel együtt, illetve az eljárás során bármikor, külön erre irányuló kérelemmel.³⁹⁹ Az ideiglenes intézkedést megalapozó tényeket valószínűsíteni kell. A bíróság az ideiglenes intézkedés tárgyában a keresetlevél benyújtását követően, már az első tárgyalás megtartása előtt, a végleges döntés meghozataláig bármikor határozhat.

³⁹⁷ 2005. évi CXXX. tv. 15. §-a

³⁹⁸ Pp. 156. §-a.

³⁹⁹ A VI. Pp. novella hatályba lépéséig már a keresetlevél benyújtása előtt is lehetőség volt ideiglenes intézkedés iránti kérelem benyújtására. Ld.: Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában; Bíbor Kiadó Miskolc, 2007., 78. o.

Ideiglenes intézkedés hozatalára nemcsak a per aktív tartama alatt, hanem annak szünetelése idejében is sor kerülhet a gyermek- és házastársi tartás vonatkozásában, ha egyébként annak a feltételei fennállnak.⁴⁰⁰

A bíróság hivatalból is hozhat ideiglenes intézkedést, a tárgyalás elhalasztása esetében a kiskorú gyermek⁴⁰¹elhelyezése és tartása,⁴⁰²a szülői felügyeleti jogok bővítése vagy korlátozása, illetve a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás kérdésében. Erre akkor van lehetősége, ha a végleges döntésre még nem érett a peranyag. Ideiglenes intézkedés kizárólag a jogosult, a kiskorú gyermek érdekében hozható.⁴⁰³

Az ideiglenes intézkedés tárgyában a bíróság soron kívül határoz. A bíróság döntése előtt a feleket személyesen meghallgatja, illetve lehetővé teszi, hogy a kérelemre írásban nyilatkozzanak. A felek meghallgatása csak rendkívül sürgős esetben, valamint akkor mellőzhető, ha a fél a meghallgatásra kitűzött határnapot, illetve határidőt elmulasztja. Az ideiglenes intézkedésre vonatkozó döntéssel kapcsolatban bizonyítás lefolytatásának csak akkor van helye, ha a kérelem e nélkül érdemben nem bírálható el.

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelemről a bíróság végzéssel határoz, amely ellen külön fellebbezésnek van, felülvizsgálatnak nincs helye.⁴⁰⁴ A bíróság kérelemre, illetve ha a felperes a keresetét leszállítja, hivatalból, a végzést maga is megváltoztathatja.

A teljesítési határidő – ha a bíróság másként nem rendelkezik – a végzés írásbeli közlését követő napon kezdődik. A végzés előzetesen végrehajtható, és mindaddig hatályban marad, amíg azt a bíróság a felek bármelyikének kérelmére – a másik fél meghallgatása után – hozott végzésével vagy ítéletében hatályon kívül nem helyezi.⁴⁰⁵ Ha az elsőfokú bíróság az ideiglenes intézkedésről szóló határozatát ítéletében vagy permegszüntető végzésében nem helyezte hatályon kívül, az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedésével az ideiglenes intézkedés a hatályát veszti.

Házassági perben az alperes mulasztásának nincsenek jogkövetkezményei, akár első, akár folytatólagos tárgyalását mulasztja el, azaz távolmaradását nem lehet úgy tekinteni, hogy

⁴⁰⁰ BH. 1995.39.

⁴⁰¹ A vér szerinti, az örökbefogadott és a házasság felbontásával érintett nevelt gyermek.

⁴⁰² BH1987. 241.: Gyermek elhelyezése iránti perben az ideiglenes intézkedés hozatalának szempontjai.

⁴⁰³ Pl. a korábban jogerős ítélettel, vagy egyezséggel megállapított gyermektartásdíj mértéke a házassági bontóperben ideiglenes intézkedéssel történő leszállítására nem kerülhet sor.

⁴⁰⁴ BH1997. 342. Nincs helye felülvizsgálatnak az ideiglenes intézkedést elrendelő, illetőleg az ideiglenes intézkedés elrendelését megtagadó végzés ellen.

⁴⁰⁵ Pp. 156. § (8) bekezdése

a kereseti kérelem, a felajánlott bizonyítás teljesítését nem ellenzi, a felperes előadását nem vonja kétségbe. Házassági perben kizárt bírósági meghagyás kibocsátása.

A felperes mulasztása esetében a bíróság a pert megszünteti. A folytatólagos tárgyalás mulasztását a törvény már nem a fél személyes megjelenéséhez köti, mert ha a fél ugyan személyesen szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, de képviselője a tárgyaláson jelen van, a tárgyalás nem tekinthető elmulasztottnak. A fél akkor mulasztja el a tárgyalást, ha sem ő, sem pedig képviselője a tárgyaláson szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg.

Ennek ellenére egyes bíróságoknál kialakult gyakorlat, hogy a felperest valamennyi tárgyalásra személyes megjelenési kötelezettséggel idézi, mely elmulasztása esetén a per megszüntetésének jogkövetkezményét alkalmazza.

Az a felperes, akinek lakóhelye külföldön van, kérheti, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg. Amennyiben az ügyész a felperes, a mulasztásának a jogkövetkezményeit nem lehet alkalmazni, a bíróság a tárgyalást elhalasztja és hivatalból új határnapot tűz ki.

Az elmulasztott határnaptól, illetőleg az elmulasztott határidő utolsó napjától számított tizenöt napon belül lehet igazolással élni. A 15 napos igazolási határidő objektív határidő, mivel annak elteltével igazolásnak akkor sincs helye, ha a mulasztás csak később jutott a fél tudomására, vagy az akadály csak később szűnt meg. A fellebbezési tárgyalás elmulasztása miatt igazolásnak nincs helye.⁴⁰⁶

A házassági perekben a per szünetelésére csak korlátozottan, akkor van lehetőség, ha a felperes a megadott lakcímről nem idézhető, illetőleg ismeretlen helyre költözött, és az alperes hirdetményi idézést nem kér, vagy az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz. Szünetel az eljárás akkor is, ha hirdetményi idézésnek volna helye, és a fél ezt nem kéri. Házassági bontóperben ezen felül még a felek közös, erre irányuló kérelmére is szünetel a per. A szünetelés a határidők folyását nem érinti. Bármely fél kérheti az eljárás folytatását a szünetelés 6 hónapos tartama alatt, ennek hiányában 6 hónap elteltével a per megszűnik.

⁴⁰⁶ BH. 1995:225.

A permegszüntetés általános okain⁴⁰⁷ túlmenően valamennyi házassági perben további pert megszüntető ok, ha a felperes akár az első, akár a folytatólagos tárgyalást mulasztja el.⁴⁰⁸ A házasság felbontása iránti perben különleges, további permegszüntető ok a házastárs halála.

Amennyiben valamelyik házastárs a házassági bontóper jogerős befejezése előtt meghal, a bíróság a pert a perköltségre vonatkozó határozathozatal nélkül megszünteti, és a perben esetleg már hozott ítéletet hatályon kívül helyezi. Ennek indoka, hogy a házassági bontóper célja a házasság megszüntetése. Azonban a házasság a fél halálával is megszűnik.⁴⁰⁹ A fél halála miatt a folyamatban lévő házassági bontóper a bíróságnak meg kell szüntetnie, mivel a per okafogyottá vált, mert hiányzik a per tárgya, a házasság megszüntetésének lehetősége.

Ha a fél az ítélet meghozatala után, de annak jogerőre emelkedése előtt hal meg, a bíróságnak a per megszüntetésével egyidejűleg az ítéletet is hatályon kívül kell helyeznie.

A kötelék tekintetében permegszüntetésnek van helye akkor is, ha a házastárs a fellebbezési határidő utolsó napjától számított 15 napon belül hal meg.⁴¹⁰

Előfordulhat az is, hogy a felperes már nem élő házastársa ellen indítja meg a házasság felbontása iránti pert. Amennyiben a bíróság a folyamatban lévő bontóperben észleli, hogy az egyik házastárs már a perindítás előtt meghalt, a pert meg kell szüntetni.⁴¹¹

Házasság felbontása iránti perben előterjesztett egyéb kereseti kérelmek tárgyában a bíróságnak az alábbiak szerint kell döntenie.

A házastárs halála esetén a házassági bontóperrel összekapcsolt, és a házastársak személyéhez kötött igények – a gyermek elhelyezés, házastársi tartás, lakáshasználat – tárgyában is meg kell szüntetni a pert.⁴¹² Ugyanis például a szülőnek az a joga, hogy a gyermeknek nála való elhelyezését igényelheti olyan jog, amely a jogutódra nem száll át.⁴¹³ A fél halála kizárja a lakáshasználati jog ellenértékének a jogutód részére való megítélését is.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Pp. 157. §-a

⁴⁰⁸ A részletes szabályait és a különbségeit az egyes házassági perek között fentebb részleteztem, a felperes mulasztásának jogkövetkezményeinél.

⁴⁰⁹ Csjt. 17. § (1) bekezdés a) pontja értelmében.

⁴¹⁰ BH1996:597

⁴¹¹ Pp. 157. § (1) bekezdés a) pontja alapján

⁴¹² BH1990:341.

⁴¹³ PK 167. számú állásfoglalás

⁴¹⁴ BH1996:597., BH1990:341.

A bontóperrel összekapcsolt és nem a házastárs személyhez kötött, a házastársi közös vagyon megosztása iránti igények tekintetében a perbeli jogutódlás szabályai szerint kell eljárni, és a törvényi feltételek esetén folytatnia az eljárást.⁴¹⁵

D.) Házassági vagyoni kereset elbírálása

Házassági perben a kiskorú gyermekkel összefüggő kereseti kérelmeken túlmenően a leggyakoribb összekapcsolt per a házassági vagyoni per. Házassági vagyoni per alatt a házastársi közös vagyon megosztása, a közös vagy különvagyoni szerzésre alapított tulajdonjog megállapítása iránti kereset, a házastársi közös lakás használatára, a lakáshasználati jog ellenértékére, a házastársi tartásra, és a házastársak között vagyoni viszonyaik rendezése körében kötött szerződés teljesítésére vagy érvénytelenségének megállapítására irányuló igényt értjük.⁴¹⁶

Amennyiben a felek a járulékos kérdésekben nem állapodnak meg, és bármely fél a bíróság döntését kéri a házastársi közös vagyon megosztása körében, az eljárásjogot is érintő általános bírói gyakorlat, hogy a bíróság határozatának a közös vagyon egészére ki kell terjednie, azaz valamennyi vagyoni igényt együttesen és véglegesen kell elbírálnia. Egyes kiragadott tételekre (vagyontárgyakra, jogokra, kötelezettségekre) nézve pert indítani nem lehet.

Ha a felek házassági vagyoni igényei közül a perben csak egyes igényeket érvényesítettek, a bíróságnak oda kell hatnia, hogy valamennyi igényüket abban a perben terjesszék elő.⁴¹⁷

Ahhoz, hogy a bíróság valamennyi házassági vagyoni igényről döntsön, nincs szükség tételenkénti külön-külön keresetre, illetőleg viszontkeresetre. Ha a felperes keresettel, vagy az alperes viszontkeresettel kérte a házastársi közös vagyon megosztását, a bíróságnak hivatalból kell számításba vennie minden vagyontárgyat, jogot és kötelezettséget és erre irányuló külön kereseti és viszontkereseti kérelem nélkül is hivatalból kell rendelkeznie az elszámolás eredményeként a feleket vagyontárgyban, vagy pénzben megillető értékről.

A különvagyoni tárgyak kiadása a vagyonközösség megosztásától függetlenül kérhető. Ha azonban a különvagyoni tárgyhoz valamilyen közös vagyoni igény tapad, például közös

⁴¹⁵ Ld. félbeszakadás

⁴¹⁶ "Polgári Eljárásjog - Kommentár a gyakorlat részére" HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 1997. D/11.

⁴¹⁷ BH1982:518.

vagyonból történt beruházás, a keresetet nem lehet valamennyi házassági vagyoni igény együttes rendezése nélkül elbírálni.

A vagyoni igények együttes és végleges rendezésére vonatkozó követelménnyel összhangban, a keresetlevélben fel kell állítani a tételes vagyonelejtárt, mert e nélkül a közös vagyoni megosztása tárgyában nem lehet dönteni. A felperesi és ezt követően a bírói vagyonelejtárnak tartalmaznia kell az életközösség megszakadásának időpontjában meglévő közös ingó vagyoni állományát, és az akkori állapotuk szerinti értékét, valamint azt, hogy a vagyontárgy az életközösség megszakadásakor melyik fél birtokában maradt. A vagyonelejtárban kell feltüntetni a közös vagyonihoz tartozó ingatlanokat, melyek értékét a keresetlevél benyújtásának időpontjában fennálló tényleges forgalmi értékhez igazodva kell megjelölni.

A keresetlevélhez – az állandó bírói gyakorlatnak megfelelően – csatolni kell az ingatlanra vonatkozó 30 napnál nem régebbi hiteles tulajdoni lap másolatot, egyrészt az ingatlan jogi állapotának (tulajdonosok, haszonélvezeti jog jogosultak, terhek) megállapítása, és ezzel párhuzamosan az esetleges alperesi pertársaság felállítása érdekében. Az ingatlanra vonatkozó közös tulajdon megszüntetése esetében általában valamennyi tulajdonostársnak perben kell állnia. A felperesnek perbe kell vonnia az özvegyi jogra, más haszonélvezetre, használatra jogosultakat, a bejegyzett tartási és életjáradéki jog jogosultját, s ha a jelzálogjog nem az egész ingatlant terheli, akkor az ilyen jognak a jogosultját is. Ez utóbbi esetekben természetesen szintén nem lesz helye a vagyoni per házassági kötelékkel való együttes tárgyalásának.

Fel kell venni a vagyonelejtárba a házastársak – házastársi életközösségük megszakadása időpontjában fennálló – követeléseit és tartozásait a jogcím megjelölésével.

A vagyonelejtárnak tartalmaznia kell a közös vagyoniból a különvagyoni, illetőleg a külön vagyoniból a közös vagyoni történő beruházások, valamint kezelési költségek megtérítésre irányuló igényét és annak összegét. A megtérítés általános módja az egymással szembeni igények elszámolása után pénz fizetése.

A felperesnek határozott kereseti kérelmet kell előterjesztenie arra, hogy a házastársi közös vagyoni megosztását, a közös tulajdon megszüntetését milyen módon kéri. Amennyiben a volt házastárs a közös tulajdon megszüntetését eltérő módon kéri, erre irányuló nyilatkozata mellett külön viszontkeresetet nem szükséges előterjesztenie.

A bíróságnak gondoskodnia kell arról, hogy a vagyoni igények rendezésénél egyik házastárs se jusson méltánytalan vagyoni előnyhöz, és arról, hogy a házastársak vagyონrészét lehetőleg természetben adja ki.

A bíróságnak a vagyonmérleg összes tételét egységes egészként kell elbírálnia, ezért az egyes tételek tekintetében nincs részjogerő.⁴¹⁸

Házassági vagyónjogi perben általában nincs helye közbenső ítélet hozatalának, a vita ugyanis a keresettel érvényesített jog fennállása és a felperest annak alapján megillető követelés összege tekintetében nem különíthető el.

A házastársi közös vagyon megosztása, ennek keretében a közös tulajdon megszüntetése iránti vagyónjogi perben a perköltség viselésének általános szabálya az, hogy a készkiadások megosztása mellett mindegyik fél viseli a saját költségét.⁴¹⁹ Az ettől való eltérés akkor indokolt, ha arra a felek magatartása okot ad.

Az első fokú ítélet ellen előterjesztett fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az ítéletet teljes terjedelmében felülbírálja. Ez csak akkor mellőzhető, ha a fél kizárólag a perköltségre vonatkozó ítéleti rendelkezést sérelmezi.

A felülvizsgálati eljárásban az egységes vagyoni rendezés elve azonban már nem érvényesül.

E.) Különleges szabályok a bizonyítás körében

A bizonyítás a feleknek, a per egyéb résztvevőinek és a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel valamely tény fennállásáról, vagy fenn nem állásáról, illetőleg valamely tényállítás valóságáról vagy valótlanságáról az ítéletet hozó bíróság meggyőződését kialakítani törekszik.⁴²⁰ A bírói meggyőződésnek a bizonyosság fokára kell törekednie.

Általában a bizonyítás annak a félnek a feladata, így a bizonyítási kötelezettség azt a felet terheli, akinek érdekében áll valamely tény vagy tapasztalati tétel, bíróság általi elfogadása. A bizonyítási kötelezettség mellett a bizonyítási teher szabályai azt állapítják meg, hogy a bizonyítatlanság következményei melyik félnek a terhére esnek, hátrányára szolgál.

⁴¹⁸ BH1977:282.: A házastársi vagyónközösség megszüntetése iránt indult perben a vagyonmérleg összes tételét egységes egészként kell elbírálni, s ezért az egyes tételek tekintetében nincs részjogerő.

⁴¹⁹ 1/2008 (V.19.) PK vélemény alapján.

⁴²⁰ Szerk.: Szilberek J. és Névai László: A Polgári Perrendtartás magyarázata I. kötet. In: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976. 881. o.

A bizonyítás tehát általában a felperes kötelezettsége, mert neki kell bizonyítani a keresetlevélben előadottakat, ekkor főbizonyításról, vagy rábizonyításról beszélünk. Amennyiben ez sikerrel jár, vagyis a bizonyításra köteles fél meggyőzte a bíróságot az általa állított tény valóságáról, akkor a bizonyítás teljes.

A felperes mellett lehetősége van az alperesnek is bizonyításra függetlenül attól, hogy a felperesnek az általa állított tény sikerült-e bizonyítani. Az alperes (vagy ellenérdekű fél) bizonyítását ellenbizonyításnak nevezzük.

A bizonyítás mellett a valószínűsítésnek is jelentősége van a házassági perekben meghozandó ideiglenes intézkedéseknél.

A bizonyítás általános szabályai szerint a peranyag-szolgáltatási kötelezettség a feleket terheli, ezért a bíróság hivatalból csak akkor rendelhet el bizonyítást, ha ezt a törvény lehetővé teszi. A házassági perekben törvényi felhatalmazás alapján a tényállás teljes felderítése érdekében a bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti.

A házassági perekben a tényállás tisztázása fontos érdek, különös tekintettel arra, hogy az e körben hozott bírósági határozat mindenkivel szemben hatályos, így az nem múlhat kizárólag a felek akaratán.

A bizonyítás kiinduló pontja a felek megfelelő részletességű személyes meghallgatása, amely jelentőségénél fogva – bizonyos kivételektől eltekintve – a bíróságnak kötelezettsége is.

Ellentétben a korábbi szabályozással a házassági perekben a bíróság bizonyítás nélkül is megállapíthat nem vitatott tényeket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az általános szabályokhoz hasonlóan a felek rendelkező cselekményei korlátok nélkül érvényesülnek.

Ugyanis a fél beismerése, az egyező előadás, vagy az ellenfél által kétségbe nem vont előadás alapján megállapítandó tényeket a bíróság kizárólag akkor fogadja el ítélezésének alapjául, ha nem merül fel kételye a nyilatkozatok befolyásmentessége és a felek tényleges szándékával való egyezősége vonatkozásában.

Házassági perekben a bíróság a bizonyítás nélkül megállapítható tényekre hivatalból is elrendelheti a bizonyítást, ha az egyező előadás őszintesége, befolyásmentessége tekintetében kételye merül fel.

A bíróság hivatalból köteles elrendelni a bizonyítást,⁴²¹ ha nincs meggyőződve arról, hogy a gyermek elhelyezésére, tartására vonatkozó egyező előadás és az ehhez igazodó

⁴²¹ BH1984:226.: Gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perben is alapvető és döntő szempont a gyermek érdekének védelme. Ezért a bíróságnak hivatalból is kötelessége az elhelyezés szempontjából minden lényeges

tervezett egyezségkötés maradéktalanul megfelel a gyermek érdekeinek.⁴²² Ezen túlmenően a bíróság a kiskorú gyermek elhelyezése, tartása, a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás tárgyában akkor is elrendelhet hivatalból bizonyítást, ha azokról nem házassági perben kell döntenie.⁴²³

Házassági perekben általában nem csak a feleket hallgatja meg a bíróság, hanem a házastársak kiskorú gyermekét, mint érdekeltet, vagy személyesen, vagy pszichológus szakértő útján. Amennyiben a bíróság a gyermek meghallgatásáról döntött, indokolt esetben egyidejűleg a gyermek részére ügygondnokot rendel ki. A bíróság úgy is határozhat, hogy a gyermeket a házastársak távollétében hallgatja meg. E szabályok vonatkoznak a gyermek elhelyezésével kapcsolatos perekre is. A Csjt. ide vonatkozó rendelkezései kimondják, hogy a kiskorú gyermeket elhelyezés kérdésében 14. életének betöltését követően meg kell hallgatni,⁴²⁴ azonban e kor alatt a bíróság belátására és a felek indítványára van bízva a kiskorú gyermek meghallgatása, mivel a kiskorú gyermeket a szülők házasságának a felbontása mélyen érinti, helyzetének rendezésében, mint az eljárásban érdekelt felet kell tekinteni.⁴²⁵

Házassági perben a tanú a hozzátartozói kapcsolatra hivatkozással a tanúvallomást nem tagadhatja meg, és az orvos is kihallgatható tanúként olyan tényekre, amelyek egyébként titoktartási kötelezettség alá esnek.

A házassági bontóper bizonyítási szabályai eltérőek attól függően, hogy a bontásra a felek egyező akaratnyilvánítása alapján, vagy a házasság megromlásához vezető okok feltárásával kerül sor.

A bontásra irányuló egyező akaratnyilvánítás esetén a bíróság a házasság megromlásához vezető okokat nem vizsgálhatja. A házasság azonban csak akkor bontható fel, ha a bíróság meggyőződött a bontásra irányuló szándék véglegességéről, befolyástól mentességéről, az életközösség tényleges megszakadásáról és arról, hogy a felek házassága teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Az egyező akaratnyilvánítás nem igényli a széles körű bizonyítási eljárás lefolytatását. Azonban, ha a bíróságnak kételye merül fel, az egyező akaratnyilvánítás ellenére, az általa szükségesnek tartott bizonyítást hivatalból is lefolytathatja. Az egyező akaratnyilvánításra alapított nyilatkozatot a az eljárás bármely szakaszában indokolás nélkül visszavonhatja.

körülmény feltárása

⁴²² Részletesen ld. a Legfelsőbb Bíróság 17. sz. Irányelvét.

⁴²³ BH 2009:77.

⁴²⁴ Csjt. 74. §.

⁴²⁵ Kis Éva: A gyermek jogairól szóló Egyezményből adódó feladatok a Családjogi törvény módosítása kapcsán. In: Magyar Jog 1993. 9. sz. 525. o.

Előfordul, hogy az egyik fél a házasság fenntartását kívánja. Ilyen esetben a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a bontást ellenző félnek a házasság fenntartásához fűződő ragaszkodása mennyiben őszinte és megalapozott. A bíróság nem segíthet annak a félnek, akinek valós szándéka a másik fél új életre való berendezkedésének megakadályozására irányul.

Az ún. tényállásos bontásnál a felek a bíróságtól kérik a járulékos kérdésekben való döntést. Még akkor is a bíróságnak kell döntenie, amennyiben mindkét fél kéri a házasság felbontását, de közöttük a megromlásra vezető okok, illetőleg a bontóperben eldöntendő gyermekelhelyezés, illetve egyéb járulékos kérdések tárgyában is vita van.

Ezekben az esetekben a bíróságnak széles körű bizonyítást kell lefolytatnia az objektív valóságnak megfelelő tényállás megállapítása érdekében.

Ehhez azonban valamennyi kérdésben pontos tényállást kell felállítani, mely csak a lefolytatott részletes bizonyítási eljárás eredménye lehet.

A bizonyítási eljárás szabályait a járulékos kérdések vonatkozásában az anyagi jogszabályok alakítják. A bizonyítási teher az általános szabályok szerint alakul a házassági perekkel összekapcsolható egyéb kereseti kérelmeknél. A járulékos kérdéseknél is általában érvényesülnek a bizonyítás, illetőleg a rábizonyítás szabályai, azaz annak a félnek kell bizonyítani, akinek érdekében áll tényállításának elfogadása.

A házasság létezése, nem létezése, illetőleg érvénytelensége megállapítása iránti pereknél szükségképpen bizonyítási eszköz a házassági anyakönyvi kivonat, illetőleg annak hiánya. Valamennyi házassági pernél a korábban előadottak szerint kiemelkedő szerepe van a felek személyes meghallgatásának és a tanúk vallomásának.

Értékes adatokat szolgáltathat a gyermekelhelyezés és a gyermekkel való kapcsolattartás kérdésében való döntéshez a környezettanulmány, a bölcsőde, óvoda, iskola véleménye, megfelelő esetekben a pszichológiai szakvélemény. Ennek beszerzése különösen akkor indokolt, ha a kellő alaposággal felderített tényállás alapján – az eset sajátos körülményeire (a gyermek egyénisége, érzésvilága, a családban kialakult légkör stb.) is figyelemmel – várható, hogy a pszichológiai szakvélemény elősegíti a gyermek érdekét szolgáló helyes döntést,⁴²⁶ különösen – megállapodás hiányában – a nevelési alkalmasság kétségbe vonása esetén.⁴²⁷

⁴²⁶ Legfelsőbb Bíróság 17. sz. irányelve

⁴²⁷ BH 2000:204: Pszichológus szakértői vélemény beszerzésének indokoltsága a szülők nevelési alkalmasságának tárgyilagos és több szempontú megítéléséhez.

A gyermektartásdíj megállapításánál szintén sor kerülhet szakértő bevonására annak meghatározása érdekében, hogy a kötelezett életvitele, életmódja milyen összegű jövedelem mellett folytatható. Ebben az esetben becsléssel állapítják meg a kötelezett tartásdíj fizetési kötelezettségét.

Megegyezés hiányában a szakértői bizonyítás szinte elkerülhetetlen a házassági vagyoni pereknél. Sor kerülhet ingó- és ingatlan forgalmi szakértő igénybevételére a vagyontárgyak életközösség megszakadáskori értékének megállapítása érdekében. Igen gyakori, hogy nemcsak az egyes vagyontárgyak értéke vitatott, hanem az ingatlanon végzett beruházások elszámolása is. Ebben az esetben ingatlan műszaki szakértő részvétele a perben nélkülözhetetlen.

Bonyolult kérdéseket vethet fel a társasági részesedések értékének a meghatározása is, amelyben a segítséget könyvszakértő nyújthat.

A házassági életközösség alatt szerzett vagyontárgyaknál fennáll a közös vagyon vélelme. Amennyiben valamely házastárs különvagyonra hivatkozik, a vélelemmel szemben neki kell bizonyítania.⁴²⁸ Ugyancsak azt a házastársat terheli a bizonyítási teher, aki a vagyontárgyak értékének megjelölésénél a magasabb értéket határozza meg.

Megosztott a felek között a bizonyítási teher a házastársi tartás iránti kérelem esetén is. A jogosultnak kell bizonyítania a tartásra való jogosultságát, míg a kötelezettnek a jogosult érdemtelenységét.

F.) Vétkeességi elemek a hatályos szabályozásban

Annak ellenére, hogy bontójogunk a feldúltság elvén áll, bizonyos kérdésekben fontos szerepet játszik – amennyiben a felek nem egyeznek meg a járulékos kérdésekben –, hogy melyik fél magatartására vezethető vissza a házasság megromlása, mivel a joggyakorlat nem maradhat közömbös a dominánsan kötelességsértő házastársi magatartásokkal szemben.⁴²⁹ Ez az elv a Csjt. hatályba lépését követően folyamatosan kisebb-nagyobb súllyal érvényesül. A hatályos szabályozás kizárólag a házastársi kötelezettséget súlyosan sértő magatartásokat szankcionálja.

⁴²⁸ BH1980. 336.: A házastársak vagyontársaságába tartozó valamely vagyontárgy különvagyonba utalását a közös vagyon mellett szóló vélelemre tekintettel a külön vagyoni jelleggel állító félnek kell bizonyítania.

⁴²⁹ Csiky Ottó: Felróható magatartás értékelése a Csjt. bontási rendszerében; In: Magyar Jog 1989. 12. szám 1070. o.

A családjogi kódexünk megalkotása óta többször merült fel mind a jogirodalom, mind a jogalkalmazók körében annak a lehetősége, hogy nyíljon ismét mód – a házastárs erre irányuló kérelme esetén – a bontóperi ítéletben való vétkessé nyilvánításra, függetlenül attól, hogy a házastársak közös megegyezéssel kérik a házasság felbontását.⁴³⁰ Ez a tétel jogi normává nem vált, mivel jelentősen elnehezítené a felek viszonyát, és a házasság felbontása iránti pert, ha közös megegyezés esetén is szükséges lenne – ha csak az ellenérdekű fél kérelmére is – annak a bírói megállapítása, hogy melyik fél játszott közre a házasság megromlásában.

A vétkességnek kiemelkedő szerepe van a házastársi tartásra való érdemtelenségben. A házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve, ha arra a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt érdemtelenné vált. A házastárs köteles a különélő és önhibáján kívül rászoruló házastársát, ha arra nem érdemtelen – az egyéb feltételek megléte esetén – különvagyonából is eltartani.

A házasság felbontása esetén a tartást érdemtelenség címén attól a házastárstól kell megtagadni, aki a házasság erkölcsi alapját a házasság felbontására is közreható magatartásával olyan súlyosan sértette, hogy tartása házastársára a társadalmi felfogás szerint méltánytalan lenne.⁴³¹ Az érdemtelenség elbírálása során a bíróságnak nemcsak egyes tényeket, hanem a házasság egészét kell mérlegre tennie. Az érdemtelenség elbírálásánál figyelembe kell venni az arra hivatkozó házastárs magatartását is.⁴³² Meg kell vizsgálnia azt is, hogy az a házastárs, akitől a tartást igénylik, olyan magatartást tanúsított-e, amely feljogosítja őt arra, hogy házastársának magatartását felróhassa, nem terheli-e őt magát is hiba a házaselet megromlásának, házastársra magatartásának kialakítása terén.⁴³³

Nem lehet figyelembe venni azon magatartást, amely a felek házaseletének felbomlásánál nem hatott közre. Mindennek megítélésénél nem a házastársak szubjektív szempontjainak, hanem annak van döntő jelentősége, hogy a társadalmi megítélés a

⁴³⁰ Weiss Emília: Vétkesség – feldúltság – és a házasfelek közös megegyezése a múlt és a mai magyar házasság bontójogában; In: Jogtudományi Közlöny XXXVI. új évfolyam XI. szám, 1981. november, 912. o.

⁴³¹ Legfelsőbb Bíróság XLI. számú PED.-vel módosított V. számú Polgári Elvi Döntése

⁴³² BH1984:21: Házastársi tartásra érdemtelenséget nemcsak a tettlegesség vagy a házastársi hűség megsértése valószínűsíthet meg, hanem egyéb magatartás is alkalmas lehet az érdemtelenség megállapítására. Az érdemtelenség elbírálásánál figyelembe kell venni és mérlegelni kell a peres feleknek a házasság fennállása alatt tanúsított és a házasság felbontásához vezető magatartását is.

⁴³³ BH 2000:17.: Az érdemtelenség körében nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a harminc évig tartó házasság utolsó éveit megelőzően az alperes a családja érdekében mindent megtett, férjét és gyermekét kifogástalanul ellátta, a felperest törekvéseiben támogatta. A másodfokú bíróság mérlegelési jogkörében helyesen járt el, amikor az alperes korábbi életvitelét, magatartását a betegsége közrehatásával összhangban a házasság teljes időtartamára vizsgálta, és megállapította, hogy az alperest a jelenlegi helyzete kialakításában önhiba nem terheli, és a tartásra sem vált érdemtelenné [1952. évi IV. törvény 21. §-ának (1) bekezdése].

házastársak egymással szembeni magatartására figyelemmel a tartásra kötelezést az érintett házastárs méltánytalan megterhelésének tekintené-e. A házastársi tartásra való jogosultság elbírálása során a bíróság a házastárs érdemtelenségét csak akkor vizsgálhatja, ha erre a másik fél hivatkozik. Az érdemtelenség megállapításához ugyanis nem fűződik olyan társadalmi érdek, amelynek védelme a másik házastárs kívánságán túlmenően indokolt volna.⁴³⁴

Kisebb súllyal,⁴³⁵ de a gyermekelhelyezésnél is hangsúlyt kap a házastárs házasság megromlásában játszott szerepe.⁴³⁶ A házastársi hűséget sértő magatartás akkor értékelhető a gyermek elhelyezése körében, ha az a családdal szembeni felelőtlenséget, önzést, közömbösséget juttatja kifejezésre. A családi élet felelőtlen megbontása, a házastárs, a gyermek indokolatlan elhagyása kétségesse teszi, hogy ez a szülő rendelkezik-e a gyermek neveléséhez szükséges személyi, erkölcsi tulajdonságokkal.⁴³⁷

A Legfelsőbb Bíróság irányelve a joggyakorlatot egységesítette, mely alapján számos eseti döntés született. Töretlenné vált a joggyakorlat annak megítélésében, hogy a családi élet felelőtlen megbontása, a házastárs indokolatlan megszegése és ennek rendszeres ismétlődése olyan magatartás, amelynek megállapítása esetén kétségesse tehető, hogy az adott szülő rendelkezik-e a gyermek neveléséhez szükséges személyi, erkölcsi tulajdonságokkal.⁴³⁸

Akkor kerül értékelésre a gyermekelhelyezésnél a házassági kötelezettség megszegése, ha gyermek abban az életkorban van, amikor a környezeti hatásokra egyre fokozottabb mértékben reagál, ezek a környezeti hatások egyre jobban befolyásolják őt életszemlélete kialakításában, amikor a felnőtt példakép általános, s ezen belül erkölcsi tulajdonságait igyekszik a maga személyiségébe beépíteni.

Ugyanúgy, mint a házastársi tartásnál a bíróságnak törekednie kell annak felderítésére, hogy milyen előzmények vezettek az életközösség megszakadására. Ha ugyanis a visszamaradó házastárs szeretet nélküli, tűrhetetlen magatartásával, netán tettlegességgel vagy esetleg a házastárs számára elviselhetetlen más magatartással maga idézte elő a házasság megromlását, a másik házastárs távozását, ez éppen ennek a szülőnek a nevelésre való alkalmatlanságára szolgálhat bizonyítékul.

⁴³⁴ Legfelsőbb Bíróság XLI. számú Polgári Elvi Döntése

⁴³⁵ Weiss Emília mindig óvta a gyakorlatot ennek a túlértékelésétől, azonban ő is úgy látta, hogy amikor a két szülő egyaránt alkalmas a gyermek nevelésére, e kérdésnek nagyobb szerepe lehet.

⁴³⁶ BH1982. 193.: A bíróságnak az ügyben irányadó valamennyi jelentős tény együttes értékelése alapján kell eldöntenie, hogy a gyermek elhelyezése melyik szülőnél kedvezőbb. Ennek során értékelnie kell a szülőknek a házasság felbomlásáért való felelősségét is

⁴³⁷ Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve

⁴³⁸ BH1999. 72.

A családjogi felróhatóság kérdése a házassági vagyoni jog területén is érvényesül, az ajándék visszakövetelése iránti igényeknél. A joggyakorlat szerint nem követelhető vissza az ajándék, illetve az ajándék helyébe lépett érték, ha az ajándékozás lapjául szolgáló feltevés meghíúsulását az ajándékozó, illetőleg annak a felróható magatartása okozta, akire tekintettel az ajándékozás történt.⁴³⁹ Az ajándék visszakövetelésére volt házastársak esetén csak akkor nem kerülhet sor, ha a házasság megromlását kizárólag az ajándékozó házastárs felróható magatartása idézte elő.⁴⁴⁰

A tartós házasság reményében adott ajándék nem követelhető vissza, ha az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés meghíúsulását az ajándékozó felróható magatartása okozta.⁴⁴¹ Így nem követelheti vissza téves feltevés címén az ajándékot az a házastárs, aki a házasság tartósságát maga hiúsította meg azáltal, hogy házastársával szemben tettleges, durva magatartást tanúsított.⁴⁴²

Következetes ítélkezési gyakorlat alakult ki abban,⁴⁴³ hogy ajándék visszakövetelése esetén a házasság megromlására vezető okok feltárása akkor is szükséges lehet, ha a házastársak a házasság felbontását egyező akaratnyilvánításuk alapján kérik, és nem követelhető vissza a házastársnak adott ajándék, illetőleg a helyébe lépett érték, ha az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés meghíúsulását az ajándékozó házastárs felróható magatartása okozta.⁴⁴⁴

A házasság megromlásában való közrehatásnak a perköltség megállapításánál is jelentősége van. Az általános szabályoktól eltérően a perköltségviselésről a bíróság az összes körülmény mérlegelésével határoz.

Az általános szabályok alkalmazása méltánytalan lenne arra a félre nézve, aki a házasság felbontására okot nem adott, mégis pervesztessége (a házasság felbontása) esetén őt terhelné a perköltség viselése.

⁴³⁹ Csiky Ottó: Felróható magatartás értékelése a Csjt. bontási rendszerében; In: Magyar Jog 1989. 12. szám 1076. o.

⁴⁴⁰ BH. 1995: 464.

⁴⁴¹ BH. 1998:279.

⁴⁴² BH. 2010: 67.

⁴⁴³ A Legfelsőbb Bíróság PK. 76. számú állásfoglalása alapján

⁴⁴⁴ BH. 1982:191.

Házassági bontóperben – megegyezés hiányában – a perköltséget annak a félnek kell viselnie, akinek a magatartása a házasság felbontására kizárólag vagy túlnyomórészt okot adott.⁴⁴⁵

G.) Határozathozatal

A felperes általános rendelkezési jogát korlátozzák, illetve a bíróság kereseti kérelemhez való kötöttségének az elvét törlik át a házassági perek ide vonatkozó rendelkezései. A házasság érvénytelenítése vagy felbontása esetében a bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől – szükség esetében – erre irányuló kereseti kérelem hiányában is határoznia kell.⁴⁴⁶

A bíróság a házasság felbontása felől – amennyiben azt a felek egyező akaratnyilvánítással kérték – addig nem dönthet, míg az ott meghatározott valamennyi kérdésben egyezség nem jött létre, és azt a bíróság jogerős végzésével jóvá nem hagyta.⁴⁴⁷

A járulékos kérdésekben megkötött egyezség jóváhagyása előtt a bíróságnak tájékoztatni kell a feleket a kiskorú gyermekek és saját jogaikról, amelynek különösen akkor van jelentősége, ha a tervezett egyezség valamelyik félre vagy a gyermekre hátrányosnak tűnik.⁴⁴⁸ A hatályos szabályozás alapján a bíróságnak a jogi képviselő nélkül eljáró felet kizárólag az eljárási jogaira kell kioktatni. A bíróság tájékoztatási kötelezettségét nem lehet szorosan értelmezni, hanem a családjogi perek sajátosságaihoz – a vonatkozó anyagjogi és eljárásjogi szabályokhoz – kell igazítani.

A bíróság a felek által kötött egyezséget csak akkor hagyhatja jóvá, ha az, mind az anyagi, mind az eljárásjogi jogszabályoknak megfelel, és a kiskorú gyermekek érdekét szolgálja. E körben a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy az egyezség nem ütközik valamely eljárásjogi rendelkezésbe, vagy a Csjt., az ahhoz kapcsolódó bírói jogalkotás, a családjogi

⁴⁴⁵ BDT2001:484. A házassági bontóperben nincs annak akadálya, hogy a bíróság a felperesi keresetnek helyt adás ellenére a felperest kötelezze a teljes perköltség viselésére, ha a házasság felbontása az ő magatartására vezethető vissza.

⁴⁴⁶ BH. 1998:26.

⁴⁴⁷ BH. 1978:30.: Ha a felek házasság felbontását egyező akaratnyilvánítással kérték, a bíróság addig nem dönthet a házasság felbontása felől, amíg a Csjt. 18. §-ának (1) bekezdésében említett valamennyi kérdésben nem jött létre egyezség, és azt a bíróság nem hagyta jóvá, illetőleg amíg ezek a kérdések döntésre nem váltak alkalmassá. Az utóbbi esetben a házasság felbontásával együtt kell dönteni az említett kérdésekben. Ld. továbbá a BH 1976. 260 és 490. számú döntéseket.

⁴⁴⁸ BH1981:68.: A bíróság a házasság felbontása iránt indított perben nem hagyhatja jóvá azt az egyezséget, amely az egyik félre nyilvánvalóan hátrányos.

tartalmú egyéb jogszabályok, továbbá a családjogi jogviszonyok rendezésével szorosan összefüggő, de szűk értelemben más jogághoz tartozó szabályaiba.

A bíróság által jóváhagyott egyezségnek a bírói ítélettel azonos hatálya van. Ebből következik, hogy jogi eszközökkel szükség esetén kikényszeríthetőnek, illetőleg önkéntes teljesítéskor is végrehajtásra egyértelműen alkalmasnak kell lennie. Így a jóváhagyásnál a végrehajthatóság elengedhetetlen szempont. Bármennyire is keretjellegűek a családjogi szabályok és tág a mérlegelés, illetőleg a felek rendelkezési jogának a lehetősége, jóváhagyani csak határozott, konkrét, egyértelmű és végrehajtható egyezséget lehet.⁴⁴⁹

Az egyezség akkor végrehajtható, ha abban pontosan meg van határozva a kötelezettség és a teljesítésének a határideje, és ne tartalmazzon bizonytalan, teljesíthetetlen, vagy lehetetlen feltételeket.

A jóváhagyásnál a körültekintés azért is indokolt, mert az első fokon jogerőre emelkedett végzés ellen nincs helye felülvizsgálatnak,⁴⁵⁰ annak megváltoztatása csak szűk körben, perújítási eljárásban kérhető,⁴⁵¹ vagy külön perrel támadható meg a jognyilatkozat.

Az egyezségek jóváhagyásánál a kiskorú gyermek érdekét különös gonddal kell vizsgálni.⁴⁵² A bírói gyakorlat általában úgy foglal állást, hogy a gyermek akaratára a szülők egyetértő nyilatkozatából is megalapozott következtetés vonható. Azonban, ha a szülők egyező nyilatkozata a gyermek óhaját illetően a per adatai alapján kétséges, akkor a gyermek – szakértő általi vagy közvetlen – meghallgatását is foganatosítani kell.

A házassági bontóperben – a felek megegyezése esetén – a bíróság ítéletet az egyezséget jóváhagyó végzés jogerőre emelkedése után hozhat. Az ítéletnek ebben az esetben csak a házasság felbontásáról és a perköltség viseléséről kell rendelkeznie, a többi, járulékos kérdésre az ítélet indokolásában, az egyezségkötés tényére, és annak tartalmára való utalással kell kitérni.

A felek tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatását az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól – az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is – csak akkor lehet kérni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja,

⁴⁴⁹ BH1992:252., BH1983:120., BH1992:178.

⁴⁵⁰ Pp. 271. § (1) a) pontja

⁴⁵¹ Pp. 262. §: mivel egyezség esetén perújítást csak olyan tény, vagy bizonyíték alapján lehet, amelyet a perújító fél az egyezség megkötésekor nem ismert.

⁴⁵² BH1982:144., BH1988:107., BH1989:18., BH1992:586.

illetve, ha a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.⁴⁵³

A volt házastársak tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatásának feltételeit az annak jóváhagyásától számított két éven belül előterjesztett kereset esetén a bíróság akkor is a Csjt. 18. §-ának (3) bekezdésében megszabott többletfeltételek alapján vizsgálja, ha döntését később hozza meg.⁴⁵⁴

Amennyiben a felek a házasság megromlásához vezető okokat is feltárták, és megegyezni nem tudtak, bíróságnak az ítéletében a felek közös kiskorú gyermekének érdekére figyelemmel kell valamennyi kereseti kérelemről, az ítélet rendelkező részében dönteni.

A házassági perben hozott ítéletnek a személyállapatra vonatkozó sajátosságok miatt az általános szabályok mellett különös rendelkezéseket is tartalmaz.

Az ítélet rendelkező részében elsődlegesen a kötelék kérdésében kell a bíróságnak határoznia, pontosan meghatározva a házasságot, és a határozott döntést. A házastársak névviseléséről akkor kell rendelkezni, ha erre irányuló kérelem alapján eltiltotta a felet a házastársa névviselésétől.⁴⁵⁵ A rendelkező részben kell határozni a gyermek elhelyezése, tartása, és a másik féllel való kapcsolattartás kérdésében, valamint erre irányuló kérelem esetén a házastársi tartásról is. A házassági közös vagyon megosztásáról is a bíróság a rendelkező részben határoz a perköltségviseléssel együtt.

Az ítélet indokolásában a bíróságnak meg kell határoznia a házasság megromlásához vezető okokat, meg kell állapítania, hogy melyik – esetlegesen mindkét – fél magatartására vezethető vissza a házasság megromlása, és mikor szakadt meg a házassági életközösség.

Ha a bíróság az érvénytelenítési, illetőleg a bontókereset és a házassági vagyoni jogi kereset felől külön határoz, mindegyik kérdésben külön hoz ítéletet (részítéletet). Ilyen esetben az eljárás a vagyoni jogi kereset tárgyában csak az érvénytelenítés, illetőleg bontás kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedése után folytatható.

⁴⁵³ Csjt. 18. § (3) bekezdése

⁴⁵⁴ BH1998:132.

⁴⁵⁵ Csjt. 26. § (2) bekezdése alapján a volt férj kérelmére csak akkor van lehetőség, ha a volt feleséget a bíróság szándékos bűncselekmény elkövetése miatt szabadságvesztésre ítélte. A jelenlegi szabályozás nem követi a névviselésre vonatkozó rendelkezéseket, mivel ma már a férj is felveheti a feleség nevét.

Ha a házassági perben a névviseléstől való eltiltás iránti kérelmet is előterjesztettek, arról a bíróság a házasság felbontásával, illetve érvénytelenné nyilvánításával egyidejűleg dönt. Részítélet hozatalának egyik kérdésben sincs helye.

Ha a felek a házassági és vagyoni jogi keresetre egyaránt kiterjedő első fokú ítélet ellen kizárólag a vagyoni jogi kérdés tárgyában éltek fellebbezéssel, ez a házasság kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedését nem érinti, s ehhez képest a fellebbezési kérelem vagy a csatlakozó fellebbezés erre a kérdésre utóbb sem terjeszthető ki.

A perköltségviselés szabályai az érvénytelenség iránti pereknél az általános szabályok szerint alakulnak. Ezzel szemben a bíróság a házassági bontóperben a perköltség viseléséről a pernyertességtől függetlenül az összes körülmények mérlegelése alapján határoz. Egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontása iránti perben a bíróság eltérő kérelem hiányában akként rendelkezik, hogy mindegyik fél viseli a maga költségét.

Ha a felek a házassági bontóperben a házasság felbontását a közöttük a járulékos kérdésekben létrejött egyezségekre tekintettel kérik és a bíróság egyezségüket legkésőbb az első érdemi tárgyaláson jóváhagyja, a járulékos igények pertárgy-értékét az illeték megállapításánál nem lehet külön figyelembe venni. Ha a járulékos kérdésekben az első érdemi tárgyaláson nem jön létre egyezés, a járulékos igények után – a lakáshasználat rendezése iránti igény kivételével – a teljes illetéket meg kell fizetni.

A gyermeket érintő, nem vagyoni jellegű kérdésekben – gyermek elhelyezése, átadása, a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartás – az eljárási illeték alapját – a gyermekek számától függetlenül nem meghatározható pertárgyérték szerint kell számítani. A gyermek elhelyezése és a gyermekkel való kapcsolattartás – együttes érvényesítésük esetén – illetékjogi szempontból egy igénynek számítanak.⁴⁵⁶

Házassági perekben az ítélet jogerőre emelkedésének az időpontja eltér az általános szabályoktól. Az eltérés csak az elsőfokú eljárásban hozott, és fellebbezéssel nem támadott ítéletekre vonatkozik.

Az elsőfokú bíróságnak fellebbezéssel meg nem támadott ítélete csak a fellebbezési határidő utolsó napjától számított tizenötödik nap elteltével emelkedik jogerőre.

Az ítélet jogerőre emelkedésének az időpontja az igazolási kérelem beadásához fűződő jogvesztő 15 napos határidőhöz igazodik. Ennek indoka, a házassági perben hozott ítélet jogkövetkezményében rejlik, vagyis a házasság felbontása, vagy érvénytelenné

⁴⁵⁶ 3/2008. (XI. 24.) PK. vélemény

nyilvánítása esetén kötendő új házasságot ne tegyen szabálytalanná egy igazolási kérelemmel később benyújtott fellebbezési kérelem pozitív elbírálása.

Amennyiben a felek az ítélet kihirdetésekor lemondanak a fellebbezési jogukról, az ítélet – az általános szabályok szerint –, a fellebbezési jogról való lemondásnak a bírósághoz való érkezését követő napon emelkedik jogerőre. Az általános szabályok érvényesülnek a másodfokú bíróság ítéletének jogerőre emelkedésénél, azaz a másodfokú ítélet a kihirdetéssel emelkedik jogerőre. A házassági perben hozott ítélet mindenivel szemben hatályos.

A jogerős ítéletet meg kell küldeni az illetékes anyakönyvvezetőnek, illetve a budapesti V. kerületi anyakönyvvezetőnek, ha házasságot külföldön kötöttek, és Magyarországon nem anyakönyvezték, amennyiben az ítélet a házasságot felbontotta, valamint az ügyésznek, ha a perben félként részt vett, illetőleg ha az első fokú ítélet ellen fellebbezéssel élt.

H.) A bíróság határozata elleni jogorvoslat

A bíróság a házassági perben meghozott elsőfokú ítéletét valamennyi perben részt vevő féllel írásban közli, illetve a házasság érvénytelenítése iránt indított perben hozott ítéletét az ügyésszel akkor is közölnie kell, ha a perben nem vesz részt. Az ügyésznek azért kell megküldeni az elsőfokú ítéletet, mert az ellen önálló fellebbezési joggal élhet.

A házassági bontóperben hozott elutasító határozatot az alperes akkor is megfellebbezheti, ha az első fokú eljárás során a házasság felbontását ellenezte.⁴⁵⁷

Azonban amennyiben az elsőfokú bíróság köteléket felbontó ítélete ellen egyik fél sem élt a fellebbezési jogával, a másodfokú bíróság lényeges eljárásjogi szabálysértés esetén sem helyezheti hatályon kívül az első fokú bíróságnak házasságot felbontó jogerős ítéleti rendelkezését.

A házasságot felbontó vagy az érvénytelenséget megállapító rendelkezés részjogerejét az első fokon eljáró tanács elnöke az iratoknak a másodfokú bírósághoz történő felterjesztése előtt köteles megállapítani.

A házasságot felbontó, vagy érvénytelenségét megállapító jogerős ítéletet követően a volt házastárs újabb házasságot köthet. Ezért a kettős házasság elkerülése érdekében, a

⁴⁵⁷ PK 210. szám

házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítélet rendelkezésével szemben az érvénytelenítés vagy felbontás kérdésében perújításnak helye nincs.

Ezt a megszorító rendelkezést szorosan kell értelmezni, az kizárólag a házassági per házassági kötelékre irányuló ítéleti rendelkezésére vonatkozik. Ebből pedig az következik, hogy a házasságot felbontó vagy érvénytelenítő ítélet egyéb rendelkezése, így a perköltség kérdésében hozott rendelkezés ellen perújításnak helye lehet.⁴⁵⁸

Törvényi kizárás hiányában nincs akadálya a házassági perekben érvényesíthető kereseti kérelmek – így pl. a gyermek elhelyezése, tartása, házastársi közös vagyon megosztása – tekintetében az általános szabályok szerinti perújításnak.

Egyebekben a perújításra az általános szabályok az irányadóak ugyanúgy, ahogy a felülvizsgálati kérelemnél is, ahol szintén a házasságot felbontó, vagy érvénytelenségét megállapító jogerős ítélet rendelkezése ellen, valamint a házasság megromlását, illetve az érvénytelenségét eredményező indokok tekintetében felülvizsgálati kérelemnek sincs helye.

⁴⁵⁸ PK 216. szám

IV. A CSALÁDJOGI KODIFIKÁCIÓ EREDMÉNYEI

1. Úton a kodifikáció felé

Polgári Törvénykönyvünk teljes felülvizsgálatának a gondolata már a rendszerváltozás évében, 1989-ben felvetődött, amikor az Igazságügyi Minisztérium felállított egy kodifikációs bizottságot, mely bizottság – személyi összetételében mindenféleképpen – a későbbi kodifikációs munkálatok előfutárának tekinthető.⁴⁵⁹

A tényleges kodifikációs munkálatok 1998-ban kezdődtek, amikor megszületett az 1050/1998. (IV. 24.) Kormányhatározat, mely a polgári jog, ezen belül a Polgári Törvénykönyv átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését tűzte ki feladatul. A felülvizsgálat közvetlen célja egy korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő Polgári Törvénykönyv megalkotása, amely a gazdaság alkotmányaként, a civilisztika alaptörvényévé válik.⁴⁶⁰

2007 szeptemberéig a kodifikációs munkálatokat a Kormány által megbízott Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság és Szerkesztőbizottság irányította. A Szerkesztőbizottság 2002-ben közzétette az új Polgári Törvénykönyv koncepcióját,⁴⁶¹ majd 2003-ban annak a beérkezett észrevételek alapján átdolgozott változatát.⁴⁶²

A Szerkesztőbizottság elkészítette, majd 2006-ban folyamatosan könyvenként közzétette az új Ptk. szövegének indoklással ellátott tervezetét, mely anyagot a Szerkesztőbizottság nem tekintette véglegesnek, hanem az arra beérkezett észrevételek alapján kívánta a második, átdolgozott tervezetet elkészíteni. Erre azonban már nem került sor. Ugyanakkor ez a 2006-os tervezet a mai törvénytervezet alapja.

2007 szeptemberében – idő előtt – az IRM. magához vonta az első tervezet átdolgozásának feladatát,⁴⁶³ és 2007. október 29-én már közzé is tette a honlapján az átdolgozott változatot, melynek szakmai fogadtatása nem volt pozitív.⁴⁶⁴ Ennek ellenére ezt alakította tovább a második minisztériumi szövegtervezet is, mely alapján végül a 2009. évi

⁴⁵⁹ A bizottság társelnökei Harmathy Attila és Vékás Lajos voltak.

⁴⁶⁰ A kormányhatározat szövege szerint.

⁴⁶¹ Közzétette a Magyar Közlöny 2002. évi 15/II. kötetében.

⁴⁶² Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája címen. Megjelent a Magyar Közlöny 2003. évi 8. számában.

⁴⁶³ Vékás Lajos: Az új Ptk. Szakértői Javaslatának elvi kérdései; In: Magyar Jog 2008. 2. szám 65. o.

⁴⁶⁴ Az IRM átdolgozott változata mellett a korábbi Szerkesztőbizottság elkészítette a 2006-os tervezete alapján Szakértői Javaslatát. Ld.: Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008.

CXX. törvény az új Polgári Törvénykönyvről, elfogadásra került 2009. november 9-én.⁴⁶⁵ Az új kódex 2010. május 1-jén, ötven évvel a Polgári Törvénykönyv hatálybalépését követően lépett volna hatályba, bár egyes részek esetében a hatálybalépésre csak 2011 januárjától, illetve 2015 januárjától került volna sor. Hatályosulása az Alkotmánybíróság határozata⁴⁶⁶ és a 2010. évi LXXIII. törvény⁴⁶⁷ elfogadásával végleg meghiúsult.

Ezt követően az 1129/2010. (VI. 10.) Korm. határozata újra a Vékás Lajos által vezetett Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottságot bízta meg az új Polgári Törvénykönyv tervezetének elkészítésével, a Szerkesztőbizottság a 2006-os tervezetét és kiadott Szakértői Javaslatát (a továbbiakban: Szakértői Javaslat) dolgozta tovább. Jelenleg a kodifikációs munkálatok lassan a végéhez közelednek, tekintettel arra, hogy 2011. december 16-án a Főbizottság elfogadta a végleges tervezetet (a továbbiakban: Javaslat), és 2012. március 05-én megkezdődött a tervezet közigazgatási egyeztetése.

2. A kodifikáció koncepcionális kérdései

A polgári jogi kodifikáció első koncepcionális kérdése egyáltalán annak az eldöntése, hogy szükség van-e új polgári törvénykönyvre, illetőleg, ha igenlő választ adhatunk-e kérdésre, milyen körben kerüljön sor a szabályozásra.

Az új polgári törvénykönyv szükségessége már az 1998-as kormányhatározat meghozatalakor megkérdőjelezhetetlen volt, melynek okát a Ptk. elfogadásának körülményeiben és a rendszerváltást követő gazdasági viszonyok átalakulásában találhatjuk meg. A jelenlegi Ptk. egy olyan korban – 1953 és 1959 között – formálódott és született meg, amely a lehető legszűkebb határok közé szorította vissza a magánjogi vagyoni forgalom természetes társadalmi feltételét, a magántulajdont.

Az 1990-es rendszerváltozás óta eltelt időszak mélyreható gazdasági és társadalmi változásai következtében – kiemelkedő szakmai színvonala ellenére – a Ptk.-t több mint félszázszor kellett módosítani. A polgári jog absztrakt normái lényeges társadalmi változások túlélésére is képesek, azonban az elmúlt években lejátszódott folyamatok mégis olyan mértékű és horderejű módosulásokat eredményeztek a magánjogi viszonyok területén, hogy

⁴⁶⁵ A törvényjavaslatot élesen bírálta a kodifikáció korábbi irányítója, Vékás Lajos is a törvénytervezet annak hiányosságai, elvtelen kompromisszumai és helytelen nyelvezete miatt. Ld.: Vékás Lajos: Bírálát és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához; In: Magyar Jog 2008. 9. szám 577.-590. o.

⁴⁶⁶ 51/2010. (IV.28.) AB határozat

⁴⁶⁷ E törvény 1. §-a kimondta, hogy a "A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény nem lép hatályba."

azok jogi rendezése átfogó reformot igényel, és egy új Polgári Törvénykönyv megalkotását teszi szükségessé.⁴⁶⁸ Az átfogó jellegű szabályozás azonban nem jelenti azt, hogy a magánjogi joganyag teljes átdolgozása indokolt volna, ezért a tervezet megtartja a Ptk.-nak azon rendelkezéseit, amelyek megfelelnek az átalakult viszonyoknak, nem szorulnak változtatásra.⁴⁶⁹

Elvi jelentőségű módszertani kiindulópontnak tekinthető az is, hogy nem választ kifejezett külföldi modellt, de bőségesen merít külföldi kodifikációs példákából. A nemzeti kódexeken kívül a Ptk. reformja épít a nemzetközi jogalkotás eredményeire.⁴⁷⁰

A javaslatba szervesen beépítésre került az Európai Unió jogalkotása is, azonban e körben a sokszor kazuisztikus magánjogi irányelvek részletszabályait külön törvények tartalmazzák majd.⁴⁷¹

A javaslat koncepcionális eszméje az, hogy az új Polgári Törvénykönyv ténylegesen váljon magánjogi kódexszé azáltal, hogy a lehető legszélesebb körben integrálja a külön törvényekbe foglalt magánjogi szabályokat. A cél egy kellően absztrahált, rendszerbe foglalt, azaz kodifikált norma megalkotása, mely alkalmasabb az életviszonyok gyors változásainak követésére, mint az egymást sebesen kergető és a részletekbe vesző egyedi és eseti jogszabályok áttekinthetetlen tömege.⁴⁷² Ennek érdekében a Polgári Törvénykönyvben szabályozandó életviszonyokat lehetőség szerint magában a Kódexben kell rendezni, a Kódexen kívül maradó magánjogi szabályok vonatkozásában a Kódex szubszidiárius jellegű, háttér – joganyagot képezi majd.

Egy egységes magánjogi kódex módszerbeli homogenitása, a terminológiai egység, a tömörítés és rövidítés lehetősége megkönnyítik a jogalkalmazást. Azonban a szabályok egyazon törvénykönyvbe foglalása addig célszerű, amíg az összefoglalandó normák módszerbeli egysége fennáll.⁴⁷³ Ezen az elvi alapon kerül sor az újabb magánjogi fejezetek – családjog, társasági jog – kódexbe illesztésére.

⁴⁶⁸ Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója.

⁴⁶⁹ Vékás Lajos: Az új Ptk. Szakértői Javaslatának elvi kérdései; In: Magyar Jog 2008. 2. szám 67. o. (a továbbiakban: Vékás. i. m.)

⁴⁷⁰ Pl. támaszkodik a Bécsi Vételi Egyezmény, a UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, továbbá a The Principles of European Contract Law (I-II: 1999, III: 2002) elveire.

⁴⁷¹ Vékás. i. m. 67. o.

⁴⁷² Az új Polgári Törvénykönyv konceptiója

⁴⁷³ Vékás. i. m. 69. o.

A szabályozási mód egyik alaptétele, hogy a kódexben eljárási vagy igazgatási szabályoknak nincs helye. Ez az elv maradéktalanul éppen a családjog területén nem érvényesül.

A családjogi jogszabályok felülvizsgálatánál nem irányult annak gyökereiben való megváltoztatására jogalkotói szándék, inkább a „fontolva haladás” elvét követve a köztudatba beívódott joganyag a mai kor kihívásainak megfelelő átdolgozása.

Az új Polgári Törvénykönyv Könyvekből, Részekből, Címekből és Fejezetekből épül fel. A Kódex élén, a részletes szabályokat tartalmazó Könyvek előtt Bevezető rendelkezések foglalják össze a Törvénykönyv célját és alapelveit, kiváltva ezzel az Általános részt. Ezzel a szerkesztési eljárással lehet az egyes Könyvek sajátos, csak arra a viszonyra vonatkozó alapelveit megfogalmazni. A javaslat szerint a családjog szabályanyagát a Negyedik könyv tartalmazza.

3. A családjogi kodifikáció hatása a házassági jogra

A.) Alapelvek a Családjogi Könyvben

A házassági jog vonatkozásában a kodifikációs munkálatok eredményeit 3 dokumentum – a 2006-os Szakértői Javaslat, a 2009 évi CXX. törvény, valamint a jelenleg közigazgatási vitára bocsátott Javaslat – útján kívánom – a Javaslatra fókuszálva – áttekinteni.

A családi jognak a polgári törvénykönyvbe való iktatása változásokat hoz az alapelvek vonatkozásában. A Családjogi Könyv nem ismétli meg a polgári jog azon alapelveit, melyeket az Első könyv tartalmaz, mint például a jóhiszeműség és tisztesség, joggal való visszaélés tilalma, saját felróható magatartásra való hivatkozás tilalma alapelveit.

Ugyanakkor elengedhetetlen a Családjogi Könyv élén azon alapelvek megfogalmazása, melyek kifejezésre juttatják a családi viszonyok elsődlegességét.⁴⁷⁴ A családjogi alapelvek közül dolgozatom témáját a házasság és család védelmének elve, valamint a házassági perben elsődlegesen a gyermekek érdekének védelme érinti, de emellett meg kell említeni a házastársak egyenjogúságának, a méltányosság, valamint a gyengébb fél védelmének az elvét is.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Kőrös András: A családjog jövője; In: Családi Jog 2009. március 1. o.

⁴⁷⁵ Ld. Negyedik Könyv 4:1. § - 4:4. §.

A Szakértői Javaslat még nem tartalmazta a házasság és család törvényi szintre emelt védelmét, e helyett a családi kapcsolatok védelmét emelte ki, mivel annak elkészítésekor még legmagasabb szintű jogforrásként, az Alkotmány 15. §-a alkotmányos alapelvként rögzítette azt. A házasság és család védelmének az alapelvét a 2009. évi CXX. törvény emelte be a Családjogi Könyv Első részébe, annak ellenére, hogy elfogadásakor még a korábbi Alkotmányunk hatályban volt.

A 2006-os Szakértői Javaslattal ellentétben a Javaslat megtartotta ennek az alapelvnek a Családjogi Könyvben való külön rögzítését, melynek indoka az azóta bekövetkezett jogszabályi változásokban keresendő.

Az Alkotmány helyett hatályba lépett Alaptörvény a házasság alkotmányos védelme mellett külön sarkalatos törvényre bízta a családok védelme elvének fenntartását.⁴⁷⁶ Ugyanakkor tekintettel arra, hogy az új Polgári Törvénykönyvet, annak megalkotói a jogforrás hierarchiában közvetlenül az Alkotmány helyébe lépett Alaptörvény alá helyezik,⁴⁷⁷ minden más jogszabályt megelőzően, így logikusnak tűnik és érthetővé válik a házasság és a család törvényi védelmének ismételt, egységes kimondása.

B.) A házasság megkötése

A Javaslat – dolgozatomat érintő – szabályozási rendszere nem tér el a hatályos szabályozástól. Így egy azon Részben, Címenként taglalja a házasságra vonatkozó jogi normák összességét, mely magában foglalja a házasság megkötésére, érvénytelenségére, megszűnésére, a házastársak személyi viszonyaira, a házastársi tartásra és házassági vagyonyjogra vonatkozó joganyagot.

A családjog újraszabályozásával ismét előtérbe kerültek olyan viták is, melyeket már a HT. egyértelműen lezárt. A kodifikációs munkálatok során felmerült az egyházi házasságkötésnek a polgári házasságkötéssel való egyenjogúsítása, azaz annak a lehetősége, hogy az egyházi házasságnak ugyanolyan hatálya legyen, mint a polgárinak.⁴⁷⁸ Azonban a magyar jogban az állami és az egyházi házassági jog 1894-es szétválasztása mély gyökereket

⁴⁷⁶ Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. Míg (3) bekezdése a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.

⁴⁷⁷ Ld. erről részletesen Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 59. o.

⁴⁷⁸ Ld. erről Ferenczy Rita: Az egyházi házasság, mint államilag elismert házassági kötelék; In: Jogtudományi Közlöny 2002. április 188. o.

eresztett, a magyar társadalom gondolkodásába primátusként beépült, az állami és egyházi házassági jog több mint egy évszázados teljes elválasztásától való eltérés nem indokolt.⁴⁷⁹

Tekintettel arra, hogy a polgári házasságkötés szerepe nem kizárólagos, azaz a magyar jog nem tiltja az egyházi házasságkötést, így lelkiismereti szabadságukkal élve a felek saját egyházi szertartásuk szerint is megerősíthetik kapcsolatukat, mely egyházi szertartás az adott felekezet belső jogában meghatározott relevanciával bír.⁴⁸⁰

A fentiek alapján továbbra is nem létező házasságnak minősül a kizárólag egyház által kötött házasság.

A Javaslat a 2006-os Szakértői Javaslatához, és a 2009. évi CXX. törvényhez hasonlóan pontosította a létező házasság létrejöttének a feltételeit,⁴⁸¹ bármely feltétel hiánya esetén a házasságot nemlétezőnek kell tekinteni. A hatályos szabályozás és a Javaslat közötti legfőbb különbség e körben, hogy a Javaslat a létező házasság feltételeként írja elő a házastársak együttes jelenlétét a házasságkötésnél, míg ez jelenleg csak érvénytelenségi okként szolgál. Álláspontom szerint ez nagyon fontos különbségtétel annak ellenére, hogy gyakorlati jelentősége – az esetek kis száma miatt – elhanyagolható.

A létező házasság megkötésének e pontosított meghatározásával a fogalom valamennyi elemét a kódexbe emelnék, megszüntetve az egyes elemek eltérő szintű szabályozását.⁴⁸²

Mindhárom dokumentum egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy létező házasság kizárólag férfi és nő között jöhet létre, mely mára az Alaptörvény elfogadásával egyelőre megkérdőjelezhetlenné vált.

A korábbi utaló rendelkezéssel ellentétben a Javaslat egyértelműen szabályozza – a joggyakorlattal megegyező módon – a nem létező házasság jogkövetkezményeit, illetve érvényesítésének lehetőségeit.⁴⁸³

⁴⁷⁹ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgazdálkodó Kft. Budapest, 2008. 399. o.

⁴⁸⁰ Szuromi Szabolcs – Ferenczy Rita: Újabb szempontok az államilag elismert egyházi házasság kérdéséhez; In: Jogtudományi Közlöny 2011. június 338. o.

⁴⁸¹ Negyedik könyv 4:5. § (1) Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. A nyilatkozat feltételhez vagy határidőhöz nem köthető.

⁴⁸² Jelenleg e kérdéskört az 1987. évi 17. az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló tvr. 25/A§.-a szabályozza.

⁴⁸³ Negyedik könyv 4:6. § (1) Ha a házasság létezése vagy nemlétezése közigazgatási eljárásban nem tisztázható, a házasság létezésének, valamint nemlétezésének megállapítása iránt bármelyik házastárs, az ügyész vagy az jogosult pert indítani, akinek a megállapításhoz jogi érdeke fűződik.

A házasság megkötésével kapcsolatos eljárási rend megfelel a hatályos szabályozásnak azzal az eltéréssel, hogy az új Ptk. igazgatási jellegű szabályokat általában nem foglal magában, így az nem rendelkezik a házasság megkötése előtti gondolkodási időtartamról sem.⁴⁸⁴

C.) A házasság megkötésekor fennálló hiányosságok jelentősége

A házasság nemlétezése mellett a házasság érvénytelenségének szabályai is pontosításra kerülnek, szűkítve annak esetkörét. Így nem válik érvénytelenné az ún. egyenesági sógorság, azaz a házastárs volt házastárs egyenesági rokonával kötött házasság.⁴⁸⁵

A hozzátartozói házasságok engedélyezése ezen túlmenően is szabatosabb szabályozást kap azáltal, hogy a jegyző a testvérnek a testvére vér szerinte leszármazójával kötött házassága előtt vagy tartama alatt, felmentést adhat, amennyiben a létrejövő kapcsolat a születendő gyermek egészségét nem veszélyezteti.⁴⁸⁶ A felmentés feltételeit korábban nem tartalmazta a Csjt., így e szabályozás a jegyzői hatáskört kizárólag a genetikai prevencióra szorítja, mellőzve e rokonházasságok társadalmi rosszallásának kifejezését.

A Javaslat fenntartja a kettős házasság tilalmát is, e körben a két házasság egymáshoz való viszonyának – a jogtudomány és a joggyakorlat által kidolgozott – tételeit törvényi rangra emelte.⁴⁸⁷

Megállapítható, hogy az érvénytelenségi okok között továbbra sincs akarati hibára visszavezethető ok, tekintettel arra, hogy nem indokolt a meglevő jogtól való eltérés,⁴⁸⁸ mivel ebben az esetben a házasság felbontásának is helye van.

(2) A pert a házastársnak a másik házastárs ellen, az ügyésznek vagy a per megindítására jogosult más személynek pedig mindkét házastárs ellen kell indítania. Ha az a fél, aki ellen a keresetet meg kellene indítani, már nem él, a keresetet a bíróság által kirendelt ügygondnok ellen kell előterjeszteni.

(3) A házasság létezését vagy nemlétezését megállapító ítélet mindenkiivel szemben hatályos.

⁴⁸⁴ Jelenleg és a jövőben is a házasság megkötésének részletes szabályait az anyakönyvi eljárásról szóló jogszabályok tartalmazzák. Így azon tény, hogy a kódexből kimaradt a házasságkötés előtti, jelenleg 30 napos várakozási idő, nem jelenti azt, hogy az új Ptk.-val el is törlik azt, csupán azt alsóbb, igazgatási jellegű szabályozás körében hagyják.

⁴⁸⁵ A Szakértői Javaslat még fenntartotta ezen érvénytelenségi okot – a hatályos szabályozástól eltérően szűkített tartalommal - azáltal, hogy érvénytelennek tekintette a házastársnak a volt házastársa olyan leszármazójával kötött házasságát, akit tartósan saját háztartásában nevelt. [3:13. § (1) d.)] Ezt a 2009. évi CXX. tv. is átvette.

⁴⁸⁶ E körben a 2009. évi CXX. tv. részletesebb szabályokat tartalmazott azzal, hogy a jegyző kizárólag genetikai orvos-szakértői vélemény alapján adhatott volna felmentést, illetőleg ha a feleknek már gyermekük született, akkor a feleket tájékoztatni kellett volna a szakértői vélemény eredményéről, annak érdekében, hogy a felek tisztában legyenek házasságuk genetikai veszélyeivel.

⁴⁸⁷ Az újabb házasság a korábbi házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnésének időpontjától érvényessé válik. Ha a bíróság a korábbi házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat érvénytelenségét állapította meg, az újabb házasság megkötésének időpontjára visszamenőleg érvényessé válik.[4:13. § (2)]

D.) A házasság megszűnése

A házasság megszűnésének esetei a hatályos szabályozás szerint kerültek a Javaslatba, így a házasság megszűnésének továbbra is két esete az egyik házastárs halála és a házasság bírósági felbontása.

Emellett, mind a Szakértői Javaslat, mind a 2009. évi CXX. törvény a hagyományos megszűnési esetek mellett harmadik, új okaként bevezetésre szánta az egyik házastárs nemének megváltoztatását is.⁴⁸⁹ Az új szabályozást a kor tudományos kihívásaira válaszolva az Igazságügyi Minisztérium kezdeményezte, tekintettel arra, hogy évente növekszik azon transzszexuális személyek száma, akik nemüket műtéttel változtatják meg, mivel egy új magánjogi kódexnek fel kell készülnie arra az esetre, amikor a nem megváltoztatásának orvosi, etikai és jogi feltételei fennállnak. E megszűnési ok bevezetését támasztotta alá az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete is, amikor az, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikkének sérelmét állapította meg, mert a hatóságok nem voltak hajlandók elismerni a nemet változtató tényleges nemét és végrehajtani az általa kért anyakönyvi módosításokat.⁴⁹⁰

Mindkét tervezet szerint ebben az esetben a házasság a megváltozott nem anyakönyvezésének napján szűnt volna meg, mivel az azonos neműek házassága nem létező házassággá válna, mivel a nemét megváltoztató személy, nemének megváltoztatásával a házasság létezési feltételét szüntetné meg.

A Szakértői Javaslat számára még eldöntendő kérdés volt, hogy a házasság megszűnésének megállapítását bírói útra terelje vagy sem, erről a kérdésről nem rendelkezett.

A 2009. évi CXX. törvény külön jogszabályban meghatározott eljárási rendre utalta azzal, hogy amennyiben a házastársak a házasság megszűnésével egyidejűleg a járulékos kérdésekben⁴⁹¹ nem tudnak megállapodni, úgy ezekben a kérdésekben a házasság felbontására vonatkozó rendelkezések alkalmazását írta elő. E körben arról is rendelkezett, hogy amennyiben a házasság az egyik házastárs nemének megváltoztatása miatt szűnik meg és a

⁴⁸⁸ Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Szakértői Javaslat.

⁴⁸⁹ Ez nem vált volna példa nélkülivé Európában, mivel Olaszországban a házasság megszűnésének egyik eseteként már szabályozásra került.

⁴⁹⁰ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jog és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 411. o.

⁴⁹¹ Járulékos kérdésnek tekintette a 2009. évi CXX. tv. a közös gyermek tekintetében a szülői felügyeleti jogok gyakorlásában, vagy ennek hiányában a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásban, a gyermek tartózkodási helyének, tartásának a rendezését, valamint a közös lakás használatát és a házastársi tartást. [3:21. § (4)]

házasság megszűnése után a korábbi házastársak kilencven napon belül bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítenek, akkor a jogok és kötelezettségek fennállása szempontjából a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat időtartama együtt veendő figyelembe.⁴⁹²

E megszűnési ok magánjogi kódexbe való beiktatásának a lehetőségét több kritika érte. Egyrészt azért, mert a természetes igazságot, létminőséget megfordító egyéni akaratot a javasolt szöveg úgy kezeli, mint emberi méltóságunkból folyó természetes jogot, amelyet a társadalom és a nemét megváltoztató családja elfogadni tartozik.

Másrészt azért, mert a házasság megszűnésének ebben az esetében a járulékos kérdések rendezésénél a bírói út általános jellegű alkalmazását kizárta.⁴⁹³

Álláspontom szerint is helyes volt a házastárs nemének megváltoztatása miatti megszűnési okot kivenni a Javaslatból, azonban nem a fenti elvi megfontolás miatt, hanem azért, mert az elmúlt évtizedben előfordult néhány eset jelenleg nem indokolja annak kódex szintű szabályozását.⁴⁹⁴

A házasság házastárs halála miatti megszűnése a hatályos szabályozással megegyező.⁴⁹⁵

D.) A házasság felbontása

A Ptk. kodifikáció abból az alapvetésből indul ki, mely szerint mára a házasság felbontása nem a házasság alapvető erkölcsi értékeit sértő jogellenes erkölcsi magatartás „szankciója”.⁴⁹⁶ A feldúltsági elv a házasság felbontása alapjának a házasság végleges, helyrehozhatatlan megromlását, feldúltsá válását tekinti, amelyben nincs jelentősége annak, hogy feldúltsá válásra valamelyik házastárs „vétkes” magatartása, vagy egyéb okok vezettek.

⁴⁹² 2009. évi CXX. törvény 3:21. § (5) bekezdése.

⁴⁹³ Zlinszky János: Viszontválasz dr. Gadó Gábor észrevételeire, a Ptk. tervezetnek a házasságot megszüntető okokkal kapcsolatban írott cikkéhez; In: Magyar Jog 2009. 8. szám 470. o.

⁴⁹⁴ A tervezetek megalkotóinak ezzel kapcsolatos zavarát a szabályozás átgondolatlansága és következtelensége is megmutatja.

⁴⁹⁵ 4:20. § (2): A házasságot a másik házastárs újabb házasságkötése esetén akkor is megszüntnek kell tekinteni, ha a házastárs halálára vonatkozó anyakönyvi bejegyzés, a halál tényét megállapító vagy a holtnak nyilvánító bírósági határozat hatálya az újabb házasságkötést követően megdől, feltéve, hogy az újabb házasságkötéskor egyik házastárs sem tudta, hogy a halál nem következett be.

(3) A házasság megszűnése időpontjának az (1) bekezdés a) pontja és a (2) bekezdés esetében azt a napot kell tekinteni, amelyet a halotti anyakönyvi bejegyzés vagy a bírósági határozat a halál napjaként feltüntet.

⁴⁹⁶ Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása; In: Polgári Jogi Kodifikáció 2000. évi II/2. szám 9. o.

A bírói gyakorlat alapján a házasságok felbontására a felek közös megegyezése alapján kerül sor a legtöbb esetben, a vita általában a járulékos kérdésekben való megegyezés körül bontakozik ki.

A Családjogi Könyv a házasság felbontása anyagi jogszabályainak részbeni változtatásaival próbál megoldásokat találni az elmúlt évek jogalkalmazói dilemmáira, a jogkereső közönségben felmerülő problémákra.

Az első kérdés magának az eljáró fórum meghatározásához kapcsolódik. A családjogi kodifikáció a jogtudományt és a jogalkalmazókat régóta foglalkoztató kérdésben – a házasság megszűnésének a megállapítását bírói úton hagyja-e, vagy más útra terelje – foglal állást. A bírói út kizárhatatlansága mellett szól, hogy a kötelék felbontása Magyarországon hagyományosan bírósági hatáskörbe tartozik, és az, hogy a házasság ezen megszűnéséhez a személyi állapot megváltozásán túl egyéb jogkövetkezmények is kapcsolódhatnak, rendezetlen járulékos kérdések maradhatnak hátra, melyek eldöntésére részletes bizonyítási eljárás lefolytatását követően ítéleti hatályú, végrehajtható határozattal kerülhet sor. Annak az eldöntése, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e, illetőleg az egyezségkötés a felek befolyásmentes és egyező akarata alapján történt szintén bírói mérlegelést igényel.

Mindhárom tervezet fontosnak tartja kihangsúlyozni a házasság felbontásánál a bírói út megtartását, melyet a Szakértői Javaslat azzal támasztott alá, hogy nem lenne indokolt a bírói úttól eltérő, vagy vagylagos (kevert) rendszer bevezetése a közel jövőben. Nem honosodott meg még Magyarországon azon jogi kultúra, amely egy olyan alternatív rendszer bevezetését megengedné, amely az eljárást egyszerűbbé, gyorsabbá és mindenféleképpen az állam számára is olcsóbbá tenné.

A bírói út egyeduralmának fenntartása a kodifikációs folyamat során nem volt mindig megkérdőjelezhetetlen tétel. Az elmúlt évek jogszabályi változásai más fórum, a közjegyző hatáskörébe utalta – a házasság egyező akaratnyilvánítással történő felbontásával rokon jogintézmény –, a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetését, amennyiben a felek a járulékos kérdésekben megegyeztek.⁴⁹⁷

⁴⁹⁷ Ld. 2008. évi XLV. tv. 36/A. § (1): A bejegyzett élettársi kapcsolat közjegyző általi megszüntetésének akkor van helye, ha

a) azt a bejegyzett élettársak befolyásmentesen, közösen kérik,

b) egyik bejegyzett élettársnak nincs olyan gyermeke, akinek tartására a bejegyzett élettársak közösen kötelezettek, és

Ezt alapul véve a 2009-es törvénytervezetben még szerepelt a házasság közjegyző általi megszüntetésének a lehetősége, ha azt a házastársak befolyásmentesen, közösen kérik, nincs közös kiskorú vagy tartásra jogosult gyermekük, és ha a házastársak az őket egymással szemben terhelő tartási, lakáshasználati kérdésekben, és a közös vagyon megosztásában – közjegyzői vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratban foglaltan – megegyeztek. Számos kritika miatt azonban a 2009. évi CXX. törvény már elvetette a közjegyzői bontás lehetőségét.⁴⁹⁸

Annak ellenére, hogy számos európai országban⁴⁹⁹ bevált intézménnyé vált, a Javaslat nem tartja indokoltnak a házasság felbontásának nemperes eljárásra való utalását sem, mivel az az eljárást nem gyorsítaná, és nem egyszerűsítene le.⁵⁰⁰

A Javaslat – a korábbi tervezetekkel összhangban – alapvetően nem változtat a magyar bontójog Csjt. által felállított rendszerén, azonban a házasság felbontásának anyagi jogi szabályait jelentősen finomítja, azokat az elmúlt évtizedek tapasztalataihoz és a társadalom elvárásaihoz igazítja, megtartva a már bevált hagyományos elemeket.

Az egyező akaratnyilvánításon alapuló és a nem megegyezésen alapuló bontás szabályozását a mainál élesebben választja szét,⁵⁰¹ ugyanis jelenleg sem a hatályos Csjt., sem a Pp. nem ad teljesen világos választ a kétfajta bontás közötti különbségre.⁵⁰² Ugyanakkor a kétfajta bontás szabályai közül részletesen kizárólag a megegyezésen alapuló bontással foglalkozik.

c) a bejegyzett élettársak az őket egymással szemben terhelő, jogszabályon alapuló tartás, a közös lakás használata, valamint - az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével - a bejegyzett élettársi közös vagyon megosztása kérdésében közjegyzői okiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglaltan megegyeztek.

⁴⁹⁸ Nem gyorsítaná a közjegyzői út igénybe vétele a házasságok felbontását, mivel ezen feltételek fennállása esetén a bíróság is egy tárgyaláson felbontja a házasságot. Ráadásul a felek a közjegyzői eljárásról áttérhetnek a bírósági eljárásra, és a közjegyző határozata a bíróság előtt megtámadható. Vékás Lajos: Bírálattól és jobbítótól észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához; In: Magyar Jog 2008. 9. szám 580.-581. o. Ld. még: Jobbágyi Gábor: A Kormány Ptk. tervezetéről; In: Magyar Jog 2009. 2. szám 98.-103. o.

⁴⁹⁹ Mint például az olasz, a spanyol és az osztrák szabályozásban.

⁵⁰⁰ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 414. o.

⁵⁰¹ Nem megegyezésen alapul a házasság felbontása, ha az egyik fél kéri a házasság felbontását, a másik fél pedig ellenzi azt, és akkor sem, ha a felek a járulékos kérdésekben nem tudnak megállapodni, vagy az egyikük nem kívánja mellőzni a házasság megromlásához vezető okok feltárását.

⁵⁰² Így pl.: a törvény szövegében a házastársak megegyezése csupán, mint a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának bizonyítéka, a járulékos kérdésekben való egyezségkötés pedig a véglegességet hivatott bizonyítani. A nem megegyezéssel bontásnál a törvény még példálózva sem említi meg, hogy a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása körében mely tényezőket kell figyelembe venni. In: Polgári törvénykönyv koncepciója Harmadik Könyv 2006. március 31-ei lezárása 3:22§ -hoz fűzött indokolása

Kerettényállásként, mindkét esetben a bíróság bármely házastárs kérelmére akkor bonthatja fel a házasságot, ha az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott.⁵⁰³ A „bármely házastárs” szóhasználat kiemeli, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben nem indokolt közös kérelemről beszélni, mivel eljárásjogunk nem ismeri az ellenérdekű fél nélküli polgári per intézményét, így a házassági pernek sem lehet két felperese.

E körben nem érték egyet a Szakértői Javaslat indokolásával, mely szerint a „bármelyik házastárs” kifejezésben benne van, hogy a bontásra az egyik házastárs, valamint a házastársak külön – külön vagy együttesen előterjesztett kérelmére is sor kerülhet.⁵⁰⁴ Álláspontom szerint a házasság felbontása kizárólag az egyik házastárs kérelmére kerülhet sor. Amennyiben mindkét fél külön – külön terjeszti elő a házasság felbontása iránti kérelmet, azaz a keresetet, abban az esetben a Pp. szabályainak megfelelően az elsőnek érkezett keresetlevél alapján kerül sor a per tárgyalására, míg a később benyújtott keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítják.

Nem változtatott azon a gyakorlaton a Javaslat, mely szerint a bíróságnak kell meggyőződnie arról, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A Javaslat a korábbi bírói gyakorlatot emelné törvényerőre, azáltal, hogy kimondja: a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása állapítható meg különösen abban az esetben, ha a házastársak között az életközösség megszűnt és annak helyreállítására – az életközösség megszűnéséhez vezető folyamat, és a különélés időtartama alapján – nincs kilátás.⁵⁰⁵

Ezáltal a „teljesen” a házaselet valamennyi elemére történő kihatást, míg a „helyrehozhatatlanul” szó a visszafordíthatatlanságot fejezi ki.⁵⁰⁶ A korábbi gyakorlatnak megfelelően életközösség visszaállításának kilátástalanságát a bíróság az életközösség megszűnésére vezető folyamat és a különélés időtartama alapján az eset összes körülményeinek mérlegelésével állapíthatja meg.

A Javaslat leegyszerűsíti, világosabbá teszi a megegyezésen alapuló bontás feltételeit, kimondva, hogy a végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes megegyezés esetén a bíróságnak a házasságot a megromlás okainak, folyamatának tényleges és végleges

⁵⁰³ Javaslat 4:20. § (1) bekezdése.

⁵⁰⁴ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 415. o.

⁵⁰⁵ Javaslat 4:21. (1) bekezdése.

⁵⁰⁶ Kőrös András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 2. Rész: A házasság megszűnésének szabályai; In: Családi Jog III. évfolyam 3. szám, 2005. szeptember 16. o.

megromlásának vizsgálata nélkül fel kell bontani.⁵⁰⁷ A bíróságnak továbbra is kötelezettsége marad a felek személyes meghallgatása útján tisztázni a felek tényleges szándékát, a megegyezésre vonatkozó akaratnyilatkozatainak befolyásmentességét, azonban amennyiben a felek között az egység fennáll a házasság felbontása és a járulékos kérdésekben való megegyezés kérdésében, ez önmagában elegendő a házasság felbontására.⁵⁰⁸

Szakítva a korábbi hagyománnyal dogmatikai jelentőségű szemléletváltással a Javaslat vélelmet állít fel a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása mellett, ellentétben a hatályos szabályozással, mely szerint a felek egyezségkötése „csak” egy bizonyíték. A hazai jogirodalomban fellelhető álláspont a Javaslat alapján az egyezségkötést bontó oknak tekinti. Álláspontom szerint a Javaslat alapján felállított rendszer a felek egyezségkötése esetén vélelmezi a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlását, mely egyértelműen vélelemnek és nem bontó okként kezelendő. Ennek indoka, hogy a bontó ok mindig a házassági életközösség fennállása alatt keletkezik, és a bontó ok fennállta miatt kerül sor az életközösség megszakadására. Ezzel szemben a felek egyezségkötésére alapozott vélelem az életközösség megszűnése után áll be.

A megegyezésen alapuló bontásnak minden jogrendszerben további feltételei vannak azon túlmenően, hogy a házastársak egyetértenek házasságuk felbontásában. Általában a további feltételek egyik eleme azon kérdések meghatározása, melyekben a feleknek kötelező megállapodniuk. A megegyezésen alapuló bontás alapulhat a házastársak különélésének időtartamán is.

A Javaslat elveti a házasság felbontásának azon lehetőségét, mely a házastársak különélésének – jelenlegi 3 éves – időtartamára épül, mivel erre a bírói gyakorlatban elenyészően kevés esetben került sor.⁵⁰⁹ Az indokolás szerint a gyakorlatban ugyanis nagyon kevés azon perek száma, ahol a bíróság ez alapján bontotta fel a peres felek házasságát. Ennek egyik indoka a magyar lakásviszonyok sajátosságában, másik indoka pedig a felek türelmetlenségében, és a házasság intézményének leértékelődésében rejlik, mivel általában a házassági életközösség megszakadását követő pár hónapon belül már el is indítják a peres eljárást.

Ezáltal a szabályozás nyitva hagyja azt a problémát, amikor a felek tartósabb különélésére tekintettel kizárólag az egyik házastárs szeretné a házasságot felbontani. E

⁵⁰⁷ Javaslat 4:21. § (2)

⁵⁰⁸ Ugyanez a szabályozási mód már a 6800/1945 ME. rendeletben megtalálható.

⁵⁰⁹ Kőrös András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 2. Rész: A házasság megszűnésének szabályai; In: Családi Jog III. évfolyam 3. szám, 2005. szeptember 17. o.

körben a bíróságnak nem lenne más lehetősége, mint a házasság megromlásához vezető okok feltárása.

Ugyanakkor számos nemzetközi példát találhatunk arra, hogy a tartós különélés, a különélés időtartamától függően, önállóan, vagy bizonyos feltételek fennállása esetén is alapot adhat a házasság végleges, teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a megállapítására.

A német szabályozás egyetlen okot fogad el, amely tulajdonképpen azonos a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásával. A házasság akkor bontható fel, ha a házastársak között a házassági életközösség megszűnt, és annak helyreállítása sem várható.⁵¹⁰ A házasság teljes és végleges megromlását vélelmezni kell, ha a házastársak 1 éve különélnek, és mindketten kérelmezik a házasság felbontását, vagy a másik fél a felbontásba beleegyezett.

Ugyancsak vélelmezni kell az életközösség végleges megszakadását, ha a felek legalább 3 éve különélnek. A törvény a háromévi különélés esetén már nem köti mindkét fél hozzájárulásához a házasság felbontását, bármelyik fél kérelmére a bíróság a házasságot felbontja. E vélelmek a házassági életközösség megszakadásától eltelt időtartamra építő megdönthetetlen vélelmek, azaz az ellenérdekű fél nem élhet a házasság helyrehozhatósága és fenntarthatósága vonatkozásában bizonyítással.

Az osztrák szabályozás szerint a házasság felbontásának 3 fajtáját különbözteti meg. A vétkességi elv mellett ismeri és alkalmazza a feldúltsági elv szabályozását is. A házassági életközösség végleges megszakadásának tekinti az osztrák jog, ha a felek legalább 3 éve nem élnek házastársi közösségben, vagy a házastársak legalább fél éve külön élnek, és a házastársak egyezően kérik a házasságuk felbontását, mivel a házasságuk végleges megromlásában egyetértenek.⁵¹¹

A tartós különélés, mint a házasság felbontásának egyik alapja 1986-os bevezetése óta elterjedt a köztudatban, és mint látható számos európai országban megtalálható.⁵¹² Álláspontom szerint nem volt megalapozott döntés a megegyezéssel történő bontás e formájának elvetése, és továbbra is indokolt lenne megtartani a tartós különélés esetén azt a lehetőséget, hogy a bíróság a felek valamennyi járulékos kérdésben való egyet nem értése esetén is a házasság megromlásához vezető okok feltárása nélkül bontsa fel a házasságot. Eltörlése

⁵¹⁰ BGB. 1565. §

⁵¹¹ EheG 55a. §

⁵¹² Angliában és Ciprusban 5 évi, Franciaországban 6 évi, Írországon 4 évi, Görögországban 2 évi különélés önmagában megalapozza a házasság felbontását.

helyett inkább a tartós különélés jelenlegi 3 éves időtartamát kellene leszállítani, és így annak szabályait a magyar valósághoz igazítani.⁵¹³

A Javaslat jelenleg előterjesztett állapotában a megegyezésen alapuló bontás egyedüli lehetősége a járulékos kérdésekben való megállapodás. A Javaslat csökkenti azon járulékos kérdések számát, melyekben a feleknek meg kell állapodniuk. A rendszerváltást követően a vagyoni viszonyok egyre bonyolultabbá váltak, és ezt a Csjt. szabályai nem megfelelő formában követték. Már az 1986-os módosításnál kimaradt az ingatlan vagyon megosztási kötelezettsége járulékos kérdések köréből, mivel a jogalkotó nem kívánta egy gyorsabb válás lehetőségét olyan bonyolult kérdéssel megnehezíteni, mint az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése.

A gyakorlatban ugyanilyen éles ellentét forrása, pl. egy gazdasági társaságban való részesedés, befektetés vagy éppen tartozás, vagy a házassági vagyonközösséghez tartozó valamennyi ingóság megosztása.

Tekintettel arra, hogy a megosztás körében nemcsak a közös vagyon – különvagyon elhatárolása, hanem azok értéke és a közös tulajdon megszüntetése vonatkozásában is egyezségre kell jutni, ezen ingóságok megosztásában való megállapodás a gyakorlatban vagy teljesen ellehetetleníti az egyezségkötést, vagy időben jelentősen elodázza. Ez pedig nem szolgálja a közös kiskorú gyermek és a házastársak érdekeit sem.

Ugyanakkor tapasztalati tény, hogy a (volt) házastársak függő jogviszonyaikat a házasság felbontását követően könnyebben rendezni tudják, mivel a felek kizárólag vagyoni kérdésekben való megállapodását nem nehezítik el a házasság felbontása körüli érzelmi nézeteltérések.

A fentiekből is megállapítható, hogy a járulékos kérdések körének meghatározása a házassági bontóper szabályozásának egyik legneuralgikusabb pontja, mivel ezzel a jogalkotó ténylegesen és jelentősen képes befolyásolni a házassági per időtartamát, a házasság felbontásának bonyolultságát. Az egyezségkötési kötelezettség széles köre meg is akadályozhatja a felek megegyezését.

Ezen indokokat figyelembe véve határozza meg a Javaslat azon kérdések körét, melyekben a házastársaknak meg kell egyezniük ahhoz, hogy a bíróság a házasságukat közös megegyezéssel bontsa fel.

⁵¹³ A Szakértői Javaslat előterjesztéséig még nyitott kérdés volt a tartós különélés bontási lehetőség megmaradása. Ld.: Kőrös András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 2. Rész: A házasság megszűnésének szabályai; In: Családi Jog III. évfolyam 3. szám, 2005. szeptember 17.-18. o.

A járulékos kérdések meghatározása az egyik legképlékenyebb része a családjogi kodifikációnak. Az már a munkálatok kezdetekor egyértelművé vált, hogy változatlanul nem maradhat a járulékos kérdések szabályozása, és e körben a vagyoni jogi kérdések kivétele indokolt.

Ugyanakkor alaptételként érvényesülnie kell a kiskorú gyermek érdekei védelmének, így továbbra is szükséges a gyermeket érintő kérdések rendezése. A gyermek érdekeinek védelme fokozottan jelenik meg a Családjogi Könyvben, egyrészt alapvető szinten, másrészt a részletes szabályozásban. A gyermekek érdeke eltérően jelentkezik a bontóperben attól függően, hogy szülei válaszáról, vagy az őt közvetlenül érintő járulékos kérdések rendezéséről van szó.

A bíróságnak a gyermek érdekét már akként is mérlegelnie kell – egyebek mellett –, hogy felbontsa-e a házasságot, azonban arra kell törekednie, hogy a házasság felbontása a gyermek számára a lehető legkisebb megrázkódtatással járjon. A gyermeket érintő járulékos kérdések megítélésénél a gyermek érdeke már nemcsak egy szempont a többi között, hanem elsődlegesen a gyermek érdekeinek kell érvényesülnie.⁵¹⁴Ezt segítheti elő a gyermek közvetlen, vagy pszichológus szakértő általi közvetett meghallgatása, tekintettel arra, hogy az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének⁵¹⁵ 12. cikke alapján biztosítani kell az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa a véleményét.⁵¹⁶

Az egyszerűbb bontási eljárást választó feleknek a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata és ez iránti igény esetén a házastársi tartás vonatkozásában kell megállapodniuk.⁵¹⁷

A hatályos szabályozás Javaslatához képesti többleteleme a kiskorú gyermek elhelyezésében való megállapodás.

Tekintettel arra, hogy a szülői felügyelet valamelyik szülő általi kizárólagos gyakorlása vonatkozásában történő egyezség magában foglalja a gyermek elhelyezését is, erre nem indokolt külön kitérni. Közös szülői felügyeleti jog esetén azonban meg kell határozni a gyermek lakóhelyét, viszont a kapcsolattartást továbbra sem szükséges szabályozni.

⁵¹⁴ Szerk.: Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; In: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008. 417. o.

⁵¹⁵ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre.

⁵¹⁶ Kozák Henriette: A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata; In: Családi Jog 2011. március IX. évfolyam 1. szám 23. o.

⁵¹⁷ Javaslat 4:21. § (3) bekezdés.

Az egyezségkötés körét szűkíti a Javaslat azáltal is, hogy a közös lakás használatának⁵¹⁸ rendezése mellett mellőzi a lakáshasználati jog ellenértéke vonatkozásában a megállapodást.⁵¹⁹

Főszabályként nem kötelező rendelkezni a házastársi tartásról sem, kizárólag akkor, amennyiben ezt valamelyik fél kéri.⁵²⁰ Ezáltal, ha a házastárs igénye a tartás iránt felmerül, az erről való megegyezés továbbra is kötelező tartalmi kelléke a megállapodásnak. Ezzel szemben mind a Szakértői Javaslat, mind a 2009. évi CXX. törvény szerint a házastársi tartás kérdésében meg kellene állapodnia a feleknek.

Álláspontom szerint az egyezségi kör ez irányú szűkítésének gyakorlati jelentősége elhanyagolható lesz, és az egyezségkötést sem könnyíti meg. Tekintettel arra, hogy amennyiben a házastársi tartás feltételei nem állnak fenn, illetve a házastárs tartást nem igényel, ez eddig is nemleges módon került feltüntetésre a megállapodásban. Fennáll annak a veszélye e rendelkezési kötelezettség elhagyása esetén, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró, a házastársi tartásra jogosult házastárs nem szerez tudomást a tartási igényének érvényesítési lehetőségéről.

Amennyiben a feleknek nincs közös, tartásra szoruló gyermeke, a feleknek kizárólag a közös lakás használatában kell megállapodniuk.

A járulékos kérdések minimum eseteinek meghatározása nem jelenti azt, hogy a házastársak egyéb járulékos kérdésekben nem egyezhetnének meg. Továbbra is lehetőség van teljes vagyoni elszámolásra is.

A Javaslat szerinti, erőteljesen leszűkített egyezségi kör nem feltétlenül szolgálja a házastársak érdekeit. Felmerül az a kérdés, hogy a házastársak későbbi viszonyát hogyan befolyásolja, és a gyermek érdekeit mennyiben szolgálja, ha például a közös lakásban lévő, a háztartáshoz tartozó ingóságok megosztását a közös lakás használatával, és a gyermek elhelyezésével együtt nem rendezik.

E körben figyelemre méltó a német szabályozás, mely szerint a házastársaknak meg kell állapodni a közös kiskorú gyermekek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlásáról, a különülő szülő és gyermek közötti kapcsolattartásról, gyermek tartásáról, a házastársi

⁵¹⁸ Közös lakás az, amelyben a házastársak egyikük vagy mindkettőjük tulajdonjoga, haszonélvezeti joga vagy bérleti joga alapján együtt laknak. [4:76. §]

⁵¹⁹ A Javaslat alapján lakáshasználati jog ellenértéket a lakást elhagyó házastárs kérelmére ítélhet meg a bíróság. [4:84. §]

⁵²⁰ Javaslat [4.21. § (3)]

törvényes tartásról és a közös lakás használati- és ingóságait érintő jogviszonyról. Ez utóbbi kifejezetten a „háztartás” körébe tartozó vagyontárgyakat érinti.

A házasság felbontásának másik útja, a nem megegyezésen alapuló bontás körében a Javaslat nem tartalmaz részletes szabályokat. Ez hiányossággént nem róható fel, mivel az eljárási szabályokat nem a magánjogi kódexnek, hanem a Polgári Perrendtartásnak kell magában foglalnia.

A Javaslat indokolása alapján a bontóper e formája továbbra is megmarad ún. tényállásos bontópernek, azaz a bíróság kötelezettsége marad a házasság megromlásához vezető okok megállapítása is.

A Szakértői Javaslat és a 2009. évi CXX. törvény szükségesnek tartotta a két pertípus közötti átjárhatóság kimondását,⁵²¹ melyet a Javaslat már mellőz. Álláspontom szerint ez nem jelentheti azt, hogy egyező akaratnyilvánítással való bontásról nem lehet majd áttérni az ún. tényállásos bontásra, illetőleg a nem egyező akaratnyilvánítással történő bontásban ne lehetne egyezséget kötni.

Megszüntetné a Javaslat a házasság felbontása körében kötött egyezség két éven belüli, bírói úton történő megváltoztatásának a korlátait, kiemelve, hogy az egyezség megváltoztatásának jelenleg is a kiskorú gyermek érdekét kell szolgálni, az egyéb kérdésekben pedig a polgári jog általános szabályai válnak irányadóvá.

A Javaslat külön kiemeli a családjogi jogviták rendezése, feloldása érdekében a közvetítői eljárás igénybe vételének lehetőségét, melynek célja nem a házassági per helyettesítése, felváltása. A bírósági eljárásba épített családi mediáció⁵²² legfőbb célkitűzései között szerepel, hogy elkerülje a pereskedés okozta hátrányos következményeket, hogy az éles konfliktusokat enyhítse és a szülők felelősségérzetét növelje a gyermekkel kapcsolatos döntések meghozatalában.

⁵²¹ 2009. évi CXX. tv 3:22 § (3) Az (1) bekezdés szerint indult bontóper során a házastársak közös kérelmére a bíróság az eljárást a (2) bekezdés szabályai szerint folytatja és a házasságot ennek megfelelően bontja fel. A (2) bekezdés szerint indult bontóperben pedig bármelyik házastárs kérheti az (1) bekezdés alkalmazásával a házasság felbontását.

⁵²² A családi mediáció a családi kötelék létrehozását, illetve újbóli felépítését célzó eljárás, amely a házasság megromlásában és az életközösség megszakadásában érintett párok párbeszédét és konfliktusfeloldását segíti elő családi mediátor közreműködésével. Ld.: Gyengéné Dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban; In: Magyar Jog 2009. 11. szám 684.-685. o.

Közvetítői eljárás lefolytatását bármelyik házastárs, illetőleg a bíróság is kezdeményezheti egyrészt a házasság, másrészt a házassággal összefüggő jogviták megegyezésein alapuló rendezése érdekében.⁵²³

A házasság felbontása iránti perekben, a perek előtt, vagy azok tartama alatt lefolytatásra kerülő közvetítő eljárás megkönnyítheti, gyorsabbá teheti a bírósági eljárást, és részben levonná a bíróságokra hárított „békítési kötelezettség” terhét.⁵²⁴ Másrészt segítséget nyújthat a feleknek a megegyezést közelítő megoldások kialakításában,⁵²⁵ különös tekintettel a kiskorú gyermekkel kapcsolatos kérdések rendezésénél. A közvetítői eljárás bevezetésével lehetőség nyílik arra, hogy a felek nyugodt és diszkrét körülmények között, szakember segítségével, de saját érdekeik figyelembe vételével hozzák létre megállapodásukat.⁵²⁶

A közvetítői eljárás azonban csak akkor lehet eredményes, ha az önkéntes, azaz nem kötelező a felek számára.⁵²⁷

A mediációs eljárás eredményeképpen létrejött megállapodást a felek perbeli egyezségbe foglalhatják, és ennek megfelelően – bírósági jóváhagyás esetén – az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás alapjául szolgálhat.

A mediáció eljárási szabályainak kidolgozása azonban az eljárásjogra vár. A pert megelőző közvetítői eljárásról jelenleg is nyilatkozni kell a keresetlevélben, e körben módosítás nem szükséges.

Amennyiben közvetítői eljárás a felek között a per előtt nem volt folyamatban, az első tárgyaláson szükséges lenne a bíróság kötelezettségévé tenni a közvetítői eljárás lehetőségéről történő tájékoztatást. Amennyiben a felek élni kívánnak ezzel a lehetőséggel, ez megteremthetné a házassági bontóperben a szünetelés speciális okát, mely az általános szabályok szerint már beiktatásra került.⁵²⁸

⁵²³ Javaslat 4:22. §

⁵²⁴ Csiky Ottó már 1990-ben felvetette a házastársi konfliktusok bíróságon kívüli szervezetek általi rendezésének a szükségességét. Ld. Csiky Ottó: A bíróság békítő tevékenysége a házassági bontóperekben; In: Jogtudományi Közlöny 1990. január hó 30. o.

⁵²⁵ Weiss Emília: A családjogi munkacsoport 2000. november 9-i, november 16-i és december 12-i üléséről; In: Polgári Jogi Kodifikáció 2001. III. évfolyam 1. szám 32. o.

⁵²⁶ Somfai Balázs: Közvetítés a gyermek érdekében; In: Családi Jog 2009. március, VII. évfolyam 1. szám 11. o.

⁵²⁷ Az önkéntesség mellett a családjogi közvetítés alapelvei: a felek egyenrangúságának az elve, a gyermek érdekének védelme, a felek együttes személyes jelenlétének és a jövőre irányultság elve. Ld. erről: Nagypál Szabolcs: A családjogi közvetítés (mediáció) alapelvei és sajátosságai; In: Családi Jog 2011. Március IX. évfolyam 1. szám 18. o.

⁵²⁸ Ez a megoldás a német szabályozásban fellelhető. A bíróságnak a feleket személyesen meg kell hallgatnia. A személyes meghallgatásnak ki kell terjednie a házassági bontóperrel érintett valamennyi kérdésre. Ezen kívül a bíróságnak fel kell hívnia a felek figyelmét a mediációs eljárás lehetőségére. (BGB 613.§)

A Családjogi Könyv annak ellenére, hogy az új Ptk. tervezetének része és ezáltal a házassági jognak a rendezésére lenne hivatott, számos eljárási kérdést is felölel.

A kodifikációs lehetőségek átgondolása körében a kodifikációs munkacsoport ülésein többször felvetődött a házassági perek szabályainak alkalmazásának a kiterjesztése a gyermekekkel kapcsolatos egyéb pertípusokra. Ez nem lenne helyes, mivel a gyermekek érdekeinek szem előtt tartását és védelmét az anyagi jogszabályok betartása, és nem a különleges eljárási szabályok alkalmazása hivatott biztosítani.⁵²⁹

Ugyancsak felmerült, hogy a családjogi perekben speciális jártasságot szerzett bírák, bíróságok ítéelkezzenek a családjogi ügyekben hozott államigazgatási határozatok felülvizsgálata körében. Azonban ez alapvető dogmatikai és jól bevált hatásköri szabályokat érintene, nem is szólva a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatára vonatkozó speciális szabályok alkalmazásáról és a jogorvoslat lehetőségéről. Jelenleg is az egyes ügyek kiszignálásánál figyelembe veszik az ítéelkező bírák orientációját, mely a jövőben még egyértelmű lesz, amennyiben a jogalkotó a házassági vagyoni perek körét kiveszi a házassági bontóperrel való együttes elbírelési kötelezettségi köréből.

4. Összegzés

A polgári jogi kodifikáció a magánjog minden, így a házassági jog területén is érdemi hatást váltott ki, annak ellenére, hogy nem tűzte ki célul a családjogi szabályozás gyökeres megváltoztatását. A módosítási javaslatok inkább arra irányulnak, hogy a házasság felbontását (és ezzel együtt a házasságot is) a kor követelményeihez igazítsák.

Ez a törekvés helyesnek bizonyult, tekintettel arra – mint arra már korábban utaltam –, hogy a családi jog és ezen belül a házassági jog mély történelmi hagyományokból felépülő tradicionális intézményrendszere a társadalom köztudatába beépült, mely állandóság a jogbiztonságot is erősíti.

Éppen ezért a Javaslát fenntartotta és megerősítette a házasság felbontásának két módját, az egyező és a nem egyező akaratnyilvánítással történő bontást. A megegyezésen alapuló bontásnál azonban megváltoztatva a jelenleg élő elvet, a felek járulékos kérdésekben való egyezségkötése esetén vélelmet állít fel a házasság teljes és végleges megromlása mellett.

⁵²⁹ Weiss Emília: A családjogi munkacsoport 2000. november 9-i, november 16-i és december 12-i üléséről; In: Polgári Jogi Kodifikáció 2001. III. évfolyam 1. szám 34. o.

A megegyezésen alapuló bontás másik fontos változtatása a járulékos kérdések körének redukálása, mely mindenféleképpen a házassági bontóperes eljárás egyszerűsítéséhez, és ezzel együtt a pertartam csökkenéséhez vezet. E körben azonban hiányérzetem megmaradt, mivel álláspontom szerint nem létezik (vagy legalább is nagyon ritka) a felek viszonyát tartósan rendező olyan egyezség, mely a gyermekkel és az utolsó közös lakás használatával járó kérdések mellett nem rendezi legalább a háztartáshoz (a közös lakáshoz) kötődő ingóságok megosztását.

A Javaslat szakít a kizárólag tartós különélésen alapuló házasság felbontásával, mely álláspontom szerint jelentős visszalépés a mostani szabályozáshoz képest.

A családjogra és ezen belül a házassági jogra vonatkozó azon kodifikációs elképzelések, melyek a „fontolva haladást” támogatják, megakadályozzák az egyes európai országokban élő és alkalmazott, valamint az 1945 előtti magyar jogban is ismert olyan eljárások, mint például az ágytól és asztaltól való elválás (különválás) bevezetését, melyek a házasság intézményét erősítik, elterelve a házastársakat a házasság felbontása iránti eljárásról.

A kodifikáció kínálta lehetőséggel élve szükséges lenne a HT. által létrehozott „eljárási szabályok az anyagi jogban” gyakorlattal szakítani. Álláspontom szerint eljárásjogi törvényünkre, és nem az anyagi jogi kódex szabályai közé tartozna a peres felek személyének, illetőleg az ítélet hatályának meghatározása.

A Ptk. átfogó reformja megfelelő alkalom lenne egy új eljárásjogi kódex megalkotására is. Azonban addig – témámra fókuszálva – szükséges a Pp. házassági perekre vonatkozó szabályainak újragondolása, a kodifikáció és a joggyakorlat által felvetett eljárásjogi kérdések megválaszolása annak érdekében, hogy a bontóperi szabályok megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak, és másodlagosan a házasság intézményének megerősítésében is szerepet játszanak.

A kodifikáció által mutatott utat követve szükséges a házasság felbontása két módja – azok specifikumainak figyelembe vételével – eljárási szabályainak a szétválasztása is, természetesen fenntartva a két pertípus közötti átjárhatóság lehetőségét. Az eljárásjogra vár a közvetítői eljárás beiktatása a bontóper menetébe, megteremtve annak a lehetőségét, hogy a felek egyáltalán értesüljenek a családjogi mediációról.

A kodifikáció által megszabott jogalkotási törekvések mellett egyéb módosítások is indokoltak, melyeket de lege ferenda javaslataimmal együtt a VII. fejezetben foglalkozok össze.

V. HATÁRON ÁTNYÚLÓ HÁZASSÁGI ÜGYEK SZABÁLYOZÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ UNIÓS JOGRA

1. A joghatóság szabályozása házassági ügyekben

Jelen fejezetben a polgári eljárásjog, és ezen belül is a házassági ügyek nemzetközi vonatkozásait⁵³⁰ a magyar állampolgárságú felekre szűkített spektrumát vizsgálom, és e körben érintem az uniós joganyagot is. Ennek indoka egyrészt az, hogy dolgozatom témája főképp a hazai szabályozás feldolgozására, és annak továbbgondolására irányul, másrészt az, hogy az uniós joganyag bemutatása területi korlátok miatt is akadályokba ütközik, és e körben számos – kitűnő – monográfia született.⁵³¹

A joghatóság fogalmát ma már a jogirodalom szinte egységesen adja meg annak ellenére, hogy az elmúlt 150 évben mind eljárásjogi, mind nemzetközi magánjogi, egymástól eltérő fogalom meghatározásokat ismerhettünk meg.⁵³² Hatáskört jelent az ún. joghatóság is,⁵³³ amely azt a kérdést dönti el, hogy valamely ügyben vagy perben melyik állam hatósága vagy bírósága hivatott eljárni,⁵³⁴ vagyis a joghatóság az ügyek megosztását jelenti az államok között.⁵³⁵ A joghatósági kérdések vizsgálatánál szándékosan nem használom a „bírói” jelzőt, tekintettel arra, hogy különösen a házassági perek nem feltétlenül bírói, hanem más hatóság hatáskörébe tartoznak a jogviták rendezése.

A joghatóság kérdése egyre nagyobb szerepet játszik a házassági perek vonatkozásában is, mivel felgyorsult világunkban egyre gyakoribbak azon házasságok, melyek nemzetközi elemet tartalmaznak akár úgy, hogy nem azonos állampolgárságú személyek kötnek házasságot, akár akképpen, hogy az azonos állampolgárságú házaspár egy

⁵³⁰ A polgári eljárásjognak akkor vannak nemzetközi, külföldi elemei, ha vagy az eljárás tárgyát képező anyagi polgári jogviszonyban, vagy magában az eljárásban, az eljárás folyamán létrejövő eljárási jogviszonyokban külföldi elemek találhatók. Ld.: Szászy István: Nemzetközi polgári eljárásjog; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1963. 16. o.

⁵³¹ Mint például Kengyel Miklós és Harsági Viktória Európai polgári eljárásjoga c. munkája, valamint kizárólag a családjogi kérdésekkel foglalkozó Wopera Zsuzsa: Európai családjog c. könyve.

⁵³² Ld. erről részletesebben Juhász Imre: Gondolatok a Brüsszeli Egyezményről; In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in honorem Németh János, Budapest 387.-414. o.

⁵³³ Mint az a történeti részből kitűnt, az 1911. évi I. tv.-ünk, még illetékességi okként rendezi a joghatósági kérdéseket. A joghatóság, hatáskör, illetékesség közötti különbségtételről ld. Szászy István: Nemzetközi polgári eljárásjog; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1963.

⁵³⁴ A Polgári Perrendtartás Magyarazata; Szerk. Szilbereky Jenő és Névai László: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1976. 232. o.

⁵³⁵ Polgári Perjog Általános Rész. Szerk.: Wopera Zsuzsa KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2005. 88. o.

másik országban élnek. Ezekben az esetekben nagy a jelentősége annak, hogy a perindító fél mely állam bírósága előtt kezdeményezheti a perindítást.

A jogbiztonság általános érvényű követelménye miatt elengedhetetlen annak tisztázása tehát, hogy a felek hol és milyen feltételek mellett indíthatják meg a házassági jogviszonyukat érintő peres eljárást.

A személyi állapottal kapcsolatos ügyekben a joghatósággal kapcsolatos szabályok változásait két nagy részre tagolhatjuk. Az időbeli határvonal itt is, mint sok más jogi területen az Európai Unióhoz való csatlakozásunk időpontja.

Az Unióhoz való csatlakozással kettévált a külföldi elemek szabályozása a tekintetben is, hogy az Unió területén szokásos tartózkodási hellyel illetőleg állampolgársággal rendelkezőkre a nemzetközi magánjogi kódexünk mellett a közösségi jogi normákat alkalmazzuk, míg az egyéb külföldi állampolgárok viszonyait bi- és multilaterális egyezmények és az államok között kialakult viszonyosság szabályozza.

A.) A joghatóság kérdésköre az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet alapján

A házassági perekre vonatkozó joghatósági szabályokat az Európai Unióba történő belépésünkig kizárólag a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Nmjt.) rögzítette ún. belső jogforrásként. A Nmjt. novelláris szintű módosítását végrehajtó 2000. évi CX. törvény a nemzetközi magánjogi kódexünket már az európai uniós joganyag figyelembe vételével módosította. Ezáltal a tvr. rendelkezéseit kell alkalmazni a magyar állampolgárok egymás közötti, és a nem magyar állampolgárral kötött házassági ügyeiben, amennyiben a házastársak szokásos tartózkodási helye Magyarország, vagy az Európai Unión kívül helyezkedik el.

A joghatósági kérdéseket külső jogforrásként a Magyar Köztársaság, e tárgykörben kötött nemzetközi szerződéseire rendezik. A nemzetközi szerződések mellett ki kell emelni azon nemzetközi – családjogi tárgyú – egyezményeket, melyekhez Magyarország csatlakozott. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt egyezményt hazánk az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdette ki.⁵³⁶

⁵³⁶ A házassági rendelkezéseit az előző fejezetben ismerttettem.

A házasságkötéshez szükséges kölcsönös beleegyezésről, annak alsó korhatáráról és az anyakönyvezésről szóló, New Yorkban 1962. december 10-én kelt egyezményt az 1976. évi 7. Törvényerejű rendelet hirdette ki.⁵³⁷

A nemzetközi szerződések a házassági perek joghatósági szabályait rendezik bi- vagy multilaterális szinten, meghatározva az adott állam által a házasság vonatkozásában hozott határozat elismerésének és – esetleges – végrehajtásának a rendjét. Ezen egyezmények még a rendszerváltozás előtt születtek, azonban egy részük – az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkkal az Uniós országok közötti egyezmények kivételével – még a mai napig hatályban van.⁵³⁸

Az önálló Nmjt. szabályozásának az indoka, hogy a magyar polgári perrendtartás – ellentétben számos külföldi eljárásjogi kódexszel – nem tartalmaz joghatósági szabályokat.

A joghatóság hiánya esetére az eljárásjogi törvényünk azonban már nagyon szigorú és egyértelmű szabályokat tartalmaz. A joghatóság hiányának eljárásjogilag két lényeges következménye lehet. Egyrészt a bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja, vagy későbbiek folyamán a pert megszünteti, ha a magyar bíróságnak a perre törvény, vagy nemzetközi egyezmény alapján kizárt a joghatósága. Amennyiben a magyar államnak nincs joghatósága (de nem kizárt) a bíróság a pert csak akkor szüntetheti meg, ha az alperes nem bocsátkozott perbe, vagy joghatósági kifogást emelt.⁵³⁹

⁵³⁷ Emellett – dolgozatom témáját nem érintő - de szintén családjogi tárgyú egyezmények, melyeknek hazánk részese: a tartásdíjak külföldön való behajtásáról New Yorkban 1956. június 20-án kelt egyezmény, a gyermektartási kötelezettség tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról Hágában, 1958. április 15-én aláírt egyezmény, a férjezett nők állampolgárságáról szóló New Yorkban 1957. február 20-án kelt egyezmény, valamint a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, Hágában 1980. október 25-én aláírt egyezmény, a Gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezmény, melyet Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.

⁵³⁸ Magyarország 17 nemzetközi egyezményt kötött e tárgykörben. pl:

- 1986. évi 32. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság között Budapesten, 1986. június 3-án aláírt konzuli egyezmény kihirdetéséről;
- 1986. évi 8. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Szocialista Köztársaság között a polgári, a családjogi és a bűnügyi jogsegély tárgyában Hanoiában 1985. évi január hó 18-án aláírt szerződés kihirdetéséről;
- 1984. évi 4. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és a Kubai Köztársaság között a polgári, családjogi és bűnügyi jogsegély tárgyában Havannában, az 1982. évi november hó 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről;
- 1983. évi 6. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és az Ecuadori Köztársaság között, Quitóban, 1981. november 18-án aláírt konzuli egyezmény kihirdetéséről.

⁵³⁹ Az alperesi perbebocsátkozással megalapítható joghatóság intézményét a 2000. évi CX. tv. vezette be a Brüsszeli- és a Luganoi Egyezmények hatására.

A Nmjt. célja a békés nemzetközi kapcsolatok fejlesztése érdekében annak meghatározása, hogy milyen joghatósági és eljárási szabályok alapján kell eljárni külföldi elemet tartalmazó jogvitában.⁵⁴⁰

A Nmjt. rendelkezései azonban csak szubszidiárius jelleggel érvényesülnek abban a tekintetben, hogy nem lehet alkalmazni olyan kérdésben, amelyet nemzetközi szerződés szabályoz.⁵⁴¹ Ezáltal minden nemzetközi egyezmény elsődlegességét garantálja. E szabadság kereteit az állam által – e körben – kötött nemzetközi egyezmények adják, melyek száma nem volt jelentős. Fontossága azonban ezen rendelkezésnek abban áll, hogy a később kötött egyezményekkel lehetett és lehet módosítani a Nmjt. tartalmát a joghatósági szabályai vonatkozásában.

A házassági perekre, mint személyállapotú perekre a nemzetközi magánjogról szóló jogszabály kizárólagos joghatósági szabályokat tartalmaz. Az állam az egyes jogviszonyokban való érdekeltsége alapján dönti el azt, hogy a belőlük eredő jogvitáknak az elbírálását milyen mértékben vonja a saját joghatósága alá.⁵⁴² Tekintettel arra, hogy személyállapottal összefüggő jogkérdésekről döntenek, irányadó az állam kizárólagos joghatósága. Kizárólagos joghatóság alapján, néhány kivétellel figyelmen kívül kerülnek mind az általános, mind a vagylagos és speciális joghatósági okok.

A Nmjt. 2000. évi módosítása előtt a kizárólagos joghatósági szabályok a magyar állampolgársághoz voltak kötve.⁵⁴³ A külföldi bíróság vagy hatóság határozatának az elismerésre pedig csak akkor volt lehetőség, ha a magyar állampolgár lakóhelye külföldön volt.⁵⁴⁴

Kiegészítő szabályként a magyar bíróság joghatóságát megalapozta a Nmjt. azáltal, hogy kimondta nem magyar állampolgárok között személyi állapotukra vonatkozó perben – a gondnoksággal kapcsolatos per kivételével – magyar bíróság eljárhat, ha az egyik fél lakóhelye Magyarországon van.

⁵⁴⁰ 1979. évi 13. tvr. 1.§

⁵⁴¹ 1979. évi 13. tvr. 2. §

⁵⁴² Kengyel Miklós: A nemzetközi polgári eljárásjog új szabályai; In.: Polgári eljárásjog a XXI. században Tanulmányok Farkas József emlékére Pécs 111.-123. o.

⁵⁴³ Az 1979. évi 13. tvr. 54. §-a szerint kizárólag magyar bíróság, vagy más hatóság járhatott el magyar állampolgár személyállapotára vonatkozó eljárásban, kivéve, ha külföldi bíróság vagy más hatóság ilyen kérdésben hozott határozatát e törvényerejű rendelet értelmében el kellett ismerni.

⁵⁴⁴ BH1982. 516. Ha a külföldi bíróság a külföldön lakó magyar állampolgár házasságát felbontja, e határozatot a magyar jog szerint el kell ismerni [1979. évi 13. sz. tvr. 71. § a) pont, 75. § (3) bek.].

Nemzetközi polgári eljárásjogunk jelentős lépése volt az 1988. szeptember 16-án megkötött Luganoi Egyezményhez való csatlakozásunk előkészítése, mely áttételesen, de kihatással volt a házassági perekben alkalmazható szabályanyagra is,⁵⁴⁵ mivel a határozatok elismerésére és végrehajthatóvá nyilvánítása vonatkozásában nemzetközi jogi kódexünk általános jelleggel vette át a szabályozást.⁵⁴⁶

A joghatósági szabályokat érintő átfogó és jelentős változás a 2000. évi CX. törvénnyel következett be. A módosítás „virágzó nemzetközi gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokra csak olyan jogi közegben lehet számítani, amely a gazdaság szereplőinek igényérvényesítését, és a jogvitákban hozott határozatok külföldi végrehajtását kellően garantálva,”⁵⁴⁷ új alapokra helyezte a joghatóságra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajthatására vonatkozó szabályozást.⁵⁴⁸

Magyarországnak a bírósági joghatóságot, valamint a meghozott határozatok kölcsönös elismerését és végrehajtását garantáló – nemzetközi egyezményeken, illetőleg viszonyossági gyakorlaton alapuló – kapcsolatrendszer nem volt széleskörű, és főleg nem felelt meg a magyar külgazdasági prioritásoknak és integrációs törekvéseknek. Míg ugyanis a korábbi évtizedek külpolitikai preferenciáinak megfelelően Magyarországot a bírósági határozatok kölcsönös elismerését és végrehajtását lehetővé tevő jogsegélyegyezmények fűzik több Európán kívüli volt szocialista országhoz, addig mindössze négy nyugat-európai ország⁵⁴⁹ volt, amelyekben nemzetközi egyezmény vagy viszonyosság alapján lehetőség volt magyar bírósági határozatok elismerésére és végrehajtására.

Minderre tekintettel a törvény alapjaiban változtatta meg az általános joghatósági szabályt, mely szerint a magyar bírói fórumok eljárásának igénybevételét alapvetően azzal a feltétellel teszi lehetővé, ha az alperes lakóhelye, vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van. Ez egyezik a Luganoi Egyezmény szemléletével, továbbá a legtöbb állam általános joghatósági szabályával, és a Pp. általános illetékességi szabályaival is.

⁵⁴⁵ A Luganoi – egyezmény kizárta alkalmazási köréből a természetes személyek személyállapotára vonatkozó eljárásokat.

⁵⁴⁶ Ennek szükségességét Kengyel Miklós már 1992-ben felvetette. Ld.: Kengyel Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés; In: Jogtudományi közlöny XLVII. évfolyam, 1992. április 3.-4. szám 166.-171. o.

⁵⁴⁷ 2000. évi CX. tv. indokolása.

⁵⁴⁸ Ezt azzal a nyilvánvaló céllal tette, hogy a tvr. normái megfeleljenek a Luganoi Egyezménynek, és ezzel együtt az Európai Unió tagállamai között e tárgyban érvényes szabályoknak. Ld. Vékás Lajos: Nemzetközi polgári eljárásjogunk reformjához; In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in honorem Németh János, Budapest 313.-930. o.

⁵⁴⁹ Németország, Franciaország, Görögország és Ciprus.

A házassági perek vonatkozásában is egyértelművé váltak a külföldi felek magyarországi perindításának a lehetőségei. A módosítás főszabályként kizárta a magyar bíróságok és más hatóságok joghatóságát a nem magyar állampolgárok személyi állapotát érintő ügyekben.

Miután megszüntette a magyar bíróságok általános joghatósági felhatalmazását, kimondta, hogy a magyar bíróság magyar állampolgársággal nem rendelkező felek vonatkozásában főszabályként nem járhat el, vagyis először állapította meg a Nmjt. megalkotása óta, a magyar állam kizárt joghatóságát (bizonyos kivételekkel) e körben, megszüntetve a korábbi exorbitáns joghatósági okot.

Fennmaradt a magyar állam joghatósága a nem magyar állampolgárok meghatározott személyállapoti ügyeiben, ha az ügynek bizonyos belföldi vonatkozása van. Ilyen, a magyar joghatóságot megalapozó belföldi elem, ha a felek egyikének lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van.

A módosítás továbbra is az állampolgárság kapcsolóelvéből kiindulva rendezte a joghatóságot a személyállapoti ügyekben. A Nmjt. minden esetben biztosítja a magyar fórum igénybevételének lehetőségét személyi állapottal összefüggő, így házassági ügyekben is, ha az érintett magyar állampolgár, vagy magyar állampolgársággal is rendelkezik.

A magyar állampolgár személyi állapotát érintő eljárásban a magyar bíróságok vagy más hatóságok joghatósága főszabályként kizárólagos maradt. Nem érvényesült és jelenleg sem érvényesül a kizárólagos joghatóság – azaz külföldi határozat elismerésének is helye van – a jelenlegi szabályozás szerint a külföldön lakó magyar állampolgár házasságának felbontása iránti eljárásban, ha a magyar állampolgár házasságának felbontása iránt indul külföldön eljárás, és a magyar állampolgárságú félnek, illetőleg ha mindkét fél magyar állampolgár, legalább azok egyikének lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van.⁵⁵⁰

Új elemként a módosítás célszerűségi, pergazdaságossági megfontolásokból házassági per bíróságához telepíti a házassági perrel összekapcsolt egyes keresetek, járulékos kérdések tárgyalásának a lehetőségét, mint pl. a tartási kötelezettség megállapítását, a gyermek elhelyezését, valamint a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás szabályozását, továbbá a házassági vagyoni jogi kérdések rendezését is. Ezeknél a vagylagos joghatósági okok alapját az egyes eljárások közötti tárgyi összefüggés képezi.

⁵⁵⁰ 1979.évi 13. tvr. 62/B. §

B.) A külföldi határozatok elismerésére és végrehajthatóvá nyilvánítása az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet alapján

A joghatósági szabályok „betartatására szolgálnak” a külföldi határozatok elismerésének és végrehajtásának a szabályai is. A házassági kötelék kérdésében egyedül a külföldi határozat elismerése vizsgálatának van jelentősége, tekintettel arra, hogy annak végrehajthatóvá nyilvánításáról rendelkezni nem kell.⁵⁵¹ Az elismerés azt jelenti, hogy a külföldi bíróság vagy hatóság által hozott határozatát a magyar bíróság vagy hatóság határozatával azonos hatályúnak kell tekintetni.⁵⁵²

Általános alapelv, hogy amennyiben külföldi bíróság vagy más hatóság olyan ügyben hozott határozatot, amelyre a magyar törvény értelmében magyar bíróságnak kizárólagos joghatósága áll fenn, a határozat belföldön történő elismerése, és végrehajtásához állami kényszer nyújtása nem lehetséges. Ebben az esetben ugyanis a magyar szabályozás alapján nem lett volna helye a külföldi bíróság érdemi eljárásának és határozathozatalának.

Előfordulhat, hogy magyar állampolgár házasságával kapcsolatos keresetét külföldi bíróság bírálja el. Tekintettel azonban arra, hogy a magyar bíróságnak széles körben kizárólagos joghatósága van, nem minden esetben ismeri el a magyar állam a külföldi határozatot.⁵⁵³

Külföldi bíróság akkor járhat el házassági ügyben, ha a magyar állampolgár házasságának felbontása iránt külföldön indul az eljárás, és a magyar állampolgárságú félnek, illetőleg ha mindkét fél magyar állampolgár, legalább azok egyikének lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van.⁵⁵⁴

A gyakorlatban a személyi állapotot érintő ügyek közül a házassági bontóperek azok, amelyek tömegesen fordulnak elő. Az a körülmény, ha valamely magyar állampolgár házasságát felbontó külföldi határozatot pusztán azért nem lehetett elismerni, mert az érintett lakóhelye belföldön volt – és így az ügy kizárólagos magyar joghatóság alá tartozott –, esetenként rendezetlen, felemás jogviszonyokat eredményezhetett, ennél fogva súlyos

⁵⁵¹ Ld. Szóts Tibor: Bírósági határozatok külföldön történő végrehajthatóvá nyilvánítása Európában, különös tekintettel a Luganoi Egyezményre; In: Magyar Jog 44. évfolyam 1997. 4. szám 238.-243. o.

⁵⁵² Kengyel Miklós: A nemzetközi polgári eljárásjog új szabályai; In.: Polgári eljárásjog a XXI. században Tanulmányok Farkas József emlékére Pécs 2002., 122. o.

⁵⁵³ 1979.évi 13. tvr. 62/B. §

⁵⁵⁴ Nem szükséges a külföldi határozat elismeréséhez az, hogy mindkét fél lakóhelye külföldön legyen. El kell ismerni a külföldön lakó magyar állampolgárnak a házassági bontóperében külföldi bíróság által hozott határozatot (az egyéb feltételek fennállása esetén) attól függetlenül, hogy a másik házastárs lakóhelye külföldön vagy belföldön van-e (PK 117. szám).

következményekkel járt az érintettre nézve. E felemás helyzetek elkerüléséhez nagyobb érdek fűződött és fűződik, mint a kizárólagos magyar joghatósághoz történő feltétlen ragaszkodáshoz, annál is inkább miután a személyi állapotú ügyekre vonatkozó kizárólagos joghatóság éppen a magyar állampolgár védelmét célozza.⁵⁵⁵

2000. évi CX. törvény hatályba lépésével vált elismerhetővé a magyar állampolgár házasságát felbontó külföldi határozatot olyan esetben is,⁵⁵⁶ ha kizárólagos magyar joghatóság állt fenn – azaz az érintett magyar állampolgár lakóhelye a keresetindításkor belföldön volt –, feltéve, hogy a külföldi bontóhatározat elismerését maga az érintett magyar állampolgár kéri és a törvényben felsorolt megtagadási okok egyike sem áll fenn.⁵⁵⁷

Külföldi bíróságnak vagy más hatóságnak a határozata akkor válik elismerhetővé, ha az eljárt külföldi bíróság vagy más hatóság joghatósága a magyar törvényben megállapított joghatósági szabályok valamelyike alapján megalapozott volt, és a határozat azon állam joga szerint, amelyben azt meghozták, jogerőre emelkedett.

Akkor is el kell ismerni a határozatot, ha Magyarország és a határozatot hozó bíróság, vagy hatóság állama között viszonyosság áll fenn,⁵⁵⁸ azonban a viszonyosság fennállása nem feltétele a hazai elismerésnek a személyi állapotot érintő külföldi határozat esetében.

A fenti feltételek fennállása esetén sem ismerhető el a határozat, ha az, akinek terhére a határozatot hozták, az eljárásban sem személyesen, sem meghatalmazott képviselője útján nem vett részt, azért mert az idézést és a keresetlevelet vagy az eljárás megindításának alapjául szolgáló egyéb iratot részére lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén nem kézbesítették szabályszerűen és olyan időben, hogy a védekezésre módjában állt felkészülni.⁵⁵⁹

Nem lehet elismerni azt a határozatot sem, mely olyan eljárás eredményeként került meghozatalra, amely a magyar eljárási jog alapvető elveit súlyosan sértette.⁵⁶⁰ Ezen általános

⁵⁵⁵ 2000. évi CX. tv. indokolása.

⁵⁵⁶ Ide értve a 2001. május 1-jét megelőzően jogerőre emelkedett határozatokat is. Határozat alatt nemcsak a bírósági ítéleteket, hanem a végrehajtás alapjául szolgáló végzéseket, közokiratokat és egyéb végrehajtási határozatokat is érteni kell. Ld.: Harsági Viktória: A külföldi okiratok joghatását érintő szabályozás az Európai Unió egyes dokumentumaiban; In: Európai Jog 2005/1. szám 39.-46. o.

⁵⁵⁷ BH1982. 516. Ha a külföldi bíróság a külföldön lakó magyar állampolgár házasságát felbontja, e határozatot a magyar jog szerint el kell ismerni.

⁵⁵⁸ A viszonyosság fennállásáról az igazságügy-miniszter ad a bíróságra és más hatóságra kötelező nyilatkozatot.

⁵⁵⁹ A Lugánói Egyezmény 1. sz. Jegyzőkönyvének IV. cikk (2) bek.-e alapján hazánkban a peres és peren kívüli iratok kézbesítésére a többoldalú és kétoldalú egyezmények előírásai az irányadóak, mely alapján nem lehet a peres és peren kívüli iratokat közvetlenül a bíróságnak megküldeni, hanem azokat az igazságügyért felelős minisztérium útján kell kézbesíteni.

⁵⁶⁰ Több szerző ezen általános el nem ismerési ok törvényi kimondását szükségtelennek tartja a többi elismerési

jogelv alapján a külföldi anyagi vagy eljárási jog nem alkalmazható, továbbá a külföldi polgári eljárás jogi hatása, a külföldi bírói hatása, a külföldi bírósági határozat és joghatóság nem ismerhető el, ha ezek a közrenddel, azaz az „ordre public”-kal ellentétben állnak.⁵⁶¹ Ez a klauzula hivatott arra, hogy a jogrendszer gazdasági, politikai, erkölcsi alapjait közvetlenül védje, és ezáltal az adott társadalmi – jogi berendezkedés alapvető értékrendjét kifejezésre juttassa,⁵⁶² azáltal, hogy a közrendbe ütköző külföldi jogszabályokat nem alkalmazza, illetőleg az azon alapuló határozat elismeréséhez és végrehajtásához jogsegélyt nem ad.

A házassági jogi alapvető elvek és szabályok az egyes országokban – vallási, történelmi, kulturális különbségek miatt – nagymértékben eltérőek. Ha csak a házasság felbontásának rendszereit tekintjük, van olyan állam, ahol 2011-ig egyáltalán a bontás intézménye sem volt megengedett. A bontás feltételeinek szigorúságában is olyan különbségek mutatkoznak, melyek miatt az adott jog már összeegyeztethetetlen az alkalmazó állam jogrendjével, ezért azt az adott állam a saját közrendjébe ütközőnek tekinti, és korlátozza alkalmazását.

A magyar szabályozásban a közrendi klauzula három területen érvényesült⁵⁶³ a házasság felbontása iránti pereknél. Így a házasság felbonthatóságának a talaján állva, kimondta a feltétlen bontó okok kizártságát, és a vétkességen alapuló bontás tilalmát.

A házasság felbontására irányadó külföldi jogot azzal a korlátozással lehetett alkalmazni, hogy a házasságot akkor is fel lehet bontani, ha a külföldi jog a házasság felbontását kizárja, vagy a bontás feltételei a külföldi jog szerint hiányoznak, de a magyar jog szerint megvannak.

A külföldi jogban meghatározott feltétlen bontó ok fennállása esetében is vizsgálni kellett, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e, azonban a házasság felbontása nem alapulhat vétkességen. Ezekben az esetekben a külföldi jogot a magyar joggal együtt kellett alkalmazni, a két jog egymást kiegészítve érvényesült. A magyar szabályozás ott lépett előre, ahol a tvr. nem engedte alkalmazni a külföldi jogot.

Meg kell tagadni a határozat elismerését, ha ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt azonos felek között magyar bíróság vagy más hatóság előtt a perindítás

megtagadási ok mellett. Ld. Vékás Lajos Nemzetközi polgári eljárásjogunk reformjához; In: *Magister Artis Boni et Aequi. Studia in honorem Németh János*, Budapest 928. o.

⁵⁶¹ Szász István: *Nemzetközi polgári eljárásjog; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest*, 1963. 195. o.

⁵⁶² Mádl Ferenc -Vékás Lajos: *A külföldi jog alkalmazása*; In: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest*, 1997. 117. o.

⁵⁶³ Egészen a 1259/2010/EU rendelet alkalmazásáig, azaz 2012. június 20-áig.

hatályai a külföldi eljárás megindítását megelőzően beállottak, vagy ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog tárgyában magyar bíróság vagy más hatóság azonos felek között korábban jogerős érdemi határozatot hozott.⁵⁶⁴

A perfüggőség és az ítélt dolog kérdését a házassági perekben külön kell választani. Mindkét intézményt az eljárás alanyai és tárgya vonatkozásában szükséges áttekinteni.⁵⁶⁵ A házassági kötelék vonatkozásában valamennyi olyan eljárás, melyet az eljáró állam joga ismer, a perfüggőség szempontjából jogi relevanciával bír. Így a házasság vonatkozásában indított házasság létezése, nem létezése, érvénytelenségének megállapítása iránti, és a házasság felbontása iránti per perakadályt képez ugyanazon házasság vonatkozásában indított további, a házassági köteléket támadó pereknél, így a házassági bontópernél és a különválás bírói megállapításánál.⁵⁶⁶

Ugyanakkor az ítélt dolog vonatkozásában több szempontú vizsgálat indokolt a ténybeli alap vonatkozásában. A házassági kötelék annulálása esetén, tehát a házasság nemlétezésének vagy érvénytelenségének megállapításnál újabb házassági per megindításának nincs helye.⁵⁶⁷ A korábbi elutasító ítélet vonatkozásában azonban lehet más tényre hivatkozni, ez nem esik az ítélt dolog tilalma alá, ahogy az sem, ha az adott állam jogrendszerében a korábban elutasított hivatkozott ok alapján helye van a házassági kötelék megszüntetésének.

Értelemszerűen a házasság felbontását követően sem lehet ismét ugyanazon vagy más bontó okra hivatkozva házasság felbontása iránti pert kezdeményezni,⁵⁶⁸ azonban nincs akadálya ezt követően sem a házasság érvénytelenségének vagy nemlétezésének a megállapításának. Különválást kimondó ítélet nem jelent ítélt dolgot, így ugyanazon házasság felbontása iránt később pert lehet indítani.

Amennyiben a magyar állampolgárra vonatkozó külföldi bontó ítélet elismerése akadályba ütközik, előtérbe lép a hazai bíróság joghatósága. A külföldi határozat elismerése külön eljárást nem igényel. Az elismerhetőség kérdését jogszabály eltérő rendelkezése

⁵⁶⁴ E szabályozást a később ismertetésre kerülő 2201/2003/EK rendelet kiegészítette.

⁵⁶⁵ Az eljárás alanyi és tárgyi azonossága kérdésében, bár nem a házassági perek vonatkozásában, de itt is alkalmazható következtetéseket tartalmaz: Wopera Zsuzsa: A perfüggőségről a bírósági joghatósági szabályok uniós egységesítése kapcsán; In: Novotni Alapítvány, Miskolc, 269.-280. o. Ld. még: Tiefenthaler, Stefan: Perfüggőség a Lugánói Egyezmény 21. cikke alapján; In: Magyar Jog 46. évfolyam, 1999. 7. szám. 428.-436. o.

⁵⁶⁶ A különválás iránti eljárásnál azon országokban, ahol e jogintézményt ismerik, újabb különválási eljárás indítása szintén perfüggőséget eredményez.

⁵⁶⁷ Ez alól kivételt a közrendi klauzula alkalmazása jelent.

⁵⁶⁸ Ez alól kivételt a közrendi klauzula jelent.

hiányában az a bíróság vagy hatóság vizsgálja, amelynek eljárásában ez felmerül,⁵⁶⁹ de külön eljárás hiányában lehetőség van nemperes eljárás keretében is az elismerésre. A külföldi határozat érdemi felülvizsgálatának nincs helye, azaz a *revision au fond* tilalma érvényesül. A határozat belföldi elismeréséhez megkívánt feltételek fennállását hivatalból kell vizsgálni.⁵⁷⁰

2. A 2201/2003/EK rendelet alkalmazási területei

A.) A 2201/2003/EK rendelet házassági ügyek joghatósági kérdéseire vonatkozó rendelkezései

A 2201/2003/EK rendelet (a továbbiakban Rendelet)⁵⁷¹ tárgyi hatályának két területe egyrészt a házasság felbontása, különválás és a házasság érvénytelenítése,⁵⁷² másrészt a szülői felelősség megállapítása, gyakorlása, átruházása, korlátozása vagy megszüntetése.⁵⁷³

A Rendelet nem határozza meg a tárgyi hatály körében a házasság felbontása, különválás és a házasság érvénytelenítése fogalmát,⁵⁷⁴ azt a nemzeti jogalkotásra bízva. A rendelet megalkotásakor egységes volt a jogtudomány és a joggyakorlat álláspontja abban, hogy házasság a férfi és a nő közötti, tartósnak szánt, közös életvitelt célzó olyan kapcsolat, mely az adott állam nemzeti joga szerinti alakszerűségek megtartásával jött létre.⁵⁷⁵ Azonban azóta a tagállamok sora emelte jogszabályi rangra az azonos neműek házasságát, mely tény nem lehet figyelmen kívül hagyni. Tekintettel arra, hogy az Európai Bíróság a házasság

⁵⁶⁹ Erre általában akkor kerül sor, amikor a fél folyamatban lévő ügyben hivatkozik a perfüggőségre vagy ítélt dologra, vagy a határozat végrehajthatóvá nyilvánítását kéri. In: Kengyel Miklós: A nemzetközi polgári eljárásjog új szabályai; In: Polgári eljárásjog a XXI. században Tanulmányok Farkas József emlékére Pécs 2002., 121. o.

⁵⁷⁰ Az 1979. évi 13. tvr. 72. § (2) bekezdésének b)-c) pontjaiban meghatározott feltételek kivételével.

⁵⁷¹ Ezen rendeletet a jogtudomány Brüsszel-II, illetve Brüsszel-II.a.-nak nevezi. A jogirodalom az 1968-as Brüsszeli Egyezmény „mintájára” felépülő 44/2001/EK rendeletet Brüsszel-I. rendeletként hivatkozza, míg Brüsszel-II. rendeletként a 2201/2003/EK rendeletet. Azonban egyes szerzők a hatályba nem lépett 1347/2000/EK rendeletet hívják Brüsszel-II.-nek, így lett a 2201/2003/EK rendeletről Brüsszel-II.a. rendelet.

⁵⁷² Annak ellenére, hogy a rendelet kifejezetten nem említi, de a többségi álláspont a rendelet hatálya alá sorolja a házasság létezése és nemlétezése iránti eljárásokat is. Ld.: Harsági Viktória Az ún. Brüsszel-II.a. rendelet hatálya; In.: Tanulmányok az Európai Polgári Eljárásjog köréből Szerk.: Kengyel Miklós és Simon Károly László Dialóg Campus Kiadó Pécs, 2005. 11.-26. o. Vö.: Szeibert Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén; In: Európai Jog 2005/6. szám 32.- 40. o.

⁵⁷³ Tekintettel arra, hogy dolgozatomban kizárólag a házassági perekre szorítkozik, ezért a rendelet további részeinek bemutatását mellőzöm.

⁵⁷⁴ Ld. erről részletesen Harsági Viktória Az ún. Brüsszel-II.a. rendelet hatálya; In.: Tanulmányok az Európai Polgári Eljárásjog köréből Szerk.: Kengyel Miklós és Simon Károly László Dialóg Campus Kiadó Pécs, 2005. 11.-26. o.

⁵⁷⁵ Nagy Csongor István: Az Európai Unió nemzetközi magánjoga – Határon átnyúló jogviták az EU-ban; HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2006. 337. o., valamint Harsági Viktória. Vö.: Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog; Osiris Kiadó Budapest, 2006. 104. o.

fogalmának meghatározásával is ez idáig adós maradt, a rendelet szövegének szigorú értelmezéséből kiindulva, nem lehet sokáig halogatni annak megállapítását, hogy a Rendeletet a nemzeti jog alapján az azonos neműek házassági kötelékére is alkalmazni szükséges.⁵⁷⁶

Most már valamennyi tagállam nemzeti joga ismeri a házasság felbontásának⁵⁷⁷ és érvénytelenné nyilvánításának az intézményét. A különválás intézménye a legtöbb tagállam jogában fellelhető,⁵⁷⁸ melyek szabályozásában közös vonás, hogy a házastársak egymás irányában fennálló házastársi jogait és kötelezettségeit szünteti meg a házassági kötelék felbontása nélkül. A legtöbb tagállamban a különválás a házasság felbontásának első, de nem szükségszerű lépése. A különválás intézményét nem szabályozó tagállamok jogában is vannak a különválás egyes joghatásait kiváltó jogi eljárások, azonban ezekre a rendelet nem alkalmazható.⁵⁷⁹

A Rendelet hatálya házassági ügyekben valamennyi házasság felbontására irányuló eljárásra kiterjed, függetlenül attól, hogy a tagállam bontójoga a feldúltsági elven, vagy a vétkesség alapján áll. Házasság felbontása alatt a házasság jövőre nézve történő megszüntetését kell érteni, mely megszüntetés oka mindig a házasság tartama alatt, és nem azt megelőzően keletkezett.⁵⁸⁰ A Rendeletet a házassági kötelék megszüntetésével együtt járó egyéb kérdés (házassági vagyoni jog, a házasság megromlásáért felelős fél megállapítása) elbírálására nem lehet alkalmazni a szülői felelősség és a tartás kivételével.⁵⁸¹

⁵⁷⁶ Az azonban továbbra is egyértelműnek mutatkozik, hogy az új típusú párkapcsolatokra, mint például a regisztrált partnerkapcsolatokra nem.

⁵⁷⁷ A tagállamok között utoljára Málta vezette be a házasság felbontásának az intézményét 2011. májusban megrendezett népszavazás eredményeképp 2011. júliusában elfogadott Civil Code Act-tel, melyet 2011. október 1.-jétől lehet alkalmazni..

⁵⁷⁸ Belgium, Írország, Németország, Luxemburg, Franciaország, Görögország, Málta, Olaszország, Lengyelország, Hollandia, Portugália, az Egyesült Királyság és Spanyolország házassági jogában is élő intézmény.

⁵⁷⁹ Pl. hazánkban a Csjt. 31. §.-a alapján lehetőség van külön nemperes eljárásban a házastársi vagyoni közösséget megszüntetni.

⁵⁸⁰ Harsági Viktória: Az ún. Brüsszel-II.a. rendelet hatálya; In: Szerk.: Kengyel Miklós – Simon Károly: Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből Dialóg Campus Kiadó Pécs, 2003. 15. o.

⁵⁸¹ Már a 44/2001 EK rendelet is megengedte a tartási igény összekapcsolását a házassági perrel, amennyiben a tartás előkérdése a személyállapotot érintő döntés volt. Ebben az esetben a személyállapot eljárási joghatósága kiterjedt a tartási keresetre is, kivéve, ha az kizárólag az egyik fél állampolgárságán alapult. Lényegében ezt a szabályozást vette át 4/2009 /EK rendelet, most már egyértelműen meghatározva vagylagos joghatósági okot teremtve annak a bíróságnak, amely saját joga alapján a személyi állapottal kapcsolatos ügyekben joghatósággal rendelkezik, kivéve, ha ez a joghatósági ok kizárólag valamelyik fél állampolgárságán alapul. Fontos hangsúlyozni, hogy e kereseti kérelmek összekapcsolására csak akkor van lehetőség, ha a tartás kérdése járulékos jellegű. Ld. részletesen: Wopera Zsuzsa: Európai családjog; In: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft Budapest, 2009.

A Rendeletet a határokon átnyúló – azaz több államra kiterjedő – házasságok (jogviták) esetén lehet alkalmazni,⁵⁸² amikor legalább az egyik házastárs szokásos tartózkodási helye az Európai Unió területén van, vagy állampolgársága valamely tagállamhoz köti.⁵⁸³ Határon átnyúló házasság esetén a Rendelet alkalmazása az Nmjt.-hez képest elsődlegessé válik.

A fenti házassági eljárások joghatósági szabályai érvényesülhetnek a szülői felelősséggel kapcsolatos kérdésekben is,⁵⁸⁴ amennyiben az egyik házastárs rendelkezik a gyermek feletti szülői felelősséggel és a házastársak, illetőleg a szülői felügyelet gyakorlója a bíróság joghatóságát elfogadták, valamint, ha ez szolgálja a legjobban a gyermek érdekeit. Megszünteti a házassági ügy szerinti állam joghatóságát, ha a házassági kötelék kérdésében jogerős érdemi határozat születik, vagy az eljárást a bíróság egyéb módon befejezi. Amennyiben a szülői felelősség kérdésben a házassági per befejezésekor még folyamatban van, akkor az adott állam joghatósága ezen eljárás befejezésig fennmarad.

A házasság érvénytelenné nyilvánítására – a házasság felbontásával ellentétben – már a házasság megkötésekor fennálló hiba miatt, a felek életében kerülhet sor, mivel bármely fél halálát követően indult eljárásokra nem terjed ki a rendelet hatálya.

Az egyes házassági ügyekkel szemben az egyedüli kritérium, melyet a rendelet támaszt, hogy a házassági per polgári ügy legyen, de annak, hogy az peres vagy nemperes eljárási formában kerül szabályozásra, nincs jelentősége.

Tekintettel arra, hogy az egyes tagállamokon belül eltérő szabályozás érvényesül az eljáró fórumok tekintetében, ezért a Rendelet „bíróság” alatt, a tagállamok valamennyi, a rendelet hatálya alá tartozó ügyekben joghatósággal rendelkező állami, így közigazgatási hatóságot is érti, ezáltal „bíró” alatt nem csak a tényleges bírót, hanem az olyan állami tisztviselőket is, akik a rendelet hatálya alá tartozó ügyekben állami hatáskörrel rendelkeznek.⁵⁸⁵

Így a Rendelet nemcsak a bírói határozatokra, hanem közokiratokra és a felek által kötött egyezségekre is kiterjed. Az eljárás keretében meghozott határozat elismerés kérdése akkor merülhet fel, ha a határozat pozitív tartalmú, azaz a házasságot felbontja, érvénytelenné nyilvánítja, vagy elrendeli a házastársak különélését.⁵⁸⁶

⁵⁸² Wopera Zsuzsa: Az európai családjog időszerű kérdései; In: Családi Jog 2010./ I. évf. 66. o.

⁵⁸³ Ld. részletesen: Kengyel – Harsági: Európai polgári eljárásjog Osiris Kiadó, Budapest 2010.

⁵⁸⁴ Azonban az már nem feltétele a közös joghatóság létrejöttének, hogy azonos fórum bírálja el a két kérdést.

⁵⁸⁵ A tagállam területén hivatalosan elismert közigazgatási eljárások is a rendelet hatálya alá tartoznak.

⁵⁸⁶ Negatív tartalmú, azaz a kezdőkérélmét elutasító határozat elismerésének nincs értelme, mivel a házasság

A Rendelet tárgyi hatálya kizárólag az állami eljárásokra vonatkozik, nem terjed ki a vallási jellegű szabályozásra.⁵⁸⁷

A Rendelet célja az volt, hogy a joghatósággal rendelkező fórumok megfeleljenek az objektív követelményeknek, összhangban legyenek a felek érdekeivel és a rugalmas szabályai lehetővé tegyék a mobilitási kérdések kezelését. A felállított joghatósági szabályok azonban éppen ezen céloknak nem feleltek meg, és ezért sok kritika érte e szabályozást.

A Rendeletben meghatározott joghatósági okok objektívek, vagylagosak és kizárólagosak.⁵⁸⁸ A kizárólagosság jelen esetben azt jelenti, hogy kizárólag a rendeletben meghatározott joghatósági okok alapján lehet az eljárást megindítani, azonban a rendelet alkalmazása kötelező mindazon eljárásokban, melyre a joghatósága fennáll. A taxatív felsorolt joghatósági okok vagylagosak, tehát egyik sem élvez elsőbbséget a másikkal szemben.

E joghatósági okok valóságos kapcsolatot tételeznek fel az érintett fél és az eljáró állam között, egyenrangú kapcsolóelvként részben a joghatóságot a szokásos tartózkodási helyre, részben az állampolgárságra alapította, azonban nem határozta meg a szokásos tartózkodási hely fogalmát, és azt nem utalta a nemzeti jog szabályozása alá sem. Ez azt is jelenti, hogy a szokásos tartózkodási hely fogalmának meghatározását a tagállami bíróságok jogalkalmazóira bízta.

Álláspontom szerint azonban a szokásos tartózkodási hely fogalmának kidolgozása azért is fontos, mert azóta több rendelet használja e fogalmat, annak tartalmának pontos meghatározása nélkül, mely jogalkalmazási problémákhoz vezethet.

A házasság felbontásával, különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos ügyekben annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal, amelynek területén a házastársak szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek, vagy a házastársak legutóbb szokásos tartózkodási hellyel rendelkeztek, amennyiben az egyikük még mindig ott tartózkodik. Joghatósággal rendelkezik azon állam is, ahol az alperes szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, illetve közös kérelem esetén, amelyben a házastársak egyike szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik. Ez az első négy eset megfelel az „*actor sequitor*” elvén

továbbra is fennáll.

⁵⁸⁷Ez alól kivételt képez Portugália, Spanyolország, Olaszország és most már Málta a katolikus egyházal kötött konkordátumai által szabályozott kérdésekben.

⁵⁸⁸Magyarázó jelentés az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján a házassági jogi ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezményhez; Szerk.: Dr. Alegria Borrás In.: az Európai Közösségek Hivatalos Lapja 1998.07.16. L.221. szám (a továbbiakban: Borrás – jelentés)

alapuló általános jogalaprak, így ezek elfogadásához nem volt szükség különösebb kompromisszumokra.

Eljárhat továbbá azon állam szerinti fórum is, ahol a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, ha a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább 1 évig ott tartózkodott, vagy amelyben a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, ha a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább 6 hónapig ott tartózkodott,⁵⁸⁹ és vagy az adott tagállam állampolgára, vagy az Egyesült Királyság és Írország esetében ott van „domicile”-ja.⁵⁹⁰

E két utóbbi joghatósági ok elfogadásakor nagyobb vitákat kavart, mert felmerült annak a lehetősége, hogy éppen a házassága megromlását követően a másik tagállamba „haza” költöző, és az eljárást megindító házastárs új szokásos tartózkodási helye a kérelmezett házastársat méltánytalan helyzetbe. Ezért vált szükségessé, egy politikai kompromisszum eredményeképp a 6 hónapos, illetve 1 éves ott tartózkodás kikötése. Az így kialakított megoldás figyelembe veszi az tagállamba visszatérő házastárs helyzetét, de nem alapít kizárólag a kérelmező oldalán joghatósági okot. Az állampolgárság, illetve a 6 hónapos „ott tartózkodás” arra utal, hogy előzetes kapcsolat állt fenn a tagállam és a kérelmező között, mely kapcsolat fennállását a bíróságnak kell vizsgálnia.

További kompromisszumok eredményeképp annak a tagállamnak a bíróságai is rendelkeznek joghatósággal, amelynek mindkét házastárs állampolgára, illetve az Egyesült Királyság és Írország esetében mindkét házastárs ott rendelkezik „domicile”-l.⁵⁹¹ Ezen joghatósági okot csak akkor lehet alkalmazni, ha mindkét házastárs azonos állampolgársággal vagy „domicile”-l rendelkezik.

Az állampolgárságra alapított joghatósági oknál felmerül annak a kérdése, hogy a fél kettős állampolgársága esetén lehet-e a közös állampolgárságra alapítani az adott tagállam joghatóságát. Sem a Rendelet, sem a Borrás-jelentés a kettős vagy többes állampolgárságról nem rendelkezik. A kérdésre a választ éppen egy magyar vonatkozású ügyben lefolytatott előzetes döntéshozatali eljárásban adta meg az Európai Bíróság. A bíróság megállapította, hogy a rendelet nem tesz különbséget, és nem állít fel sorrendet a házastársak egyes állampolgárságai között, ezért arra a nemzeti bíróságok sem jogosultak. Amennyiben a felek

⁵⁸⁹ Mindkét esetben a fél tagállamban való tartózkodásának tartósnak, és az életvitel szempontjából megszakítás nélkülinek kell lennie.

⁵⁹⁰ Rendelet 3.cikk első bekezdés.

⁵⁹¹ Rendelet 3. cikk 2. bekezdés.

ugyanazon két állam állampolgárságával rendelkeznek, mindkét közös állampolgárság megalapíthatja az adott állam joghatóságát.⁵⁹²

A Rendeletben szabályozott joghatósági okok sérelme nélkül a különválásról határozatot hozó tagállam bírósága rendelkezhet a határozatnak a házasság felbontássá történő átváltoztatására abban az esetben, ha azt a tagállam nemzeti joga megengedi.⁵⁹³ Ebben az esetben tehát a házasság felbontását mind a 2. cikk alapján joghatósággal bíró állam bíróságai előtt, mind annak az államnak a bíróságai előtt lehet kezdeményezni, amely a különélésről ítéletet hozott. Ugyancsak joghatósággal rendelkezik a bíróság a házassági kötelékkel kapcsolatos viszontkereset elbírálására, ha az alapperben fennáll a joghatósága.

Annak érdekében, hogy a 2201/2003/EK rendelet alkalmazása teljes legyen, az esetleges nemzeti jogok eltérő jellegéből adódó anomáliák kiszűrésére kiegészítő szabályokat is tartalmaz a rendelet az egyes joghatósági okok alkalmazása tekintetében. Azon házastárs ellen, aki valamely tagállam területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy valamely tagállam állampolgára, illetve az Egyesült Királyság és Írország tekintetében „domicile”-al rendelkezik az utóbbi tagállamok egyikének területén, más tagállamban kizárólag a rendeletben a házassági perekre vonatkozó joghatósági okok alapján indítható eljárás.

A joghatósági szabályoknak ez a korlátozása nyújt lehetőséget a fennmaradó joghatóság alkalmazására. Ennek megfelelően, amennyiben az Egyesült Királyság az állandó lakóhely, Spanyolország pedig az állampolgárság feltételét fogadja el, a Spanyolország területén állandó lakóhellyel rendelkező brit állampolgárságú, Braziliában szokásos lakóhellyel rendelkező házastárs ellen csak e joghatósági szabály alkalmazásával indítható házassági pert.⁵⁹⁴

Ezáltal a rendelet ún. zárt joghatósági rendszert hozott létre. A „fennmaradó joghatóság” alkalmazásával „zárul a kör” mivel ha egyetlen tagállam bírósága sem rendelkezik joghatósággal a Rendelet alapján, akkor a joghatóságot minden tagállamban az adott állam joga határozza meg. Ennek a lehetőségnek az igénybevételére azonban a rendelet

⁵⁹² Ld. részletesen: Wopera Zsuzsa: A Hadadi-ügy – A kettős állampolgárság megítélése; In: JeMA 2010/1. 66.-76.

O.

⁵⁹³ Ennek indoka, hogy a különélés egyes államokban a házasság felbontását megelőző kötelező lépés, és a különélés és a házasság felbontása között általában meghatározott időtartamnak kell eltelnie.

⁵⁹⁴ Borrás-jelentés (45) pontjához fűzött magyarázata.

földrajzi korlátokat állít fel. Tehát a fennmaradó joghatósági szabályt csak akkor lehet alkalmazni, ha a kérelmező valamely tagállam állampolgára, és ezzel egyidejűleg egy másik tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel.⁵⁹⁵

A nemzeti bíróságnak a joghatóságát hivatalból kell vizsgálnia, a joghatóság alapjául szolgáló feltételeknek az eljárás megindításakor kell fennállnia. Amennyiben a bíróságnak a rendelet alapján nincs joghatósága, meg kell állapítania joghatóságának a hiányát, ha más tagállam bíróságának a joghatóságát ugyancsak a Rendelet alapján meg lehet állapítani.

Nemzeti polgári eljárásjogunk még nem követi teljes mértékben a fenti szabályozást, ugyanis a Pp. 130. § (1) a.) pontja alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül kell elutasítani, ha a magyar bíróság joghatósága kizárt. Amennyiben a magyar bíróságnak nincs az adott ügy elbírálására joghatósága, és az alperes sem bocsátkozik perbe az 1979. évi 13. tvr. 62/H pontja alapján, a pert Pp. 157./A. § szerint meg kell szüntetni.

Az imént ismertetett joghatósági szabályok megalkotásával az Unió célja egy egységes joghatósági rendszer létrehozása volt, melyet már megalkotását követően sok kritika ért.

A házassági perekre vonatkozó joghatósági szabályok hierarchia nélkülsége, vagylagossága lehetővé teszi a „forum shopping” intézményének szabad alkalmazását, önkéntelenül elősegítve az egyes fórumok közötti versengést. Ugyanis amennyiben a felperes választja meg az eljáró fórumot, életszerű, hogy ha lehetősége van rá, azon nemzeti bíróságot választja majd, amelyik gyorsabb, vagy olcsóbb, vagy amelyik előtt kedvezőbb elbírálásra számíthat.⁵⁹⁶ Az először bírósághoz forduló fél, az eljáró állam megválasztásával a befolyásolhatja az eljárásban alkalmazandó jogot, melynek már komoly egyéb, a járulékos kérdésekre is kiható hatása lehet.

További hiányossága a fenti szabályozásnak, hogy az eljárásjogi egységesítés mellett azonban legalább olyan jelentősége van az alkalmazandó jogról szóló szabályok harmonizálásának, amellyel az Európai Unió sokáig adós maradt. Azonban az már e rendelet megalkotásakor látszott, hogy a családjog területén az anyagi jogi szabályok egységesítésének nem, kizárólag azok harmonizációjának van reális esélye.

⁵⁹⁵ Az Európai Bíróság C-68/07 számú ítéletében megállapította, hogy a Rendelet 6. és 7. cikkét akként kell értelmezni, hogy ha az alperes nem rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel és nem állampolgára egyetlen tagállamnak sem, az adott tagállam nemzeti joga alapján nem lehet a joghatóságot megállapítani, ha a 3. cikk alapján más tagállam bíróságai joghatósággal rendelkeznek.

⁵⁹⁶ Wopera Zsuzsa: A Tanács 2201/2003 EK/rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2000 EK rendelet hatályon kívül helyezéséről; In: Szerk.: Wopera Zsuzsa és Wallacher Lajos: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában Complex Kiadó Kft. Budapest, 2006.

B.) 2201/2003/EK rendelet szerinti határozatok elismerése

Házassági perben csak a kötelék vonatkozásában (az esetlegesen ezzel együtt tárgyalta egyéb kérdésekre nem) alkalmazható e rendelet, így itt is csak a határozat elismeréséről,⁵⁹⁷ és nem annak végrehajthatóvá nyilvánításáról beszélhetünk.

A házassági perben hozott jogerős határozat automatikus elismerése vált kötelezővé, azaz a határozat elismerése csak kivételesen és kizárólag akkor tagadható meg, ha a rendeletben taxatív meghatározott megtagadási ok áll fenn.

Házassági ügyben hozott jogerős határozat elismerését csak akkor lehet megtagadni, ha az elismerés nyilvánvalóan ellentétes annak a tagállamnak a közrendjével, ahol az elismerést kérik. A közrendi klauzula továbbra is létező – de a gyakorlatban nem igen alkalmazott - intézmény⁵⁹⁸maradt az Európai Unió polgári eljárásjogában is,⁵⁹⁹melynek szabályozását a korábban ismertettek szerint a hatályos Nmjt.-ben is fennmaradt.

A házassági kötelékkel kapcsolatos határozat elismerésének további megtagadási oka, ha a határozatot az alperes távollétében úgy hozták meg, hogy az alperes a védelmének a felkészülésére nem biztosítottak megfelelő időt. Az eljáró hatóság mulasztását orvosolja, ha az alperes az így meghozott határozatot tudomásul vette,⁶⁰⁰ az azonban feltételezi azt is, hogy az alperes tudott a határozatról.

Meg kell tagadni a határozat elismerését, ha az összeegyeztethetetlen egy olyan határozattal, melyet ugyanazon felek közötti eljárásban, abban a tagállamban hoztak, amelyben az elismerést kérik. Az összeegyeztethetatlenség esete áll fenn akkor is, az elismerni várt határozat egy olyan korábbi – az elismerést kérő tagállam joga szerint

⁵⁹⁷ Az elismerés egyes kérdéseiről ld. részletesen: Harsági Viktória: A házassági és szülői felelősségi ügyek különös szabályai; In: Kengyel - Harsági: Európai polgári eljárásjog Osiris Tankönyvkiadó Budapest, 2006. 563. o.

⁵⁹⁸ Egyedüli példát ezidáig Svédországban találhatunk, ahol pl. általánosan elfogadott volt a Rendelet hatályba lépése előtt, hogy azok a külföldön hozott határozatok, amelyek a vétkességi elvet alkalmazzák a házasság felbontásakor, nyilvánvalóan ellentétesek a svéd jogrenddel, és nem ismerhetők el. Ld. Wopera Zsuzsa: A házassági és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban; In: Magyar Jog 2004. 8. szám 486.-495. o. Ld. e körben még: Harsági Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban; In: Magyar Jog 2006. 3. szám 171. o.

⁵⁹⁹ Több szerző, így pl. Kengyel Miklós is kívánatosnak tartotta volna a közrendi klauzula kiiktatását a tagállamok közötti eljárásban, azonban ez csak akkor válik időszerűvé, ha az egyes tagállamok nemcsak eljárásjogukat, hanem anyagi jogi szabályozásukat is közelítik egymáshoz. Ld. Kengyel Miklós: Magyarország a Luganoi Egyezmény kapujában; In: Magyar Jog 1999/6 338. o.

⁶⁰⁰ A tudomásul vételnek mindenféleképpen aktív magatartásnak kell lennie, az alperes passzivitása pl. a fellebbezés elmulasztása, nem jelenti egyértelműen a tudomásul vételt.

elismerhető – határozatba ütközik, amelyet ugyanazon felek között más tagállamban vagy harmadik államban hoztak. Az összeegyeztethetetlenség kérdését házassági perekben nem csak az ítélt dolog szűk keresztmetszetén keresztül szükséges vizsgálni, tekintettel arra, hogy házassági perben nem feltétlenül teremt ítélt dolgot a kötelék kérdésében való jogerős döntés.⁶⁰¹ Az előbbi esetben irreleváns a tagállami határozat meghozatalának az időpontja, míg az utóbbinál feltétel, hogy az elismerni kért határozat későbbi időpontban szülessen a másik határozattól.

A Borrás – jelentés logikáját követve⁶⁰² álláspontom szerint csak pozitív tartalmú, azaz a köteléket megszüntető határozatoknál vizsgálható a házasság kötelék vonatkozásában az összeegyeztethetetlenség kérdése, így azt nem lehet vizsgálni, ha a házasságot az egyik tagállam bírósága felbontotta, a másik tagállam ahol az elismerést kérték nem.⁶⁰³ Így ez utóbbi tagállamnak el kell ismernie a házasságot felbontó ítéletet, különös tekintettel arra is, hogy valamely határozat elismerése nem tagadható meg amiatt, hogy annak a tagállamnak a joga, ahol az elismerést kéri, azonos tényállás mellett nem tenné lehetővé a házasság felbontását.⁶⁰⁴

3. A házasság felbontására alkalmazandó jog meghatározása az 1259/2010/EU rendelet és a magyar szabályozás szerint

Külföldi elem jelenléte esetén az eljáró fórum meghatározása mellett nagy jelentősége van annak is a házassági perekben, hogy mely állam anyagi joga kerül alkalmazásra. A házassági jog vonatkozásában a házasság felbontása esetén alkalmazandó jogot érintő szabályozás szinte semmit nem változott az Nmjt. hatályba lépését követően, egészen az 1259/2010/EU tanácsi rendelet elfogadásáig.

⁶⁰¹ Ld. e körben a perfüggőség kérdésénél kifejtett álláspontomat. Így a házasságot felbontó ítélet nem akadályozza a házasság érvénytelenségének vagy létezésének a kérdésében hozott ítélet elismerésének. A házastársak különválását elrendelő határozat meghozatala után is lehetőség van a házasság felbontásának vagy éppen érvénytelenségének a kimondására. Ugyanakkor a már érvénytelenített házasság felbontására nincs jogi lehetőség, csakúgy, mint a házasság felbontását követően a különválás elrendelésére.

⁶⁰² A Borrás – jelentés a rendeletet kizárólag a pozitív, azaz a házasságot felbontó, érvénytelennek nyilvánító, vagy a különélést elrendelő határozatok vonatkozásában tekintette alkalmazhatónak.

⁶⁰³ Ezzel ellentétes álláspontot képvisel Nagy Csongor István In: Az Európai Unió nemzetközi magánjoga – Határon átnyúló jogviták az EU.-ban; HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2006.382.p.

⁶⁰⁴ Ez alól kivétalként csak állhat, ha az elismerő tagállam nem ismeri az elismerni kért jogintézményt (különválás).

A.) Az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet szerint alkalmazandó jog

Nemzetközi magánjogi kódexünk a házassági perek vonatkozásában három kérdéskört szabályoz. Egyrészt a házasság és annak érvényessége, másrészt a házasság személyi és vagyoni kérdéseit, harmadrészt a házasság felbontásának szabályait.

A házasságkötés létezése és érvényessége alaki kellékeinek a megítélésében az Nmjt. a nemzetközi elveknek megfelelően a „*lex loci celebrationis*” elvét követve a házasságkötés helye és ideje szerinti hatályos jogot tekinti irányadónak.⁶⁰⁵ Így a házasságkötés helye szerinti állam házassági joga határozza meg, hogy szükséges-e a házasulandók együttes jelenléte, vagy tanúk részvétele a házasságkötésnél.⁶⁰⁶

A házasság érvényességének, illetve létezésének és nem létezésének anyagi jogi feltételeit⁶⁰⁷ a házasulandóknak a házasságkötés idején fennálló közös személyes joga⁶⁰⁸ szerint kell elbírálni. Ez viszonylag egyszerű megítélés alá esik, ha a házasságkötéskor már azonos volt a házasulandó személyes joga.⁶⁰⁹

Amennyiben a házasulók személyes joga a házasságkötés idején eltérő volt, a házasság csak akkor válik érvényessé, ha ennek anyagi jogi feltételei mindkét házasuló személyes joga szerint megvannak. Ezzel a szigorú szabályozással vált elkerülhetővé az, hogy ugyanazt a házasságot az egyik állam érvényesnek, míg a másik érvénytelennek tekintené.

Ebből a szabályozásból az a következtetés is levonható, hogy az Nmjt. a házasságkötés alaki kellékeit eljárási kérdésnek tekinti, és az adott állam jogát – mint valamely joghatósági szabályt – rendeli alkalmazni, addig a házasság megkötésének anyagi feltételeit anyagi jogi kérdésként kezeli, és főszabályként az állampolgársághoz köti az alkalmazandó személyes jog kiválasztását. Ez látszólag egyszerűen kivitelezhető a

⁶⁰⁵ Nmjt. 37. § (2)

⁶⁰⁶ 2002 előtt lehetőség volt arra, hogy magyar állampolgárok, külföldön a magyar külképviseleti hatóság előtt kössenek házasságot. Ebben az esetben az ilyen házasságot Magyarországon kötöttnek kell tekinteni, és érvényességére, vagy létezésére a magyar családi jog rendelkezéseit kell alkalmazni.

⁶⁰⁷ Nmjt. 37. § (1)

⁶⁰⁸ A személyes jogot a Nmjt. 11. §-a határozza meg: az ember személyes joga annak az államnak a joga, amelynek állampolgára. Ha valakinek több állampolgársága van, és egyik állampolgársága magyar, személyes joga a magyar jog. Akinek több állampolgársága van és egyik sem magyar, valamint a hontalan személyes joga annak az államnak a joga, amelynek területén lakóhelye van, illetőleg a magyar jog, ha Magyarországon is van lakóhelye. Akinek külföldön több lakóhelye van, személyes joga annak az államnak a joga, amellyel kapcsolata a legszorosabb. Akinek személyes jogát az előzőek alapján nem lehet megállapítani és nincs lakóhelye, személyes jogát szokásos tartózkodási helye határozza meg. Akinek több szokásos tartózkodási helye közül az egyik Magyarországon van, személyes joga a magyar jog.

⁶⁰⁹ Jelen esetben az nem számít közös személyes jognak, ha a fél éppen a házasságkötéssel szerzi meg házastársa személyes jogát.

joggyakorlatban, azonban az egyes országok házassági joga nem egységes a házasság megkötésének anyagi és alaki feltételeinek rendszerezésében.

Az Nmjt. szabályozza a magyar állampolgárnak külföldön, illetve a külföldi állampolgárnak Magyarországon kötendő házasságára vonatkozó eljárást. Kiemelhetjük, hogy nemzetközi magánjogunk megengedő e körben. Lehetőség van arra, hogy magyar állampolgár külföldön, illetőleg, hogy külföldi állampolgár hazánkban kössön házasságot.

Ha magyar állampolgár vagy Magyarországon lakó hontalan külföldön kíván házasságot kötni, akkor – jelenleg a Kormányhivaltól kért – tanúsítvánnyal igazolhatja, hogy a házasságkötésnek a magyar jog szerint nincs akadálya.⁶¹⁰ Ha magyar állampolgár lakóhelye külföldön van, a tanúsítványt a magyar külképviseleti hatóság állítja ki. A tanúsítvány egyrészt igazolja, hogy nincs házasságkötésnek érvényességi akadálya, illetve házasságkötését a magyar jog létező házasságnak tekinti. Ehhez természetesen ismerni szükséges a leendő házastársra vonatkozó adatokat. Így nem állítható ki tanúsítvány, ha a házasulandónak már egy vagy több érvényes házassága áll fenn (poligámia), vagy azonos neműek közötti házasságkötéshez kéri a tanúsítvány kiállítását.

Ha nem magyar állampolgár kíván Magyarországon házasságot kötni, igazolnia kell, hogy a házasságkötésnek személyes joga szerint nincs akadálya.⁶¹¹ A házasságot Magyarországon nem lehet megkötni akkor sem, ha a házasságkötésnek a magyar jog szerint elháríthatatlan akadálya van. Az elháríthatatlan akadályon itt nemcsak a házassági jog klasszikus, nem orvosolható érvénytelenségi okait kell érteni, hanem mindazon akadályokat, melyek nem egyeztethetők össze a házasság hazai fogalmával, és védendő intézményével. Ezen intézményt imperatív jellegű, közrendi klauzulák védik. A magyar állam nem ad jogsegélyt azon házasságok megkötéséhez, melyek eleve érvénytelenek, vagy nem létezőek lesznek, mivel a házasságkötés alaki szabályait a házasságkötés helye szerinti jog határozza meg.

A házastársak személyi és vagyoni viszonyait az Nmjt. egységesen kezelve, mindkettőre ugyanazon jogot, mégpedig az ügy elbírálása idején irányadó, a házastársak közös személyes jogát rendeli alkalmazni.⁶¹² Ezzel kikerüli azon jogi kérdéseket, mely szerint a házassági részjogosítványok egyes nemzeti szabályok szerint személyi vagy vagyoni jellegű

⁶¹⁰ Nmjt. 38. §

⁶¹¹ Az igazolás alól jelenleg a Kormányhivatal adhat felmentést.

⁶¹² Nmjt. 39. § (1) bek.

jognak tekinthető.⁶¹³ Ugyanakkor a házastársak jogviszonyai közül – példálózó jelleggel – kiemeli a házastársi névviselést, tartást, valamint a házassági vagyoni jogi megállapodást is, melyre szintén a házastársak közös személyes jogát szükséges alkalmazni.

Amennyiben a házastársak személyes joga az elbírálás idején különböző, – kiegészítő szabályként – utolsó közös személyes jogukat, ennek hiányában annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek területén a házastársaknak utoljára közös lakóhelyük volt.

Ha a házastársaknak nem volt közös lakóhelyük, az eljáró bíróság, illetőleg más hatóság államának jogát kell alkalmazni.

A házastársak személyes jogának megváltozása nem érinti a korábbi jog alapján megállapított névviselést, továbbá az érvényesen létrejött vagyoni jogi hatásokat, ideértve a tartást és a házassági vagyoni jogi megállapodást is.

B.) A házasság felbontására alkalmazandó jog az 1259/2010/EU rendelet alapján

A házasság felbontásánál alkalmazandó jog szabályozása az elmúlt két évben jelentős változásokon ment keresztül az Európai Unió jogegységesítési törekvéseinek köszönhetően, melynek eredményeképp megalkotásra került a 1259/2010/EU tanácsi rendelet (a továbbiakban: Róma-III.), mely 2012. június 21-jétől lesz alkalmazható.

A 2201/2003/EK rendelet megszületése mérföldkő volt az európai polgári eljárásjog és ezen belül a házassági perek vonatkozásában.⁶¹⁴ A Rendelet megalkotásával a korábban megkezdett egységesítési folyamat nem zárult le, hanem éppen ellenkezőleg újabb kihívások elé állította a jogalkotókat. Ugyanis azzal, hogy a Rendelet egységes szabályozást teremtett a házassági ügyekre nézve az eljáró fórum meghatározása körében, éppen csak megmutatta a követendő utat, mivel már a rendelet elfogadásakor nyilvánvaló volt, hogy a joghatósági szabályok egységesítése csak az első lépés.

A Rendelet alapján felállított joghatósági rendszer számos újabb problémát és kérdést vetett fel. Ennek indoka, hogy a Rendelet nem tartalmaz szabályozást az alkalmazandó jogra, így amennyiben egy házassági pert valamely tagállam bírósága előtt megindítanak, az alkalmazandó jogot ezen tagállam nemzeti kollíziós szabályai határozzák meg.

⁶¹³ Eltérő szabályozási mód esetén ez problémákhoz vezethet, mint pl. a tartási ügyekben hozott 4/2009/EK rendelet alkalmazásánál.

⁶¹⁴ Mint láthattuk ez a rendelet teremtette meg a lehetőségét általános és átfogó jelleggel egy egységes eljárási szabály alkalmazásának házassági ügyekben.

Éppen ezért a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben az alkalmazandó jogra és joghatóságra vonatkozóan a bizottság egy hatásvizsgálatot készíttetett. Ez a hatásvizsgálat azon problémákat mutatta be, amelyek nemzetközi házaspárok esetén házasságuk felbontásával kapcsolatosan felmerülhetnek, és meghatározta a javaslat politikai célkitűzéseit: a jogbiztonság és kiszámíthatóság erősítését, a rugalmasság és a felek autonómiájának növelését, valamelyik házastárs bíróságra rohanásának megelőzését, valamint a bírósághoz való hozzáférés biztosítását.⁶¹⁵

Abból, hogy a Rendelet kizárólag a joghatósági szabályokra tartalmaz kötelező rendelkezéseket, és nem rendelkezik az alkalmazandó jogról, az is következik, hogy azáltal, hogy a feleknek előírja, hogy mely tagállamok bíróságai rendelkeznek joghatósággal a házassági perre, még nem jelenti azt, hogy az adott, az eljárásra kiválasztott állam jogát is kell alkalmazni a perben. Az alkalmazandó jog vonatkozásában ugyanis fennmaradtak a korábbi nemzetközi magánjogi szabályok.⁶¹⁶ Ezáltal a házastársak nehezen tudják kiszámítani, hogy mely jog lesz az alkalmazandó ügyükben.⁶¹⁷

További problémaként vetette fel a hatástanulmány azt, hogy a felek a házassági ügyekben csak a Rendeletben felsorolt vagylagos joghatósági okok közül választhatnak, és nem biztosítja a feleknek a közös választás lehetőségét, és ezáltal nem biztosít a feleknek „megfelelő rugalmasságot” az eljáró tagállami bíróság és az alkalmazandó jog megválasztásában.

Már a Rendelet megalkotásakor is felmerült,⁶¹⁸ hogy a rendelet által felállított joghatósági rendszer elősegíti, hogy a felek meggondolatlanul, elsőként „rohanjanak” a bíróságra. Így a Rendelet a házassági perekben ellentétes hatást váltott ki az uralkodó jogalkotói szándékkal, mely alapján éppen meg kellene akadályozni a meggondolatlan házassági pereket, a feleknek időt adva a békülésre.

A Rendelet nehezen adott választ arra a kérdésre is, hogy a harmadik államban élő, különböző állampolgárságú párok esetében mely tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal.

⁶¹⁵ European Policy Consortium (EPEC) által készített „Study to inform a subsequent Impact Assessment on the Commission proposal on jurisdiction and applicable law in divorce matters.”

⁶¹⁶ Az alkalmazandó jog meghatározása mindig eltérő az egyes államokban, mivel a kollíziós szabályok alapján az alkalmazandó jog kiválasztásának egyik lehetősége, hogy az eljárás állama szerinti jogot kell alkalmazni, míg a másik lehetőség, hogy a házastársak személyes joga az alkalmazandó jog.

⁶¹⁷ A nemzetközi vonatkozású házassági perekben a házastársak nehezen tudják előre kiszámítani, hogy melyik jogot kell alkalmazni ügyükben, mivel jelenleg 24 nemzeti kollíziós szabályrendszer él az Európai Unióban.

⁶¹⁸ Többek között Borrás professzor is felvetette Zöld könyvében.

A hatástanulmány nemcsak felvetette a megoldandó problémákat, hanem javaslatot tett választási lehetőségek felállításával. A hatástanulmány által felállított választási lehetőségeket értékelve a Bizottság arra az álláspontra jutott, hogy egyik választási lehetőség sem nyújtana átfogó lehetőséget a probléma megoldására, hanem ezek együttes, kombinált alkalmazása lenne indokolt.⁶¹⁹ A hatástanulmány alapján a Bizottság 2006. július 19-én előterjesztette javaslatát a Tanács számára a Tanács Rendelete a 2201/2003/EK rendeletnek a joghatóság tekintetében történő módosításáról és a házassági ügyekben alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről. A javaslat előterjesztését az is indokolta, hogy maga az Európai Tanács is két alkalommal hívta fel a figyelmet a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jog kérdésére.⁶²⁰

Az alkalmazandó jog kérdését eredetileg a 2201/2003/EK rendelet módosításával kívánták rendezni, azonban 2008. év közepére be kellett látni, hogy egyes tagállamok komoly ellenállása miatt egyre távolodik annak az esélye, hogy minden tagállamra kiterjedő, egységes szabályozást vezessenek be. Két út maradt a tagállamok előtt, vagy elvetik a rendelet módosítás tervezetét, vagy az addig még egyszer sem alkalmazott megerősített együttműködés keretében alkotnak kötelező jogi normát.⁶²¹ Azonban ez csak úgy vált lehetségessé, ha a Rendelet – módosítást feladva, szétválasztják a joghatósági szabályok pontosítását az alkalmazandó jog meghatározásától.

Ezt felismerve 10 tagállam megerősített együttműködést kívánt létrehozni egymás között az alkalmazandó jog területén, melyhez később további tagállamok csatlakoztak.⁶²² Ez alapján a Tanács 1259/2010/EU rendeletben szabályozta az érintett tagállamok vonatkozásában az alkalmazandó jog meghatározását.⁶²³ Ezáltal – remélhetőleg – a részt vevő

⁶¹⁹ A Bizottság szervezeti egységeinek munkadokumentuma-összefoglalás a 2201/2003/EK rendeletnek a joghatóság tekintetében történő módosításáról és a házassági ügyekben alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat hatásvizsgálata (2006. július 19.)

⁶²⁰ Először a 1998. december 3-án elfogadott Bécsi cselekvési tervben fogalmazódott meg, hogy az Amszterdami szerződés hatálya lépését követő 5 éven belül lépéseket kell tenni a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben az alkalmazandó jog szabályozására, majd a 2004. november 4-5-én elfogadott Hágai Program alapján a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy 2005-ben készítsen Zöld könyvet a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben alkalmazandó kollíziós szabályokról. Ezen kötelezettségének a Bizottság 2005. március 14-én eleget is tett.

⁶²¹ Elhangzott a Miskolci Egyetemen 2011. február 17-én Wopera Zsuzsa „Az európai családjog eredményei és jövőbeli kihívásai” című habilitációs előadásán.

⁶²² A megerősített együttműködésben részt venni kívánó tagállamok az Európai Parlament 2010. június 16-i jogalkotási állásfoglalása szerint: Belgium, Bulgária, Németország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Ausztria, Portugália, Románia és Szlovénia. Görögország később együttműködési szándékát visszavonta.

⁶²³ A rendelethez bármely tagállam csatlakozhat, a részes tagállamoknak azonban kötelező teljes körben alkalmazni a szabályait.

tagállamok számára egyértelmű és átfogó jogi keretet nyújt házassági ügyekben, és ezáltal biztosítja a jogbiztonságot, rugalmasságot, kiszámíthatóságot és a bírósághoz fordulás lehetőségét, megakadályozva a „bírósághoz rohanást”.

A Róma - III. területi hatálya azon tagállamokra terjed ki, amelyek csatlakoztak a megerősített együttműködéshez, mely tagállamok száma jelenleg tizennégy.

A Róma - III. tárgyi hatálya megegyezik a 2201/2003/EK rendelet házassági ügyekre vonatkozó hatályával, azzal a további szűkítéssel, hogy a házasság érvénytelenségével kapcsolatos eljárásokra nem lehet alkalmazni.⁶²⁴

A Róma - III. legfontosabb változtatása, hogy a házasság felbontásával és különválással kapcsolatos ügyekben az alkalmazandó jog meghatározásában egy egységes eljárást vezet be⁶²⁵ a házasság felbontására irányuló, határokon átnyúló eljárásokra. Ezen rendelkezések univerzálisak, vagyis azokat minden határokon átnyúló bontóperben alkalmazni kell, akkor is, ha az eljárás nem másik EU-tagállamot, hanem harmadik államot érint. Az egységes uniós kollíziós jogi rendelkezések váltják fel a megerősített együttműködésben résztvevő tagállamok belső jogából az e jogterületre vonatkozó nemzeti kollíziós jogi szabályait.

Az alkalmazandó jog megjelölése mindig az anyagi jogot jelöli, tehát azon jogszabályok összességét, amely alapján a házasság felbontásával és különválással rendezhető jogviták eldönthetőek. Az alkalmazandó jog alapján újabb nemzetközi magánjogi szabályokat alkalmazni nem lehet.

Az alkalmazandó jog meghatározásánál a kiinduló pont a felek választása, azonban a felek is csak olyan anyagi jogot választhatnak, mellyel szoros kapcsolatban állnak. Tehát a házastársak megállapodhatnak a házasság felbontására és különválásra alkalmazandó jog kijelölésében, mely csak a felek tudatos választásának az eredménye lehet.

A házastársak szokásos tartózkodási helye⁶²⁶ szerinti, illetve amennyiben egyikük még mindig ott tartózkodik az utolsó közös szokásos tartózkodási hely szerinti állam jogát

⁶²⁴ A zöld könyvre adott válaszok többsége itt sem támogatta a házasság érvénytelenségével kapcsolatos eljárásokra való kiterjesztését, és így az alkalmazandó jog megválasztásának a lehetőségét. Ezáltal nem lehet alkalmazni a jogképességgel, házasság létezése-, érvényessége- vagy elismerése-, házassági vagyoni jogi igényekkel, névvel, tartással, szülői felelősséggel kapcsolatos vagy egyéb járulékos kérdésekre.

⁶²⁵ A megerősített együttműködés e körben visszalépést jelent a korábbi rendeletjavaslathoz képest, mivel az megengedhetőnek találta az alkalmazandó jog választása és szabályozása mellett a joghatósági kikötést is, és rendelkezett a házasságkötésekre vonatkozó szabályokról is.

⁶²⁶ A megerősített együttműködés fenntartja a 2201/2003/EK rendelet szokásos tartózkodási helyre alapított kapcsolóelvéit, azonban annak fogalmát ezúttal sem adja meg, így arra továbbra is a korábban előadottak az

választhatják. Kiköthetik a felek ezen túlmenően bármely házastárs állampolgársága szerinti állam jogát, vagy az eljáró bíróság államának jogát.⁶²⁷

A felek az alkalmazandó jog kijelöléséről szóló megállapodást a bírósági eljárás megindításáig köthetik meg, illetve módosíthatják azt. Erre később csak akkor van lehetőségük, ha azt az eljáró bíróság joga megengedi. Hazánkban a felek az alkalmazandó jog megválasztásának a lehetőségével a bíróság által az első tárgyaláson tűzött határidőig élhetnek.⁶²⁸

Az alkalmazandó jog választásának ilyen irányú időbeli kitolásának az indoka, hogy a házastársaknak legyen módjuk megválasztani az alkalmazandó jogot abban az esetben is, ha a bíróság előtti eljárásban válik számukra egyértelművé, hogy – a korábbi szabályozással ellentétben – nem a közös, vagy egyikük állampolgársága, hanem más kapcsolóelv, mint pl. az utolsó közös szokásos tartózkodási hely határozná meg azt.

A felek megállapodása csak írásban, mindkét fél által aláírtan, keltezéssel ellátva érvényes.⁶²⁹

Amennyiben a házastársak nem állapodnak meg az alkalmazandó jog vonatkozásában, a megerősített együttműködés egy egységes, egymásra épülő szabályozást vezet be az alkalmazandó jog meghatározása érdekében, amellyel jogbiztonságot és kiszámíthatóságot biztosít a felek és a bíróságok számára.

A felek jogválasztása nélkül elsődlegesen a házasság felbontására és a különválásra azon állam joga alkalmazandó, amelyben a házastársak közös szokásos tartózkodási helye található.

Ennek hiányában azon állam joga az irányadó, amelyben a házastársak utolsó közös szokásos tartózkodási helye volt, amennyiben egyikük még ott tartózkodik. Amennyiben ilyen állam nincs, annak a jogát, amelynek mindkét házastárs az állampolgára, ennek hiányában, pedig amelyben a házassági kötelék vonatkozásában a kérelmet benyújtották. Az alkalmazandó jog meghatározásánál a bírósághoz fordulás időpontja az irányadó.

irányadóak.

⁶²⁷ A rendeletjavaslat ettől lényegesen szélesebb körben engedte volna meg a jogkikötést, mint pl. a házasságkötés szerinti jog.

⁶²⁸ Nmjt. 40.§, melyet 2012. június 21-jétől kell alkalmazni. Ezáltal a jogalkotó nem követte a szerződéses jogviszonyok területén kialakult gyakorlatot, mely szerint a felek az elsőfokú eljárásban egészen a bizonyítási eljárás befejezéséig élhetnek a jogválasztás lehetőségével. Ld.: Burián-Czigler-Kecskés-Vörös: Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog; Budapest, 2010. 212. o.

⁶²⁹ A rendelet a korábbi jogalkotási folyamatból átvette azon kitételt, melyet korábban a Parlament állásfoglalása tartalmazott. Az alkalmazandó jog kikötése nem sértheti a házastársak jogait és esélyegyenlőségét. Ezért a nemzeti bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a felek tisztában vannak a megállapodásuk következményeivel.

Ezzel a rendszerrel nagymértékben csökkenthetővé válik a „bíróshoz rohanás” veszélye, mivel az eljáró fórum megválasztása függetlenné vált az alkalmazandó jogtól. Fontos kiemelni azt is, hogy az alkalmazandó jog nem feltétlenül tagállami jog, az bármely állam joga lehet, amelyre a fenti feltételek fennállnak.

Várhatóan, mivel általában az alkalmazandó jogot a házastársak szokásos tartózkodási helye határozza meg, ezért az esetek többségében a tagállam bírósága a saját nemzeti jogát alkalmazza majd.

Amennyiben a felek által megnevezett jog nem ismeri el a különélést, vagy a válást, illetve ha a házastársak valamelyikére nézve hátrányos módon ismeri csak el, akkor a kikötött jog helyett az eljáró tagállam jogát kell alkalmazni. Ugyanakkor az eljáró tagállam nem kötelezhető olyan házasság felbontására, amelyet saját joga szerint érvénytelennek tekint.

Nem ad választ azonban arra a kérdésre, hogy azon tagállam, mely nem ismeri a különválás intézményét, köteles e lefolytatni ezt az eljárást. Álláspontom szerint ugyanúgy nem kötelezhető ezen eljárás lefolytatására, mint azon tagállam, amely a házasság felbontása intézményét nem ismeri.⁶³⁰

Főszabályként az eljáró bíróság nem bírálhatja felül az alkalmazandó anyagi jogi szabályokat. Azonban a bíróság eltekinthet a kollíziós szabály által kijelölt külföldi jog szabályaitól, ha a külföldi jognak az adott ügyben történő alkalmazása ellentétes az eljáró bíróság államának közrendjével. Ebben az esetben a külföldi jog alkalmazását nem teljes körűen szükséges mellőzni, hanem kizárólag a közrenddel ellentétes szabályait. Ugyancsak nem határozza meg a javaslat a külföldi jog helyett alkalmazandó jogot, amely helyébe vélelmezhetően az eljáró bíróság nemzeti joga lép.

A megerősített együttműködéssel létrehozott anyagi jogi kollízió nyilvánvalóan egy erősen kompromisszumos megállapodás eredménye, azonban jelentősége nem vitatható el, tekintettel arra, hogy ez a rendelet alkotott először kötelező normákat házassági ügyekben az alkalmazandó jog területén.

Megállapítható, hogy a 2201/2003/EK rendelettel felállított joghatósági rendszer – minden kritika ellenére – megfelel a kor követelményeinek, és valamennyi élethelyzetre kínál megoldást. A megerősített együttműködéssel hozzácsatolt anyagi jogi szabályozás nagy előrelépést és kiutat mutat a korábbi, kizárólagos joghatósági szabályozás alapján előforduló problémákból, elvéve például az élet a bírósághoz rohanás taktikájának. A Róma – III. előnye

⁶³⁰ Nyilvánvalóan a (26) bek. Málta korábbi szabályozása miatt született, és ez a következtetés vonható le a 13. cikkből is.

az általa felállított jogi szabályozás, mely alkalmas arra, hogy a felek a hozzájuk legközelebb álló anyagi jogi szabályokat alkalmazhassák házassági ügyeikben.

Hiányossága azonban, hogy a Róma-III. tárgyi hatálya megegyezik a 2201/2003/EK rendeletével, mely azt is jelenti, hogy ezáltal a házassági perek egyik legjelentősebb kérdéskörére, úgy mint a házastársi közös vagyon megosztására továbbra is az egyes tagállamok saját kollíziós joga az irányadó. Ennek következménye pedig az, hogy továbbra sem lehet egy perben tárgyalni, és egy jogerős ítéletben összefoglalni a házasság felbontásának, vagy a különválásnak az összes lényeges kérdését.⁶³¹

⁶³¹ Gyakorlatilag ugyanerre a következtetésre jutott az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006. december 13-án előterjesztett véleményében, amely összességében támogatta a javaslatot. A házassági vagyoni jogi kérdések Uniós szinten történő rendezéséhez feltétlenül szükséges házassági vagyoni jogi rendszerek közötti kölcsönös elismerése, illetőleg a perben alkalmazandó jog megválasztásának a lehetősége. E körben 2006-ban már Zöld könyv is született, és 2011-ben a Tanács elfogadta a rendeletjavaslatok tervezetét.

VI. KITEKINTÉS AZ EGYES EURÓPAI ORSZÁGOK

HÁZASSÁGI BONTÓPERI SZABÁLYOZÁSÁRA

Álláspontom szerint a házassági bontójog reformja nem csak a magyar szabályozás talaján állhat, hanem szükséges egyes külföldi államok szabályozási megoldásainak értékelése és a hazai joganyaggal való összevetése is, melyet a VI. fejezetben három olyan ország vonatkozásában dolgozok fel, melyek házassági jogainak egyes rendelkezései és tapasztalatai irányt mutathatnak hazai jogfejlődésünk számára is.

1. Németország

A német bontójogi rendszer – a legtöbb európai országhoz hasonlóan – kizárólag a feldúltsági elv alapjain áll, nem tulajdonítva jelentőséget a házasság megromlásáért vétkes fél által tanúsított magatartásnak.

A német szabályozás egyetlen bontó okot fogad el, amely tulajdonképpen azonos a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásával. A házasság akkor bontható fel, ha a házastársak között a házassági életközösség megszűnt, és annak helyreállítása nem várható.⁶³² A házasság teljes és végleges megromlását vélelmezni kell, ha a házastársak 1 éve különélnek,⁶³³ és mindketten kérelmezik a házasság felbontását, vagy a másik fél a felbontásba beleegyezett.

Ugyancsak vélelmezni kell az életközösség végleges megszakadását, ha a felek legalább 3 éve különélnek, ebben az esetben már nem szükséges mindkét fél hozzájárulása a házasság felbontásához. E vélelmek megdönthetőek.

A német polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, a továbbiakban: BGB.) a közös megegyezést tehát nem tekinti önálló bontó oknak, hanem annak bizonyítéka, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott.

A háromévi különélés esetén kizárólag a 3 évi különélés tényét kell bizonyítani, amely elégséges a házasság felbontásához.

Az elhamarkodott, meggondolatlan bontóperek megelőzésére a német bontójog két megoldást alkalmaz. Az 1 évnél rövidebb ideje fennálló házasságot csak abban az esetben

⁶³² BGB §1565.

⁶³³ A BGB § 1567. szabályozza a különélés fogalmát, mely szerint a házastársak akkor élnek külön, ha köztük nem áll fenn a gazdasági, ún. háztartási közösség, és a házastárs azt nem is akarja létrehozni, mert nem kívánja helyreállítani a házassági életközösséget. A német szabályozás szerint a különélés megvalósulhat egy lakáson belül is.

lehet felbontani, ha a házasság fenntartása a házasság felbontását kérő fél számára a másik fél személyében rejlő ok miatt aránytalan hátrányt jelentene.

A másik szűrőt közös megegyezésetén a házastársak járulékos kérdésekben való kötelező megegyezése jelenti. A német szabályozás szerint a házastársaknak meg kell állapodni a közös kiskorú gyermekek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlásáról, a különélő szülő és gyermek közötti kapcsolattartásról, gyermek tartásáról, a házastársi törvényes tartásról, a közös lakás használatáról és az abban lévő ingóságok megosztásáról.

A házasság felbontását a német szabályozás kiemelkedő jelentőségű kérdésnek tekinti, amely abban is megmutatkozik, hogy a házassági pereket kizárólag bíróság, az ún. Családügyi Bíróság⁶³⁴ bírálja el.

A házassági bontóperben a 2201/2003/EK rendelet joghatósági szabályai mellett a BGB további joghatósági okokat rögzít. E szerint a német bíróság általános joghatósággal⁶³⁵ rendelkezik akkor is, ha valamelyik házastárs német állampolgár, vagy a házasság megkötésekor német állampolgár volt, vagy mindkét házastárs szokásos tartózkodási helye belföldön van. Ugyancsak általános joghatósága van a német államnak, ha az egyik házastárs hontalan és a szokásos tartózkodási helye belföldön van, illetve ha az egyik házastárs szokásos tartózkodási helye belföldön van, kivéve, ha a meghozandó döntést nyilvánvalóan egyik állam joga szerint sem ismernék el, amelynek a fél állampolgára.

Az eljáró bíróság illetékessége⁶³⁶ főszabályként, általános illetékességi okként a házastársak szokásos tartózkodási helyéhez igazodik. E szerint házassági bontóperben az a bíróság kizárólagosan illetékes, amelynek területén a házastársak közös szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek. Ha ilyen, közös tartózkodási hellyel a perfüggőség beálltakor belföldön nem rendelkeznek, akkor az a bíróság illetékes, amelynek területén a házastársak egyikének a közös kiskorú gyermekkel együtt szokásos tartózkodási helye van.

Amennyiben ez sem adott, – kiegészítő illetékességi okként – az a bíróság illetékes, amelynek területén a házastársak utolsó közös szokásos tartózkodási helye volt, ha a perfüggőség

⁶³⁴ Familiengericht

⁶³⁵ ZPO. § 606a.

⁶³⁶ ZPO. § 600.

beálltakor a házastársak egyike ennek a bíróságnak a területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik.

Ennek a hiányában az a bíróság illetékes, amelynek területén az ellenérdekű fél szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy ha ilyen belföldön nincs, akkor az a bíróság jár el, amelynek illetékességi területén a házasság felbontását kérelmező fél szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett.

Ha mindkét házastárs keresetet nyújtott be, az a bíróság jogosult az eljárást lefolytatni, amelynél a perfüggőség előbb állt be. Amennyiben egy időben állt be a perfüggőség, akkor a másodfokú bíróság jelöli ki az eljáró bíróságot.

Ha a fenti rendelkezések szerint sem határozható meg az illetékesség, akkor a Berlin Schöneberg mellett működő családjogi bíróság, mint helyi bíróság az illetékes.

A peres felek⁶³⁷ perképeségére vonatkozó szabályok szinte megegyeznek a magyar szabályozással. Így a házasság felbontása iránti perben a peres felek kizárólag a házastársak lehetnek. Amennyiben olyan kérdés is a per tárgya lenne, amely kívülálló harmadik személy perbelépését igényelné, akkor e körben a per tárgyalását el kell különíteni a házassági bontópertől.

A házassági perben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező fél teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik. A cselekvőképtelen személy törvényes képviselője által indíthatja meg a pert,⁶³⁸ illetve vehet részt az eljárásban.

A házasság közös megegyezéssel történő felbontása iránt előterjesztett kereseti kérelemben elő kell adni,⁶³⁹ hogy a másik házastárs is beleegyezik a házasság felbontásába, vagy a házasság felbontását ugyancsak kérelmezni kívánja, és csatolni kell a felek – fentiekben ismertetett – járulékos kérdésekben való megállapodását.

A házasság felbontásába való beleegyezést a házastárs az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig visszavonhatja. A beleegyezést és a visszavonást a bíróság előtt írásban, vagy a tárgyaláson szóban is jegyzőkönyvbe lehet mondani. A bíróság a bontási

⁶³⁷ A házasság felbontása iránti perben a peres felek elnevezése eltérő az általános szabályoktól. A felperest itt kérelmezőnek, míg az alperest ellenérdekű félnek nevezik. (§ 622 (3) BGB)

⁶³⁸ Cselekvőképtelen fél törvényes képviselője útján történő perindításához szükséges a Vormundschaftsgericht hozzájárulása.

⁶³⁹ ZPO § 630.

kérelemnek csak akkor adhat helyt, ha a házastársak a járulékos kérdések tekintetében végrehajtható módon rendelkeznek.

A házasság felbontása iránti pert összekapcsolni, viszontkeresettel élni kizárólag a házassági életközösség helyreállítására, a házasság felbontására és érvénytelenítése iránti perekkel lehet.

Ezen túlmenően a német szabályozás lehetővé teszi ún. kapcsolódó ügyek elbírálását is, melyek körében szintén bírósági döntés szükséges.⁶⁴⁰ A családügyi bíróság a házasság felbontásával együtt dönthet a közös gyermek szülői felügyelete,⁶⁴¹ a közös gyermekkel való kapcsolattartása, illetve az egyik házastárs kapcsolattartásának szabályozása a másik házastárs gyermekével, a szülői felügyelet alatt álló gyermek – házastársak közötti – kiadása, a közös gyermekek részére teljesítendő törvényi tartás kérdésében.

Ezen kívül a bíróság – erre irányuló kérelemre – rendelkezhet a házastársi tartás, a házasságban nyújtott teljesítés kiegyenlítése,⁶⁴² a házassági vagyoni jogi igények, a szülési költségek és az anya temetési költségei megtérítése szerinti igények rendezése körében.

A fenti ügyek közül a gyermekkel kapcsolatos eljárásokban a házasság felbontását tárgyaló bíróságnak kizárólagos illetékessége van.

Házassági bontóperben a gyermek, a házastársi tartás és a vagyoni jogi igények körében is döntést kell hoznia a bíróságnak, – amennyiben ezt a kérelmező házastárs kéri –, a házasság felbontásának kérdésével egy időben kell tárgyalni és határozatot hozni.⁶⁴³

A házasság felbontása iránti perben a bármely fél előterjesztheti azon igényét, hogy a gyermekkel kapcsolatos kérdésekben is határozzon a bíróság. Azonban a másik házastárs kérelmére a bíróságnak ezen kapcsolódó ügyek tárgyalását el kell különítenie a fő kérdésben való döntéshozataltól, és önálló kérelemként kell tárgyalnia. Mindkét esetben a kapcsolódó ügyekben az eljárást a házasság felbontása iránti perben az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás bekezdéséig meg kell indítani.

A fenti eseteken túlmenően a bíróság maga is dönthet hivatalból az ügy házassági bontópertől elkülönült tárgyalására, amennyiben a gyermek érdekei veszélyben vannak.

⁶⁴⁰ Ezen ügyek legtöbbszörében azonban nem a peres eljárás, hanem a nemperes eljárásokra vonatkozó Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit törvény előírásait kell alkalmazni.

⁶⁴¹ Amennyiben a 2201/2003 EK rendelet és a BGB. alapján a Családügyi Bíróság illetékességgel rendelkezik.

⁶⁴² BGB § 1587. szerint, ha a házasság alatt az egyik házastárs nyugdíjbiztosítása alapján nagyobb összeg várományosa, mint a másik házastárs, akkor a kettő közötti különbözetet meg kell térítenie az előnytelenebb helyzetben lévő házastárs számára

⁶⁴³ Amennyiben ezen kérdések harmadik személy eljárásban való részvételét kívánják meg, akkor ennek a kapcsolódó kérdésnek tárgyalását még is el kell különíteni a házasság felbontásától.

Házassági perben a pert megindító fél számára kötelező a jogi képviselő. Az ellenérdekű fél számára a jogi képviselő nem kötelező, azonban amennyiben a házasság felbontásával együtt ún. járulékos kérdéseket is el kell bírálni és a bíróság megítélése szerint az ellenérdekű fél jogainak védelme érdekében feltétlenül szükséges, a bíróság hivatalból ügyvédet rendelhet ki részére.

A bíróságnak a feleket személyesen meg kell hallgatnia.⁶⁴⁴ A személyes meghallgatásnak ki kell terjednie a házassági bontóperrel érintett valamennyi kérdésre. Ezen kívül a bíróságnak fel kell hívnia a felek figyelmét a mediációs eljárás lehetőségére is.

A kereseti kérelem alapjául előadott tényelőadásokat és indokokat az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig lehet megváltoztatni. Ugyanezen időpontig lehet a kereseti és viszontkereseti kérelmeket visszavonni. A visszavonás a járulékos kérdésekre is kihat, kivéve, ha a szülői felügyeleti jog megszüntetése a gyermek érdekeinek veszélyeztetettsége miatt szükséges. Ebben az esetben ezt a kérelmet önálló családjogi ügyként bírálják el. Ugyancsak önállóvá válnak azon járulékos kérdések elbírálására vonatkozó kérelmek, amelyek ilyenként való tárgyalását bármely fél kéri.

A házassági bontóperben, de kizárólag a kötelék felbontásának a kérdésében széles a bíróság hivatalbóli eljárásának a lehetősége. Így a per tárgyalását fel kell függesztenie, ha esélyt lát a házassági életközösség helyreállítására. E körben fel kell hívnia a felek figyelmét a házassági tanácsadó igénybe vételének a lehetőségére. A bíróság szabad mérlegelésének egyetlen korlátja, ha a felek már több mint egy éve különélnek, akkor mindkét házastárs tiltakozása ellenére az eljárást nem lehet felfüggeszteni. A felfüggesztés időtartama legfeljebb egy év, háromévi különélés esetén fél év lehet.

A bíróság elutasíthatja azon bizonyítási indítványokat, melyeket elkésletten nyújtott be a fél, ha a bíróság megítélése szerint ez a jogvita elintézését késleltetné, és a késedelem a fél számára felróható volt.

Ugyancsak a bíróság széles jogkörét mutatja, hogy a bíróság – a házassági kötelék felbontása körében – hivatalból is rendelhet el bizonyítást, és döntése meghozatalakor olyan tényeket is figyelembe vehet, amelyeket nem a felek tártak a bíróság elé.⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ BGB § 613. Amennyiben a személyes meghallgatás akadályba ütközik, megkeresett bíróság előtt is meg lehet hallgatni a feleket.

⁶⁴⁵ Bontóperben, házasság érvénytelenítésére, házassági életközösség létrehozására irányuló perben a házasság felbontását kívánó, vagy helyreállítását megtagadó fél ellenkezése ellenére, az olyan tényeket, amelyeket nem

A bíróság kérelemre széles körben hozhat ideiglenes intézkedést, mely részben megegyezik a magyar szabályozással, azonban jobban alkalmazkodva a gyakorlat követelményeihez látja el gyengébb házastárs védelmét.⁶⁴⁶ A bíróság kérelemre ideiglenes intézkedéssel rendezheti a közös gyermek szülői felügyeletét, az egyik szülő gyermekkel való kapcsolattartását, a gyermek kiadását a másik szülő részére, kiskorú gyermek részére történő tartási kötelezettséget, a házastársak különélését, a házastárs tartását, a házastársi közös lakás és berendezés használatát, az egyik házastárs vagy gyermek személyes használatára rendelt dolgok kiadását és használatát, távoltartást, a házassági és ahhoz kapcsolódó ügyben költségelőlegezés nyújtására való kötelezést.⁶⁴⁷

Ideiglenes intézkedés iránti kérelmet a keresetlevél benyújtásával egyidejűleg, vagy előtte a per megindításához szükséges költségkedvezmények igénybe vétele iránti kérelemmel együttesen lehet előterjeszteni.

A kérelem általában írásban terjeszthető elő, de a bíróságon jegyzőkönyvbe is mondható. A kérelmezőnek az intézkedés iránti kérelmet indokolni, az annak feltételül szolgáló tényeket valószínűsíteni kell.

A gyermekkel kapcsolatos kérdések körében a tartásdíj megállapítása kivételével, a gyermeket és az Ifjúsági Hivatal⁶⁴⁸ is meg kell hallgatni. Ha ez, az ügy különös halaszthatatlansága miatt nem lehetséges, a meghallgatást haladéktalanul pótolni kell.

Az ideiglenes intézkedés elrendelésére az elsőfokú bíróság, ha a házassági ügy fellebbviteli bíróságnál van folyamatban, akkor a fellebbviteli bíróság illetékes.

Az ideiglenes intézkedésről a bíróság indokolással ellátott végzéssel dönt. Az ideiglenes intézkedésről hozott határozat ellen főszabályként nincs helye jogorvoslatnak. Ez alól kivétel a közös gyermek szülői felügyelete, a gyermek másik szülő részére történő kiadása, távoltartás, vagy a házastársak közös lakásának használata iránti kérelem elbírálása, valamint a szóbeli tárgyaláson hozott intézkedések, mert ezen határozatok ellen jogorvoslatnak van helye.⁶⁴⁹

Azonban az ideiglenes intézkedést a bíróság – kérelemre – felfüggesztheti vagy megváltoztathatja. A bíróság hivatalból dönthet, ha az intézkedés a közös kiskorú gyermek

terjesztettek a bíróság elé, csak olyan mértékig lehet figyelembe venni, ameddig azok alkalmasak arra, hogy a házasság fennmaradását szolgálják.

⁶⁴⁶ Ld. bővebben BGB § 620 a.)-g)

⁶⁴⁷ ZPO. § 620.

⁶⁴⁸ Jugendamt

⁶⁴⁹ ZPO. § 620.c

szülői felügyeletére vonatkozik, vagy ha az intézkedést az Ifjúsági Hivatal meghallgatása nélkül hozták.

Az ideiglenes intézkedés hatálya a házassági perben hozott érdemi határozat jogerőre emelkedéséig tart. Megszűnik az ideiglenes intézkedés hatálya akkor is, ha a házasság felbontására vagy érvénytelenítésére irányuló kérelmet vagy a keresetet visszavonják, vagy azt a bíróság jogerősen elutasítja, vagy a pert egyéb úton megszünteti.⁶⁵⁰

Eltérő a német szabályozás a hazai szabályozástól az ideiglenes intézkedés iránti eljárásban keletkezett költségek viselése körében. Az ideiglenes intézkedéssel felmerülő költségeket – pernyertességétől függetlenül – az a fél viseli, akinek magatartására visszavezethető az ideiglenes intézkedés elrendelésének a szükségessége, illetve amely fél azt alaptalanul kérte.⁶⁵¹

A BGB. házasság felbontása iránti perben a felek rendelkezési jogát bizonyos mértékben korlátozza.⁶⁵² Általában a házassági kötelék és a kapcsolódó kérelmek vonatkozásában a bíróság a tárgyalás berekesztését követően egyidejűleg, ítéletben határoz.⁶⁵³ Amennyiben a bíróság a házasság felbontására irányuló kérelmet elutasítja, akkor az ahhoz kapcsolódó kérdésekben sem kell határoznia. Ez alól kivételt képez az, amikor a szülői felügyeleti jog megszüntetése a gyermek érdekeinek veszélyeztetettsége miatt szükséges. Ebben az esetben ezt a kapcsolódó ügyet önálló családjogi ügyként bírálják el.

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen az általános szabályok szerint van helye jogorvoslatnak.

A jelenleg hatályos bontójogi szabályokat az 1977. január 1-jén hatályba lépett „Házassági és Családjog reformjáról szóló első törvény”⁶⁵⁴ alakította ki.

⁶⁵⁰ ZPO. § 620.f

⁶⁵¹ ZPO. § 96.

⁶⁵² BGB. § 617: Az elismerés következményeiről, a tények vagy az okiratok valódiságáról való nyilatkozatok elmaradásának vagy megtagadásának következményeiről szóló rendelkezéseket, a félnek az ellenfél, tanúk, szakértők megesketéséről való lemondásáról szóló rendelkezéseket, és a bíróság előtt tett vallomás következményeire vonatkozó rendelkezéseket nem lehet alkalmazni.

⁶⁵³ BGB. § 628 A bíróság a bontás iránti kérelemnek a kapcsolódó ügyekben való döntés előtt helyt adhat, ha:

- a 6., vagy 8. pontja szerinti kapcsolódó ügyben való döntés a házasság felbontása előtt nem lehetséges,
- a 6. pontja szerinti kapcsolódó ügyben az eljárást felfüggesztették, mert kiegyenlítendő tartás jogalapjának vagy összegének kérdésében másik bíróság előtt jogvita van folyamatban,
- az 1., 2. pontja szerinti kapcsolódó ügyben az eljárást felfüggesztették, vagy
- a kapcsolódó ügyben való egyidejű döntés a bontás kimondását oly szokatlan mértékben elhúzná, hogy a halasztás a kapcsolódó ügy jelentőségét figyelembe véve is túlzott hátrányt jelentene.

Azonban a házasság felbontásáig a kapcsolódó ügyekben hozott döntések nem hatályosulnak. BGB. § 629. (d)

⁶⁵⁴ 14.6.1976,BGB. I 1421.

A törvény azonban, – mint ahogy az előbb ismertetett szabályozásból kitűnik –, nem alkotott meg egységes bírósági eljárást, hanem a házassági bontójog eljárásjogában keverednek egymással a felek rendelkezési jogának alávetett polgári eljárás, a hivatalbóli bizonyítás által jellemzett vizsgálati elvű eljárás, a nemperes eljárás és a „Háztartási rendelet” szabályai,⁶⁵⁵ mely egy bonyolult és ellentmondás szabályozást alakított ki.

Ezért egyre erősebb szándék Németországban is egy egyszerűsített bontási eljárás kialakítása, amely azonban egy nagyobb törvénytervezet része.⁶⁵⁶

Válni akaró közös gyermekkel nem rendelkező házastársak választhatják ezt az eljárást közjegyző által hitelesített okiratba foglalt közös nyilatkozatukkal, ha – ugyancsak közjegyző által hitelesített okiratba foglalva – rendelkeztek a házastársi tartásról, és – alakíság nélkül – a háztartásról és a közös lakásról is megegyeztek.⁶⁵⁷ Emellett a bírósági bontás iránti eljárásban nem kell magukat ügyvéd által képviseltetniük. A szóbeli tárgyalást fenntartja az egyszerűsített eljárás.⁶⁵⁸

Az egyszerűsített bontási eljárás iránti nyilatkozatot a bontást kimondó határozat hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig vissza lehet vonni. Amennyiben az egyszerűsített bontás feltételei meghiúsulnak, az eljárást az általános szabályok szerint kell lefolytatni.

E szabályozási rend bevezetése a házasság felbontásának egyszerűsítésére irányul, hasonlóan jelenlegi magyar tendenciákhoz. A FamFG. a házastársakat arra akarja ösztönözni, hogy az ún. lényegesebb kérdéseket a házastársak még a per megindítása előtt, közös megegyezéssel rendezzék. Ennek indoka az, hogy a jelenlegi szabályozásnak „köszönhetően” a házastársak a költségek csökkentése érdekében az ún. járulékos kérdésekben nem törekedtek tényleges megegyezésre a házasság felbontásával egyidejűleg. A nem létező, homályos vagy

⁶⁵⁵ FamFG, *A családügyi- és a nemperes eljárások reformjáról szóló törvény*” kiegészített tervezete (állapot: 2006. 2.14.) (a továbbiakban: FamFG) 331. o.

⁶⁵⁶ A FamFG 760. oldala; összesen 87 törvényt fog módosítani. A házassági ügyeket a §§ 126-140, a következményeket a §§ 141-158 szabályozza; a kiskorúak tartásáról szóló egyszerűsített eljárást is újraszabályozza: §§ 260-271.

⁶⁵⁷ § 143 FamFG A döntést egyszerűsített bontásra irányuló eljárásban hozza a bíróság, ha

1. nincsenek közös gyermekek

2. a kérelmező a kérelemhez csatolja,

a) közjegyző által hitelesített okiratban mindkét házastárs nyilatkozatát arról, hogy az egyszerűsített bontásra irányuló eljárást kéri,

b) egy közjegyző által hitelesített megállapodást a házasságon alapuló tartásról,

c) érvényes megállapodást a házastársi lakásról és a berendezési tárgyakról, és a házasságban való teljesítés kielégítésén kívül több kapcsolódó ügy nincs folyamatban.

⁶⁵⁸ FamFG 346. o.

érvénytelen megállapodásokból eredő jogviták a házasság felbontása után új peres eljárásokat eredményeztek.

Az eljárási szabályok könnyítésétől, az ügyvédkényszer eltörlésétől a jogalkotó a bíróság tehermentesítését, és a bírósági eljárás költségeinek csökkenését várja. A FamFG. szerint a költségcsökkentés nemcsak a bíróságok, hanem a felek számára is érezhető előnnyé válik.

A költségcsökkentés mellett a FamFG. továbbra is fontosnak tekinti a hátrányosabb helyzetben lévő fél védelmét, de ezt a védelmet azáltal szolgáltatja, hogy a bírósághoz benyújtandó megállapodást közjegyző előtt kell kötni.

A FamFG. számos kritika érte, és folyamatosan a viták ösztüztében áll.⁶⁵⁹ Sokan már a FamFG. alapvető célkitűzésével sem értenek egyet, amikor is egyszerűbbé, gyorsabbá akarja tenni a házasságok felbontását.

Kétséges a költségcsökkenés várható mértéke is, különösen a felek szempontjából. Az ügyvédkényszer eltörlése még nem jelenti azt, hogy a felek ténylegesen ügyvéd nélkül járnának el, a bírósági pert megelőző közjegyzői megállapodás teljes körű és mindkét fél számára megnyugtató rendezésében bízva.

A közjegyzőhöz kötött egyezsénél a jogalkotó az alakiságból következtet a tartalomra, amely azonban nem garantálja a mindkét fél számára méltányos megegyezést. Ugyanis a pártatlanságra kötelezett közjegyző egy személyben nem tud a felek eltérő érdekei között megfelelő arányosságot elérni. A közjegyző feladata a szerződés okiratba foglalása, amelyek tartalmát lényegében a felek adják meg. A felek eltérő erőviszonyai – amelyek fakadhatnak gazdasági, vagy éppen pszichés okokból –, által diktált tartalom mellett előre vetíthető az önállóan kialakított megállapodás egyenlőtlensége.

2. Ausztria

Az osztrák házassági jog a német házassági törvény bevezetése, 1938. augusztus 1.-jétől⁶⁶⁰ engedi meg a házasság felbontását, melyet a „válás” szóval fejez ki. Az osztrák Ptk.⁶⁶¹ (ABGB.) a házasságot szerződésnek tekinti, melyben a külön nemű házastársak arra vállalnak

⁶⁵⁹ Az igazságügy-minisztérium, az ügyvédi kamara is számos vitát indított a tervezetről, de megszólalnak az ügyben a jogirodalom és a jogalkalmazás kiválóságai is. Ld. bővebben: Dr. Winfried Born: Vereinfachtes Scheidungsverfahren- Lockvogelangebot oder ernsthafte Alternative? In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 2006., Heft 12., 829-836. o.

⁶⁶⁰ 1938. 08.01. § 46-60 Ehegesetz- Gesetz zur Verenehtlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Rechtsgebiet. 1938. július 6. DrGBI. I S 807/1938, GBLÖ Nr. 244/1938.

⁶⁶¹ 44. §-a

kötelezettséget, hogy elválaszthatatlanul együtt élnek, gyermekeket nemzenek és nevelnek és egymást kölcsönösen támogatják.

A házasság felbontásának osztrák szabályozásában – Európában már szinte kivételes módon – egymás mellett él a feldúltsági – és a vétkességi elv alkalmazása.⁶⁶² A házassági törvény (a továbbiakban: EheG.) megkülönbözteti a házasság vétkességi alapon történő felbontását, egyéb okból történő bontást és a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlására alapított válást.

A házasság felbontásának vétkességen alapuló okai az EheG-ban, egy egységes tényállásban, „a házassági kötelezettségek súlyos megszegése”⁶⁶³ alatt szerepel.⁶⁶⁴ A házastársi kötelezettség súlyos megsértésének minősül a házasságtörés, a testi erőszak kifejtése és a súlyos lelki sérelem okozása.

Ezen túlmenően a bírói gyakorlat a házastársi kötelezettségek további súlyos megszegésének minősítette a házassági hűség megszegését, a házastárs tudta nélküli mesterséges megtermékenyítést, a nemi érintkezés ok nélküli és tartós megtagadását, a házassági életközösség jogtalan felbontását, gyermeknevelés súlyos elhanyagolását, a házastárs vagy a közös gyermekekkel szemben a tartási kötelezettség megtagadását, a nemzés állhatatos megtagadását, a feleség kórházban való nem látogatását a gyermekágy ideje alatt, súlyos alkoholfogyasztást is.

Hasonlóan az 1945 előtti magyar szabályozáshoz, csak a vétlen fél kezdeményezheti valamely ok fennállása alapján a házasság felbontását, és csak akkor, ha ez az ok vezetett a házasság megromlásához. A házasság megromlásában szerepet játszó fél vétkességi alapon nem kezdeményezheti a házasság felbontását. (Azonban az elől nincs elzárva, hogy a házasság feldúltságára hivatkozva kezdeményezze a bontást) Ugyancsak hasonlóan, az osztrák szabályozás is ismeri a bontó ok elévülését, azaz a házastársnak a bontó okról való tudomásszerzéstől számított hat hónap áll a rendelkezésére a bontóper megindítására. E mellett a perindítási határidő a házassági életközösség megszakadásakor kezdődik, azaz a házastárs házassági életközössége fennállása alatt vétkességi alapon sem indíthat pert.

⁶⁶² Vétkességi bontó okok még Angliában (és Walesben), Belgiumban, Romániában, Ciprusban és Máltában találhatóak az Európai Unió tagállamaiban.

⁶⁶³ § 49. EheG

⁶⁶⁴ 1999-ig még a tényállás címében szerepeltek a bontó okok úgy, mint a „házasságtörés”, „az utódnemzés megtagadása” és „az egyéb házassági kötelezettségek súlyos megszegésének”.

Azonban a bontó ok beálltától számított tíz év elteltével, e bontó okra hivatkozással házasság felbontása iránti per nem kezdeményezhető.⁶⁶⁵

Az egyéb okból történő bontást elmezavar miatti házasságellenes magatartás,⁶⁶⁶ elmebetegség,⁶⁶⁷ vagy az egyik fél a fertőző vagy undort keltő betegsége⁶⁶⁸ miatt mondhatják ki. Ezekben az esetekben azonban az alperest megilleti az ellentmondás joga, ha a házasság felbontása rendkívül méltánytalan lenne a számára.

A házasság felbontása okainak harmadik csoportja a házasság végleges feldúltságához kötődik, mely a házastársi életközösség megszűnte miatti,⁶⁶⁹ valamint a megegyezéssel bontást foglalja magában.⁶⁷⁰

Mindkét esetben a házasság felbontásának az alapja, a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása. Az osztrák jog ezt vagy hosszabb különélési idő alapján, vagy rövidebb különélési idő mellett a házastársak meghatározott kérdésekben való megállapodása alapján vélelmezi.

Bármelyik házastárs kérheti házassága felbontását, ha a felek közötti házassági életközösség legalább 3 éve megszakadt. A bíróság itt általában nem vizsgálhatja a házasság megromlásához vezető folyamatot, csak akkor, ha az alperes kifogásként hivatkozik a felperes házasság megromlásában játszott közreható magatartására, és e körben a járulékos kérdések vonatkozásában vagyoni jogi igényekkel lép fel.

Rövidebb különélési időtartam is elégséges a közös megegyezéssel bontáshoz, amennyiben az alábbi feltételek együttesen teljesülnek. Ha a házassági életközösség a házastársak között legalább hat hónapja megszűnt, és mindketten egyetértenek a házasság helyrehozhatatlan megromlásával és ezáltal, annak felbontásával, a járulékos kérdésekben egyezséget kötnek, akkor a házastársak közösen kezdeményezhetik házasságuk felbontását.

A házastársaknak írásban kell megállapodniuk a gyermek tartózkodási helyéről vagy a közös gyermek feletti felügyeletről, a gyermekkel való kapcsolattartásról, a gyermektartásról, valamint a házastársi tartásról és a vagyoni igényekről. A felek megegyezését a bíróság e tárgykörben hozott korábbi ítélete kizárja.

⁶⁶⁵ § 57. EheG

⁶⁶⁶ § 50. EheG

⁶⁶⁷ § 51. EheG

⁶⁶⁸ § 52. EheG

⁶⁶⁹ § 55. EheG

⁶⁷⁰ § 55a. EheG

A megállapodásnak – hasonlóan a német szabályozáshoz – nem teljes körű vagyonrendezést kell tartalmazni, kizárólag a közös lakáshoz kapcsolódó vagyontárgyakat, és az azokhoz kapcsolódó adósságot kell megosztania a feleknek.

A járulékos kérdések között különleges szabályozással találkozunk a házastársi tartás vonatkozásában. Alapvetően a felek megállapodása határozza meg a házastársi tartásdíj alapját és mértékét.

A nem közös megegyezésen alapuló bontás esetén a tartásdíj jogalapja ésösszecszerűsége a házastárs házasság felbomlásában játszott szerepéhez, azaz a vétksességéhez igazodik. A jórészt vagy teljes egészében vétkes és keresőképes házastárs köteles megfelelő tartást nyújtani házastársának.

Amennyiben mindkét fél vétkes volt a házasság megromlásában, általában nem érvényesíthetnek tartásdíj iránti igényt. Ez alól csak a házastárs méltányosságon alapuló kérelme jelent kivételt.

Ugyancsak méltányosság alapján részesülhet a házastársi tartásban a háromévi különélésre alapított bontás esetében az alperes, illetve a vétkesnek nyilvánított, de kiskorú, legfeljebb öt éves, közös gyermeket gondozó házastárs.⁶⁷¹

Az eljárásjogi szabályokat a Zivilprozessordnung (a továbbiakban: ZPO.) tartalmazza. A házassági ügyekben, és a házastársak közötti más, nem pusztán vagyonjogi viszonyból eredő vitákban a – magyar szabályozáshoz hasonlóan – különös rendelkezések érvényesülnek.

A feleknek az első tárgyaláson személyesen kell megjelenniük. Az első tárgyalás nem nyilvános. Amennyiben a felperes nem jelenik meg a tárgyaláson, akkor a bíróság – az alperes kérelmére – a keresetet úgy tekinti, mintha azt a felperes vonta volna vissza. (Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felperes – akár vétkségi bontóper esetében sem –, újból az igényét ne érvényesíthesse.)

A tárgyalási jegyzőkönyvben fel kell tüntetni az általános tartalmi elemeken túl, a felek születési idejét és vallását, a gyermekeik számát és életkorát, és a házasságkötésük időpontját, és azt is, hogy kötöttek-e házassági szerződést.

Az osztrák eljárásban nem kötelező az ügyvédi képviselet, azonban ha a felet nem képviseli ügyvéd, a bíróságnak a fél meghallgatásával tájékozódnia kell arról, hogy milyen ismeretekkel rendelkezik a házasság felbontásának következményeiről ideértve a

⁶⁷¹ § 66. EheG

társadalombiztosítási jogi következményeket is.⁶⁷² A bíróságnak tájékoztatnia kell a felet a megfelelő tanácsadási lehetőségekről. Amennyiben a fél nyilvánvalóan rendelkezik ilyen ismeretekkel, akkor kérelmére a tárgyalást el kell halasztani, hogy lehetősége legyen tanácsadás beszerzésére, kivéve, ha az összes körülmény gondos mérlegelése alapján arra lehet következtetni, hogy a tárgyalás elhalasztására irányuló kérelem kétségtől az eljárás elhúzását célozza.⁶⁷³

A házasság bontására irányuló kereset esetén a szóbeli tárgyalás megkezdésekor a bíróságnak először a felek békítését kell megkísérlnie, és emellett az eljárás minden szakaszában a békülést tevékenyen elő kell segítenie.

Ha a házastársak közötti békülés a tárgyaláson nem látszik lehetségesnek, akkor a bíróságnak a felek meghallgatásával tájékozódnia kell arról, hogy a felek milyen segítséggel juthatnak megegyezésre, és tájékoztatni kell őket a mediáció lehetőségéről. Amennyiben a felek a mediációs eljárást igénybe kívánják venni, a felek közös kérelmére a tárgyalást el kell halasztani.

A korábbi magyar szabályozáshoz hasonlóan a bíróság nem alapíthat ítéletet joglemondásra vagy elismerésre, a felek tényleges szándékát mindig vizsgálnia kell.

Ha a felek egyike az ítélet jogerőre emelkedése előtt meghal, a pert meg kell szüntetni, a már meghozott ítélet hatályát veszti. Hazai jogalkotásunk számára is megfontolandó azon rendelkezés, mely szerint a házastárs kérelmére a bíróság a házasság felbontásáról szóló ítéletről kivonatos másolatot állít ki, amely nem tartalmaz indokolást.

Az osztrák szabályozás szerint ugyanazon házasság vonatkozásában egyszerre több bontóper is indítható. Ha a bontásra irányuló kérelmet közös megegyezéssel alapján terjesztik elő, a házasság felbontása iránt folyamatban lévő egyéb eljárást fel kell függeszteni. Amennyiben a közös megegyezés iránti kérelemnek helyt ad a bíróság, úgy a nem megegyezésen alapuló bontás iránti korábbi kérelmet – a végzés jogerőre emelkedésével –

⁶⁷² E mellett be kívánják vezetni a bontás jogkövetkezményeiről történő kötelező tájékoztatást, mely az ügyben résztvevő ügyvéd, közjegyző vagy házassági tanácsadó feladata lenne. Ld.: Szeibert Orsolya: Az utóbbi évek legfontosabb fejleményei a szlovén, a horvát, az osztrák és a portugál családjogban; In: Családi Jog 2009. június VII. évfolyam 2. szám 40. o.

⁶⁷³ A házastársak társadalombiztosítása a házasság felbontását követően bonyolultnak alakul. Előfordul, hogy a házasság megszűnését kimondó döntés által a fél elveszíti a törvényes betegbiztosítás által nyújtott védelmet, mivel kizárólag a házastársa jogán vált biztosítottá. Ebben az esetben a bíróság – a fél hozzájárulásával – értesíti az illetékes társadalombiztosítót. Az értesítésnek tartalmaznia kell a nevet, születési időt, lakcímet és házastárs TB számát. A TB szervnek a házastárs számára a házasság felbontásának társadalombiztosítási következményeiről információt kell nyújtania, és tájékoztatnia kell a társadalombiztosítási jogviszonya folytatásának lehetőségéről.

visszavontnak kell tekinteni. Ha a bontás iránti kérelmet visszavonják vagy jogerősen elutasítják, a felfüggesztett bontópert – kérelemre – folytatni kell.

3. Olaszország

Olaszország házassági joga több szempontból is kiemelendő. Egyrészt azért, mert az olasz bontójogban élő intézmény a különválás, azaz ágytól és asztaltól való elválás. Ennek fő indoka, hogy a házasság felbontása csak viszonylag későn – hasonlóan Spanyolországhoz – a XX. század második felében vált választható – de nem annyira népszerű – alternatívává.

A.) Különválás

Az olasz házassági joganyagot az olasz Polgári Törvénykönyvben (Code Civile, a továbbiakban: CC.) tartalmazza. A jogirodalom⁶⁷⁴ a különválásnak két formáját különbözteti meg. A házasság érvénytelenségét megállapító bírói ítélet függőben léte alatt a bíró által engedélyezett különválás⁶⁷⁵ formája mellett ismerik a házastársak tényleges különválását is, amikor közös megegyezéssel, bírói részvétel nélkül és általában véglegesen válnak szét a házastársak. Ez utóbbi a házasságra külön joghatással nem bír, azonban a tényleges különélés ténye nem lehet teljesen irreleváns tekintettel arra, hogy a tényleges különélés időtartamára hivatkozással kizárólag erre alapozva kérelmezik a házastársak, hogy mondják ki a korábbi különválás megtörténtét.

A különválás hatályos szabályozását az 1975. május 19-i 151. novella teremtette meg, gyökeresen megváltoztatva a korábbi rendelkezéseket.⁶⁷⁶ Eltörölte az ún. vétkeességi alapon, meghatározott okokra hivatkozással történő különválás kizárólagos jellegű alkalmazását (házasságtörés, szándékos elhagyás, kegyetlen bánásmód, súlyos testi sértés, fenyegetés), amely jellegét tekintve a házastársak alapvető kötelezettségének valamely házastárs általi

⁶⁷⁴ 92. o.

⁶⁷⁵ A CC. I. könyve VI. címének V. fejezetében szabályozott.

⁶⁷⁶ Az 1975. évi novellával bevezetett bírói úton történő bontóper szabályozásával kapcsolatban lásd bővebben: VETTORI, L'unità della famiglia e la nuova disciplina della separazione giudiziale fra i coniugi (in Rivista trimestrale di diritto e procedura civile, 1978, I, 71. o.); FURGIELE, Libertà e famiglia, Milano, 1979; BESSONE, Residenza familiare, doveri derivanti dal matrimonio e principio di parità dei coniugi (in Dir. fam. 1979, 1096. o.); FERRANDO, I presupposti della separazione giudiziale. Analisi di alcuni modelli giurisprudenziali (in Giur. merito, 1981, 533. o.); CORONA, Convivenza intollerabile e separazione dei coniugi, Napoli, 1984.

megsértésének esetén, a vele szemben alkalmazható büntető jellegű intézkedésnek minősült. Ezzel együtt bevezette a bírói úton történő különválást.⁶⁷⁷

Ez utóbbi azon a ténymegállapításon alapul, hogy – akár a házastársak egyikének vagy mindkettőjének akaratától függetlenül is – a további együttélés elviselhetetlenné vált, vagy a további együttélés a gyermek nevelése szempontjából súlyos hátránnyal jár.⁶⁷⁸

Emellett változatlanul fennmaradt az a lehetőség, hogy a házastárs által megvalósított, a házasságból fakadó kötelezettségeket megszegő magatartás jogi értelemben vett felelősséget vonjon maga után. Kifejezetten erre irányuló kérelem esetén a bíróság az ítéletben megállapíthatja, hogy melyik házastársnak róható fel a házasság megromlása. Az ilyen megállapításnak elsősorban a vagyoni jogi kérdések vonatkozásában van lényeges következménye. A bírói úton történő különválási eljárásban⁶⁷⁹ kizárólag a házastársak jogosultak eljárni.

Hasonlóan a magyar jogfejlődéshez az olasz eljárásban is változott a felek nyilatkozatai vonatkozásában a bíróság megítélési kötelezettsége. Kezdetben a bíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy a házasság fenntartása ténylegesen elviselhetetlenné vált. A különválás iránti keresetben a házasság megromlásához vezető tényeknek objektíve ellenőrizhetőnek és értékelhetőnek kell lenniük. A házastársaknak pusztán a házasság felbontására irányuló olyan akarata, amely nincsen semmilyen objektív, és így bírói úton értékelhető ténnyel alátámasztva, nem elegendő a kereset érdemi vizsgálatához. Az idő előre haladtával a bírák fokozatosan távolodtak el a tények szigorúan objektív felfogásától,⁶⁸⁰ és a kialakult joggyakorlat alapján a bíróságnak azt kell értékelnie, hogy – legalább a házastársak egyikének a szubjektív megítélése alapján – a tények szerint valóban elviselhetetlen-e a helyzet.⁶⁸¹

⁶⁷⁷ 93. o.

⁶⁷⁸ CC. 151. §.

⁶⁷⁹ A bírói eljárást azért tartom fontosnak kiemelni, mert Olaszországban lehetőség van a katolikus egyház által, az egyház által kötött házasságok különválasztására is.

⁶⁸⁰ E tekintetben lásd bővebben: GRASSETTI, Dello scioglimento del matrimonio (in: CIAN, OPPO, TRABUCCHI (szerk.), Commentario alla riforma del diritto di famiglia, Padova, 1977, 682. o.); A. FINOCCHIARIO e M. FINOCCHIARIO, Diritto di famiglia, Milano, 1984, 495. o.; BIANCA, Diritto civile, II, La famiglia. Le successioni, Milano, 1985, 128. o.; ZATTI, I diritti e i doveri che nascono dal matrimonio e la separazione dei coniugi (in: Tratt. Rescigno, III, Torino, 1982, 141. o.). Az említett szerzők azon a véleményen vannak, hogy a házastársak együttélése folytatásának elviselhetetlenné válását mindig az adott házastársak konkrét történetének a fényében lehet csak megállapítani. Ezzel szemben SCARDULLA (La separazione personale dei coniugi ed il divorzio, 4^a ed. (4. kiadás), Milano, 2003, 111. o.) véleménye szerint a házasság felbontásának okához vezető tényeket a házasságból fakadó kötelezettségek megszegésével kapcsolatban lehet csak azonosítani.

⁶⁸¹ Tribunale di Lecce 1994. október 14-én hozott ítélete (in Dir. fam., 1995, 1047. o.)

A tényleges különélés – további okok vizsgálata nélkül, önmagában is – megalapozhatja a különválás bírói úton való felbontásának kimondását,⁶⁸² sőt, ez abban az esetben is kimondásra kerülhet, amennyiben a házastársak egyike ellenzi az együttélés folytatását.⁶⁸³

A házasság elviselhetetlenné válása mellett a különválás másik oka, ha olyan körülmények állnak fenn, amelyek a gyermek nevelése szempontjából súlyos hátránnyal járnak. Mindazonáltal nehéz olyan helyzetet elképzelni, amelyben a házasság válása a nélkül veszélyeztetné a gyermek testi-lelki jólétét, hogy az ne eredményezné a házastársak további együttélésének ellehetetlenülését.⁶⁸⁴ Hozzáteve azt, hogy a szétválás iránti kérelmet kizárólag házastárs terjesztheti elő, így a gyakorlatban ritkán fordul elő.

A bírói úton történő különválás iránti per keretében, erre irányuló kérelemre kerülhet sor házassági válást előidéző házastárs felelősségre vonására. Ez most már nem nélkülözhetetlen feltétele a különválás peres úton való kimondásához, ráadásul az a különválást kimondó bíró diszkrecionális mérlegelésének van alávetve.⁶⁸⁵ Ugyanakkor jelenleg inkább a házastárs felróhatóságáról és nem vétkességéről lehet szó, mivel korábban pontosan és taxatív meg voltak határozva azok az okok, amelyek relevánsak voltak a házasság felbontása tekintetében.

A CC. a házasságból fakadó kölcsönös jogok és kötelezettségek teljesítésének hiányára általános jelleggel utal, mindazon magatartás relevánsnak minősül, amellyel a házastársak egyike megsérti a házastársi hűségre vonatkozó kötelezettséget, az együttélési kötelezettséget, az erkölcsi és anyagi támogatás nyújtására vonatkozó kötelezettséget, a család

⁶⁸² Tribunale di Pavia 1987. október 16-án hozott ítélete (in *Giur. merito*, 1988, 482. o.)

⁶⁸³ Tribunale di Firenze 1980. október 25-én hozott ítélete (in *Dir. fam.*, 1981, 541. o.)

⁶⁸⁴ ZATTI, I diritti e i doveri che nascono dal matrimonio e la separazione dei coniugi (in *Tratt. Rescigno*, III, Torino, 1982, 148. o.), BIANCA, Diritto civile, II, La famiglia. Le successioni, Milano, 1985, 130. o., A. FINOCCHIARIO e M. FINOCCHIARIO, Diritto di famiglia, Milano, 1984, 492. o.

⁶⁸⁵ E kérdéskör tekintetében lásd bővebben: RUNFOLA TESTINI, In tema di addebitabilità, della separazione tra coniugi e di affidamento della prole (in *Rass. dir. civ.*, 1982, 231. o.), COMO, Dalla separazione per colpa alla separazione con addebito (in *Dir. e Giur.*, 1977, 367. o.), GALOPPINI, Note in tema di infermità mentale e addebito della separazione (in *Dir. fam.*, 1991, 155. o.), LOJACONO, Sulla violazione dei doveri parentali e ai fini della scelta del coniuge affidatario e della dichiarazione di addebito (in *Dir. fam.*, 1980, 127. o.), COLUCCI, Sull'addebito nella separazione dei coniugi (in *Dir. fam.*, 1985., 1056. o.), DI MARTINO, Doveri e fedeltà e dichiarazione di addebito (in *Giur. merito*, 1983, I, 939. o.), MEZZANOTTE, Osservazioni in tema di separazione personale dei coniugi: addebito e colpa (in *Giur. merito*, 1981, 810. o.) DOGLIOTTI, Colpa ed addebito nella separazione non sono la stessa cosa! (in *Giur. merito*, 1983, 114. o.), SERVETTI, Sulle condizioni di addebitabilità della separazione (in *Fam. e Dir.*, 1994, 528. o.)

érdekében való együttműködési kötelezettséget és a család szükségleteihez való hozzájárulási kötelezettséget.

Ugyanígy, a házasságból fakadó azon pontosan meghatározott kötelezettségek megsértése, amelyek a gyermekekkel szemben állnak fenn, szintén alkalmas a bírói mérlegelés során a felróhatóság megállapításához. Fontos kiemelni, hogy a házasság megromlásában a vétkes házastárs magatartásának tudatosnak kell lennie, és lényeges szerepet kell játszania.⁶⁸⁶

Lehetőség van arra is, hogy a felek közös megegyezéssel kérjék a különválás kimondását, mely a házasság bírói úton történő felbontásának nem peres alternatívája, amely szintén a házastársak elvált státuszát eredményezi.⁶⁸⁷ A különválás ezen formája már az 1975. évi reform előtt is létezett, és akkor is, valamint most is előnyben részesítik a gyakorló jogászok, éppen amiatt, hogy a házastársak közti konfliktust – ami a családi kapcsolatok jellegéből fakadóan gyakran emelkedett szintű – kiiktatja, vagy annak a szintjét mérsékli.

Ez az eljárás lehetővé teszi a különválás kimondását a házastársak pusztá beleegyezése alapján, amely azonban kizárólag a törvényben taxatív meghatározott, a házasság felbontásához vezető okok fennállása esetén alkalmazható.⁶⁸⁸

A bírói joggyakorlatban kialakult iránymutatás szerint a házastársak által adott beleegyezés egészen addig visszavonható, amíg a bíró nem adja jóváhagyását a házastársak közös megegyezéssel való különválásához,⁶⁸⁹ és az a bíróság jóváhagyásával hatályosul. Mindazonáltal a bíróság által jóváhagyott közös megegyezés semmissé nyilvánítását is lehet kérni, amennyiben az csalás, erőszak vagy tévedés következtében lett megadva.⁶⁹⁰

Az 1975 előtt a nem vétkes házastárs a különválás után is megtartotta mindazon jogokat, amelyek számára a házastársi státusból fakadtak, és amelyek nem összeegyeztethetetlenek a különvált státusszal. A házastársi hűségre vonatkozó kötelezettség a szűk értelemben vett együttéléshez kötődik, és mint olyan, nem egyeztethető össze a különválással. A különválást illetően kizárólag vagyoni jogi jellegű jogok és kötelezettségek

⁶⁸⁶ 101. o.

⁶⁸⁷ CC. 158. §.

⁶⁸⁸ 114. o.

⁶⁸⁹ Ld. Tribunale di Santa Maria Capua Vetere 1995. október 3-án hozott ítéletét (in Fam. e Dir., 1996, 336. o.), a Corte di Appello di Bari 1993. augusztus 13-án hozott ítéletét (in Foro it., 1994, I, 589. o.), Tribunale di Milano 1991. július 11-én hozott ítéletét (in Dir. fam., 1991, 1056. o.), Tribunale di Napoli 1989. február 14-én hozott ítéletét (in Vita notar., 1989, 1236. o.).

⁶⁹⁰ 120. o.

maradnak fenn, és ez alól kiváltképpen ki van zárva a kölcsönös hűségre vonatkozó kötelezettség.⁶⁹¹

Önmagában a különválás nincs hatással a feleség névviselésére, hiszen azt főszabály szerint a házastárs egészen a haláláig használhatja. Ez alól kivételt képez, ha a bíró eltiltja a feleséget a férje nevének viselésétől, ha a név további használata súlyos hátránnyal járna a férj számára, és a feleséget is feljogosíthatja arra, hogy ne használja a férje nevét, amennyiben az súlyos hátránnyal járna rá nézve.⁶⁹²

Hasonlóan a magyar szabályozáshoz a névviseléstől eltiltást a különválást követően, önállóan is be lehet nyújtani, amennyiben a különválást követően kialakult tények ezt indokoltá teszik.⁶⁹³

A házastársak együttélésének megszakadásával járó összetett családi kapcsolatok újrendezése tekintetében talán a legnagyobb jelentőségű és legérzékenyebb kérdés a szétválni kívánó szülők kiskorú gyermeke sorsának rendezése.

A gyermekre vonatkozó rendelkezések meghatározása során a bírónak kizárólag a kiskorú gyermek lelki és anyagi érdekeit kell szem előtt tartania, és azon szülőre kell rábízni őt, aki a legalkalmasabbnak tűnik arra, hogy a családi egység felbomlásából fakadó károkat a lehető legkisebb mértékűre csökkentse, és aki a gyermek személyiségének fejlődését a legjobb módon tudja biztosítani, de ennek során köteles figyelembe venni a házastársak esetleges megállapodását.⁶⁹⁴

⁶⁹¹ Corte di Cassazione 1997. július 17-én hozott ítélete (n. 6566, Rep. Foro it., 1997). Ugyanilyen értelemben került ugyanezen bíróság 1994. december 7-én hozott ítéletében (n. 10512, in Foro it., 1995, I, 1202. o.) egyértelműen kimondásra került, hogy az elvált házastársak között nem állnak fenn a házasságból fakadó, nem vagyoni jogi jellegű kötelezettségek, így az együttélés újraélesztésének kötelezettsége sem. Ezt nem sokkal megelőzően azonban több olyan ítélet is született, amelyben éppen ennek az ellenkezője került kimondásra, vagyis az, hogy még az elvált házastársak között is fennmaradnak a személyes jellegű kötelezettségek, ezek között elsősorban a házastársi hűség kötelezettsége. Ld. Corte di Cassazione 1977. május 9-én hozott ítéletét (n. 1785, in Mass. Foro it., 1977), és ugyanezen bíróság 1983. november 29-én hozott ítéletét (n. 7156, in Giur. it., 1984, I, 1208. o.), valamint a Corte di Appello di Perugia 1994. április 8-án hozott ítéletét (in Rass. giur. umbra, 1994, 593. o.).

⁶⁹² CC. 156. §.

⁶⁹³ F. FINOCCHIARIO, Del matrimonio, Bologna-Roma, 1993, 453. o., GRESSETTI, Dello scioglimento del matrimonio e della separazione dei coniugi (in CIAN, OPPO, TRABUCCHI (szerk.), Commentario alla riforma del diritto di famiglia, Padova, 1977, 309. o.), SANTOSUOSSO, Il matrimonio (in Giur. Sist. Bigiavi, Torino, 1987, 1073. o.), GRASSI, La separazione personale dei coniugi nel nuovo diritto di famiglia, Napoli, 1975, 188. o., TAMBURRINO, Lineamenti del nuovo diritto di famiglia, Torino, 1976, 279. o.

⁶⁹⁴ A Corte di Cassazione 2002. április 19-én hozott ítélete (n. 5714, in Arch. civ., 2002, 904. o.). Illetve analógiával élve lásd még ugyanezen bíróság 1991. március 16-án hozott ítéletét (n. 2817, in Giust. civ., 1992, I, 1061. o.), valamint 1992. július 16-án hozott ítéletét (n. 8667., in Mass. Foro it., 1992).

A kiskorú gyermek érdekének a mérlegelése tehát kizárólag a bírót illeti meg. Azt is el kell kerülni, hogy a gyermek elhelyezésével – még akkor is, ha fennállnak az egyik házastárs felróhatósága kimondhatóságának a feltételei – ne az egyik vagy a másik házastársat büntessék.⁶⁹⁵

A különválás tárgyában eljáró bírónak a kiskorú gyermek elhelyezése mellett rendelkeznie kell a tartásáról, a különélő szülővel való kapcsolattartásáról is. E körben a bírót egyedül az köti, hogy a kiskorú gyermek – nyugodt, kiegyensúlyozott testi-lelki növekedését szolgáló – érdekei szerint kell eljárni.

A különválás joghatásait megszakítja a felek kibékülése, mely történhet a kibékülésre irányuló magatartás tanúsításával, vagy erre irányuló jognyilatkozat megtételével.⁶⁹⁶ A kibékülés két módja közötti – az okokat tekintve – lényeges különbség az, hogy csak a házastársak tényleges magatartása (vagyis a házastársak közti lelki és anyagi életközösség teljes, feltétek nélküli visszaállítása) hordozza magában a kibékülés lényegi jegyeit, míg a nyilatkozat olyan esetben is alkalmas a szétválás megszakítására, amennyiben azt nem követi a családi egység tényleges helyreállítása.⁶⁹⁷

B.) A házasság felbontása

Olaszországban a bontás jogintézményének bevezetését két ellentétes tényező jellemezte. Egyrészt, a házasság felbonthatatlansága hagyományához való hűség, amely hagyomány Olaszországban különösen mélyen gyökerezik, és amely az erős katolikus vallás, valamint a katolikus egyház állami politikában való befolyásából is következik, illetve másrészt a házastársak részéről a házassági kötelékből szabadulni kívánó igények megfélemezésének lehetetlensége.

Olaszországban a 898/1970. sz. törvény elfogadásával nyílt meg az út a házasság bírói úton való felbontása előtt, mely törvényt a katolikus egyház is megerősítette, amikor

⁶⁹⁵ 125. o.

⁶⁹⁶ Ld. M. FINOCCHIARIO, A proposito della riconciliazione espressa dei coniugi legalmente separati (in Giust. civ., 1979, I, 1195. o.); RUNFOLA TESTINI, Osservazioni sugli effetti della riconciliazione (in Giur. it., 1981, I, 1, 996. o.); M.G. BRANCA, Su alcune questioni in tema di riconciliazione dei coniugi separati (in Giur. merito, 1982, 66. o.); LIPARI, Riconciliazione dei coniugi, separazione con e senza addebito e garanzie costituzionali dell'unità familiare (in Giust. cost., 1983, I, 440. o.).

⁶⁹⁷ CC. 157. §.

megállapították, hogy a lateráni egyezmények értelmében – nincs akadálya annak, hogy az állam a saját rendszerén belül szabályozza a házasság szentségének jogkövetkezményeit.⁶⁹⁸

A válásról szóló törvény alapján kettős feltétel bekövetkezte szükséges a házasság felbontásához, arra kizárólag a házastársak lelki és anyagi közösségének tényleges megszűnése és valamely, a törvényben meghatározott – és a túlnyomó többség véleménye szerint taxatívnek tekintendő⁶⁹⁹ – okok egyikének a fennállása esetén kerülhet sor.⁷⁰⁰

Tehát a házassági életközösség megszakadása önmagában nem elegendő a házasság felbontásához, ehhez további, különleges ok megléte is szükséges. Azonban ezen különleges ok sem mentesíti a bírót a házastársak lelki és anyagi közössége tényleges megszűnése kérdésének vizsgálata alól,⁷⁰¹ azaz valamelyik feltétel hiányában a házasság nem bontható fel. A törvényben megnevezett érdekek fennállásának bizonyítása érdekében a bíró hivatalból jogosult eljárni a válás feltételei fennállásának vizsgálata érdekében.⁷⁰² A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy meglehetősen utópisztikus annak a feltételezése, hogy a bírósági eljárás keretein belül a bíró ellenőrizni tudja a házastársak életközösségének fennállását, és így az imént említett értelmezésből fakadó elv kevés gyakorlati haszonnal jár.⁷⁰³

Ugyanakkor – hasonlóan a különváláshoz – a családi egység helyreállíthatatlan felbomlásának megállapításához általában elegendő csak az egyik házastárs egyoldalú akarata, hiszen a házastársi életközösség folytatása mindkét házastárs tényleges akaratát feltételezi. Ebből következik, hogy a válás lehetőségének ellenőrzése gyakorlatilag kimerül annak a vizsgálatával, hogy a felsorolt okok egyike fennáll-e.

A bírói gyakorlatban leggyakrabban előforduló bontási ok, amikor a bontóperben hozott ítélet alapját egy korábbi, a különválást kimondó – akár bírói, akár közös megegyezéses – jogerős ítélet alapozza meg, amennyiben a bíróság elnöke előtti személyes megjelenés óta legalább három év eltelt, és ezen időszak alatt a különválás töretlenül fennállt.⁷⁰⁴

⁶⁹⁸ 185. o.

⁶⁹⁹ DOGLIOTTI, *Le cause di divorzio*, (in FERRANDO (szerk.), *Separazione e divorzio*), Torino, 2003, 438. o.

⁷⁰⁰ 188. o.

⁷⁰¹ A Corte di Cassazione 1975. október 30-án hozott ítélete (n. 3692., in *Mass. Foro it.*, 1975), illetve ugyanezen bíróság 1976. szeptember 3-án hozott ítélete (n. 3079, in *Mass. Foro it.*, 1976), és 1986. november 6-án hozott ítélete (n. 6485, in *Mass. Foro it.*, 1986).

⁷⁰² A Corte di Cassazione 1976. szeptember 3-án hozott ítélete (n. 3079, in *Mass. Foro it.*, 1976)

⁷⁰³ 190. o.

⁷⁰⁴ 898/1970. törvény 3 cikk. (2) b.) pontja

Olaszországban az említett jogszabályhely alapján került sor a válások legnagyobb részének kimondására, statisztikailag nézve a válások több, mint 90%-a⁷⁰⁵ ezen ok alapján kerül kimondásra.⁷⁰⁶

A jelenlegi szabályozás értelmében a házastársak lelki és anyagi életközösségének megszűnése akkor tekinthető véglegesnek, ha a házastársak a bíróság elnöke előtti békéltetés céljából való megjelenése óta eltelt a legalább három éves időtartamú, halasztó határidő.

Ezen három éves időszak alatt a különválás nem szakadhat meg, vagyis a házastársak nem állíthatják fel újra – még időszakos jelleggel sem – a lelki és anyagi életközösséget. A különválás tekintetében csak az minősül releváns félbeszakadásnak, ha a cél a családi egység tényleges újbóli felállítása,⁷⁰⁷ a békülés, illetve az együttélés újbóli felállításának pusztá megpróbálása önmagában véve nem elégséges a szétválás félbeszakadásának megállapításához.⁷⁰⁸

A különválást kimondó bírósági határozat – a különválást kimondó részének – jogerőre emelkedésének hiánya⁷⁰⁹ a bontóper iránti kereset előterjeszthetősége akadályának minősül, csakúgy, mint a törvényben meghatározott valamely másik feltétel hiánya, azonban a különválást kimondó ítéletet követő időtartamnak – még ha az 18 évig is tart – nincs jelentősége a kereset előterjeszthetősége szempontjából.⁷¹⁰

Ami a válásról szóló törvény 3. cikke 2. bekezdésének b) pontjában előírt második feltételt, vagyis a szétválás legalább három éven át – és töretlenül – való tartását illeti, megállapítható, hogy még a joggyakorlatban sem vetett fel problémát a határidő számításának alapjául szolgáló kezdőnap meghatározása, hiszen ez azzal a nappal esik egybe, amikor a házastársak megjelentek a bíróság elnöke előtt.

⁷⁰⁵ 191. o.

⁷⁰⁶ Ebből a szempontból is jelentős a 74/1987. sz. törvényben szabályozott azon módosítást, amely amellet, hogy – öt évről három évre – leszállította a bontóper iránti kereset előterjesztésének halasztó határidejét, jelentősen egyszerűsítette a szabályozást azáltal, hogy eltörölte azon korábbi szabályokat, amelyek értelmében a tárgyaláson megjelent házastárs ellenkezése esetén a bontóper iránti kereset előterjeszthetőségét még hosszabb időben lehetett megállapítani (az egyik házastárs felróhatósága alapján történő szétválás esetében legfeljebb 7 évben, illetve a tényleges szétválás, valamint az olyan közös megegyezéssel szétválás esetében, amelyet a bíróság a válás jogintézmények bevezetését megelőzően hagyott jóvá, legfeljebb 6 évben).

⁷⁰⁷ A Corte di Cassazione 1993. november 26-án hozott ítélete (n. 11722, in Arch. civ., 1994, 289. o.), illetve ugyanezen bíróság pl. 1983. augusztus 9-én hozott ítélete (n. 5324, in Foro it., 1984, I, 177. o.).

⁷⁰⁸ A Corte di Cassazione 1983. augusztus 9-én hozott ítélete (n. 5324, in Foro it., 1984, I, 177. o.).

⁷⁰⁹ A Corte di Cassazione azt is pontosította, hogy nem képezi akadályát a bontóper iránti kereset előterjeszthetőségének az, ha a szétválást kimondó ítélet ellen csak a felelősséget megállapító részét tekintve fellebbeztek, vagyis e tekintetben a szétválás iránti kereset független a felelősség megállapítása iránti keresettől. Ld. Tribunale di Reggio Emilia 1995. július 10-én hozott ítéletét (in Foro it., 1995, I, 3321. o.), vagy a Corte di Appello di Bari 1993. november 13-án hozott ítéletét (in Foro it., 1994, I, 225. o.)

A házasság felbontásának második esete a katolikus egyházi jogból átvett el nem hált házasság intézménye.⁷¹¹ A házasság el nem hálása nem automatikusan hivatkozható ok, hanem – a bontás alapjául szolgáló többi tipikus okhoz hasonlóan – ezt is kísérnie kell a házastársi életközösség újbóli felállítása lehetetlenségének megállapításának.⁷¹² Ezen ok alkalmazásának legnagyobb akadályát a bizonyítás nehézsége jelenti.

A házasság felbontásának okai között szerepel a házastárs nemének megváltoztatása,⁷¹³ melyet az 1982. április 14-i, 164. sz. törvény (legge 164/1982) vezetett be. Ezáltal a születési anyakönyvi kivonatban foglaltakkal ellenkező nem ténye miatt lehet kérni a személyi státuszra vonatkozó adat kijavítását. Az említett törvény eredeti szövegének 4. cikke az ilyen tárgyú határozat joghatásai között említette, hogy az a házasság megszűnését eredményezi, azonban valamely nemhez való tartozás megváltoztatása önmagában véve nem jár automatikusan a házasság megszűnésével, hanem a házastársak lelki és anyagi életközösségének felbomlásául szolgáló tipikus okok egyikének minősül.

Ebből következik, hogy amennyiben a házastársak egyike sem fordul bírósághoz a házasság felbontása érdekében, a házastársi kapcsolat továbbra is fennmarad az ugyanazon nemű személyek között, ellentmondva ezáltal azon olasz jogrendszerbeli alapelvvel, hogy nem lehetséges azonos nemű személyek házasságkötése. Éppen emiatt többen is megpróbálták az ezen érveléssel ellentétes tételt kimondani.⁷¹⁴ Ennek a szabályozási módnak a hibáira már a IV. fejezetben felhívtam a figyelmet.

Megoldási lehetőséget nyújt e tekintetben az a döntés, amely szerint a nem megváltoztatásának engedélyezéséről szóló határozat – kérelem esetén – magában foglalhatja a házasság polgári jogi joghatásai megszüntetésének elrendelését.⁷¹⁵

A bontó okok negyedik csoportját az ún. „büntető jellegű” okok alkotják. A válásról szóló törvényben több olyan, a válás alapjául szolgáló tipikus ok is felsorolásra kerül, amelyek természetüket tekintve „büntetőjogi” vonatkozással is bírhatnak. A büntető jellegű okok egy része, olyan, a házastárs által megvalósított bűncselekményeket tartalmaz, amelyet bírósági ítélet mondott ki, és amely esetén az elkövető házastárssal szemben kérni lehet a

⁷¹¹ 898/1970. törvény 3 cikk. (2) f.) pontja

⁷¹² A Tribunale di Napoli 1980. július 16-án hozott ítélete (in *Dir e Giur.*, 1981, 402. o.).

⁷¹³ 898/1970. törvény 3 cikk. (2) g.) pontja

⁷¹⁴ SCALISI e LA TORRE, *Le cause civili di divorzio* (in FERRANDO, FORTINO, RUSCELLA (szerk.), *Famiglia e matrimonio*, I, 2, *Separazione, divorzio*, Milano, 2002, 1191. o.)

⁷¹⁵ A Tribunale di Fermo 1996. február 28-án hozott ítélete (in *Foro it.*, 1997, I, 1656. o.)

bíróságon a házasság felbontását, másik része pedig az olyan tényállásokra is kiterjeszti ezt, amelyek tekintetében a büntetőeljárás nem végződött a házastárs elítélésével.

Megengedett és jogszerű a házasság felbontását kérni az olyan házastárssal szemben, akinek a büntetőjogi felelősségét bírósági úton állapították meg, és ítélték el vérfertőzés, testi sértés, nemi erkölcs elleni bűncselekmények, szexuális bűncselekmény elkövetésére való kényszerítés, prostitúcióra való rábírás, a prostitúcióra való kényszerítésből származó haszon húzása, illetve a prostitúció támogatása bűncselekmények elkövetése miatt.⁷¹⁶

Ezen bűncselekményeken túl, a házastárs vagy a gyermek ellen elkövetett a házasság felbontását, amelyért bírósági ítéletben ítélték el az egyik házastársat emberölés, emberölés kísérlete, súlyos testi sértés, a családon belüli segítségnyújtási kötelezettség megszegése, családon belüli erőszak bűncselekmények elkövetése miatt.

A házasság megkötése előtt elkövetett bűncselekményeket is figyelembe lehet venni, amennyiben a bűncselekmény elkövetését megállapító ítéletet a házasság megkötését követően hirdették ki, illetve azt követően vált jogerőssé. Azonban nem szolgálhat a bűncselekmény a bontás alapjául, ha a házassági életközösség tovább folytatódik.

Ugyanakkor a házastárs vagy a gyermek ellen elkövetett testi sértés, a családon belüli segítségnyújtási kötelezettség megszegése, családon belüli erőszak bűncselekmények elkövetése esetén, a bírónak egy előzetes vizsgálatot kell lefolytatni annak a megállapítása érdekében, hogy a családi életközösség fenntartása vagy újrakezdése nem lehetséges, azaz hogy az elítélés alapjául szolgáló tények – az elítélt házastárs személyiségének a fényében – nem csak elszigetelt epizódnak tekinthető.

A fenti bűncselekmények vonatkozásában a bontóper iránti kereset nem terjesztheti elő az házastárs, aki az adott bűncselekmény elkövetésében együttműködött.

A 2008 és 2011 között megvalósuló olasz polgári eljárásjogi reform a házasságok felbontása és a különválás vonatkozásában újdonságot kizárólag a családjogi mediáció bevezetésével hozott.⁷¹⁷ A családjogi közvetítői eljárás lehetőségéről (tárgyáról és költségeiről) a felet képviselő ügyvédnek kell tájékoztatnia a peres feleket, mely tájékoztatásról készült okiratot az eljáró bíróságnak a keresetlevéllel együtt csatolni kell.

⁷¹⁶ 898/1970. törvény 3 cikk. (1) bekezdése.

⁷¹⁷ A polgári eljárásjogi reformról ld. bővebben: Nicola Picardi: Recent reforms in italian civil procedure: the process and ADRS. In: Civil Procedure Review v.2.n.3. 2011. sept.-dec. 3.-16. o.

A közvetítői eljárás igénybe vételére az eljáró bírónak is ösztönöznie kell a feleket első személyes meghallgatáson. A közvetítői eljárás igénybe vétele esetén annak tartama alatt, a házasság felbontására, vagy különválására irányuló bírói eljárást nem lehet folytatni. A közvetítői eljárás tartama a 4 hónapot nem haladhatja meg.⁷¹⁸

C.) A házasság felbontásának joghatásai

A házasság felbontását kimondó ítélet tartalmát tekintve megállapító ítélet, meghatározza a házassági kötelék felbomlásának fő joghatását, és ezen kívül rendelkezhet a személyi és vagyoni kiegészítő joghatásokról.

A bontás legfőbb joghatása a házassági kötelék megszűnése, mely magában hordozza a személyi státusz módosulását (házastársból egyedülálló személy válik), a kiegészítő joghatások pedig a volt férj vezetéknévének a volt feleség általi használatára, valamint a vagyonjogi kérdésekre vonatkoznak.

A magyar szabályozással ellentétben a gyermekkel kapcsolatos rendelkezések – gyakorlatilag – nem a bontást kimondó ítélet joghatásainak minősülnek, hiszen bár a házasság felbomlásából következően szükséges e rendelkezések meghatározása, azonban ezek nincsenek kihatással a szülő – gyermek kapcsolatra.⁷¹⁹ A házasság felbontásának tényéből következik, hogy az egyik házastárs és a gyermek tekintetében megszakad az együttélés.

Az olasz jogrendszer alapelvei értelmében a házasság felbontásáról szóló ítélet jövőre néző (*ex nunc*) hatályú, az, az ítélet jogerőre emelkedésétől kezdődik, a volt házastársak kívülállókkal szembeni jogviszonyai vonatkozásában az ítélet anyakönyvbe való bejegyzésének a napjától kezdődik.⁷²⁰ Vagyis az ítéletnek az anyakönyvbe való bejegyzése csak a harmadik felek tekintetében bír joghatással, míg maguk a felek tekintetében a joghatás az ítélet jogerőre emelkedésével áll be.⁷²¹ Az anyakönyvi kivonatba való bejegyzés pusztán deklaratív joghatással bír, míg az egyedülálló státuszt a házasságot felbontó ítélet jogerőre emelkedésével nyerik vissza a felek, azaz ebből a szempontból az *ergo omnes* hatály a bejegyzéssel jön létre.⁷²²

⁷¹⁸ Civil Procedure Code 708. cikk

⁷¹⁹ 898/1970. törvény 6. cikk (1) bekezdése.

⁷²⁰ 898/1970. törvény 10. cikk.

⁷²¹ Ld.: MENGONI, Successione per causa di morte. Successione legittima (in Tratt. Cicu-Messineo, Milano, 1983, 134. o.), illetve ezen értelmezést kételkedve véve pl.: F. FINOCCHIARIO, Matrimonio civile, 3^a ed. (3. kiadás), Milano, 1997, 134. o.

⁷²² Ld. Corte di Cassazione 1992. augusztus 4-én hozott ítéletét (n. 9244, in Mass. Foro it., 1992).

Tehát a házasság felbontásának legfőbb jogkövetkezménye mindkét házastárs tekintetében az egyedülálló státuszhoz kapcsolódó összes jog visszaszerzése. Az egyedülálló státusz nélkülözhetetlen előfeltétele az új házasság megkötésének,⁷²³ azonban a nő helyzetét tekintve továbbra is fennáll azon korlát, mely szerint a nő a házasság felbontását követő háromszáz napig nem köthet új házasságot. Hasonlóan a magyar szabályozáshoz ez a tiltás az apasági vélelem miatt áll fenn, azonban nem alkalmazandó azokban az esetekben, ha maga a vélelem sem alkalmazható, mivel a bontás a korábbi különváláson, vagy pedig a házasság el nem hálásán alapul.

A különválással ellentétben házasság felbontása esetében – annak jogkövetkezményeként –, a nő automatikusan elveszíti a jogot a férj vezetéknévének használatához. Azonban bontást kimondó ítélet felhatalmazhatja a nőt a férj vezetéknévének megtartására és annak sajátja melletti további használatára abban az esetben, amennyiben azt a nő vagy a gyermek méltányolható érdekének védelme szükségessé teszi.

A házasság felbontásáról szóló ítéletben szükségszerűen rendelkezni kell a kiskorú gyermekek felügyeletéről, illetőleg a különélő szülő kapcsolattartásáról és a gyermek tartásáról, még abban az esetben is, ha erre vonatkozóan egyik házastárs sem terjeszt elő kérelmet. A gyermek felügyeletére vonatkozó rendelkezéseket – csakúgy, mint a gyermekre vonatkozó összes többi rendelkezést – kizárólag a gyermek lelki és anyagi érdekeit alapul véve lehet meghozni. A bontóperes bírót azonban nem kötik a különválást kimondó bíró által jóváhagyott, korábbi határozatokban foglalt feltételek.⁷²⁴

Tekintettel arra, hogy a gyermekek felügyeletére vonatkozó rendelkezések a válást kimondó ítélet kötelező tartalmi elemeinek minősülnek, a közös megegyezésen alapuló bontóper iránti kereset nem elfogadható, amennyiben a feleknek nem sikerült megegyezniük a gyermek felügyeletének módját illetően.⁷²⁵

A bíró a házastársak kérelmétől eltérő módon is dönthet a gyermek felügyeletének tárgyában, a szülőknek a gyermek elhelyezésére vonatkozó kérelme pusztán javaslatnak vagy sugalmazásnak minősül, nem pedig klasszikus értelemben vett kérelemnek. E körben

⁷²³ CC. 86. §.

⁷²⁴ A Corte di Cassazione 1988. február 26-án hozott ítélete (n. 2043, in Mass Foro it., 1988), és ugyanezen bíróság 1988. február 11-én hozott ítélete (n. 1466, in Mass. Foro it., 1988).

⁷²⁵ A Tribunale di Napoli 1988. március 15-én hozott ítélete (in Foro it., 1989, I, 554. o.).

hivatalból bizonyítási eszközöket is igénybe vehet, és elrendelheti a kiskorú gyermek meghallgatását.

A szülők közti megállapodás hiányában a bíró hivatalból fakadó jogköre teljes mértékűnek tekinthető, a szülők ellentétes véleménye esetén a bíró jogosult eldönteni, hogy mi szolgálja a legjobban a gyermek érdekét. A bíró dönthet közös vagy megosztott szülői felügyeleti mellett is.

VII. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA,

JAVASLATOK DE LEGE FERENDA

Értekezésem megírásakor legfőbb célul azt tűztem ki, hogy rámutassak a házassági bontójog esetleges átalakításának irányaira. Erre egy olyan összefoglaló mű megalkotásával tettem kísérletet, melyet mind az elmélet, mind a jogalkalmazás szakemberei hasznosíthatnak.

Ennek érdekében részletesen foglalkoztam a házassági bontójog elméleti kérdéseivel, történeti előzményeivel, melyet olyan aspektusból is vizsgáltam, hogy a korábbi jogintézmények közül, melyek átvétele, továbbélése járulna hozzá a házasság intézményének megerősítéséhez, a házassági bontóperek számának tényleges csökkenéséhez.

Ezt segítette a házassági bontójog hazai joggyakorlatának széles körű feldolgozása, valamint néhány – hasznosítható – külföldi példa bemutatása.

Kutatásom általános célkitűzése annak megállapítása volt, hogy a hatályos szabályozáshoz képest, jogszabályi változtatásokkal hogyan lehet elérni – ha egyáltalán el lehet érni – a házasság felbontása iránti perek számának csökkentését. E körben meg kellett határoznom a szabályozás irányát abban a vonatkozásban, hogy a házassági jog szabályainak szigorítása vezethet-e eredményre, vagy a házasság felbontásának liberalizálásával, egyszerűsítésével érhető-e el a napjainkban megrendült, de alaptörvényi szinten védett házasság intézményének erősítése.

Az első megoldási mód további kérdésként vetette fel, hogy szükséges-e az állam ilyen – valószínűleg – erőteljes beavatkozása a házastársak legbensőbb érzelmi viszonyaiba.

A második megoldásnál a vizsgálatom fókuszában az állt, hogyan lehetne a házassági perek szabályozását elmozdítani abba az irányba, hogy vonzóbbá tegyük a házasságot, mint intézményt.

Kutatásom célkitűzéseinek megfogalmazásában, illetőleg az általuk felvetett kérdések megválaszolásában jelentős befolyással bírt az új Polgári törvénykönyv – még le nem zárult – kodifikációjának a családjogra, szűkebb körben a házassági jogra és a házasság felbontására gyakorolt és a jövőben gyakorolható hatása.

Ennek szem előtt tartásával kutatásom céljává vált annak vizsgálata is, hogy a házassági perek magyar kodifikációs megoldásai alkalmasak-e arra, hogy a történelmi gyökerekből kiindulva kiszolgálják a XXI. századi családjogi modellt és a jogalkalmazók által

támasztott igényeket. Ezért elemeztem és értékeltem a családjogot is érintő polgári jogi kodifikáció eredményeit, és hatását a házassági bontójogra.

Az általam feltett kérdések megválaszolásával dolgozatom elsődleges feladatává annak megállapítása vált, hogy a házassági bontóperek szabályozását mely körben és módon szükséges megváltoztatni, és ennek érdekében *de lege ferenda* javaslatokat tenni egy olyan szabályozási rend megalkotásával, melyek megfelelnek a fenti követelményeknek.

De lege ferenda javaslataim megfogalmazásakor először abban a kérdésben kellett állást foglalnom, hogy azokban a házassági perek szabályainak átfogó jellegű megreformálására, vagy egyes szakaszainak módosítására teszek kísérletet. E kérdés felvetése azért is indokolt, mivel mind a jogtudomány képviselőiben, mind a jogalkalmazókban igényként merült fel az új Polgári törvénykönyv kodifikációs munkálatainak összekapcsolása a Pp. átfogó felülvizsgálatával és egy új Polgári perrendtartás megalkotásával. Azonban Ptk. kodifikációval összefüggésben a Pp. teljes megreformálása nélkül is lehetőség nyílik a házassági perek megreformálására, mely a házassági bontóper szabályainak teljes átgondolását igényli.

Álláspontom szerint különösen a családjog területén nincs szükség gyökeres változtatásokra, így a házassági perek szabályainak átfogó jellegű módosítására sem. Ennek indoka, hogy a több évtizedes szabályozási rend, éppúgy, mint az öröklési szabályoknál, beivódott a köztudatba, így – akár a fejlődés irányába mutató, de mélyre ható – változások a jogbizonytalanság felé hatnának.

Kutatási eredményeim alapján az azonban megállapítható, hogy szükséges a házassági bontóperek szabályainak szűkebb körű módosítása, melyet a családjogi kodifikáció mindenképpen alátámaszt, egyrészt az anyagi szabályok változása – mint például a családjogi mediáció bevezetése –, másrészt a jogtudomány és a jogalkalmazás elvárásai miatt.

A fentiek alapján *de lege ferenda* javaslataimban a házassági perek egyes szakaszainak módosítására teszek ajánlásokat.

Kutatási eredményeim alapján arra az álláspontra jutottam a szabályozás irányának meghatározásakor, hogy indokolt a házassági bontóperek szabályait liberalizálni, azokat az egyszerűsítés felé közelíteni. Ez azonban véleményem szerint csak látszólag ellentétes a házasság intézményének alaptörvényi védelmével.

A házassági bontóper jelenlegi szabályozása arra az elvre épül, hogy a házasságok felbontásának meggondoltabbá tételét szolgálhatja a perbe beépített eljárási fékek rendszere. Megállapítható, hogy a jelenlegi szabályozás egyrészt e perek elhúzására irányul annak érdekében, hogy a házastársaknak minél több idejük legyen a házasság felbontása iránti szándékuk megváltoztatására, másrészt azért, hogy amennyiben – sikeres e jogalkotói törekvés és – a házastárs feladja bontási szándékát, akkor a lehető legegyszerűbben kerüljön sor a per megszüntetésére.

Álláspontom szerint e jogalkotói szándék idejét múlt, és a hatályos szabályozás a gyakorlati tapasztalatok tükrében nem alkalmas a válások meggondoltabbá tételére. A felek békülésével végződő bontások kis száma nem indokolja a hatályos szabályozás ez irányú fenntartását, mely a perek túlnyomó többségében elnehezíti a felek kapcsolatát, mivel a házassági bontóper két ember közös élete zátonyra futásának utolsó fejezete, s ezt a házastársak minél hamarabb, kevesebb fájdalommal szeretnék átvészelni.

Véleményem szerint a házastársak általában jól megfontolt és átgondolt döntése vezet a bontóper megindításához, melyet a peres felek általában végig is visznek. Ugyanakkor amennyiben a házasság felbontása túl bonyolult, nehézkes és költséges, ez elriaszthatja a feleket a házasság megkötésétől is, az élettársi közösségben élő párok egy részét a házasságtól éppen annak felbontásának a nehézsége riasztja el. Ezért nem is indokolt a házasság felbontásának szabályozásának szigorítása, az állam a felek legbensőbb viszonyaiban való mélyebb, a jelenleginél erőteljesebb beavatkozása.

A házasság intézményének védelmét az eljárási fékek fenntartásától hatásosabban szolgálná egy régi – és külföldön több országban élő – jogintézmény, az ágytól és asztaltól való elválás visszaállítása.

A fenti megállapításokra, és a dolgozatomban megfogalmazott szempontokra és észrevételekre tekintettel az alábbiak szerint tartom szükségesnek – konkrét normaszöveg megalkotásával – a házassági perek, ezen belül is a házassági bontóper szabályainak megváltoztatását. Ugyanakkor, tekintettel arra, hogy a házassági bontójog eljárási és anyagi szabályok összessége, így javaslataim egy része a Csjt., másik része a Pp. módosítására irányul.

A hazánkban megkötött házasságoknál nem létező házasságnak minősül az egyneműek házassága is. A külföldön kötött házasság létező vagy nem létező voltának

megítélése vonatkozásában jelenleg a házasság helye szerinti eljárási rend, és a házasságot kötő személyek személyes joga az irányadó. Ez alapján azon külföldön kötött egyházi házasság létező (és érvényes) házasságnak tekinthetőek, ahol a megkötés helye szerinti jog az egyházi házasságkötést elismeri.

Az egyneműek külföldön kötött házasságának megítélése már a házasságot kötők személyes jogától függ. Egyfelől amennyiben mindkét fél személyes joga – mint ahogy az európai országokban egyre növekvő tendencia – megengedi az egyneműek házasságkötését, akkor a külföldi állam joga szerint kötött házasság létezőnek tekintendő a hatályos szabályozás szerint.

Másfelől ez felveti annak a problematikáját, hogy a külföldön a házasulandók személyes joga alapján kötött egyneműek házassága Magyarországon elismerhető-e, és ezáltal joghatás kiváltására alkalmas-e. Hazánkban mélyen gyökerező és megszilárdult tétel, hogy házasságot kizárólag férfi és nő köthet. Nemcsak a korábbi Alkotmány, de az Alaptörvényünk is kimondta a férfi és nő között kötött házasság intézményének védelmét, a házasságot a magyar társadalom egyik alapintézményének tekintve.

Ez a házasság intézményét és annak védelmét az alkotmányos alapelvek felé helyezte. Álláspontom szerint az egyneműek között kötött házasság elismerése – jelenleg – a magyar Alaptörvénybe ütközik, azonban azt nem létező házasságnak a Nmjtvr. alapján nem lehet tekinteni, a hatályos szabályozás nem rendezi ezt a kérdést.

Ezért javaslom a Csjt. II. fejezetét – annak új 5. § beiktatásával – egy, a családjog számára új, de a polgári jogban létező és használt jogi fogalommal, a házasság hatálytalanságának fogalmával kiegészíteni. Ezt a Polgári törvénykönyv kodifikációjával kialakuló egységes szerkezet is alátámasztja. E mellett a polgári jog alapelvei és egyes intézményei eddig is hatottak a családjogra, és alakították annak szabályait.

A hatálytalanság azonban nem járhat azzal a jogkövetkezménnyel, hogy az azonos neműek érvényes házassága joghatás kiváltására alkalmatlanná válna, a házastársak egymás közötti belső viszonyát, egymással szemben fennálló jogaikat és kötelezettségeiket ez a szabályozási mód nem érintené. Ezáltal fennmaradna az újabb házasságkötési és bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének a tilalma is. A hatálytalan házasság legfontosabb következmény az lenne, hogy hazánkban nem válna kezdeményezhetővé ezen házasságok felbontása.

Csjt. 5. § Hatálytalannak kell tekinteni a külföldön kötött azonos neműek érvényes házasságát. A hatálytalanság a felek személyes joga szerinti jogait és kötelezettségeit nem érinti.

Szintén a Csjt.-t érintő és a gyakorlatban sokkal jelentősebb módosítási javaslatom az egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontását érinti. Értekezésemben áttekintettem és értékeltem e körben mind a hatályos szabályozást, mind az új Polgári törvénykönyv tervezetét. Mára egyértelművé vált, hogy az egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontásának egyezségkötéssel érintett köre a jelenlegi társadalmi és tulajdonviszonyok között nem tartható fenn, a házastársak vagyoni viszonyai egyre bonyolultabbá váltak, és ezt a Csjt. szabályai egyáltalán nem, vagy nem megfelelő módon követték.

Tekintettel arra, hogy a megosztás körében nemcsak a közös vagyon – különvagyon elhatárolása, hanem azok értéke és a közös tulajdon megszüntetése vonatkozásában is egyezségekre kell jutni, ezen ingóságok megosztásában való megállapodás a gyakorlatban vagy teljesen ellehetetleníti az egyezségkötést, vagy időben jelentősen elodázza. Ez pedig nem szolgálja a közös kiskorú gyermek és a házastársak érdekeit sem.

Tapasztalati tény az is, hogy a házastársak függő jogviszonyaikat a házasság felbontását követően könnyebben rendezni tudják, mivel a felek kizárólag vagyoni kérdésekben való megállapodását nem nehezítik el a házasság felbontása körüli érzelmi nézeteltérések.

A fentiekből is megállapítható, hogy a járulékos kérdések körének meghatározása a házassági bontóper szabályozásának egyik legneuralgikusabb pontja, mivel ezzel a jogalkotó ténylegesen és jelentősen képes befolyásolni a házassági per időtartamát, a házasság felbontásának bonyolultságát. Az egyezségkötési kötelezettség széles köre akár meg is akadályozhatja a felek megegyezését.

Megállapítható, hogy az egyezségkötési kérdéseket mindenféleképpen szűkíteni kell. Ezt a jogalkotó is felismerte, mivel a Javaslat is csökkenti azon járulékos kérdések számát, melyekben a feleknek meg kell állapodniuk. Azonban nem értek egyet egyrészt a szűkítés körével, másrészt azzal a jogalkotói állásponttal, mely szerint a megegyezésen alapuló bontás egyedüli lehetősége a járulékos kérdésekben való teljes körű megállapodás.

Éppen ezen indokokat figyelembe véve határoztam meg az általam szükségesnek tartom módosításokat, melyek a Csjt. 18. § (2) bekezdésének a.) és b.) pontját is érintik. Az (1) bekezdés jelenlegi módosítása nem indokolt, mivel alaptételként továbbra is érvényesülnie

kell a kiskorú gyermek érdekei védelmének, így szükséges a gyermeket érintő kérdések rendezése. A gyermeket érintő járulékos kérdések megítélésénél elsődlegesen a gyermek érdekeinek kell érvényesülnie. Ezen kérdések szűkítése a jelenlegi szabályozási környezetben nem indokolt.

Az egyezségkötési kör meghatározásánál azt kell szem előtt tartani, hogy melyek azon kérdések, ahol a megállapodási kötelezettség szűkítése indokolt, és amely érdemben megkönnyíti a felek egyezség kötését, és ezáltal a házasság felbontását. A Javaslattal ellentétben nem tartom célravezetőnek a házastársi tartás kérdésében az egyezségkötési kötelezettség mellőzését. Ugyanis az egyezségi kör ez irányú szűkítésének gyakorlati jelentősége elhanyagolható lenne, és az egyezségkötést sem könnyítené meg. Tekintettel arra, hogy amennyiben a házastársi tartás feltételei nem állnak fenn, illetve a házastárs tartást nem igényel, ez eddig is nemleges módon került feltüntetésre a megállapodásban. Fennáll annak a veszélye is, hogy e rendelkezési kötelezettség elhagyása esetén, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró, a házastársi tartásra jogosult házastárs nem szerez tudomást a tartási igényének érvényesítési lehetőségéről.

Természetesen nem hagyható el a közös lakás használatának rendezése sem, mivel ez a házastársakon kívül, a házasságban élő kiskorú gyermek szempontjából is lényeges. Azonban nem tartom szükségesnek a lakáshasználati jog ellenértékében való kötelező megállapodást. Ennek indoka, hogy a lakáshasználati jog ellenértékének meghatározása különleges szakértelmet igényel, ebben a kérdésben a felek egyezségkötés esetén általában nemlegesen állapodnak meg.

Jelentős módosítási ajánlással az egyezséggel érintett vagyoni kör vonatkozásában élek. Sem a jelenlegi, sem a kodifikációs Javaslat megoldását nem találom kielégítőnek. Meg kell találni azon szabályozási módot e körben is, amely a felek és a kiskorú gyermek érdekeit a leginkább szolgálja. Felmerül az a kérdés, hogy a házastársak későbbi viszonyát hogyan befolyásolja, és a gyermek érdekeit mennyiben segíti, ha például a közös lakásban lévő, a háztartáshoz tartozó ingóságok megosztását a közös lakás használatával, és a gyermek elhelyezésével együtt nem rendezik.

Álláspontom szerint szükséges jelentősen szűkített körben, de meghatározott – a közös lakáshoz tartozó – ingóságok vonatkozásában az egyezségkötési kötelezettséget fenntartani.

A fenti szabályozási mód kialakításával amennyiben a feleknek nincs közös, tartásra szoruló gyermeke, a feleknek kizárólag a közös lakás használata, az ahhoz tartozó ingóságok és a házastársi tartás kérdésében kell megállapodniuk. A járulékos kérdések minimum

eseteinek meghatározása nem jelenti azt, hogy a házastársak egyéb járulékos kérdésekben nem egyezhetnének meg. Továbbra is lehetőség van teljes vagyoni elszámolásra is.

A hatályos szabályozással szakítva azonban a bíróság mérlegelési jogköréből kivenném az alábbi egyezség megkötése és bíróság általi jóváhagyása esetén annak az eldöntését, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul, véglegesen romlott-e meg. A felek egyezségkötése esetén e vélelem felállítását szükségesnek és fontosnak tartom.

A fentiek alapján a Csjt. 18. § (2) bekezdésének a) pontja helyébe az alábbi rendelkezést javasolom beépíteni:

18. § (2) A házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlására utal a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása. Vélelmezni kell a házaselet teljes és helyrehozhatatlan, végleges megromlását akkor, ha

a) a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata, valamint az ahhoz tartozó ingóságok megosztása kérdésében megegyeztek és egyezségüket a bíróság jóváhagyta.

Az egyező akaratnyilvánítással történő bontás másik hatályos útjának, az ún. tartós különélés szabályainak átgondolása indokolt. A tartós különélés, mint a házasság felbontásának egyik alapja 1986-os bevezetése óta elterjedt a köztudatban, és mint látható számos európai országban megtalálható. A Ptk. Javaslat elveti a házasság felbontásának ezt a lehetőségét, mivel erre a bírói gyakorlatban elenyészően kevés esetben került sor. Az indokolás szerint a gyakorlatban ugyanis nagyon kevés azon perek száma, ahol a bíróság ez alapján bontotta fel a peres felek házasságát. Ennek egyik indoka a magyar lakásviszonyok sajátosságában, másik indoka pedig a felek türelmetlenségében, és a házasság intézményének leértékelődésében rejlik, mivel általában a házassági életközösség megszakadását követő pár hónapon belül már el is indítják a peres eljárást.

Álláspontom szerint nem volt megalapozott döntés a megegyezéssel bontás e formájának elvetése, és továbbra is indokolt lenne megtartani tartós különélés esetén azt a lehetőséget, hogy a bíróság a felek valamennyi járulékos kérdésben való egyet nem értése esetén is a házasság megromlásához vezető okok feltárása nélkül bontsa fel a házasságot. Eltörlése helyett inkább – külföldi példák alapján – a tartós különélés jelenlegi 3 éves időtartamát kellene leszállítani, és így annak szabályait a magyar valósághoz igazítani.

Álláspontom szerint az 1 éves különélés már feltételezi a házasság teljes, helyrehozhatatlan és végleges megromlását, valamint azt, hogy a felek az egymás közötti, a közös tartásra szoruló gyermeket érintő kérdéseket rendezték. Fontosnak tartom, hogy ebben az esetben nem kell a feleknek a bíróság előtt egyezséget kötni, hanem csak igazolni a felek között kialakult, a gyermek érdekeit szem előtt tartó gyakorlatot.

A fentiek alapján a Csjt. 18. § (2) bekezdésének b) pontja helyébe az alábbi rendelkezést javaslom beépíteni:

18. § (2) b) a házastársak között legalább 1 éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték.

Kutatásaim eredményeképp arra a következtetésre jutottam, hogy a múlt jogintézményei közül még ma is figyelemreméltó a HT.-ben szabályozott ágytól és asztaltól való elválás intézménye, mely a házasság kereteit fenntartva alkalmazta a házasság felbontásának egyes jogkövetkezményeit. A házastársak egymástól különválva éltek, külön gazdálkodtak, a férj – amennyiben mentesülési ok nem állt fenn – köteles volt asszonyáról tartás fizetésével gondoskodni. Azonban a házassági kötelék fennmaradt, és ezt a feleknek továbbra is tiszteletben kellett tartaniuk. Az ágytól és az asztaltól való elválás tartama alatt ugyanakkor a feleknek lehetőségük maradt a házasságuk „újraélesztésére”, a házassági életközösség helyreállítására.

Álláspontom szerint a házassági bontóperek számának – nemcsak statisztikai – csökkentésének egyik eszköze lehetne az ágytól és asztaltól való elválás intézményének a kor követelményeihez igazított visszaállítása. Megfelelő megoldást jelentene egyrészt azon idősebb házastársak számára, akik már nem akarnak „új életet” kezdeni, de mégsem szeretnék a házassági élet-, és különösképp a vagyonközösséget fenntartani.

Ugyanakkor a házasság felbontása elkerülésének egyik lehetséges verziójává válhatna azon házastársak számára is, ahol a közös kiskorú gyermekek érdekeire (is) tekintettel kevésbé drasztikus megoldással is megelégednének, mint a házasság felbontása.

Az ágytól és asztaltól való elválásnál a házassági kötelék fennmarad, amely mégiscsak egy kapocs, közös pont a különvált házastársak számára, mely alapján idővel esély mutatkozhat a házassági életközösség helyreállítására. Másrészt e jogintézmény alkalmazásával a házastársaknak elégséges idejük lenne az egyezségkötésre, valamennyi kérdés megnyugtató rendezésére.

Tekintettel arra, hogy e jogintézménynél kizárólag a házassági kötelék maradna fenn a házastársa között, így a különválás kimondásával megszűnne a házastársak egymás felé fennálló jogai és kötelezettségei. Így megszűnik a vagyonszövetség, rendelkezni kell a házastárs tartásáról, a közös kiskorú gyermek elhelyezéséről és tartásáról. Álláspontom szerint a közös lakás használatáról kötelezően megegyezni azért nem szükséges, mert a lakás használata a házastársak egymáshoz fűződő viszonyától függ, és az esetleges együtt lakás elősegítheti a felek szándéka szerinti kibékülését.

A különválás kimondásával a házassági kötelék önmagában nem keletkeztet apasági vélelmet. A különválást követően a házassági kötelék egyedüli joghatásaként új házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének akadályát képezné, illetőleg a felek között fennmaradna a hozzátartozói kapcsolat.

Mivel a mai magyar bontójog a feldúltság elvének talaján áll, így kizárólag ezen az alapon kerülhet sor az ágytól és asztaltól való elválás kimondására. Annak ellenére, hogy az ágytól és asztaltól való elválás elnevezése pontosan kifejezi magát a jogintézményt, és annak hatását, úgy gondolom, hogy ez az elnevezés régies hangzása miatt már nem lenne visszaülthető a magyar szabályozásba, így a külföldi példák alapján de lege ferenda javaslatomban különválásnak nevezem el.

Fontosnak tartanám e jogintézmény megismertetése és megkedveltetése érdekében bevezetésével együtt illetékkedvezmény biztosítása akként, hogy a különválás illetéke a házassági bontóperi illeték fele, melyet a különválás tartama alatt indított házassági bontóperes eljárás illetékébe be kellene számítani.

A különválás intézményének bevezetéséhez szükségessé válik, mind a Csjt., mind Pp. módosítása. Azonban figyelemmel arra, hogy ez a Csjt. és a Pp. eljárásában teljesen új jogintézményként funkcionálna, ezért javaslatomat egybe foglalom:

1. § (1) *A házasélet teljes és helyrehozhatatlan megromlása esetén, amennyiben a házastárstól a házasság fenntartása nem várható el, vagy a kiskorú gyermek érdekeire tekintettel szükséges, bármelyik házastárs kérelmére a bíróság ítélettel elrendelheti a házastársak különválását.*

(2) *A házasélet teljes és helyrehozhatatlan megromlására utal a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása. Vélelmezni kell a házasélet teljes és helyrehozhatatlan, végleges megromlását akkor, ha*

a) a házastársak közötti életközösség legalább 6 hónapja megszakadt, vagy

b) a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás kérdésében megegyeztek és egyezségüket a bíróság jóváhagyta.

(3) A különválás tartama alatt a házassági kötelék fennmarad. A különválás elrendelését kimondó ítélet jogerőre emelkedésének napjától a házassághoz egyéb joghatás nem fűződik.

2. § (1) A különválás tartama alatt, annak elrendelésétől számított 6 hónapon belül a házasság felbontása iránti per nem indítható.

(2) A különválást megszünteti a házassági életközösség helyreállítása, és az (1) bekezdésben foglalt határidő elteltét követően a házasság felbontása.

A Csjt. módosítása mellett álláspontom szerint érdemi változást idézhetne elő a Pp. házassági perekre vonatkozó szabályainak részleges, szűkebb körű módosítása. A Pp. hatályos szabályozását követve tekintem át e körben *de lege ferenda* javaslataimat.

Házassági perekben a nyilvánosság kizárására az általánostól eltérő szabályozás érvényesül. Ennek indoka, hogy ezek a perek a házastársak legszemélyesebb, olykor legintimebb kapcsolatait is érinti. A tényállás eredményes feltárása, a per lezárása nagymértékben a felek őszinte és mindenre kiterjedő nyilatkozatától függ. Nem lehet elvárni a felektől, hogy a családi életük belső, személyes ügyeiről hallgatóság előtt tegyenek részletes nyilatkozatot.

Ezért a házassági per tárgyalásáról pusztán a fél kérelmére, a nyilvánosságot feltételek és mérlegelés nélkül is ki lehet zárni. Erre a bíróság a feleket köteles figyelmeztetni akkor is, ha jogi képviselővel járnak el. Amennyiben a bíróság a nyilvánosság kizárását elrendelte, ez abszolút hatályú, és ezért a zárt tárgyaláson a bíróság tagjain, valamint az idézett feleken kívül más személy semmilyen indokból nem lehet jelen.

Azonban a bíróság a tárgyalás során hozott határozatát akkor is nyilvánosan hirdeti ki, ha az azt megelőző tárgyalásokon a nyilvánosságot kizárta. Ez a rendelkezés a jelen formájában azért is vitatható, mert az ítélet indokolásában éppen olyan megállapítások szerepelhetnek, amelyek a házastársak személyiségi és egyéb jogait sértheti. Célszerűbb lenne e körben a korábbi szabályozást részben visszaállítva, a nyilvánosságot kizárólag az ítélet rendelkező része kihirdetésére korlátozni.

A fentiek alapján a Pp. 284. § (1) bekezdését az alábbiakkal egészíteném ki:

284. § (1) A házassági per tárgyalásáról a fél kérelmére a nyilvánosságot az 5. §-ban foglalt feltételek nélkül is ki lehet zárni. Erre a bíróság a feleket köteles figyelmeztetni. A nyilvánosság kizárása esetén az ítélet indokolásának kihirdetése szintén zárt tárgyalás keretében történik.

Álláspontom szerint ugyancsak át kell gondolni a házassági perben adható meghatalmazások alakiságára vonatkozó szigorú szabályozást is. A nem ügyvéd vagy ügyvédi iroda részére adott meghatalmazás közjegyzői hitelesítése ma már nem jelent különösebb akadályt, mégis elnehezíti azon házastárs perlési lehetőségét, aki hozzátartozóját kívánja megbízni a peres eljárásban való képviselésével.

Ugyanakkor ez a speciális szabály a házassági perrel összekapcsolható egyéb perekre nem alkalmazható, így ezért is értelmetlen ez a különbségtétel.

A fentiek alapján javaslom a Pp. 279. § (3) bekezdésének hatályon kívül helyezését, ezáltal a meghatalmazásra az általános szabályok válnak irányadóvá.

Kutatásaim alapján arra az álláspontra jutottam, hogy a házassági peres eljárás hatékonyabbá és szakszerűbbé tételét és a felek védelmét szolgálhatja a kötelező ügyvédkényszer bevezetése, illetve visszaállítása. Ez segítséget nyújtana a peres feleknek az eljárási jogaik gyakorlásának elősegítésében.

A kötelező jogi képviseletet azonban kizárólag a felperes számára tenném kötelezővé, ebben az esetben az alperes mérlegelve helyzetét eldöntheti, hogy igénybe veszi-e ügyvédi segítséget.

A kötelező jogi képviselet már a Plósz – féle Pp.-ben is teret kapott, és a jelenlegi jogalkotási tendencia is a kötelező jogi képviselet körének kiterjesztésére irányul. Nem idegen az ügyvéd kényszer egyes európai országok eljárásjogában sem, így például a német házassági perben a pert megindító fél számára kötelező a jogi képviselet.

Amennyiben a kötelező jogi képviselet bevezetésre kerülne, indokolt lenne ezt valamennyi házassági per vonatkozásában azok súlya miatt bevezetni.

E körben de lege ferenda javaslatom a következő. A Pp. 73/A § (1) c) pontja helyébe az alábbi módosítási javaslattal élek (az eddigi c) pont d) pontra változna).

Pp. 73/A. § (1) A jogi képviselet kötelező:

c.) a házassági perekben;.

Kutatásaim során egyértelművé vált, hogy ahogy az anyagi jogban egyre inkább külön válnak a gyakorlatban az egyező és a nem egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás szabályai. Ezt az elválasztást célszerű lenne az eljárásjogban is megtenni.

Ennek legfontosabb elem, hogy nem tartható fenn továbbá az a jogi szabályozás, amely lehetővé teszi a házassági bontóper hasztalan elhúzását. Különösen az egyező akaratnyilvánítással történő bontás körében indokolatlan az első tárgyalás pusztán a felek személyes meghallgatására való korlátozása.

Amennyiben a felek – legkésőbb az első tárgyaláson – egyezséget kötöttek a járulékos kérdésekben az első tárgyaláshoz kapcsolódó érdemi tárgyalás korlátja nem szolgálja sem a felek, sem a közös kiskorú gyermek érdekeit. De nem egyeztethető össze a perhatékonyság elvével sem. Az egyezségkötésnek azonban szükségesnek látom bizonyos garanciális szabályok beépítését, különösen akkor, ha a járulékos kérdések számának csökkenése várható. Ebben a körben javaslom, hogy a felek az egyezségüket ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglalják.

Véleményem szerint meggondolandó az első tárgyalást követő folytatólagos tárgyalás kitűzésének az általános szabályoktól eltérő rendjének kiiktatása. A jogalkotó azon feltevése, hogy esetleg a felek ez idő alatt kibékülnek, és így hagyják „meghalni” a házasság felbontására irányuló pert, a gyakorlatban nem igazolódott be. Ugyanakkor az sem indokolja az általánostól eltérő szabály fenntartását, hogy a felperes a per bármely szakaszában az alperes hozzájárulása nélkül elállhat a keresetétől.

Ugyancsak az első tárgyaláshoz kötődő módosítási javaslatom a családjogi mediáció bevezetésével áll összefüggésben. A közvetítői eljárás lehetősége házassági perben mind a per megindítása előtt, mind a per tartama alatt fennáll. Azonban a felek ezeket a lehetőségeket még nem ismerik. Ezért szükségesnek látnám e jogintézmény megismertetését, melyet korábban, a közvetítői eljárás bevezetésekor alkalmazott a jogalkotó.

A pert megelőző családjogi mediáció fontos és hasznos lehet egyáltalán a házassági bontóper megelőzése, másrészt az egyezségkötés előkészítése és megkötése érdekében.

Ezért a házassági bontópert megelőző családi mediáció igénybe vételéhez illetékkedvezményt kapcsolnék. Tehát amennyiben a felek a házassági bontóper előtti családjogi közvetítői eljárást vesznek igénybe, akkor a házasság felbontása esetén az illeték az egyébként lerovandó peres eljárás illetékének fele.

Ugyanakkor amennyiben közvetítői eljárás a felek között a per előtt nem volt folyamatban, az első tárgyaláson szükséges lenne a bíróság kötelezettségévé tenni a közvetítői

eljárás lehetőségéről történő tájékoztatást. Amennyiben a felek élni kívánnak ezzel a lehetőséggel, ez megteremthetné a házassági bontóperben a szünetelés speciális okát.

Kutatásaim alapján a házassági bontóper első és folytatólagos tárgyalásához kapcsolódó szabályai módosítása körében az alábbi javaslatot teszem.

Pp. 285. § (1)

(3) A bíróság a per bármely szakában megkísérelheti a felek békítését. Ha a békítés eredményre vezet, a bíróság a pert megszünteti, a perköltségben való marasztalást azonban mellőzi. A bíróság tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás igénybe vétele lehetőségéről. Amennyiben a felek közvetítői eljárást kívánnak igénybe venni a bíróság – közös kérelmükre – megállapítja a per szünetelését a 137. § (1) bekezdésének a) pontja alapján.

(4) Ha a bontóperben tartott első tárgyaláson a felek nem békülnek ki, a per tárgyalását érdemben folytatja az (1) bekezdésben meghatározott esetekben, valamint ha a felek a házasság felbontását a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 18. §-a (2) bekezdésének a) vagy b) pontja alapján kérték, és egyezségüket ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglalták.

E mellett szükségessé válik a Pp. 285. § (4) bekezdésének hatályon kívül helyezése.

Az egyező és a nem egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás eljárásának a szétválasztása indokolja e peres eljárások illetve közötti különbségtétel alkalmazását. Véleményem szerint indokolatlan, hogy egy, legfeljebb két tárgyalási napon elbírálásra kerülő peres eljárás illetve megegyezzen a házasság megromlásához vezető okok feltárásával együtt járó, hosszadalmas perével. Ugyanakkor az egyes eljárások közötti illeték különbség is a megegyezésre sarkalhatja a feleket. Javaslom, hogy a megegyezésen alapuló bontás illetve a fele legyen a nem megegyezésen alapuló bontási eljárás illetékének. Amennyiben a felek legkésőbb az első tárgyaláson nem kötnek egyezséget a tárgyalás elhalasztásával együtt a bíróságnak fel kell szólítani a felperest az illeték kiegészítésére.

A fenti javaslatok elfogadásával megvalósulna a házasság felbontása két típusának a peres eljárás szabályaiban való megkülönböztetése, figyelembe véve az egyes eljárások sajátosságait.

Kutatási eredményeim alapján összeállított de lege ferenda javaslataim a házassági jog szabályait új vizsgálati módszernek vetik alá: eljárásjogi szempontból közelítik meg a

házassági jog hatályos szabályozását, esetlegesen új irányokat mutatva a házasság felbontásának szabályainak megreformálására.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

BACSÓ Ferenc: Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében; In: Jogtudományi közlöny 1952. június hó 249-257. o.

BACSÓ Jenő: A Polgári Perrendtartás tankönyve; Grill Károly Könyvkiadó vállalata Budapest, 1917. 263-283. o.

BARATTA, Roberto: Vitatott kérdések a személyi és családi állapot EK-n belüli kölcsönös elismerésével kapcsolatban; In: Magyar Jog 2009. 3. szám 174-179. o.

BARZÓ Tímea: A magyar családjog múltja, jelene és jövője 1. rész; In: Családi Jog 2006. március, IV. évfolyam 1. szám 1-10. o.

BERGERFURTH, Bruno: Das Ehe recht – Eingehen und Auflösen der Ehe, Güterstand, Schlüsselgewalt; 9. Neubearbeitete Rudolf Haufe Verlag, Freiburg 1990. 252-261. o.

BRÁVÁ CZ Ottóné – **SZÓ TS** Tibor: Jogviták határok nélkül HVG–ORAC Budapest

BORN, Winfried: Vereinfachtes Scheidungsverfahren – Lockvogelangebot oder ernsthafte Alternative? In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht (FamRZ) 2006, 12.füzet, 829-836. o.

CSÁNYI NÉ Hajnal Erzsébet: Néhány gondolat a csalásjogi perekről; In: Magyar Jog 2000. évi 10. szám 623-624. o.

CSEH – **SZOMBATY** László: A mai magyar család típusai és ezek működése; In: Jogtudományi Közlöny 1981. július hó, 561-567. o.

CSIKY Ottó: Családjogunk fejlődésének újabb tendenciái; In: Jogtudományi Közlöny, 1981. július hó, 553-561. o.

CSIKY Ottó: Felróható magatartás értékelése a Csjt. bontási rendszerében; In: Magyar Jog 1989. évi 12. szám 1070-1076. o.

CSIKY Ottó: A bíróság békítő tevékenysége a házassági bontóperekben; In: Jogtudományi Közlöny 1990. január hó 27-31. o.

FERENCZY Rita – **SZUROMI** Szabolcs: Az egyházi házasság, mint államilag elismert házassági kötelék; In: Jogtudományi Közlöny 2002. április hó, 184-189. o.

GROSSCHMID Béni: A Házassági törvény (1894. XXXI. T-cz) I. kötet; Politzer-féle Könyvkiadó vállalat 1908.

GYEKICZKY (szerk.): Ami a múltból elkísér – A családjogi törvény 50 éve; Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Budapest 2005.

GYENGÉNÉ Dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban; In: Magyar Jog 2009. 11. szám 681-692. o.

HARSÁGI Viktória: A polgári eljárásjog harmonizációja, különös tekintettel a Stome – jelentésre; In: Magyar Jog 48. évfolyam. 2001. 7. szám 418-424. o.

HARSÁGI Viktória: A külföldi okiratok joghatását érintő szabályozás az Európai Unió egyes dokumentumaiban; In: Európai Jog 2005. évi 1. szám 39-46. o.

HARSÁGI Viktória: Az ún. Brüsszeli-IIa. Rendelet hatálya; In.: Tanulmányok az Európai Polgári Eljárásjog köréből Szerk.: Kengyel Miklós és Simon Károly László Dialóg Campus Kiadó Pécs, 2005. 11-26. o.

HARSÁGI Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban In: Magyar Jog 2006. évi 3. szám 169-176. o.

HARSÁGI Viktória: Házassággal kapcsolatos eljárásjog kérdések az Európai Unióban In: Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 75-90. o.

HEGEDŰS Andrea: Családi jog; R.I.M.A.K. Bt. Szeged, 2012.

HERGER Csabáné: Hűség vagy szabadosság? Történeti adalékok a házassági fogalmi meghatározásához a társadalmi elvárás és a jogalkotói felelősség tükrében; In: Magyar Jog 2009. 4. szám 207-210. o.

JOBÁGYI Gábor: A Kormány Ptk. tervezetéről; In: Magyar Jog 2009. 2. szám 98-103. o.

JUHÁSZ Imre: Gondolatok a Brüsszeli Egyezményről; In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in honorem Németh János, Budapest 387-414. o.

KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: A házassági jog fejlődésének új szakasza a fejlett tőkés országokban és ennek tanulságai; In: Jogtudományi Közlöny 1981. július hó. 623-634. o.

KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: A válás intézményének története; In: Jogtudományi Közlöny 1985. február hó. 57-64. o.

KENGYEL Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés; In: Jogtudományi Közlöny 1992. 4. szám

KENGYEL Miklós: A nemzetközi polgári eljárásjog új szabályai; In: Polgári eljárásjog a XXI. Században Tanulmányok Farkas József emlékére Pécs 2002. 111-123. o.

KENGYEL Miklós: Magyarország a Luganoi Egyezmény kapujában; In: Magyar Jog 46. évfolyam 1999. 6. szám 329-338. o.

KENGYEL Miklós: A „polgári és kereskedelmi ügyek” fogalma az európai polgári eljárásjogban; In: Magyar Jog 2005. 8. szám 485-494.p.

KIS Éva: A gyermek jogairól szóló Egyezményből adódó feladatok a Családjogi törvény módosítása kapcsán; In: Magyar Jog 1993. 9. szám 521-528. o.

KOLOSVÁRY Bálint: A magyar Magánjog Tankönyve II. kötet; Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése Budapest, 1904.

KOVÁCS Marcell: A Polgári Perrendtartás Magyarázata (második kiadás); Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt Budapest, 1930.1278-1348. o.

KOZÁK Henriette: A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata; In: Családi Jog 2011. március IX. évfolyam 1. szám 23-30. o.

KŐRÖS András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 2. Rész: A házasság megszűnésének szabályai; In: Családi Jog III. évfolyam 3. szám, 2005. szeptember 12-19. o.

MÁDL – **VÉKÁS** Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga; Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog; Budapest, Franklin Társulat, Második, teljesen átdolgozott kiadás (évmegjelölés nélkül) 635.-681. o.

MESZLÉNY Arthur: Házassági jog és bírói gyakorlata; Magyar törvények Grill-féle kiadása Budapest 1930.

NAGY Andrea: A házassági perek; In: Wopera Zsuzsa (szerk): Polgári perjog különös rész; KJK KERSZÖV, Budapest 2004. 25-62.p.

NAGY Andrea: A házassági perek; In: Wopera Zsuzsa (szerk): Polgári perjog különös rész; KJK KERSZÖV, Budapest 2005. 25-61.p.

NAGY Andrea: Visszatekintés a házassági bontóper; 50 évére In: Wopera Zsuzsa (szerk): 50 éves a Polgári Perrendtartás; Novotni kiadó Miskolc 2003. 98-103. o.

NAGY Andrea: A házassági perek Csjt.-beli szabályozásának történeti előzményei; In: Gyekiczky Tamás (szerk): Ami a múltból elkísér; Gondolat Kiadó, Budapest 2005.

NAGY Andrea: KJK Kerszöv CD. Jogtár Kommentár Pp. XV. fejezet, 2006, 2007.

NAGY Andrea: Összehasonlító jogi kitekintés a német bontójogi rendszerre; In: Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. Században; HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft Budapest, 2007. 259-269. o.

NAGY Andrea: A házassági perek joghatósági szabályainak változásai a rendszerváltozástól napjainkig; In: Publicationes Universitatis Miskolcensis 2006. 427-438. o.

NAGY Andrea: A házassági perek szabályozása az 1894. évi XXXI tc. hatályba lépését követően; In: Publicationes Universitatis Miskolcensis 2007. 635- 654. o.

NAGY Andrea: Az üzletrészek forgalmi értékének meghatározása a bírói gyakorlatban a házastársi közös vagyonmegosztása körében; In: Publicationes Universitatis Miskolcensis 2008. 629-635. o.

NAGY Andrea: A házassági perek joghatósági szabályainak változásai és módosítási törekvések az Európai Unióban; In: Advocat 2008. 3-4. szám, 1-6. o.

NAGY Andrea: Az üzletrészek forgalmi értékének meghatározása a házastársi közös vagyon körében; In: Cég és Jog 2009. május. XVII. évf. 5. szám 11-14. o.

NAGY Andrea: Jogalkotási törekvések a házassági perek körében az Európai Unióban; In: Wopera Zsuzsa – Asztalos Zsófia (szerk.): Egységesülő polgári eljárásjog Európában, HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 2009. 100-105 o.

NAGY Andrea: Néhány gondolat a német bontójogi szabályozásról; In: Acta Conventus de Iure Civili, Tomus VII., a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa, Lectum Kiadó, Szeged 2007. 167-179. o.

NAGY Andrea: Házassági perek Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez, CompLex DVD Jogtár kommentár, 2009., 2010, 2011, 2012.

NAGY Andrea: Az üzletrészek forgalmi értékének meghatározása; In: Szikora Veronika (szerk): Kihívások és lehetőségek napjaink magánjogában; Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékének kiadványa, Debrecen 2009. 305-313. o.

NAGYPÁL Szabolcs: A családjogi közvetítés (mediáció) alapelvei és sajátosságai; In: Családi Jog 2011. Március IX. évfolyam 1. szám 17-22. o.

NIZSALKOVSKY Endre: Magyar Családi jog MEFESZ Jogászkar kiadása; Budapest, 1949. 22. o.

OSZTOVITS András: Kettős állampolgárság megítélése a házassági perek joghatósági szabályaiban; In: családi Jog VII. évfolyam 4. szám 2009. december 24-28. o.

PAP Tibor: Magyar családi jog Tankönyvkiadó Budapest 1966.

PAP Tibor: Magyar Családjog Tankönyvkiadó Budapest 1979.

PICARDI Nicola: Recent reforms in italian civil procedure: the process and ADRS. In: Civil Procedure Review v.2.n.3. 2011. sept.-dec. 3.-16. o.

SÁRFFY Andor: Magyar Polgári Perjog; Grill Károly Könyvkiadó vállalata Budapest, 1946, 484-521. o.

SCHANDA Balázs: A házasság intézményének védelme a magyar Alkotmányban; In: Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 65-73. o.

SOMFAI Balázs: Közvetítés a gyermek érdekében; In: Családi Jog 2009. március, VII. évfolyam 1. szám 11- 17. o.

SZABÓ István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának kérdése; In: Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 49-54. o.

SZALAI Márta: A házasság és más együttélési modellek magánjogi tartalmának közeledése; In: Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 75-90. o.

SZEIBERT Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén; In: Európai Jog 2005/6. szám 32- 40. o.

SZEIBERT Orsolya: Azonos neműek házasságát, regisztrált partnerkapcsolatát érintő változások Európában; In: Családi jog IV. évfolyam 4. szám 2006. december 31-36. o.

SZEIBERT Orsolya: Az utóbbi évek legfontosabb fejleményei a szlovén, a horvát, az osztrák és a portugál családjogban; In: Családi Jog 2009. június VII. évfolyam 2. szám 36-43. o.

SZILBEREKY Jenő és Névai László (szerk.): A Polgári Perrendtartás Magyarázata; In: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1976. 232. o.

SZLADITS Károly: A magyar magánjog Második kötet Családi jog; Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1940.

SZÓTS Tibor: Bírósági határozatok külföldön történő végrehajthatóvá nyilvánítása Európában, különös tekintettel a Luganoi Egyezményre; In: Magyar Jog 44. évf. 1997. 4. szám 238-243. o.

SZUROMI Szabolcs – **FERENCZY** Rita: Újabb szempontok az államilag elismert egyházi házasság kérdéséhez; In: Jogtudományi Közlöny 2011. június 331-338. o.

TARZIA, Giuseppe: Polgári eljárásjog határok nélkül; In: Magyar Jog 47. évfolyam 2000. 5. szám 293-297. o.

TÉRFY Gyula: A Polgári Perrendtartás törvénye és Joggyakorlata II. kötet; Grill Károly Könyvkiadó vállalata Budapest 1927. 227-302. o.

TIEFENTHALER, Stefan: Perfűggőség a Lugánói Egyezmény 21. cikke alapján; In: Magyar Jog 46. évfolyam, 1999. 7. sz. 428-436. o.

TÓTH Gáspár: A magyar házassági jog rendszeres kézikönyve; Eggenberger-féle könyvkereskedés Budapest, 1896.1-187. o.

VÉKÁS Lajos: Nemzetközi polgári eljárásjogunk reformjához; In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in honorem Németh János, Budapest 913-930. o.

VÉKÁS Lajos: Bíralat és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához; In: Magyar Jog 2008. 9. szám 577-590. o.

VÉKÁS Lajos: A nemzetközi magánjogi törvény módosításáról; In: Magyar Jog 2009. 6. szám 321-326. o.

WEISS Emília: Vétkesség, feldúltság és a házasság közös megegyezése a múlt és a ma magyar házassági bontójogában I.; In: Jogtudományi Közlöny XXXVI. új évfolyam VII. szám, 1981. július, 571-583. o.

WEISS Emília: Vétkesség, feldúltság és a házasság közös megegyezése a múlt és a ma magyar házassági bontójogában II; In: Jogtudományi Közlöny XXXVI. új évfolyam XI. szám, 1981. november, 901-919. o.

WEISS Emília: Grosschmid családjogi és öröklési jogi munkásságáról; In: Jogtudományi közlöny 1999. november 475-479. o.

WEISS Emília: A családjogi munkacsoport 2000. november 9-i, november 16-i és december 12-i üléséről; In: Polgári jogi kodifikáció 2001. III. évfolyam 1. szám 32-35. o.

WOPERA Zsuzsa: Polgári Eljárásjog – útban a jogegységesítés felé? In: 50 éves a Polgári Perrendtartás Kiadó: Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért Miskolc 2001. 130-143. o.

WOPERA Zsuzsa: Polgári Eljárásjog – útban a jogegységesítés felé? In.: 50 éves a Polgári Perrendtartás; Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért Miskolc 2001. 130-143. o.

WOPERA Zsuzsa: A házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban; In: Magyar Jog 2004. 8. sz. 486. o.

WOPERA Zsuzsa: A családjogi ügyekben való igazságügyi együttműködés tendenciái az Európai Unióban; In: Csalási Jog II. évfolyam 3. szám 2004. szeptember 7-12. o.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári Perjog Általános Rész; In: KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2005. 88. o.

WOPERA Zsuzsa: A perfüggőségről a bírósági joghatósági szabályok uniós egységesítése kapcsán; In: Novotni Alapítvány, Miskolc, 269-280. o.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári Perjog Általános Rész; KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2005 88. o.

WOPERA Zsuzsa: a Tanács 2201/2003 EK. rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2000 EK Rendelet hatályon kívül helyezéséről; In: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában szerk.: Wopera Zsuzsa és Wallacher Lajos, Complex Kiadó Kft. Budapest, 2006.

WOPERA–WALLACHER (szerk.): Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában; Kiadó: Complex Kiadó Kft. Budapest, 2006.

WOPERA Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában Bíbor Kiadó Miskolc, 2007.

WOPERA Zsuzsa: Európai családjog; In: HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft Budapest, 2009.

WOPERA–ASZTALOS: Egységesülő Polgári Eljárásjog Európában; HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

WOPERA Zsuzsa: Az európai családjog időszerű kérdései; In: Európai Jog 2010/2. 11-17. o.

ZLINSZKY János: Viszontválasz dr. Gadó Gábor észrevételeire, a Ptk. tervezetnek a házasságot megszüntető okokkal kapcsolatban írott cikkéhez; In: Magyar Jog 2009. 8. szám 470. o.

Konferencia a családjogi ítélkezés aktuális kérdéseiről (1993. április 26.) In: Magyar Jog IV. évf. 2. szám 1994. 2. szám 83-91. o.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt évszázadban világszerte nőtt a házasságkötések száma, de viszonylag még erősebben nőtt a válásoké. A házasságok felbontásának folyamata különösen felgyorsult az elmúlt 30 éves időszakban. Ennek magyarázata, hogy Európa szerte könnyebbé és szabadabbá vált a válás, megállapítható, hogy a szabad és önálló akaraton alapuló házasságkötés joga mellett a válás is alapvető emberi joggá vált.

A családjog alapvető feladata a családi jogviszonyok szabályozásával a családok életének megszilárdítása. Amennyiben a családi életközösség felbomlik, ez a házasság megromlásával, és végső soron a házassági kötelék felbomlásával jár. A házassági bontóper szabályozásának ezért nemcsak a jogi, hanem egyéb történelmi, szociológiai, pszichológiai vetületei is vannak. A közvélemény olyan jogi megoldásokat vár, melyek hatásosan és preventív módon lépnek fel a családellenes magatartásokkal szemben, mely elvárásnak a házassági jog tulajdonképpen önálló törvényi szintre emelésétől, azaz 1894-től nem tud megfelelni.

Ezt igazolja a házassági bontóperek fokozatosan növekvő száma is, mely abból a szempontból kiemelendő, hogy a házassági perek számának növekedésével stagnál, illetve csökkenő tendenciát mutat a házasságkötések száma, mind Európában, mind Magyarországon. Jelenleg majdnem minden második házasság (az összes párok 45%-a) válással végződik.

Azonban a jogalkotásnak és jogalkalmazásnak nemcsak a házassági perek hazai, hanem nemzetközi vonatkozásait is figyelembe kell vennie, mivel egyre jelentősebb számban jelentkeznek a határon átnyúló házassági ügyek.

A házasság felbontásának kiemelkedő társadalmi jelentősége van, amelyet a jogalkotó, a jogalkalmazók, valamint a jogtudomány sem hagyhat figyelmen kívül. Megkülönböztetett szerepe egyrészt a házassági perek egyéb perek közötti számaránya, másrészt szabályozásának a tárgya adja, tekintettel arra, hogy a házassági jog a peres feleket – és gyermekeiket – érintő legbensőbb viszonyokat szabályozza.

A házasság intézményét új, egész Európában (és a világon) jelentkező folyamat, az élettársi kapcsolatok – házassággal szembeni – megerősödése és teljes értékű párkapcsolati formaként való elismerése is meggyengíti.

A házassági bontóper jelenlegi szabályozása azt a célt szolgálja, hogy a peres eljárás elhúzásával, és különféle akadályok beiktatásával (pl. az első tárgyalás utáni 3 hónapos szünetelés, első tárgyaláson az érdemi tárgyalás hiánya) megakadályozza a megfontolatlanul indított házassági bontóper „eredményes”, a házasság felbontásával járó befejezését. Ezen eljárási akadályok azonban a legtöbb esetben nem érik el céljukat, mivel a házastársak nem első felindulásukból, hanem jól átgondolt megfontolásból kezdeményezik házasságuk felbontását.

Jelenlegi jogalkalmazásunkban további probléma, hogy a Pp.-ben nincs elhatárolva a házassági bontóper két fajtájának az egyező akarat-nyilvánítással történő és a tényállásos bontás szabályai. A jogalkalmazás több évtizedes gyakorlata ezen elhatárolási kérdéseket már tisztázta, azonban mindenféleképpen szükséges a normaszöveg ez irányú módosítása.

E tendenciák figyelembe vétele indokolt az új Polgári törvénykönyv kodifikációjának munkálatainál, a családjogi, szűkebb körben a házassági jogi és a házasság felbontása iránti szabályok újragondolásában.

Azonban sokkal szerencsésebb helyzetet teremtett volna, ha a Polgári törvénykönyv újraszabályozási munkálatait összekapcsolták volna (összekapcsolnák) a Pp. átfogó felülvizsgálatával, melyre jelenleg kevés remény mutatkozik.

A Ptk. kodifikációval összefüggésben a Pp. teljes megreformálása nélkül is lehetőség nyílik a házassági perek megreformálására, mely a házassági bontóper szabályainak teljes átgondolását igényli.

Azzal egyet kell érteni, hogy különösen a családjog területén nincs szükség gyökeres változtatásokra. Ennek indoka, hogy a több évtizedes szabályozási rend, éppúgy, mint az öröklési szabályoknál, beivódott a köztudatba, így – akár a fejlődés irányába mutató, de mélyre ható – változások a jogbizonytalanság felé hatnának. Ezt a hatályos szabályok felülvizsgálatánál szem előtt kell tartani. Ugyanakkor azt figyelembe kell venni, hogy a jelenlegi szabályozás a perek elhúzására irányuló jogalkotói szándék idejét múlt.

Ezzel összefüggésben az nyilvánvaló, hogy a házassági bontóperek szabályainak szűkebb körű módosítását a családjogi kodifikáció mindenképpen indokolja, egyrészt az anyagi szabályok változása – mint például a családjogi mediáció bevezetése –, másrészt a jogtudomány és a jogalkalmazás elvárásai miatt.

SUMMARY

During the last century, the number of marriages has increased all over the world; however, the increase in the number of divorces was even more considerable. The process of dissolving marriages was significantly accelerated in the previous 30 years. Its underlying reason is that divorce became easier and more free throughout Europe, thus, it can be stated that besides the right to get married, the right to divorce evolved as a fundamental human right.

The core task of family law is to consolidate family life by regulating family relationships. If family relations are disrupted, it results in the breakdown of the marriage and then in the dissolution of marriage. Therefore, the regulation of actions for the dissolution of marriage does not only have legal, but also historical, sociological and psychological aspects as well. Public opinion expects legal solutions, which prevent or effectively react on anti-family behaviour; however, the matrimonial law is unable to meet this requirement since 1894, so from the date of its first inclusion into a separate act.

It is also justified by the increasing number of divorces, which is also troublesome from that point of view that in comparison with the number of divorces, marriages are equal with this number, or they are fewer both in Europe and in Hungary. Currently, almost every second marriage (45% of all couples) ends up with divorce.

It should also be emphasized that legislation and jurisdiction have to take not only national, but also international tendencies into account, as cross-border matrimonial matters occur more and more frequently.

The dissolution of a marriage bears outstanding social significance, which cannot be ignored by legislation, jurisdiction and jurisprudence. Its distinguished role is due to the rate of matrimonial proceedings among all types of actions, and the object of it, with regard to the fact that matrimonial law regulates the most intimate relationships affecting the parties and their children.

The institution of marriage is also weakened by a new process, evolving throughout Europe (and all over the world): the consolidation of domestic partnerships at the expense of marriages and their recognition as an equal form of relationship.

The current regulation of the action for the dissolution of marriage serves the aim of hindering the 'successful' completion of the ill-considered actions, so the dissolution of

marriage, by delaying the proceedings and by incorporating different obstacles into it, such as the lack of hearing the case on the merits during the first hearing, suspension of proceedings for three months after the first hearing, etc. However, these procedural obstacles do not fulfil their goal in most cases, since the married couple does not initiate the dissolution of the marriage as a sudden idea, but it is a deliberate action to file the statement of claim at the court.

It is a further problem of our current jurisdiction that the rules concerning the two types of the action for the dissolution of marriage (dissolution based on the common will of the parties or based on facts, the complete and irreparable breakdown of marriage) are not separated in the Act on Civil Procedure. Although the practice of jurisprudence has clarified these distinctions, the modification of the wording of the legal act is indispensable.

Taking these tendencies into account is justified during the codification of the new Civil Code, upon the reconsideration of family law, or more specifically, matrimonial law and provisions concerning the dissolution of marriage.

It would have been even more preferable if the re-codification of the Civil Code had been (was) associated with the comprehensive supervision of the Act on Civil Procedure – which is, however, of little hope currently.

In connection with the codification of the Civil Code, the reforming of the actions for the dissolution of marriage can be accomplished without the complete reform of the Act on Civil Procedure, which requires the reconsideration of provisions regarding divorce.

However, we agree that in the field of family law, there is no need for fundamental changes. Its underlying reason is that the regulatory system of more decades became widely known and acknowledged, therefore, severe modifications, even progressive ones, could cause legal uncertainty. This approach should be taken into account while revising the rules in force. At the same time, it should be given consideration that the intent of legislator to delay proceedings, under the current rules, is obsolete.

In this context, it is also obvious that the narrow amendment of actions for the dissolution of marriage is undoubtedly justified by family law codification, due to explicit reasons (such as in the field of family mediation) or due to the expectations of jurisprudence and jurisdiction.

NYILATKOZAT

Ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám. A benne található másoktól származó, nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá azt is, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Miskolc, 2012. május 15.

.....
Dr. Cserbáné dr. Nagy Andrea
aláírás